VEN YASH IZ GEFORN

Jacob Glatstein

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

יעקב גלאַטשטיין

ווען יאָש איז געפֿאָרן

פֿאַרלאַג „אינזיך"
ניו־יאָרק, 1938

490

אַסטאָריאַ פּרעס,
61 א. 4טע גאַס,
ניו יאָרק

דעם אָנדענק פון
מיין מאַמען

A jak poszedł Stach na boje,
Zaszumiały jasne zdroje,
Zaszumiało kłosów pole,
Na tęsknotę, na niedolę...

. . . .

. . . .

Stach śmiertelną dostał ranę,
Król na zamek wracał zdrowy...

Marya Konopnicka.

קאַפּיטל 1

I

אַזוי שנעל ווי די שיף האָט זיך אָפּגעריסן פֿון נאָפּל, האָב איך זיך גלייך דערפֿילט אין די הענט פֿון די ספּעציעלע מאָרין־געזעצן. ערשט איצט האָב איך אָנגעהויבן פֿאַרשטיין, וואָס איך האָב נישט געקאָנט באַגרייפֿן ווי אַ סטודענט פֿון יוריספּרודענץ, פֿאַרוואָס מען דאַרף האָבן ספּעציעלע יאַם־געזעצן.

ווייל פּונקט אַזוי אומזיכטבאַר ווי עס איז דער איינפֿלוס פֿון דער לעוואָנע אויפֿן וואַסער און, ווי אַ סאַך ווילן האָבן, אויף דער גאַנצער מענטשלאַכער פּסיכיק, אַזוי ווירקט אויך, אויף אַן אומפֿאַרשטענדלעכן אויפֿן, דער יאַם אויף די פּאַסאַזשירן.

די טריט ווערן ווייכער, די מאַנערן ווערן זיידענער, די שטימען ווערן זינגעוודיקער. מען טוט זיך אַביסעלע ווײ, קעדיי יענעם, דעם פֿרעמדן־אומבאַקאַנטן נישט ווײ צו טאָן. די זשעסטן ווערן געטאַקטער, די מאָראַל און מאָראַל־באַגריפֿן ווערן געביטן — מען לעבט אונטער דעם מיסטישן מאַזל־יאַם און מען האַנדלט גאָר אַנדערש ווי אויף דער יאַבאַשע. טאַטע־מאַמעס שטרענגע רייד, וואָס זענען קינדווייז אין איין אויער אַריין און פֿון אַנדערן אַרויס, קומען דאָ גאָר גוט צונויץ — יעדער איינער דרייט זיך אַרום ווי אַ סטאַטעק. צווישן מענטש און מענטש און אַפֿילע צווישן מענטש און מענטשיכע וויגט זיך אַ פֿיינע זיידענע בריק. גוטמאָרגן־גוטיאָר און די בריק איז אַריבערגעשפּרייזט. כ׳האָב שוין איינוועגס אויך אָנגעהויבן צו פֿאַרשטיין דעם צערטלאַכן טייטש פֿון שיפֿברידער און שיפֿשוועסטער.

דאָ דאַרף מען זיך נישט זאָרגן וואָס מען ווערט אַליין אַנדערש, ווייל דער אַנדערער ווערט אויך אַנדערש. לעגאַבי די אַלטערעגאָס פֿון דער יאַבאַשע טרעפֿן זיך דאָ גאַנץ ווילד־פֿרעמדע מענטשן און פֿונדעסטוועגן, וואונדער איבער וואונדער, ווערט יעדער איינער אַנדערש אַנדערש און אויף אַזאַ אויפֿן ווערט אָנגעהאַלטן דער ליבער באַלאַנס פֿון גאָטס וועלטל און זיינע פֿאַרשיידענע ברואים אפֿילע דאָ־אָ, וואו מען טרעט אויף ווייכע אָפּצאָסן און מען דערקענט קוים די אייגענע שטים.

איך האָב געזוכט אַ ווייט ווינקל וואו איך זאָל קאָנען, אָפּגעזונדערט פֿון אַלעמען, מיט אַלע ציין איינגאַנצן איינבייסן דעם צאַפּל אין מיר.

די רויטע, געלע און גרינע פייערלאַך פון שיפלאַך, האָבן זיך ווי עקזאָטישע יאַם־פלאַנצן, געכיינדלט מיט אונדזער שיף, וואָס האָט אָנגעפאַנגען שאַפן אַרום זיך אַלץ אַ גרעסערן און גרעסערן קרייז פון איינזאַמקייט. אַנטלויפן און שנעלער איבערלאָזן די סענטימענטאַלע דראַמאַנעבישן פון קרויווים, צוגעבונדענקייט און טעראַפּירמאַ. די „אָלימפּיק" האָט זיך אָפּגעריסן פון דער ערד און איז גלייך געוואָרן אַ פּלאַנעטל פאַר זיך, מיט אַן אייגענער באַפעלקערונג, אַן אייגן לעבן און אַפילע אַן אייגענעם אומזיכטבאַרן מאַנהיג, וואָס אַז דו ווילסט קאָנסטו פאַרלייקענען זיין עקזיסטענץ און זיך פילן פּונקט אַזוי גליקלאַך און צופרידן.

איך שטיי אָנגעלענט אויף דער פּאַרענטש און האָב די כוצפּע צו ציטירן זיך אַליין. ערגעצוואו האָב איך שוין געזאָגט, אַז די וועלט ווערט איינגעטיילט אויף צוויי פאַרשיידענע ראַסן: מענטשן וואָס האָבן יאָ אַ מעגלאַכקייט אַרומצופאָרן און מענטשן וואָס זענען פאַרשאָלטן צו פאַרבלייבן אויף אַן אָרט.

פינף יונגע באָכערעם שטייען אויך אָנגעלענט און קוקן צום אַהין וואו עס זעען זיך נאָך פייערלאַך און ס'שמעקט נאָך מיט ברודיקן האַפן־וואַסער. זיי קוקן אַרונטער אין יאַם, וואָס ווערט אַלץ שוואַרצער און געדיכטער. מען הערט בלויז דאָס שטילע שפּילעווודיקע שעפּטשן פון קליינע שטראָמעלאַך, וואָס פּלאַצן ווי זייפנבלאָזן אין באַריר מיט דער שיף.

די פינף שטאָלצע יונגען זענען דאָס דער אָרקעסטער, וואָס האָט געשפּילט אַ מינאָר מעלאָדיעלע צום אָפּפאָרן.

פאַרוואָס שפּילן זיי נישט אַ פריילאַכס? האָבן געפרעגט אַסאַך וואָס האָבן געפּאַכעט די פּאַטשיילעס מיט די לעצטע קויכעס צו זייערע קרויווים. עס איז זיי געווען גענוג טרויעריק אויפן האַרצן אָן דעם טרויעריק ניגענדל. כאָטש יעדער פון זיי האָט אַליין מיט דעם פרייען ווילן אונטערגענומען די רייזע, האָבן זיי איצט ביים לעצטן ריס פון דער שיף געפילט ווי מען וואָלט זיי מיט געוואַלט אָפּגעריסן פון זייערע נאָענטע. קיין פאַרגיטיגונג דערפאַר זעט זיך נאָך דערווייל אויך נישט, ווייל דאָ, אויף דער שיף, איז נאָך אַלץ אַזוי אָנגעוואָרפן, אומבאַשטימט און פרעמד.

פאַרוואָס שפּילן זיי נישט עפּעס אַ פריילאַכס?

דער פּראָטעסט־אויסרוף איז אויפגעכאַפּט געוואָרן ווי אַ שלאָגוואָרט אין אַן אויפשטאַנד. דאָס אָרקעסטערל האָט דאָס זיכער געהערט און זיי, די יונגע באָכערעמלאַך, מיט מאַמעס־מילך־ליפּן האָבן זיך

דערשראָקן פֿאַר דעם פֿאָלקס צאָרן און זיי האָבן אין זייער פֿאַרלוירנ־קייט פֿאַרבלנדזשעט צו נאָך אַ לעוואַיעדיקערן מאָטיוו, וואָס האָט פֿאַר־כאַפּט ביי דער זיבעטער ריפּ. דער אוילעם האָט שוין נישט געהאַט קיין ברייערע און יעדער איינער האָט זיך איבערגעגעבן אין רעשוס פֿון דעם טראָווערדיק לידל.

ווען איך האָב זיי געזאָגט אַז מיר איז געפֿעלן זייער אָרקעסטערל און אַז ביי מיר האָט גראָד אויסגענומען וואָס זיי האָבן דאָווקע געהאַט דעם מוט נישט צו שפּילן סקאַרבאָווע דזשאַז, האָב איך אין זיי אַריינ־געזעצט נייע נעשאָמעס.

זיי זענען געוועזן אַ רעכט ביסל דערשלאָגן. זיי האָבן געפֿילט אַז זיי זענען גלייך דורכגעפֿאַלן ביים סאַמע אָנפֿאַנג פֿון דער רייזע.

די 18—19 יעריקע באָכערעם קומען פֿון וועסט־ווירדזשיניע אוני־ווערזיטעט וואו זיי האָבן געשפּילט אין דעם אוניווערזיטעט־אָרקעס־טער. האָט זיי געטראָפֿן אַ גרויס גליק, וואָס דער דיען האָט זיי אויס־געקליבן און רעקאָמענדירט פֿאַר אַ קורצער רייזע — צוויי וואָכן הין און צוריק איבערן יאָם און אַ וואָך אין פּאַריז. פֿאַר די הויצאָעס דאַרפֿן זיי אָפּשפּילן.

פֿיר שיינע, שטאָלצע, הויך־געוויקסיקע יונגען און דער פֿינפֿטער, אַ קורצער און אַ פּעסלדיקער, שפּילט דאָווקע נישט די פּויק נאָר דאָס פֿידעלע. אָבער אַלע זענען ווי ערשט אַרויס פֿון דער נאָדל. פֿיין באַ־נייט, באַשטעפּט און באַשוכט. אויף די קליידער זעט זיך נאָך דער לעצטער גלעט פֿון דער מאַמען און ביי איינעם האָב איך, דוכט זיך, באַמערקט אַ טרער.

דער זידלאָכער ענגליש קייקלט זיך אַרויס פֿון מויל און ס׳קומט אַלעמאָל דאָס ריכטיקע וואָרט אויפֿן ריכטיקן פּלאַץ. זיי דערפֿרייען זיך מיט מיר ווי מיט אַן עוונטאַוו. איך בין דאָך דער ערשטער פֿרעמ־דער, מיט וועמען זיי האָבן זיך באַקענט. איך ווער איבערגעגעבן גאַ־לאַנט פֿון איינעם צום אַנדערן.

ס׳גלוסט זיך זיי נישט שלאָפֿן. אַ גאַנצע נאַכט וועלן זיי אויף זיין, ביז עס וועט פֿאַרשווינדן דער לעצטער ערד־פֿלעק. זיי זענען פֿול מיט אַן אינערלאַך ציטערניש. זיי וועלן זען פּאַריז מיט די אייגענע אויגן. זיי וועלן עס זען יונגערהייט, אין די בעסטע בליענדיקע יאָרן, ווען מען קאָן נאָך האָנאָע האָבן.

איך זאָג, אַז איך בין זיי אַזש מעקאַנע מיט דעם גרויסן גליק און זיי צעלאַכן זיך ווען זיי געפֿינען אויס אַז איך וועל אויך זיין אין פּאַריז.

איך זוך אין זיי כאָטש אַ סימען פון דעם לייכטזיניקן אַמעריקאַנער קאָלעדזש־באָי און איך געפין נישט קיין שפור. זיי שפּילן שיין און איידל זייער נייע ראָלע אויף דער שיף.

און פּלוצים הויב איך אָן הערן ווי ביי מיר אַליין ווערט דער אַק־צענט אַסאַך יענקיוואַטער ווי אויף דער יאַבאָשע. די צונג מאַכט אַקראָבאַטישע שטיק. איך הויב אָן געבן שווייגנדיקע ענטפערס אויף אַסאַך פראַגן און אַסאַך ענטפערס מיינע שטימען נישט אינגאַנצן מיט דער פּינקטלאַכקייט.

איך צייכן לאַנגזאַם אָן אַן אַנדערן מענטש. כ׳דערקען זיך קעמאָט נישט. ס׳וואַקסן מיר אָן פליגל און עס פּאַסירן מיט מיר שנעלע פּאַ־סירענישן, ווי ביי עליס אין וואונדערלאַנד. אָט, זאָלן פינף יונגע קאָלעדזש־סטודענטן נישט מיינען, אַז זיי האָבן אויף זייער ערשטער יאַם־רייזע געטראָפן אַ ליאַדע ווּעמען פאַר זייער ערשטן באַקאַנטן.

און איך שפּיל אויך מיין נייע ראָלע מיט עלעגאַנץ און פיינע מאַנערן.

די באַכערעס האָבן געפּלאַפּלט וועגן זייער קאָלעדזש־לעבן, וועגן זייערע מיידלאַך, וועגן זייערע עלטערן, וועגן פּאַריז וואו מען קען זיך אינגאַנצן אויסליידיקן און דאַך צוריקקומען אָפּגעפרישט. זייערע צור־קונפטיקע פּראָפעסיעס און פליכטען צו דער געזעלשאַפט. זיי האָבן גע־שטעלט פראַגן וועגן ניו־יאָרק, וועגן קאָמוניזם און גערעדט מיט גרויס באַגייסטערונג פון רוזוועלטן.

אויפן אַנדערן טאָג איז מיר געוווען אַ ווייטאָק און אַ שאָד. בע־אַיס אַלע זענען געשלאָפן האָט אַ פעסטע האַנט גענומען און אונדז אַלעמען איינגעטיילט אין קלאַסן. אויס יאַנטעוו און צוריק צו האַרטע שיקזאַלדיקע פאַקטן. דער וועג צו דער ערשטער קלאַס איז פאַרצאַמט און דער וועג פון דער דריטער צו אונדזער קלאַס איז פאַרשלאָסן.

די אויסגעפּוצטע מוזיקאַנטן קוקן אַרויף צו מיר און שעמען זיך מיט זייער בידריקן שטאַנד און איך קוק אַרונטער צו זיי און שעם זיך פאַר זיי מיט מיין בורזשואַזקייט.

און מיר האָבן ערשט נעכטן זיך געזעגנט ביז מאָרגן.

II

די וואָס זענען גלייך געקומען אויף דער שיף געפּאָרט זענען די אומאינטערעסאַנטסטע און דוכט זיך די איבריקסטע. עפּעס ווי זיי וואָלטן פאַרגעזעצט אָן איבעררייס דעם אַנגעצייכנטן שלאָפצימער פון זייער לעבן.

גייען זיי טאַקע אַרום געאַרעמט, קלוימערשט שטאָלץ און האָפער־דיק. זיי האָבן שוין דאָס וואָס אַנדערע זוכן ערשט מיט די אויגן און האָפן צו געפינען. אָבער וואָס אַ פּאָר שאָ ווערן די געפּאָרטע געפּאַלע־נער ביי זיך. ביי אַלע אַנדערע איז די גאַנצע שיף איין גרויסער, פרייער אויסוואַל און זיי זענען נעבאַך פּאַראורטיילט איינער צום אַנדערן.

די ערשטע נאַכט מאַכן די שוין־געפּאָרטע גאָר אַ פריקרען איינ־דרוק. זיי גייען אַרום און שעפּטשען איינער צום אַנדערן, קלאַמערן זיך איינער אין אַנדערן, צערטלען זיך, שפּילן אָפּ דעם פולן ערעוו פאַר די אויגן פון דער גאַנצער שיף. געוויינלאַך איז זי אים שטאַרק דאַנקבאַר פאַר דער צוזאַמענדיקער רייזע אויפן יאַם און זי קוקט אים אין די אויגן, און ווי הויך זי זאָל נישט זיין, טוליעט זי זיך צו אים אַזוי, אַז זי קוקט אַרויף צו אים.

און ביסלעכווייז, ביטלעכווייז פאַרשווינדן זיי רוישלאָז און ס'בלייבן די איינזאַמע, די נישט־געפּאָרטע. די ערס וואַרפן זיך דורך מיט ווערטער, וואָס קעגן נאַכט זענען זיי טרוקן ווי ביין. די איינזאַמע זיס ווערן באַשמעקט ווי פון הינט און עס גייט אָן אַ שטילע, מוירעדיקע קאָנקורענץ ביז אין דער טיפער נאַכט אַריין.

איך בין אַנטלאָפן אין דעם מענערשן גאַניידן, אין דעם שענקל אַריין, און בין אַריינגעפאַלן אין אַ געבעטער שטול. אונטער מיר האָט זיך דער דיל געריירט, און איך האָב זיך געפילט ווי אויף אַ וויג־שטול.

די קעלנערס זענען גרייט. זייערע איידעלע, שטילע באַנעמונגען האָבן מיך נאָך שלעפּערדיקער געמאַכט און אַ געפיל האָב איך געהאַט, ווי כ'וואָלט געזעסן ביים שערער אויפן שטול און זיך איבערגעגעבן זיינע ווייכע, מאַסאַזשירנדיקע הענט.

כ'באַשטעל אַ טרונק און וואַרף די מאַטבייע אַזוי אַקטיאַריש־קונציק אויפן טיש, אַז איך ווער איבערראַשט — ס'שלאָגט פון מיר מיט געניטקייט. דער קעלנער פאַרנויגט זיך און גייט שנעל אָפּ מיט כינעזישע טריטעלאַך צו אַן אַנדערן. כ'בין צופרידן, וואָס מיר איז געלונגען צו צאַמען מיין יאַלדישקייט, כ'בין גליקלאַך וואָס מען קאָן נישט אַרונטערשרייען פון מיין פּאָנים אַז —— ראַבויסיי דאָס איז מיין ערשטע רייזע אויפן יאַם אין 20 יאָר (און וויפיל רייזעס מ'שטיינס גע־זאָגט מאַכט אַ גאַש־בראַט אין זיין לעבן?)

קיינער זעט עס נישט אויף מיר, כאָטש אין מיר וואַקסט אַ מאָד־נער געפיל, אַז נישט געקוקט דערויף, וואָס כ'האָב שוין אין מיין לעבן געטאָן אַסאַך מיצוועס און אַווייריס פון אַ דערוואַקסענעם, בין איך ערשט

איצט געוואָרן אַ לייט און אַ דערוואַקסענער מענטש. אָקאָרשט־איצט, ווען די דיל וויגט זיך אונטער מיר און איך פיל זיך געשליידערט אויפן אייגענעם באָראָט אין אַ שיף.

ביי אַ זייטיק טישל, האַרט ביי דער וואַנט, זיצן צוויי שיינע יונגע מיידלאַך. דער קעלנער איז שוין פינף־זעקס מאָל געווען ביי זיי, אַוועקגענומען ליידיקע גלעזלאַך און צוריקגעבראַכט פולע. זיי רויכערן און לאָזן אַרויס פּיפּיק דעם רויך מייסע דערוואַקסענע, מיט אַלע פליטערלאַך, און צווישן איין צי און אַנדערן גיבן זיי אַ זופּ. זיי האַלטן זיך די הענט און קוקן זיך ווי געליבטע אין די אויגן.

די אויגן ביי זיי זענען רויט און דערשראָקן. זיי קוקן אויס ווי איצט־אָ אין דער ערשטער נאַכט פון דער רייזע האָבן זיי שוין פאַרשיקערט זייער צניעס. זיי רוקן זיך נענטער איינע צו דער אַנדערער. זיי זענען שיין און פיין־געפורעמט, כאָטש זיי האָבן אַביסל צופיל קערפּער פאַר דער דורכשניטלאַכער אַמעריקאַנער מיידל. זיי שווייגן און ווען עס פאַלט פון זיי אַ וואָרט גליטשט זיך עס אַרונטער ווי אַ שעפּטש און עס ווערט אַביסל אומהיימלאַך צו קוקן אויף זיי און אויף זייערע פולע קערפּערס, וואָס זענען איצט ווי איין ברענענדיקער סיאַמער צווילינג.

די קעלנערס קוקן אַוועק. די עטלאַכע פּאַסאַזשירן קוקן אַוועק. בלויז איינער אַ טויט־שיקערער (וואָס עס איז אַ וואונדער, ווי ער האָט באַוויזן שוין, אין אַזאַ קורצער צייט פון אָנפאַנג רייזע, אַזוי צו פאַרטרינקען דעם קאָפּ) לאַכט הויך אויפן קאָל און האָט גרויס האַנאָע קוקנדיק אויף די צוויי יונגע מיידלאַך. ער לאַכט אַזוי לאַנג, ביז ער פאַרטרייבט זיי. זיי וואַקלען זיך ביידע אַרויס געאָרעמט פון באַר און ער וואַרפט זיי נאָך אַ לופט־קוש.

איך און דער שיקער זענען די איינציקע פאַרבליבן. ער רופט מיך צו און צווינגט מיך דאַווקע אויסצוטרינקען אויף זיין כעשבן, כאָטש ער דערקלערט זיך פאַר מיר גאַנץ אָפן אין סינע. דער טייוול ווייסט פאַרוואָס ער האָט זיך אַריינגענומען אין זיין שיקערן מויאַך אַז איך בין אַ דייטש און דייטשן האָט ער, דער שאָטלענדער, פיינט. עס העלפן נישט אַלע מיינע פאַרזיכערונגען. ער וויל בלויז וויסן איינס —

האָב איך פאַרלוירן דעם קריג אָדער נישט? גיב איך צו אַז איך, דייטש, האָב געכאַפּט אַ מאַפּאָלע אָדער איך בין נאָך אַלץ פאַרריסן־שטאָלץ ביי זיך?

ער שלעפּט אַ פאַרשמאָלצענעם ענגלישן פּאַספּאָרט פון בוזעם־קעשענע און ער קלאַפּט זיך אין ברוסט־קאַסטן און שווערט, אַז אויב

איך וועל נישט צוגעבן, וועל איך טייער באַצאָלן אין דער נעקסטער, גרויסער וועלט־מילכאָמע, ווייל ער וועט דאָרט זיין צו העלפן דער־לאַנגען דעם לעצטן קלאַפּ. ער זאָגט וויצלאָזע וויצן אויף מיין „דייטשן" כעשבן און ער הירזשעט.

ער איז הויך, פעסט, זומער־געשפּרענקלט, ער האָט אַ שטאַרקן קאָפּ און שטאַרקע האַריקע הענט. דער קאָפּ זיינער לאָזט מיט יעדן טרונק אַרונטער פון דער אייגענער ווירדע און די צונג קאָן שוין נישט פאַרקניפּן קיין וואָרט מיט אַ וואָרט. אָבער ער באַשטעלט אַ נייעם טרונק און ווערט אַנשלאָפן אויף זיין ענגלישן פּאַספּאָרט.

איך ליג אין מיין מולטער ביי מיר אין דער קאַבינע און ס'וויגט מיך אַהין און אַהער. שלעפעריקערהייט דערמאָן איך זיך אין פּישל דאָוויד דער מעלאָמעד, וואָס פאָרט אַהיים אויף יאָנטעף אין אַ מולטער. און איך פאָר אויך אַהיים, אַהיים, אַהיים, אַהיים, צום טאָקט פון וויגן, ביז כ'האָב שוין נישט קיין קויאַך צו האַלטן די אויגן אָפן.

III

אויפן צווייטן טאָג איז דערשינען דאָס באַרימטע פּאָרל הימל־און־וואַסער. אויף דער שיף האָט געהערשט אַ פעסטע איינגעשטעלטע רו־טינע, ווי מיר וואָלטן שוין געפאָרן כאַדאָשים. אַלץ איז געגאַנגען גלאַטיק, מאַשינאַוועס און מעטאָדיש.

איך בין קיינמאָל נישט געווען קיין גרויסער מיידים אויף אָריענ־טירן זיך — אינדערפרי האָב איך בעשום אויפן נישט געקאָנט באַשטי־מען, וואו איך בין נעכטן ביינאַכט געשטאַנען און געגאַנגען. דער זון־דעק האָט לעכאַטכילע אויסגעזען אַזוי ווי אַ צוגעטיילטער קאַרגער טורמע־שפּאַציר, אָבער ביסלעכווייז האָט מען זיך צוגעוואוינט צו גיין אַרום און אַרום נאָכן עסן און צו פילן דעם טאַם, ווי מען וואָלט זיך טאַקע דורכגעגאַנגען. אָבער אַזוי ווי יעדעסמאָל האָבן אויפגעשמייכלט די זעלבע פּענימער ביים אַהין און צוריק און אַזוי ווי די שיף האָט זיך קוים־קוים געהוידעט און אַזוי ווי די זון האָט געגלעט מיט אַ קעצלדי־קער וואַרימקייט, האָט דער שפּאַציר אויפן דעק גענומען אויסזען ווי אַ פיינער איינגעשטודירטער טאַנץ. אַפילע די וואָס זענען געזעסן אויף די דעק־שטולן און אַריינגעזשליאָקעט גאַנצע שטיקער אוילעמהאַזע, האָבן אויך אויסגעזען ווי אַ טייל פון דער טאַנץ־טרופּע.

אָבער דאָס וואָס די שיף האָט זיך קוים־קוים באַוועגט האָט גע־געבן דאָס געפיל פון אַ ריזיקער יאַכט, וואָס האָט אונדז אַלעמען אַרויסגענומען אויפן מיטן יאַם און האָט זיך פאַראַנקערט אויף עטלאַכע

טעג. קיין שענערן און רואיקערן שטיק יאַם האָט די יאַכט אונדזערע נישט געקאָנט אויסזוכן, קיין בלויערן הימל אויך נישט און קיין ציר־לאַך־מאַנירלאַכער געזעלשאַפט אַוואַדע נישט.

דאָס איז אַ כאַלעם און נישט קיין רייזע. פאָרן קיין אייראָפּע זאָל מען נאָר סאָף יוני — אָנפאַנג יולי. אַמאָל איז ער געפאָרן אָקטאָבער. אַהאַ — אַהאַ — האָט ער געהאַט צו זינגען און צו זאָגן. ער איז גע־ווען קראַנק ווי אַ הונט. ער האָט געווערזעט דעם גאַנצן וועג, ווייל די שיף איז געגאַנגען אַט־אַזוי־אַ — ער ווייזט מיט דער האַנט ווי די שיף האָט זיך שיר נישט איבערגעקערט.

מיין שאָכן אויף דער וואַרימער באַנק רעדט אַ פּאָרזיכטיקן ענג־ליש, נאָר מיט אַ סין וואו מען דאַרף אַ שין, ווי אַ געבראָטענער ליט־וואַק. אָבער דער סיבוילעס האָט שווערע הענט, ברייטע פּלייצעס, אַ גרויסן שווערן קאָפּ, וואָס ליגט אויף אים פּאַרמלאַז, ווי אַ הייפּט קרויט, שאַרפע קינבאַקן, בלוי־וואַסערדיקע ערלאַכע אויגן און שווערע צע־פּאַטלטע ברעמען. איך בין געווען זיכער אַז ער קומט נישט פון דער ליטע.

ער קוקט אויס האַרעפּאַשנע און רעדט אינטעליגענטיש. ער קלייבט די ווערטער ווי אַרבעס און בראָקירט די ערגערע. ער געפינט שטענדיק אויס אַן אָפּגעפּוצט וואָרט, וואָס ער באַפּלעכט מיט סטענגע־לאַך אַרום און אַרום — מיט אַן עקזאַקטן אַדיעקטיוו און מיט אַ פיינעם ווערב. ער האָט אַביסל אַ הייזעריקע שטים, אָבער דאָס קאָל קומט נישט פון האַלדז נאָר פון האַרץ.

ער ווייזט מיר אַן אויף אַ וואַלקנדל, אַ דיניטשקע וואַלקנדל, וואָס ליגט נאָך אין די וויקעלאַך און ער ווייסט שוין צו וואָס פאַר אַ קאַטע־גאָריע עס געהערט, ווייל, פאַרטרויט ער מיר, ער איז אַ לערער.

פון וואַלקנס?

ניין! — צעלאַכט ער זיך מיט אַ געזונטן פויערשן געלעכטער — פון פיזישער געאָגראַפּיע אין אַ מיטלשול אין סקענעקטעדי.

כ'האָב אַלעמאָל ליב געהאַט דעם קלאַנג פון סקענעקטעדי. סקע־נעקטעדי! ווי מען צעקנאַקט אַ האַרטע טערקישע נוס. און קעדיי אים צו ווייזן, אַז ערגעצוואו אין מיין מויאַך איז פאַראַן אַ שטיקל סיי־דער, האָב איך אים צוגעוואָרפן דעם נאָמען שטיינמעץ.

אַ פראַגע צי ער האָט געקאָנט דעם עלעקטרישן מעכאַשעף. אָט־דאָס איז אַ מענטש. אָט־דאָס איז געווען אַ סאָציאַליסט! אָט־דאָס איז געווען אַ גייסט! ער איז געווען אַ שטילער, בעגימעסדיקער און צוגע־

לאָזענער און אַזוי אַן אָנשטעל האָט ער געקאָנט רעדן צום מינדסטן מענטשן ווי צו אַ ברודער.

דאָס וואָרט סאָשעליסט האָט מיין שאָכן אויף דער באַנק אַרויס־גערעדט מיט אַ נאָסטאַלגיש פייערל אין די בלויע אויגן. די הייזערי־קע שטים זיינע האָט דאָס טרוקן־וויסנשאַפטלאַך וואָרט אַזוי פאַר־צערטלט, אַז עס איז אַרויסגעקומען מיט אַ צאַפּל. מיט די שווערע הענט ווי פון אַ סטאָליער־מייסטער האָט ער זשעסטיקולירט און זשעסטיקולירט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אַ האַנט אַרונטערגעלאָזט אויף מיין פּלייצע, ווי אַן אַלטער גוטערברודער, און ער האָט נאָך אַמאָל באַ־שטעטיקט:

יעס סער! ער איז געווען אַ סאָשעליסט!

פלוצים האָט ער אַרויסגעכאַפּט דעם זייגער און זיך שנעל אויפגע־הויבן פון באַנק.

עס איז אים געווען זייער אָנגענעם און ער וועט גלייך קומען פאַר־זעצן דעם געשפּרעך, אָבער איצט איז ביי אים, זאָל איך אים טויזנט מאָל אַנטשולדיקן, שטולגאַנג־צייט. הע! הע! האָט ער מיר ווידער גוט־ברידערלאַך אַ קלאַפּ געטאָן איבער דער פּלייצע, אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ מענטש. ער האָט זיך צוגעוואוינט צו אַ באַשטימטער שטונדע און אַ באַשטימטער מינוט. ווען ס׳מאַכט זיך אַמאָל אַ פאַר־האַלט, מוז ער גלייך עפּעס איינגעמען, אַבי צו זיין אין צייט, ווייל דאָס איז זייער וויכטיק. אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ מאַשין.

לייענט עפּעס דערווייל ביז איך וועל צוריקקומען — גיט ער מיר אַ שליידער אַ בינטל בראָשורן און פונוויטנס שטייט ער נאָך אַביסל און ווערט שיר צעקנאַקט פון געלעכטער, ווען ער זעט אַז איך בין געפּלעפט פון דער פרעמדער שפּראַך.

שוועדיש? שריי איך צו אים.

ניין, דעניש!

איך בלעטער די בראָשורן. שווערע, האַרטע סקאַנדינאַווישע ווערטער ווי טשוועקעס זענען אונטערגעשטראָכן מיט בלייפעדער און אַרויסגעפירט מיט פּשעטלדיקע באַמערקונגען אויף ענגליש ווי מאַרגי־נאַליאַ.

איך בלעטער אַהין און אַהער ביז ווערטער הויבן זיך אָן באַקענען מיט מיר און זיך פאַרנויגן. כ׳הויב אָן דערזען די אַלטע טעוווטאָנישע וואָרצלען אונטער די פאַרשטעלטע דענישע קליידלאַך.

אויף אַ צווייטער ברייטער באַנק לעבן מיר ליגט אַ יונגערמאַן מיט דעם גאַנצן בויך צו דער זון. זיין פּנים איז באַשמירט מיט פעטס

ווי אַ סגולע קעגן אַן אָנברען. דאָס פּעטס גלאַנצט און שמעלצט זיך.

לעבן אים ליגט אַ צווייטער. ער ליגט אויף אַ זייט און אַלעמאָל עפנט ער אַ נערוועז אויגל, ווי ער וואָלט זיך וועלן איבערצייגן אויב מען ליגט נאָך לעבן אים.

דער יונגערמאַן וואָס האָט אונטערגעטראָגן דער זון זיין גאַנצן בויך מיט דעם גאַנצןברייטן ברוסטקאַסטן אונטער דעם סוועטער, וואָס איז אַזוי פאַרקאַלנערט, אַז דער האַלדז קוקט אויס ווי צוגעוואָרגן, וואַרימט זיך און מאַלעגיירעט טשואינג־גאָם פלעגמאַ־טיש. ער דרימלט אונטער, כאַפּט זיך אויף און גיט אַ קיי.

ער ענטפערט נישט גערן ווען איך רעד צו אים, און וואָס ער ענטפערט יאָ קומט אַרויס שלעפעריק; און יעדעס מאָל ווען ער רעדט מער ווי דריי־פיר ווערטער, עפנט דער שאָכן זיינער אויף דאָס נער־וועזע אויגל, האַלב מיט געבעט און האַלב מיט צאָרן, ווי איינער רעדט, אַז ס'איז שוין צייט צוצומאַכן — האַקט ער אָפּ אינמיטן און ווערט אינגאַנצן פאַרשוויגן.

ער האָט אַביסל פאַראיבל אויף מיר. די צעפּלעטשטע נאָז, אַן איינגעפאַלענע הילצערנע כורווע, אָטעמט ווי אַ לאָקאָמאָטיוו. ס'פאַרדריסט אים אויף מיר, וואָס איך ווייס נישט ווער ער איז בעאייס אַלע קאָנען אים דאָ — אַלע. דער שאָכן זיינער עפנט דאָס אויגל מיט טאַכנונים, און גיט מיט מימיק צו פאַרשטיין, אַז מיט יעדן וואָרט גייט מען איבער זיין ברויט, ווערט ער אָנשוויגן.

און פּלוצים גיט ער זיך אַ זעץ אויף מיט אַ קוראַזש, ווי ער וואָלט געמאַכט אַ רעוואָלוציע קעגן זיין „מאַן־פרייטאָג" און ער בייזערט זיך אַן אויף מיר, דאָסמאָל שוין נישט מיט קיין קאַרגע ווערטער. האַלעמאַי קאָן איך אים נישט? גיי איך גאָרנישט צו קיין פייטס? (זיין פרייטאָג האָט זיך מעיאַשעוו געווען אַז ער קאָן נישט באַהויפּטן צו ליגן ווען זיין ברויט האָט געעפנט דאָס מויל, האָט ער זיך אויך אויפגעזעצט צו האַלטן אַן אויג).

באַרני ראָס, ווייס איך ווער עס איז? האָט ער געקאַנט איצט זיין באַרני, ווען דער ניגער אַ פינצטער יאָר אויף אים (דאָס וואַרפט ער מיר אַריין גראַטיס אויף אידיש) וואָלט אים נישט געווען גע־סטאַפּט. אַ שוואַרצער כאַלעם אויף דעם שוואַרצנס קאָפּ. אַלעמען איז געווען לייכט צו באַזיגן, אָבער ווען/עס איז געקומען צום ניגער האָט גאָר־נישט געהאָלפן. האָט ער איינגעפּאַקט און איז אַרויס פון גאַנצן איי־סעק. געעפנט אַ סטאָרקע, אָפּגעמוטשעט זיך, אָבער די סטאָרקע איז נישט געגאַנגען. זיין מאַמע אַלעוואָשאָלן איז געשטאָרבן און איצט

האָט ער באַשלאָסן צו מאַכן אַ צוריקקום. יעס, סער, ער קומט צוריק! (זיין שאָכן וואָרפט אַ בייז אויג אויף זיין הערקולעס. ס'פּאָנים קנייטשט זיך אים, ווי ער וואָלט געהאַט בויך־קראַמפּן). די פּרעסע טאָר נאָך נישט געוואָר ווערן וועגן דעם. פריער פאָרט ער קיין פּאַריז, שפּעטער קיין לאָנדאָן און נאָך עטלאַכע פייטס אין אייראָפּע וועט ער צוריק־קומען זיך אָפּצורעכענען מיט דעם ניגער. אַ שוואַרצע כאַגע אויף אים! אַלעמען באַזיגט, דאַרף אַ שוואַרצער אים סטאָפּן.

אַ שיילע אַביסל צי ער קאָן אידיש? וואָס איז ער אַ טערק? ער איז געקומען פון פוילן, ווען ער איז שוין געווען אַ יונג פון צוועלף יאָר. זיין מאַמע אַלעוואַשאָלן איז געווען פאַרקאַכט אין פרומקייט. דאַווענען, נישט! אַבער ציציס — יעס סער!

פון דער מאַרדע און פון דער איינגעפאַלענער נאַז גיסט זיך שמאַלץ. ער פאַלט צוריק אויף דער באַנק און דער שאָכן זיינער, וואָס האָט נישט אַרויסגערעדט קיין איין וואָרט לייגט זיך צוריק און ווידער אויף אַ זייט.

פלוצים גיט דער פייטער אַביסל אַ הויב אויף דעם קאָפּ מיט אַ שטיקל פלייצע און ער גיט אַ שאָס אַרויס, דאָס מאָל שוין אינגאַנצן אויף אידיש.

סעי, וואָס פאַר אַ אידישע בעסטעדס דרייען זיך דאָ אַרום. קיי־נער וויל זיך דאָ נישט אַרויסגעבן פאַר אַ אידל, כאָטש גיב זיי דרעק צו קייען. איין היטלער איז פאַר זיי וויניק, פאַר די בעסטעדס.

דער פרייטאַג זיינער גיט אַן עפן אויף אַן אויגל און דער פרייז־פייטער גיט זיך אינגאַנצן אונטער. ער פאַלט צוריק אויף דער באַנק און הויבט אָן צו מאַלעגיירען שנעל דעם טשואינג־גאַם.

IV

אויף דער שיף דערפילט מען אַביסל דעם ווערט פון מענטש. אין אימפּעט פון דער טאָג־טעגלאַכקייט ווערט פאַרלוירן דאָס געפיל פאַר דראַמע, טראַגעדיע און קאָמעדיע, וואָס איז פאַרקערפּערט אין יעדן פּיצל לעבן. ס'ווערן פאַרלייגט און פאַרבעלמעט די ספּאָנטאַנע קינ־דישע אויערן און אויגן וואָס הערן און זעען מיט וואונדער.

אַפילע אייגענע נאָענטע כאַווירים זעט מען אויך נישט. דער צענטער פון אַלע צענטערן איז דער אייגענער אימפּעט; די נאָענטסטע זענען בלויז מיטטאַנצער, מיטשפּרינגער און מיטלויפער. אַלע זענען סטאַטיסטן אין דער גרויסער איך־דראַמע, וואָס שפּילט זיך אָפּ אין מיליאָנען נודנע סצענקעס און איז (פאַר דעם הויפּט־ראַליסט אַליין)

גוואַלטיק פאַרכאַפּנדיק אין יעדן מאָמענט פון שפּיל, טאָג און נאַכט. אַז די נאָענטע זענען מענטשן וואָס שפּילן אייגענע (מיט דעם גאַנצן טראָפּ אויף דעם וואָרט) דראַמעלאַך און קאָמעדיעלאַך, דערפילט מען ערשט, ווען דער טויט האַקט אונטער אימיצן ווי אַ בוים אין וואַלד. ערשט דעמאָלט גייט מען צו נאָענט צום אָפּגעליידיקטן שטיק אָרט און מען רעסטאַווירט אַ לעבן, מען דערזעט אַז ס׳איז אונטערגעצייכנט אַ גרויסער שטריך אונטער אַ קאַנטע, מען הויבט אָן דערציילן אַנעקדאָטן וועגן פאַרשטאָרבענעם און מען דערזעט ערשט אַז אין זיין לעבן איז ער, פאַר זיך אַלענפאַלס, געווען אַ סאָליסט. וויפיל מאָל פאַרטראַכט מען זיך וועגן דעם אַז ס׳ווייב האָט אירע אייגענע כאַלוימעס און איי־גענע טראַכטונגען, אַז די קינדער זענען אייגענע זאַכן, ווען זיי זיצן פאַרבענקטע ביים פענצטער? אָט־די וועלטן און וועלטלאַך ווערן גע־ווינלאַך גענומען ווי טיילן פון זיך, דאָס זענען בלויז די סאַטעליטן צו דער אייגענער אויסגעשטערנטקייט.

אויף דער שיף איז יעדער מענטש אַ געפינס, יעדעס ניי פּאָנים בליצט אויף. דו הויבסט זיך אָן צוגעוואוינען צום געדאַנק, אַז דו אַליין מעגסט טאַקע זיין מוישע־גרויס, אָבער אַלע אַנדערע פּרעמדע, אומבאַקאַנטע האָבן אויך וואָס צו דערציילן. פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס דו האָסט זיי נישט געזען, האָבן זיי געלעבט און זיי ווילן געווייב־לאַך דאָס דורכגעלעבטע אַרויסלייגן אויפן פּאַלומיסיק.

דער דענישער פריינט מיינער איז גאָר יונג געבליבן אַ קיילעכ־דיקער יאָסעם. ער האָט נישט געקאָנט נישט דעם טאַטן און נישט די מאַמען. אַליין האָט ער אַרומגעבלאָנקעט ווי אַן איבריקער און גאָר פרי האָט ער איינגעשפּאַנט די קינדישע הענטלאַך צו פאַרדינען אויף עסן, ווייל ביי די אַלע גוטע און נאָענטע מענטשן איז דאָס שטיקל ברויט אַליין געווען מיט גאָלד צוגלייך.

ער האָט אַזויפיל צו דערציילן, אַז ער וואָלט אַלץ געוואָלט דער־ציילן מיט אַמאָל. אָבער ער וועט אָנפאַנגען פון דעם ערשטן באַ־וואוסטזיניקן פּינטל אין זיין לעבן, פון דעם מאָמענט, ווען ער האָט פאַרלוירן זיין גלויבן, וואָס איז ביי אים געווען אַ הייס געפיל ווי הונ־דערטער שמעלצנדיקע ליכט אין אַ קירכע. אינגלוויוז איז ביי אים יעדער ציילעם געווען אַ ברענענדיקער דאָרן און ס׳האַרץ איז אים אויסגעגאַנגען פאַר אים וואָס איז געשטאָרבן מיט טשוועקעס אין לייב און פאַר דער יונפרוי, וואָס האָט פון איר הייליקער טראַכט געגעבן דער וועלט אַ מאַרטירער־גאָט.

ביז דאָס פישער־שטעטל זיינס איז אויפגעטרייסלט געוואָרן פון אַ

שרעקלאַכער טראַגעדיע. אַ פישער־שיף איז אונטערגעגאַנגען און אַלע 18 פישערלייט זענען דערטרונקען געוואָרן.

יעלאָלעס פון מאַמעס, טאַטעס, קאַלעס, קינדער, ווייבער. דער טרויעריקער גלאָק אינמיטן שטאָט, וואָס קלינגט אויס דאָס אומגליק. דערזעלבער הינטערגרונט ווי אין אַלע פישער־באַלאַדן. איר געדענקט דאָך טשאַרלס קינגסליס „דריי פישער"—„ווייל מענער מוזן אַרבעטן און ווייבער מוזן וויינען און פאַראַן קנאַפּ צו פאַרדינען און אַ פאַמיליע צו שפייזן". קיין גרויס נייס איז דאָס נישט אין שטעטל, אָבער ווען עס פאַסירט גייט דורך אַ סקרוך דורכן לייב און יונגע קינדער קוקן מיט דערשראָקענע אויגן אויף דעם וואַסער, וואָס וואַשט דעם ברעג, ווי אַ קאַלטבלוטיקער מערדער.

אָבער 18 מענטשן איז געווען אַ היבשער פאַנג אַפילו פאַר דעם פיראַטישן נאָרד־יאַם און גאַנץ דענמאַרק איז געגאַנגען כאָדאָראָם. מען האָט געשיקט פון קאָפּענהאַגען אַ גרויסן פראָמינענטן גאַלעך, וואָס זאָל מאַספּיד זיין די אומגליקלאַכע פישערלייט.

דער באַרימטער גאַלעך איז געקומען און ווען ער האָט אויסגע־פונען אַז די אומגעקומענע זענען נישט פון זיין קאַליבער קריסטן, אַז זיי געהערן נישט צו זיין קירכע, האָט ער אין אַ פלאַמענדיקן העספּעד זיי אַלעמען פאַראורטיילט צו שעאויל טאַכטיע, אויף אייביק און אַלע אייביקייטן, אָמיין, און אַלץ דערפאַר וואָס זיי האָבן נישט געהאַט דעם פאַרגנונפּט צו זיין די בלודנע שאָף פון זיין דענאָמינאַציע.

דעם גאַלעכס העספּעד האָט דאָן פאַראורזאַכט אַ שרעקלאַכן סקאַנדאַל. אַלע דענישע צייטונגען האָבן געקאָכט מיט דער דראָשע פון דעם באַרימטן גייסטלאַכן. ביי די פישער־ווייבער איז דעם גאַ־לעכס רעדע גאָר געווען זאַלץ אויף וואונדן. זיי האָבן געיאָמערט ווי קעץ אויס מוירע, אַז זייערע מענער, טאַטעס, ברידער, וועלן זיך פרעג־לען אַ גאַנצן טויט אויף די טייוולשע סקאָוואָראָדעס.

און ער, דער סקאַנדינאַווישער יונגערמאַן, האָט דאַמאָלס אַ שפּיי געטאָן אויף גלויבן און איז אַוועק קיין אַמעריקע.

מיין נייער דענישער באַקאַנטער האָט גערעדט מיט האַרץ. ער איז געווען פון די אינטראָספּעקטיווע טיפּן, מיט אַ צושמעלץ פון דאָסטאָיעווסקישקייט (אָבער נישט קיין כוילע נויפּלדיקע, נאָר אַ פיזיש־געזונטע). רעליגיע, גאָט, פּרוי, לעבנסציל, יענע וועלט—אַלץ איז אויף אים געלעגן אַ שווערע מאַסע פון פלאָנטערדיקע געדאַנקען. וועגן דעם פאַרלוסט פון זיין גלויבן האָט ער גערעדט מיט אַ שווער געפיל. ער האָט געמאַכט די געהעריקע פּאַוזע ווי ער וואָלט אָפּגעשלאָסן אַ וויכטיק

קאַפּיטל. פֿאַראַן מענטשן פֿאַר וועמען גלויבן אין גאָט איז אַ וויכטיקע פֿונקציע, פּונקט ווי אָטעמען, עסן און שלאָפֿן. אַזעלכע מענטשן האָט די מאַדאַם עדי וויזואַליזירט מיט איר „קריסטשען סייענס". איר טעאָלאָגישע לאַבאָראַטאָריע איז באַשטאַנען פֿון דעם טיף מענטש, וואָס פֿאַרגלייזט די אויגן אַרויף צום הימל און מוז האָבן גאָט ווי לופֿט.

ער איז געוואָרן אַ סאָציאַליסט. ער האָט זיין גאַנצן רעליגיעזן פֿלאַקער אַריינגעלייגט אין דעם גלויבן פֿון מענטש־ברידערלאַכקייט, ספּעציעל די אַרבעטער־מענטשהייט. דער טרוקענער אויסגעמוטשעטער מאַרקס, מיט די קימאַט ציפֿערדיקע וואָרהייטן, איז פֿאַר אים געוואָרן אַ יאַם מיט פֿאַנטאַזיע. זיין האַרץ האָט געבענקט נאָך דעם אוטאָפּיסטישן רויטן הימל, ביז די ענגלישע סאָציאַליסטן און ענדלאַך די דייטשע סאָציאַליסטן האָבן זיך (פֿאַרדאַן) באַמאַכט אַז ס'איז אים פֿאַרבליבן בלויז אַן אינטערעס אין דער קאָאָפּעראַטיווער באַוועגונג און אַ האָפֿנונג אויף רוזוועלטן.

אָבער דאָס איז אַ היבש ביסל פֿאַרכאַפּט דעם וועג. פֿריער האָט ער געאַרבעט ווי אַן אייזל אין פֿעקטאָריס און דאַן איז געקומען די מיעסע מילכאָמע און ער אינמיטן פֿייער אַלס מאַטראָז. ענדלאַך נאָך דעם קריג האָט ער זיך אַרויסגעראַטעוועט פֿון פֿינצטערן שאָפּ און איז געוואָרן אַ שטיקל אינטעלעקטואַל מיט אַן אײדעלער פּראָפֿעסיע, כאָטש די ביינער ברעכן נאָך איצט פֿון די שווערע טעג און נעכט וואָס מען האָט אָוועקגעגעבן צו פֿיזישער אַרבעט און ס'איז שוין באַלד נישט געבליבן קיין קויאַך האַנאָע צו האָבן פֿון דעם נייעם איידעלן פֿאַך.

לערעריי נאָך סוועט־שאָפּ־אַרבעט איז פֿאַרט מילעניום און אוילעמהאַבע אויף דער וועלט. אַז מען איז אַ לערער אין אַ מיטל־שולע, שטאָט אַ פֿערד אין אַ פֿעקטאָרי, קומט מען אַהיים און מען האָט צייט אַריינצוקוקן אין אַ בוך און טראַכטן, דער טייוול זאָל עס נעמען, וועגן דער מיסטעריע פֿון וועלט. ווי האָט דעהמעל געזונגען „נור צייט, צייט, צייט!"

און אַז מען איז שוין אַן איידעלער באַלמעלאָכע, קריגט מען, לאָמיר זיך נישט נאַרן, בעסערע כאַוויירים אויך. ער וועט קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן אַ טייערן פֿריינט, אַ גאַלעך, ער איז שוין איצט טויט. ער איז געווען אַ וואוילער מענטש, אַ דימענט, כאָטש נישט קיין מאַרקסיסט, אָבער דאָך מיט אַן איינגעוואָרצלטן געפֿיל פֿון יושער. אַן עמעסער אַמעריקאַנער, וואָס האָט געהאַט די בוכשטעבלאַכע פֿאַרערונג פֿון קאָנסטיטוציאָנעלן פּאָסעק, אַז אַלע מענטשן זענען געבוירן גלייך.

און אַ מאָדנע שוואַכקייט האָט ער, דער גאַלעך, געהאַט פֿאַר גלאָ־

בוסן. די שענסטע אויסגעשניצטע, פּרעכטיקסטע קונסט־גלאָבוסן, האָט ער געהאַט ביי זיך אין הויז. ער איז געווען אַ געאָגראַף און ער האָט ליב געהאַט צו דרייען די וועלט פאַר די אויגן און טראַכטן וועגן לענדער און מענטשן און וועגן גאָטס בענטשונג אויף אַלעמען.

און איינמאָל איז ער געקומען צום גאַלעך און דערזען אַ נייעם וואונדערבאַרן גלאָבוס, וואָס איז געווען פון שטאַנדפּונקט פון מעלאָכע, אַ קינסטלערישע פּראַכט.

דאָס איז דאָך דער גלאָבוס וואָס איר האָט געזוכט אַלע אייערע יאָרן, דאָס איז דאָך קונסט אויפן העכסטן שטאַפּל. ווער האָט דאָס געמאַכט?

דער גאַלעך האָט געענטפערט מיט אַ גאַזלאָנישער גלייכגילטי־קייט:

—קיינער נישט! ס'האָט זיך אַליין געמאַכט!

איך האָב געמיינט, דערלאַנגט דער סקאַנדינאַווער אַ געזונטן לאַך, אַז דער גאַלעך איז מעשוגע געוואָרן. אָבער ער איז געבליבן פאַר־אַקשנט, אַז דער גלאָבוס האָט זיך פּאָרט אַליין געמאַכט.

ביז דער געאָגראַף האָט ענדלאַך ראַכמאָנעס געקראָגן אויף זיין אַטעאיסטישן פריינט און ער האָט אים געזאָגט אַזוי צו זאָגן:

— אויף דעם דאָזיקן הילצערנעם גלאָבוס, וואָס איז בלויז אַ מאַ־פּישע באַצייכנונג פון דער וועלט, קאָנסטו בעשום אויפן נישט גלויבן, אַז ס'האָט זיך אַליין געמאַכט און אויף דער גרויסער, שיינער, וואונ־דערבאַרער וועלט מיט די מיליאָסן שטערן און פּלאַנעטן, ביזטו גרייט צו שווערן ביי דאַרווינען און קאַרל מאַרקסן, אַז ס'איז אַנטשטאַנען פון זיך, פון דער העלער הויט.

איז דאָס נישט געווען אַ וואונדערבאַרע לעקציע אין רעליגיע? — פרעגט מיין דענישער פריינט פאַרטרויליאַך — אַביסל פּרימיטיוו, אָבער רירנד מיט איר קינדישער לאָגיק. אַזאַ איז געווען דער גאַלעך, אַ מענטש וואָס האָט געגלויבט ביז דעם לעצטן מאָמענט, ווען ער איז אַוועק פון דער וועלט.

מ'איז שוין געווען איבער פערציק, ווען מען האָט כאַסונע געהאַט. דאָס וויבל, אַ שטילע, דאַנקבאַרע הויזפרוי איז שוין אויך געווען נאָענט צו פערציק. זי האָט אים אַביסל אָנגעוואַרימט די אָוועטן אין שטוב. ענדלאַך איז געקומען אַ צווילינג — אַ אינגל מיט אַ מיידל. אַ וואונ־דערבאַר, בלוי־אויגיק פּאָרל. דאַרף ער דערציילן, ווי ער איז מעשוגע געוואָרן פון גליק? ער האָט דערזען אַ האַפּט אין לעבן. אַ מעשוגע לעבן, מען גייט אַרום און מען פּיקט ווי אַ הינדל, פּיק־פּיק! אַ הינדל

וואָס ווייסט, אַז אָט־אָט וועט מען עס אַ פּאַק טאָן ביים העלדזל. אָבער אין דעם נאַרישן לעבן, וויל מען זיין טאַטע, מאַן, זיידע און נאָך דערצו אַ מיטגליד פון דער געזעלשאַפט — פּיק־פּיק, ווי אַ הינדל. זאָג, גלעדי מיין פריינט, פאַרציט ער מיין נאָמען מיט אַ פּלוצימדיקער נאָ־ענטקייט, פאַראַן אַ יענע וועלט, צי ס'איז אַלץ פּוסטע כאַלוימעס און דאָס נאַרישע הינדל וועט גיין שלאָפן אויף אייביק?

האַקלאַל, דאָס צווילינג האָט זיך לאַנג נישט געהאַלטן, בלויז דריי טעג געלעבט און זיי זענען ביידע אויסגעגאַנגען, קימאַט אין איין און דער זעלבער מינוט. איר ווייסט דאָך, דער טירעץ איז — טאַטע־מאַמע איבער די פּערציק, אָבער מיט ביאָלאָגיע קאָן מען פאַרט נישט פאַרלאָטן קיין וואונד.

איך שטיי אַזוי, דערציילט ער, און קוק אויף די צוויי טויטע פּע־נימלאַך און איך טראַכט וועגן דעם גרויסן אומגליק מיינס, ביז אַ לעצטער שטראַל פון דער פאַרגייענדיקער זון איז געפאַלן אויף די וועקסענע פיגורלאַך און איך האָב דערזען אַ גרויס ליכט. די קינדער־לאַך — דאָס אינגעלע מיט דעם מיידעלע — זענען דאָך אַ ווייבעלע מיט אַ מאַנעלע, מיינע אייגענע טאַטע־מאַמע, וועלכע האָבן מיך אי־בערגעלאָזט אַליין אויף דער וועלט יונגערהייט. איצט האָבן זיי זיך ווידעראַמאָל באַוויזן צו מיר, קעדיי מיר צוריקצוגעבן מיין פאַרלוירענעם גלויבן. די ליאַלקע־געזיכטלאַך האָבן רואיק געשמייכלט און איך האָב טיף געבויגן דעם קאָפּ פאַר דער אַנטפּלעקונג. איך האָב דאָס דער־ציילט מיין פרוי, אָבער זי האָט געשוויגן. אַזוי איז זי געבליבן פאַר־גליווערט אין איר מעלאַנכאָליש שווייגן עטלאַכע כאָדאָשים, אָבער איך האָב געליטן רואיק, ווייל איך האָב צוריק געגלויבט, מיט אַ נייער דערלייטערונג.

נאָך אַ קינד איז געקומען — דאָסמאָל אַ לעבעדיקס, אָבער דאָס ווייב איז ערנסט שלאָף געוואָרן. דאָקטוירים האָבן באַפוילן אַז זי מוז צוריקפאָרן און בלייבן וואוינען אין איר אייגן געבורט־שטעטל אין דענמאַרק. זי איז אַוועקגעפאָרן מיט דעם קינד און אָט איז שוין דאָס זעקסטע יאָר, וואָס ער פאָרט יעדן זומער צו ווייב און קינד.

אַוואַדע איז דאָס אַ שווער לעבן! דאָס ווייב איז נישט קיין גע־זונטע. זי איז גוט, צאַרט, איבערגעגעבן. דורכן זומער קאָן ער בלויז שלאָפן מיט איר אַ פינף־זעקס מאָל. די איינציקע 5־6 מאָל אין יאָר, ווייל קיין אינגעלע איז מען שוין נישט, מען קאָן נישט אַרונטער פון וועג. ווען ער זאָל זיך נאָר לאָזן און זיך אונטערגעבן יעדעס מאָל, ווען די פלאַטערדיקע מיטלשול מיידלאַך טראָגן אים אונטער די יונגע

בריסטלאַך גלייך צו דער נאָז און דער קאָפּ הויבט אים אָן צו גיין אויף רעדער! ער ווייסט, ער ווייסט גאַנץ גוט, פון די אַלע מאָסים און אַרגיעס וואָס גייען אָן אין שולעס צווישן לערער און שילערינס, אָבער ער איז אַ זעלבסט־דיסציפּלינירטער מענטש, (דער סקאַנדינאַווער אין אים!) מען דאַרף זיך גוט היטן קעדיי זיך נישט אויסצוגליטשן. ער גייט אַהיים צו זיין צימער, צו זיין אַלטער דינסט, וואָס קאָכט אים אָפּ אַביסל וואַרימס, צו זיין הונט, ראַדיאָ און ביכער איבער די קאָאָפּעראַ־טיוון.

ניין, ער טרינקט נישט — אַמאָל דערלויבט ער זיך אַ ביר, ער רויכערט אַ פּיר־פינף פּאַפּיראָסן און ווען זינדיקע געדאַנקען קומען זיך מיט אים רייצן און דאַקוטשן אים גאָר שטאַרק טראַכט ער, אַז עפּשער וועט וייס, ווען ער וואָלט געווען אַבסל אינגער, וואָלט ער זיך אַנטשלאָסן און געשריבן זיין פּרוי קלאָר און דייטלאַך. זי וואָלט פאַרשטאַנען און פאַרגעבן. אָבער, גלעדי מיין פריינט, נישטאָ שוין קיין האָר, קיין ציין און עפּעס אַנדערש אַרבעט שוין אויך נישט ווי אין דער יוגנט — מוז דאָס זיין מיין לעבן. די פראַגע איז נאָר צי מיר מאַכן זיך אַלע נאַריש. איז פאַראַן אַ דערנאָך, אָדער דער וויץ איז אויף אונדז און אויף אונדזערע אויסגעטראַכטע טוגנטן און געוויסנס.

אַ גאַנצע נאַכט האָב איך געטראַכט פון צווילינגל, פון דעם ווי־דערגעבורט פון טאַטע־מאַמע וואָס פאַראורטיילן זיך צו ניין כאַדאָשעם ליידן און צו אַ נייעם טויט, אַבי צו קאָנען קומען צום יאָסעם־זון און אים געבן אַביסל דערמונטערונג — קימאַט אַ כסידיש מייסעלע מיט אַ סקאַנדינאַווישער באַפּאַרבונג, מיט אַ זאַלציקייט פון יאָם, און מיט אַ פוגע פון טויט וואָס כוואַליעט ווידעראַמאָל און אָבעראַמאָל אַרויף און אַראָפּ.

כ׳האָב אַפילע געמאַכט אַ פאַרזוך צו שרייבן אַ ליד וועגן דעם, אָבער ס׳איז אַרויסגעקומען ספּעציפיש נישט־אידיש און צו מייספּילד־מעסיק.

2

I

ערשט אַנדערטהאַלבן מעסלעס אויפֿן יאַם און ס׳זענען שוין אַרונ־
טערגעפֿאַלן פֿון מיר אַלע פֿליכטן־פּענטעס — פֿליכטן צו דער היים,
פֿליכטן צו דער געזעלשאַפֿט און אַפֿילו די פֿליכטן צו פּאָליטישע
קרעדאָס, וועלכע זענען אויסגעמויאַכט געוואָרן בלויז אויף צו באַ־
רעכטיקן דאָס ביסל זויער־שטאָף, וואָס איך גאַנווע פֿאַר מיינע לונגען
און דאָס ביסל וואַסער אויף צו באַנעצן די קישקעס. פֿאַר דעם־אָ
„לוקסוס" פֿון לעבן (אַכוץ עפּשער דעם דאָך איבערן קאָפּ, אַ מאַלבעשׂ,
אַביסל וואַרימס און אַ ווייב) האָב איך זיך אַליין אַרומגערייפֿט מיט
פֿאַרסאַמטע שאַלעסטשוואָועס.

אָבער בעאייס מיט יאָרן צוריק איז אינטראָספּעקציע פֿאַר דעם רע־
זאָן ד׳עטר געוועזן אַביסל פּילוסופֿיה און דאָס דענקען איז אַליין גע־
וואָרן אַ טייגעג פֿאַר זיך, ווי דאָס מאַלעגיירן פֿון אַ פּאָרטראַכטער און
זאַטער קו, אונטער דער זון אויפֿן גראָז, איז דאָס נאָכטראַכטן אין די
לעצטע עטלאָכע יאָר נישט מער ווי בלוטיקע פּאָליטיקאָנסטוועע. קאַ־
גיטאָ ערגאָ סום איז נישט גענוג, מען דאַרף נאָך זאָגן סום וואָס? —
אַ ליבעראַל, פֿאַשיסט, סאָציאַליסט, סאָציאַל־פֿאַשיסט, קאָמוניסט,
טראָצקיסט, לאָווסטאָניסט, ציוניסט און דעסטגלייכן. מען מוז זיך
פּאָליטיש לעגיטימיזירן. אויף דער גאַליאָרקע שטייען עטלאָכע שריי־
ערס און ווילן מען זאָל זיי שוין זאָגן: „מיט אונדז אָדער מיט אונ־
דזערע פֿיינט?" און אין שנעלן טעמפּאָ פֿון געשעעניש בייטן זיך
קאַליידאָסקאָפּיש די אונדז מיט די פֿיינט אַזוי שנעל, אַז מען קאָן דעם
אָטעם נישט אָפּכאַפּן — נעכטיקע אונדז ווערן היינטיקע פֿיינט.

ערגער איז וואָס די גאַליאָרקע־שרייערס ווערן אָנגענומען
פֿאַר דעם קאָל פֿון אייגענעם געוויסן. מען ענטפֿערט קלוימערשט
דעם אייגענעם געוויסן, ווען מען האָט זיך מוירע צוצורירן אינדערפֿרי
צום ביסל מאַראַנצן־זאַפֿט, איידער מען באַרעכטיקט עס און זיך אַליין
פּאָליטיש. און ווי יאָלדיש מיר פּאָליטיקירן! אין דעם מאָמענט ווען מיר
געפֿינען דעם פּאָליטישן אַבסאָלוט פֿאַר זיך, קומען די פּראַקטישע פֿירער
פֿון דער וועלט און באַזאַלצן און באַפּעפּערן אונדזער אידעאַל מיט

רישעס, מאָרדן, שכיטעס און געמיינהייטן. בלייבן מיר שטיין גע־פלעפט. מיטשרייען הורא מיט די גליקלאַכע, מיט די רעגימענטירטע, אָדער זיך נעמען צו אַ נייעם פּאָליטישן קרעדאָ?

אַזוי האָט זיך מיסטאָמע געפילט יוינע אין ערשטן מאָמענט, ווען אים האָט זיך געדאַכט אַז ער איז אַנטלאָפן פון גאָטס צאָרן. כ'האָב אָפּגעשמעקט טיפער און פרייער, ווייל ענדלאַך האָב איך זיך געראַטעוועט פון דער גאַנצער אַבראַקאַדאַבראַ פון מיין עקזיסטענץ און עפּשער, האָב איך געטראַכט, וועט מיר געלינגען אָפּצורייניקן דעם פּאַרך וואָס איז אָנגעוואָקסן אויף מיר ווי אַ געזעלשאַפטלאַכע כייע, ווי אַ טאָג־טעגלאַכער לוין־שרייבער, ווי אַ איד אין אַזאַ בלוטיקער וועלט, וואָס (אויפמערקזאַם — באָרד פון סטראַטאָספאָרד!) פּאָדערט גאָר מיין פּונטל פלייש.

איצט איז מיר גוט און די זון אויפן דעק איז אַזוי מעכאַיעדיק, אַז כ'לאָז אָפּילע נישט צו זיך צו אַ געדאַנק וואָס פלירטעוועט מיט מיר און וויל מיך דאַווקע פאַנגען, ווייל וואָס איז דען אַ געדאַנק אויב נישט קיין קאָמענטאַר; און איך וויל איצט נישט קיין קאָמענטאַרן, כ'וויל בלויז זען און הערן אָן שום אויספירן און פּאַראַלעלן.

מענטשן גייען מיך פאַרביי מיט דער זעלבער פלעגמאַטיק, מיט וועלכער איך באַטראַכט זיי. איך בין נישט פאַרפליכטעט מיט זיי צו רעדן, איך קאָן אויף זיי קוקן מיט האַלב־פאַרשלאָפענע אויגן און זיי הערן מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויערן. אַז איך וויל קאָן איך שענקען דעם מינדסטן שטויבל אויף דער שיף מער אויפמערקזאַמקייט, ווי צו אַ קרענצל מענטשן. עס איז מיר וואַרים און גוט, כ'האָב אַוועקגע־וואָרפן אַלע מיינע גיטער מיט אָרימקייט און כ'האָב זיך צוריקגעצויגן פון אַלץ. כ'בין אַן אָרימאַן, וואָס האָט אָנגעזאַמלט אַזויפיל דאַלעס, אַז איך קאָן באַהויפטן זיך צוריקצוציען פון — מיין אָפּגעשפּאַרט וויסן, פון מיינע אָפּגעשפּאַרטע געפילן און פון דעם גאַנצן ביסל כאָפּ־לאָפּ וואָס איז מיין וועלטל.

און אַז ס'טויכן אויף אין מיר פּעניטער און פּעניטלאַך, זענען זיי פאַרטושט ווי אין אַ וואַסער און איך זיץ נאָך איבער דעם און וואַרף שטיינדלאַך, קעדיי די באַקאַנטע פּעניטער זאָלן זיך פאַנאַנדערבלעזלען און אינגאַנצן פאַרשווינדן.

דער יאַם וואָס איז ביז איצט געווען באַוועגלאַז און ווי פאַרפרוירן (אַ געמאַליעוועטע שיף אויף אַ געמאַליעוועטן יאַם) האָט זיך פלוצים צעשפּילט און נאָענט צו דער שיף האָבן גענומען פליען די שפּרינגענ־דיקע פּאָרפּוסעס. ווער עס האָט נאָר איינמאָל געזען די טאַנצנדיקע

כאָזער־פיש, וועט זייער גראַציע קיינמאָל נישט פאַרגעסן. זיי שפּרינגען אַרויס פון וואַסער פּאָרווייז און טאַנצן מיט די קעפּ אַרונטער אין די כוואַליעס. צענדליקער, הונדערטער פון זיי, אָבער אַלעמאָל אין פּאָרלאַך קוקן זיי אויס ווי צוויי עלעגאַנטע, וואונדערבאַרע הענט. שוועבנדיק באַווייזן זיי זיך צו שפּיגלען אין דער זון און יעדער שפּרונג פון אַזאַ פּאָרל איז אַ פּערעכטיקער שפּיל פון אַלערליי קאָלירן אויף שיפּן. עס איז געווען אַ וואונדערבאַרער ספּעקטאַקל און ס׳האָט אויסגעזען ווי דער יאַם האָט געעפנט אַ קליין פענצטערל, אָדער אַרונטערגעהויבן דעם אויבערשטן שיכט אויף צו באַווייזן וואָס פאַר אַן אייגנאַרטיק לעבן עס ווימלט גלייך אונטער דער אויבערפלאַך.

די פּאָרפּוסעס האָבן אַזוי געמאַכט קאָזשעלקעס אַ היבשע צייט באַגלייטנדיק די שיף און שפּילנדיק זיך אין דער זון. עס איז געווען אַ געוועט־טאַנץ — ווער עס וועט קאָנען כאַפּן אַ שענערן מולטי־קאָלירנדיקן בליאַסק אויף די נאַסע גאָלדענע שיפּן.

דער געדאַנק וואָס האָט מיט מיר די גאַנצע צייט געפלירטעוועט, האָט מיך פּאָרט באַהערשט איינרוימנדיק מיר אַ סאָד אַז מיר איז וואויל און גוט, וואָס איצט אין זומער, אין סעזאָן פון אידישער פּירעראַפּט, אייגנטלאַך אין סאַמע היץ און ברען פון סעזאָן, ווען דאָס אידישע פאָלק ווערט אינטענסיוו געפּירט פון די פּירער — געפּירט מיט ענערגיע, קלאַפּ־טאַראַראַם און ברען — פאַר איך גאָר אַן אַ באַשטימטער מיסיע, אַפּילע אָן דער סאַמע מינימאַלסטער מיסיע פון אַ רעפּאָרטער.

די יאַזדע מיינע האָט מיך געבראַכט פּאָנים על פּאָנים מיט מיין באַלעבאָס. גראָד האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז איך האָב געוועגלאַך אַלעמאָל געאַרבעט פאַר קאָלעקטיוון. דאָס ביסל ברויט, מיט, אָדער אָן, פּוטער, וואָס איך האָב געקראַגן, איז געפאַלן ווי מאַן פון הימל. כ׳האָב קיינמאָל נישט געזען דעם ברויט־געבער, כ׳האָב קיינמאָל נישט געפילט ווייטיקדיק געגנוג דעם טכום צווישן מיר דעם „פּראָדוצירער" און אים דעם אַבסאָלוטן געוועלטיקער איבער מיין שטיקל פּאַרנאָסע.

אַז איך האָב געאַרבעט פאַר דער אַמעריקען שורטי קאָמפּאַני, אַ גרויסע קאָרפּאָראַציע, וואָס האָט באַשעפטיקט הונדערטער מענטשן, האָב איך געזען דעם סיסטעם פון קליינע אויבערס, אונטערגעוואָרפן אונטער גרעסערע אויבערס, סופּעראינטענדענטס, אינספּעקטאָרן — אַ גאַנצע קייט פון אונטערס מיט אויבערס, אָבער דאָס ליכטיקע פּאָנים פון אים אַליין, דעם אַלמעכטיקן הערשער, האָב איך קיינמאָל נישט געזען. עפּעס איינמאָל איז יאָ אַריינגעקומען איינער, מיט אַן אַריס־

טאַקראַטישן געמיש פון פּליך און גרויע האָר. ער האָט געקוקט אויף אונדז אַלעמען און געמאַכט מיט די ליפּן, ווי ער וואָלט געציילט שעפּסן. ער האָט אויסגעקוקט ווירדיק גענוג צו זיין ווער ווייסט ווער, אָבער מיין אַנטוישונג איז געווען גרויס, ווען איך האָב שפּעטער אויס־געפונען אַז ער איז געווען נישט מער ווי איינער פון די עטלאַכע צענדליק וויצע־פּרעזידענטן.

צוזאַמען מיט מיר האָבן געאַרבעט וויִס־קאָלנערדיקע, אונטער־טעניקע מענער און אַסאַך אויסערלאַך־פּאַרפּוצטע מיידלאַך, די מערסטע פון זיי פון אָרימע שטעטלאַך אין דזשוירזי, וואו עס איז שווער צו קריגן אַ וואָגע. זיי זענען געקומען מיט דער פּערי צו דער אַרבעט. (נישט אַזוי צו דער אַרבעט, ווי צו דער שטאָט פון גאָלדענע געלעגנ־הייטן, וואו מען קען גלייך אַריינפּאַלן ווי צינדערעלאַ אין אַ גלעזערן שיכל, אָדער כאַטש אין פּוטערמאַנטל, וואָס דער באַלעבאָס גיט פאַר קליינע געפּעליקייטן) אין די הייסע זומערדיקע טעג האָבן די מיידלאַך געשמעקט מיט פאַרשידנגערוכיקע שווייסן, אַז ס׳האָט פאַרקלעמט ביים האַרצן, וואָס אָט די שיינע פּענימלאַך און טאַנצנדיקע פיסלאַך קאָנען פּראָדוצירן אַזויפיל גיפט, ווי זיי וואָלטן געווען שיינע כאַיעלאַך, וואָס באַשיצן זיך מיט די גערוכן פאַר אַ באַוואָרעניש קעגן מענערשע אַטאַקעס.

דער טאָג איז געקומען, ווען די זון האָט אינדרויסן געשיינט גאָר פאַרפירעריש, האָב איך געזוכט אַ גוטע געלעגנהייט פּאָטער צו ווערן פון די פאַרשטויבטע דאָקומענטן. די געלעגנהייט איז שנעל געקומען אין פאָרם פון אַ „פּאָטערלאַכן" בריוו, וואָס דער סופּעראינטענדענט האָט מיר צוגעשיקט, דערמאָנענדיק מיר אַלע מיינע פאַרנאַכלעסיקטע פליכטן. ער האָט צערטלאַך באַטאָנט, אַז אָן די פליכטן וועל איך נישט האָבן קיין טרעפּ אויף וועלכע צו קלעטערן צו אַלץ העכערע און העכערע דערגרייכונגען. האָב איך אָפּגעענטפערט מיט אַ זידל־בריוו צום סופּעראינטענדענט — אין דער פירמע האָט זיך געפירט גרויסשטייגע־ריש, אַז די אונטערס מיט די אויבערס און פאַרקערט האָבן גערעדט איינע מיט די אַנדערע דורך בריוו. דער סופּעראינטענדענט האָט נישט פאַרלוירן קיין מינוט און ער האָט מיך געשיקט רופן (דאַווקע פּערזענלאַך) און געפאָדערט מיין רעזיגנאַציע. מיט די ווערטער טאַ־קע — ער האָט „געפאָדערט מיין רעזיגנאַציע"! און פאַר די 75 דאָלאַר אַ כוידעש וואָס איך האָב געקראָגן (מיט דעם אַמעריקאַנער „שאַנס זיך אַרויפצואַרבעטן") האָט דאָס פאָדערן פון דער רעזיגנאַציע געקלונגען

מיניסטאָריש, אַזוי אַז איך בין מיט אַ געהויבענעם קאָפּ אַרויס אַ רע־זיגנירטער פון זיין קאַבינעט.

די ווייס־קעלנערדיקע כאַווירים האָבן גוטע נעז און זיי האָבן גלייך דערשמעקט מיין רעוואָלוציע און זיי, וואָס זענען ערשט געווען מיינע בעסטע פריינד, האָבן נאָך טיפער באַגראָבן די קעפּ אין די פּאַפּירן, קעדיי זיי זאָלן זיך מיט מיר נישט דאַרפן געזעגענען—ווייל דאָס וואָלט נאָך כאָס וועכאָלילע אָנגענומען געוואָרן, אַז זיי אידענטיפיצירן זיך מיט מיין רעוואָלט. בלויז איינער אַ שאָטלענדער האָט געהאַט דעם מוט מיט מיר זיך צו געזעגענען. ער האָט פאַרמאָגט בלויז איין וואָרט אין זיין וואָקאַבולאַר און דאָס וואָרט איז געווען פּערדסדרעק. סיי וועגן גוט און סיי וועגן שלעכט האָט ער אַלץ געמאַכט אַ געברויך פון דעם דאָזיקן פילטייטשדיקן וואָרט. מיט דעמזעלבן וואָרט האָט דער שאָט־לענדער אָפּגעפּאַטערט די פאַרשטונקענע אייער וואָס מיר פלעגן קריגן אין טשיילדס רעסטאָראַן און דער אייגענער אויסדרוק, אָבער מיט אַן אַנדער אינטאָנאַציע, האָט אויך געגילט ווי באַוואונדערונג פאַר דער שיינער און צוגעלאָזענער קעלנערקע. עס האָט זיך בלויז געווענדט אין דער שטים זיינער, וואָס האָט געלאָזט וויסן צי ער איז באַגייסטערט אָדער געערגערט. ער איז מיר נאָכגעלאָפן, געדריקט וואַרים מיין האַנט און געזאָגט פּערדסדרעק מיט אַזויפיל צאָרן און צעבראָכנקייט, אַז אין פריינער איבערזעצונג האָט עס געהייסן: נעם זיך נישט צום האַרצן, פריינט מיינער, ווייל ס׳איז אַלץ האַווייל האַוואָלים, וואַניטאַס וואַניטאַטיס, און וועסט זיכער קריגן אַ צווייטע שטעלע. אָט־דאָס אַלץ אינאיינעם און נאָך אַסאַך וואָס קאָן מיט ווערטער נישט אויסגעדריקט ווערן, האָט דאָס מאַגישע וואָרט פון דעם ליבן שאָטלענדער געמיינט.

עס איז געווען מיטזומער. ביז צו דער טיר האָב איך געמוזט פאַרבייגיין די גאַנצע שרענגע פון דער מיידלשער אָפּטיילונג. די קאָסמעטיקעס זייערע האָבן זיך געפּרעגלט אין שוויס און איך בין גע־ווען איבערגליקלאַך ווען איך בין ענדלאַך געווען אינדרויסן.

און האָב איך געאַרבעט פאַר אַ יוניאָן־לאָקאַל, האָב איך אויך קיינמאָל נישט געזען דעם סאַמאָראָדנע. עמעס איך האָב געהאַט איבער זיך אַן אויפזעער, אָבער איך האָב פאַרט געפילט, אַז איך אַר־בעט פאַר דעם אַרבעטער־קלאַס. קיין האַניק האָב איך פון אַרבעטער־קלאַס נישט געלעקט. ווען ס׳פלעגט אים זיין גוט אָנגעזאָלצן אויף דער נעשאָמע פון דער וואָך אַרבעט און פון דעם וואָס ער מוז נאָך שטיין אין רייע צאָלן מייסער דער יוניאָן, האָט דער שטייערצאָלנדיקער אַר־בעטער אויסגעלאָזט דעם קאַס צו מיר און גאַנץ אָפּט געשריען אויף

יענער זייט גראַטעס, צו מיר אויף דער זייט גראַטעס פון פענצטערל, אַז איך צאַפּ זיין בלוט, פּרעס זיין פּראַצע און לעב אויף דעם מאַרך פון זיינע ביינער.

און איך האָב דעמאָלט געקראָגן גאַנצע צען דאָלאַר אַ וואָך.

אָבער דעם באַלעבאָס האָב איך פּאָרט נישט געהאָט די זכיה צו זען. געענדיקט האָט עס זיך דערמיט, וואָס מיין אויפזעער האָט מיך געשיקט נאָך עטלאַכע פלעשער שנאַפּס, וואָס מען האָט געזאָלט צו־גרייטן פאַר אַ הוליאַנקע פון אַרבעטער־פירער, וועלכע האָבן זיך אַליין געמאַכט אַ באַנקעטל אויס אָנערקענונג פאַר זייער אַרבעט. אַזוי ווי קיין געלט האָט מען מיר נישט מיטגעגעבן, נאָר בלויז אַן אָנווייזונג צו אַ באַקאַנט שענקל, אַז דאָס גייט אַל כעשבן פון דער יוניאָן, האָב איך זיך אויפן וועג געגומען איינרעדן, אַז מען האָט געטראָטן די ווירדע מיינע מיט די פיס, ווען מען האָט מיך, אַן אוניווערזיטעט־סטודענט געמאַכט פאַר אַ שנאַפּס שיק־אינגל. דאָס איז געווען אַ גוטער אויס־רייד פאַר זיך אַליין אַז איך זאָל מער נישט צוריקקומען צו דער יוניאָן־אַרבעט.

אַלס אַ לערער פון אַ אידישער שול, האָב איך אוואַדע געאַרבעט פאַר אַ קאָלעקטיוו. אין אַ פאַרוואָרפן שטעטל אין די קעטסקילס האָב איך באַדאַרפט צעקייען גייסטיקע שפּייז סיי פאַר די קינדער און סיי פאַר די דערוואַקסענע, מערסטע פון זיי לונגענקראַנקע, וואָס פלעגן אָפּזיצן דעם גאַנצן ווינטערדיקן טאָג אַן אַ סענט לייזאַכץ אין די געשעפטן און געוואַרט אויף מעכיע פון זומערדיקן פּידיען. אין די לאַנגע ווינ־טערדיקע נעכט האָבן זיי געמעלקט דעם לערער, אַז ער זאָל זיי דער־ציילן מייסעס, ער זאָל זיי געבן ליטעראַטור, געשיכטע, אידישקייט, קולטור און ביכלאַל פון פויגלמילך. דערפאַר פלעגן זיי קומען זונ־טיק אָוונט, אויסגעפּוצטע און פריש־ראַזירטע, צום מיטינג, מיט די גראָטעסק־פעטע אָדער גראָטעסק־מאָגערע ווייבער זייערע. דער זונ־טיק אָוונט איז געווען זייערער. זיי האָבן געהאַלטן לאַנגע רעדעס און האָבן געמאַכט פאַרשידענע „פאַרלאַמענטאַרישע" פאָרשלאַגן, זיי האָבן זיך געקריגט און זיך געזידלט און זיך אויסגעוויזן פאַרשידענע רעכילעסן. די ווייבער האָבן זיך לעבעדיק באַטייליקט אין דער דיס־קוסיע ברעכנדיק אַלע פאַרלאַמענטאַרישע געזעצן און צו מיר האָט מען זיך געווענדט קעמאַט ווי מיט אַ פּיסטויל, אַז איך זאָל שוין דערקלערן בעפּרעסיע מיט וועמען איך האַלט. מען האָט באַדאַרפט זיין אַ ד'איז־ראָעלי זיך אַרויסצודרייען דיפּלאָמאַטיש פון דער דאָזיקער פאַרלעגנ־הייט. מיין יעדער שמייכל איז געוואויגן, געמאָסטן און פאַרטייטשט

געוואָרן אויף פאַרשידענע אויפאַנים: צו וועמען און פאַרוואָס האָט דער לערער געשמייכלט.

נאָכדעם ווי איך האָב דורכגעמאַכט דאָס גליטשיק שטיקל וועג אַרויסקומענדיק נייטראַל אין דעם קאַמף צווישן בלוטיקע געשעפטס־קאָנקורענטן, האָבן די שול־עלטערן מיך גענומען באַלוינען. פאַר דעם לערער אין די אויגן האָט מען צוזאַמענגעשנאָרעט די וועכנטלאַכע סכירעס. געוויינלאַך פלעגט פעלן אַ צוויי־דריי דאָלאַר און דאָס האָט אַלעמאָל געפירט צו אַ לאַנגער, שווערער, דריקנדיקער פויזע. די ווייבער האָבן געקוקט אויף מיר מיט ראַכמאָנעס־אויגן און געזיפצט איבער מיין שווער שטיקל פאַרנאָסע. אָבער די פויזע איז שטענדיק העראָאיש איבערגעשלאָגן געוואָרן. אַ דערלייזער, אַ לאָהענגרין, שטעלט זיך אויף און מיט אַן ערנסט־געשעפטלאַך פּאָנים און שטאָלץ פון אַ פילאַנטראָפּ וואַרפט ער צו די עטלאַכע דאָלאַר מיט אַ מינע, אַז מער וועט ער אַזאַ נאָבלקייט נישט באַגיין און וואָס וועט מען טאָן קומענדיקע וואָך? דונער פון אַפּלאָדיסמענטן. די פאַרפעצטע דאָלאַרן — פון קאַצעוו, שוסטער, פלאַמער, שמיד, געזאַלין־הענדלער, סויכער, שניידער, שפּייז־פאַרקויפער, מעל־הענדלער, האָטעל־אייגנטימער, מעבל־הענדלער, בוטלעגער, און אַן אַקאָרע וואָס איז פאַרהייראַט צו אַ גוי און גיט אַלפּי טאָעס אַ דאָלאַר פאַר אידישער ראַדיקאַלער דערציאונג, מיינענדיק אַז דאָס פאַרזיכערט איר מיט אַ שטול אין גאַנאיידן — ווערן אין אַ זשמעניע איבערגעגעבן טריאומפאַל צום לערער.

אָבער כ׳האָב פאָרט געהאַט אַסאַך באַלעבאָטים און אים אַליין, דעם איינציקן, מיט דער בייטש אין האַנט, וואָס פאָרט אין די וואָרימבעדער און וואָרפט מיר צו קרישקעס האָב איך אַלץ נישט געהאַט דאָס גליק צו זען.

אַכט לאַנגע יאָר אָפּגעאַרבעט אין מיין ציטונג און דאָך נישט געזען מיין פאַטום, ביז ס׳האָט זיך אָנגערוקט דער טאָג פון מיין יאָזדע און כ׳האָב געמוזט גיין צו אים כלאָפּאָטשען.

ער, אַ געשעפטלאַכער מענטש, וואָס ווייסט גענוי, אַז קיין רעוואָלוציעס וועל איך נישט מאַכן, האָט מיך אָפּגעפּאָטערט איינס־צוויי־דריי. איך בין געזעסן איינגעפּלאַטשט אין דער שטול אָנטקעגנאיבער און ס׳איז געווען קלאָר, אַז ער וויל פון מיר וואָס שנעלער פּאָטער ווערן און איך וואָלט אויך שוין געוואָלט, אַז דאָס זאָל אַריבער.

פון גרויס פאַרלעגנהייט, וואָס איך זע ענדלאַך דעם איינציקן, דעם מעכטיקן, וואָס האַלט דעם לאַבן ברויט איבער מיר, ווי גאָט די טוירע איבער די אידן, — וועסטו אָננעמען איז גוט, אַז נישט ווערסטו דאָ

באַגראַבן, — בין איך געזעסן אַן ווירדע. איך האָב מיסטאָמע באַ־דאַרפט אויסזען ווי אַ אינגל. מיין אויסגעגלייכקייט, מיין טאַלאַנט, מיינע דריי אָרימע לידער־ביכער, מיין איינגערעדטקייט — אַלץ איז געפּייגערט, ווייל ביי דער טיר פון קאַבינעט, האָב איך געהערט קלאָר, ווי ס׳האָט געיאָמערט מיין ווייב און ווי ס׳האָבן געבעטן מיינע דריי קינ־דער, אַז איך זאָל כאַלילע נישט מאַכן קיין פאַלשן שריט, נישט זאָגן קיין שלעכט וואָרט. עמעס אינדרויסן שיינט טאַקע די זון, אָבער איצט קאָן שוין קיין רייד נישט זיין פון רעזיגנירן און זיך וואַרפן מיט ברויט. בויג זיך נידריקער פאַטער פאַמיליאַס!

— איך וועל זען!

— אַ דאַנק! אַ גוטן טאָג!

קיין ענטפער. אָבער איך האָב ענדלאַך געזען מיין ברויטגעבער, געזען אַז ער באַטראַכט מיך בלויז ווי אַ דעביט, אַ שטיקל טינטפלעק אין זיינע געשעפטסביכער.

אַרויסקומענדיק אַן אויסגעפּאַטשטער מיט אַ ברענענדיק לינקן אויער און אַ פלאַמענדיקער באַק האָב איך אָנגעטראָפן מיין אויפזעער. זיין ערשטער בליק איז געווען סימפּאַטיש צו מיר. ער ווייסט אַליין צו גוט דעם טאַם פון אַזעלכע באַזוכן, אָבער ער האָט זיך שנעל אויס־געגלייכט, קעדיי איך זאָל אים כאַלילע אין מיין הילפלאָזיקייט נישט באַטראַכטן פאַר אַ כאַווער.

דאָס ביסעלע פאַרגעניגן פון מיין ערשטער יאַזדע, אין צוואַנציק יאָר, איז מיר אויסגעפאַלן באַקאַם, און ס׳האָט מיך אַרומגעכאַפּט אַ מאָדנער, אַן אָוונטיקער שרעק.

פון גרויס שרעק בין איך גלייך אַנטלאָפן צו דער שיף.

II

ווען דאָס יאַם־צייטונגל האָט אונדז אינדערפרי אונטערגעטראָגן די נייס, אַז היטלער האָט אויסגעשאָכטן זיינע נאָענטע פריינט, נעמב־דיק פאַר גוט געלט מוסאָליניס ראַדיקאַלע אייצע, אַז מיט די זעלבע מענטשן מיט וועלכע מען מאַכט די רעוואָלוציע, טאָר מען ניט פירן די מעלוכע (אַפּאַנים, איידער אויסצוצאָלן די כויוועס, וואָס מען איז שול־דיק אַזעלכע פריינט איז שוין לייכטער זיי אויסצוקוילן) האָב איך מיט־אַמאָל אָנגעפאַנגען זוכן אידישן אויגן און אידישע אויערן.

דאָס יאַם־צייטונגל, אַ מיניאַטורס און אַן אויסגעפּוצטס, האָט די נייס וועגן היטלערן דערלאַנגט עלעגאַנט, שטיל און אָן קאָמענטאַרן, ווי עס וואָלט געווען נישט מער ווי אַ „טהריל" פאַר די הונדערטער

פּאָסאַזשירן. נאָכן רייכן און פֿאַרשידנאַויסוואָליקן פֿרישטיק סערווירט מען אויף אַ זילבערנער טאַץ די קעפּ פֿון אַ טוצן היטלערס פּעדע־ראַסטן — אַ טייל פֿון דער שיינער פּראָגראַם אויף דער שיף קעדיי די רייזע זאָל זיך נישט צועסן.

אָבער ס׳איז געווען אַרויסגעוואָרפֿן די אַרבעט. דער „טהריל״ וואָס די קריסטלאַכע פּאַסאַזשירן האָבן געקראָגן פֿון דער נייס איז געווען נול — אַבסאָלוט גאָרנישט מיט גאָרנישט. זיי האָבן געבלע־טערט דאָס צייטונגל, געלייענט די וויצן, געלייענט ספּאָרט, געלייענט די פּראָגראַם פֿאַר דער נאָכמיטאָג־אונטערהאַלטונג און זיך קנאַפּ אָפּ־געשטעלט אויף היטלערס „בלוט־ריינינקונג״.

און אַז איך האָב פּרובירט אַרויסצוקריגן אַ באַמערקונג פֿון אַ קריסטלאַכן פּאַסזשיר וועגן דער דאָזיקער וועלט־נייס, וואָס איז גע־קומען פֿון דער יאַבאָשע, איז די באַמערקונג געווען אַ פֿלעגמאַטישע. אַסאַך פּאַסאַזשירן האָבן צוגעגעבן אַז זיי האָבן די נייס נישט געזען און ווען זיי זענען עס שוין יאָ דורכגעלאָפֿן מיט די אויגן איז די באַ־מערקונג געוויינלאַך געווען —

„היטלער איז אַ פֿאַרדאַמטער נאַר!״ אָדער „הם . . . זאָלן זיי זיך פֿאַרדרייען זייערע קעפּ״ אָדער „דאָס איז בלויז אַן אָנפֿאַנג!״ אָדער נאָך אַזעלכע אומעמאָציאָנעלע ענטפֿערס. דער סקאַנדינאַווישער פֿריינט מיינער האָט מיר געגעבן אַ שאַרפֿע מאַרקסיסטישע דראָשע און געשריען אַז — ביי גאָט! די דענער האָבן פֿיינט דייטשן און אַז ס׳איז שוין צייט רוזוועלט זאָל זאָגן אַ וואָרט.

אָט־די אַלע ענטפֿערס האָבן אָבער נישט געהאַט קיין אידישן טאַם און האָבן מיך נישט באַפֿרידיקט. איך האָב ענדלאַך איינגעזען אַז היטלער צו מיר מיינט עפּעס גאָר אַנדערש ווי היטלער צו זיי. היט־לער צו זיי איז (מיט אָדער אָן קאָס) דער דיקטאַטאָר פֿון דייטשלאַנד, און צו מיר מיינט היטלער — 600 טויזנט דייטש־אידישע ברידער — מיינע 17 מיליאָן ברידער און אונדזער היסטערישע מוירע פֿאַר דעם פּאַשיזם: היטלער — האַמאָן — טאָרקוועמאַדע — כמעלניצקי — קרו־שעוואַן — יאָזעף האַלער — האַקלאַל היטלער איז אַ לאַפּע, וואָס שרייבט מיט געוואַלט קאַפּיטלאַך אידישע געשיכטע און דערפֿאַר מוז ער מיך בלוטיק אָנגיין.

אין דעם דאָזיקן אינטערנאַציאָנאַלן גאַנאיידן אויף דער שיף איז די היטלער־נייס געווען דאָס ערשטע וואָס האָט מיר דערלאַנגט דעם פּאַטש איבער מיין אידישקייט.

איך האָב זיך דערפֿילט איינזאַם. איך האָב זיך געפֿילט באַליי־

דיקט פאַר דער ערשט־קלאַסיקער נייס, וואָס גייט ניוועץ און וואָס ווערט אויפגענומען אַזוי קאַלט און גלייכגילטיק. איך האָב געזוכט אַ „וואָרים אידיש האַרץ" וואָס זאָל מיר העלפן לאַכן, וויינען, אָבער אַלץ מיט דעם אידישן טראָפּ.

און כאָטש דער באַקסער האָט זיך באַקלאָגט אויף די אידישע בעסטעדס, וואָס באַהאַלטן זייער אידישקייט, האָב איך, עפּשער אונטער דעם דרוק פון די היטלער־נייס, אַנגעהויבן זען עטלאַכע אידן. עס קאָן זיין אַז זיי האָבן צוליב דער זעלביקער אורזאַך גענומען אַרויס־קריכן פון באַהעלטענישן און זוכן קאָמפּאַניע.

קוידעם, דער איד אין די שטעקשיך, מיט דעם געשוירן בערדל. אַ באַלעבאַטישער איד, וואָס איז געזעסן אויף אַ באַנק און אַריינגע־קוקט אין אַ סייפּער. זיין קאָל האָט זיך נישט געהערט, אָבער דאָס מויל האָט געקייט די הייליקע ווערטער. אַ שיינער איד, ציכטיק, אָפּ־געפּוצט און אידיש־אַריסטאָקראַטיש. שיינע אויסגעאיידלטע הענט, וואָס האָבן געמישט יעדעס בלעטל מיט איבערגעטראַכטער צוריקגע־האַלטנקייט, ווי עס וואָלט אים אַ שאַד געווען איבערצומישן און גיין ווייטער, ווען דאָס אָפּגעלערנטע בלעטל איז נאָך אַזוי פול מיט כאָכמע אַז עס איז איין לעשאַר.

ער זוכט אויס דאָס ווייטסטע ווינקעלע. ער וויל קענטיק נישט, אַז אַפילע זיינע רווישלאַזע לאַטשן זאָלן זיך דערטראָגן צו די אויערן פון אַ פיינטלאַכער און פרעמדער וועלט און נישט כאָלילע אויס מוירע, נאָר דערפאַר ווייל אַלע האָבן אונדז פיינט.

אַזוי דערקלערט ער מיר, ווען איך פאַרטשעפּע אים וועגן די נייס. אים גייט נישט אָן די שכיטע. מיט גוטן אידישלאַכן הומאָר פאַר־טייטשט ער מיר, אַז דאָס איז אַ פאַמיליען־אַנגעלעגנהייט און אַ היימי־שע כאַסענע. מיר זענען דאָ אינגאַנצן נישט קיין מעכוטאָנים, דער מוסער האַסקל פון דער געשיכטע איז אַז אַלע האָבן אונדז פיינט.

ווי אַזוי די דאָזיקע מאָראַל קומט ווי אַ לאָגישער אויספיר צו די לעצטע נאַצי־געשעענישן, איז אַפּלע שווער צו זען, אָבער ער פאַר־זיכערט מיך, אַז מען קאָן אַלע סאָנע איסראָעל מעוואַטל זיין, ווען מען קוקט אַריין אין אַ הייליקן סייפער.

דער איד האָט אויסגעזען צו זיין אַ זיבעציקער, אויף דער גרעניץ פון די געשענקטע יאָרן, און פון אים האָט געשלאָגן מיט אַ רו, וואָס מען קען עס נישט קויפן מיט דעם קייזערס גיטער. נישט געווען אין אים קיין שפור פון דעם גייעג אַריינצוכאַפּן וואָס שנעלער אַפילע אַביסל אוילעמהאַבע. אַז „דער טאָג איז קורץ און די אַרבעט איז

פיל״ איז אים נישט אָנגעגאַנגען. ער האָט געלערנט צוליבן פאַרגעניגן און האַנאָע פון אַ טיפן רייען, ווייל אוילעמהאַבע איז אַ בייזאַך, ווייל ביז אוילעמהאַבע איז נאָך אַ ווייטער מעהאַלעך.

עס איז געווען אַ דערפרישונג צו זען אַ איד מיט דעם געמיט פון לאַאָ טזע׳ס אַפאָריזמישער כאָכמע — אַ שטאַרקער קאָנטראַסט צום געוויינלאַכן אַמעריקאַנער אידן, וואָס האָט מעקאַבל געווען אויף זיך דעם דורכשניט־טרויעריזם פון אַסעקוראַציע־טאַבעלן, אַז צו עטלאַכע און פופציק יאָר פאַלט מען ווי אַ פערד. דערפאַר דאַרף מען וואָס שנעלער אַוועקפּרעפּלען דאָס לעבן, שנעלער אָפּזיפּן די פליכטן, אַריינזיפּן דאָס ביסל גרויע פאַרגעניגן. דערפאַר דאַרף מען זיך אָפּילע צו אייגענע קינדער באַציען אָן צוגעוואָרצלטקייט און מיט אַ כאַפּ־לאַפּ, ווייל צו וואָס מאַכען נאָענטע באַקאַנטשאַפט? ווי לאַנג איז מען משטיינס געזאָגט אַ טאַטע — בלויז וואָסערע צוואַנציק יאָר.

ס׳האָט געשלאָגן פון אים מיט דער שאַבעסדיקער מענוכע, וואָס האָט געהאַנגען ווי אַ סאָד ביי אונדז אין הויז, ווען טאַטע־מאַמע האָבן פאַרמאַכט די טיר און זענען זיך געגאַנגען צולייגן אַביסל נאָכן טשאָלנט; אַ רו וואָס איז איבערגעריסן געוואָרן, ערשט ווען דער טאַטע האָט אַרונטערגענומען די שטאַבעס און אייזערנע פרענטעס פון געשעפט. דער גערוך פון אייזן־זשאַווער, דער געפּרוירענער געקלימפער פון קאַלטע שליסלען און דער ערשטער קוינע אויף דער פולערוואַך, זענען געווען די סיגנאַלן, אַז גאָטאַווראַם האָט אָנגעצונדן אַלע בליצלאָמפּן און ס׳איז אַוועק שאַבעסקוידעש און געקומען די וואָך מיט זאָרגן.

און ס׳האָט דער איד אין די לאָטשן פּלוצים פאַרקניפּט מיינע ערשטע זיבעצן־אַכצן יאָר אינדערהיים מיט מיין איצטיקער רייזע צוריק אַהיים צו זען די מאַמען. אירע אויערן זענען געל ווי וואַקס, שרייבט מיר מיין מומע, זאָלסט טייקעף אַלץ איינפּאַקן און פאָרן און האַשעמאיסבאָראַך זאָל העלפן דו זאָלסט זי נאָך טרעפן.

פאָרט איצט די שיף צוריק צו מיינע יונגע יאָרן, ווי זי וואָלט געשווימען צוריקצעוועגס. די צוויי צענדליק יאָר אין אַמעריקע זענען פּלוצים צעריבן געוואָרן אונטער די הענט. דעריקער זענען עס איצט די ערשטע יאָרן וואָס זוכן זיך אָנצוקניפּן אין אַלץ וואָס איז מיר ווידער באַשערט אינדערהיים, ווי צוויי אויסגעהוילטע העלפטן פון אַ שפּילצייג וואָס ווילן ווערן גאַנץ.

אַ מאַבל פון אויטאָביאָגראַפישע ברעקלאַך האָט גענומען פאַלן אויף מיר פון אַלע זייטן. כ׳האָב שטאַרק געקעמפט קעגן דעם ניסאָ־

יען, אַז כ׳זאָל שוין איצט, און נישט מיט עטלאָכע און צוואַנציק יאָר שפּעטער, נעמען אונטער דעם לאַנצעט מיינע ערשטע יאָרן. וואָס וועל איך טאָן צו זעכציק, ווען די ליטעראַטור, אונטער דעם דרוק פון עקאָנאָמישן „דרייסיק יעריקן קריג״, וועט מיסטאָמע איינגאַנצן האָבן אָנגעוואָרן האַפט, און ס׳וועט בלויז בלייבן די נייגיר פון אַלטע רעכילים־ניצעס אַריינצוקוקן איינער צום אַנדערן אין „סייפער האַכאַאים״? אָבער כ׳האָב פונדעסטוועגן אַביסל נאָכגעגעבן דעם יעצערהאָרע און כ׳האָב אָנגעהויבן רעסטאַוורירן זיך, ווי כ׳האָב עס קיינמאָל נישט געטאָן אין די צוואַנציק יאָר, וואָס כ׳בין געווען אַוועק פון דער היים.

נישט קיין פּיפּערנאָטערס און נישט קיין עקדישן, נישט קיין פּיפּלאָקסן און נישט קיין ווייזלטירס, נישט קיין לייבן און נישט קיין לעמפּערטן, אַפילו נישט קיין ווידערס און קיין הירשן — ווער קען פאַרשטיין דעם צאַר פון אַ קינד וואָס די אַלע כאַיעס זענען נישט אַרומגעלאָפן אין לובלין! ערגעצוואו זענען ווייטע לענדער געבענטש מיט אַלדאָסגוטס, אָבער לובלין פאַרמאָגט נישט קיין טשיקאַוועקייטן — אַכוץ אַ שטאָט־זייגער און אַ פייערלעשער וואָס טראָמפּייטערט אויס ביינאַכט די פערטל שאָען, האַלבע שאָען און גאַנצע שאָען ביז כצאָס, ווען אַלץ שלאָפט אַכוץ די רירעוודיקע מייסעס אַרום דער שול.

אויף די קליינע מאַפּעס איז מיין לובלין אַפילו נישט געווען אָנגעצייכנט, בלויז אויף גרעסערע לאַנדקאַרטעס האָב איך געזען אַ דינדין שטריכל מיט קוים באַמערקבאַרע בוכשטאָבן ליובלין און אויף גאָר־גאָר גרויסע מאַפּעס האָט מען אַפילו געקענט זען די ביסטריצאַ, דאָס איז אונדזער ביסטשיצע, דאָס טייכל וואָס קערט זיך אַן אַ שטיקל שיינבעשלישע מיט דער וויסל פון מיין שטאָלצער און גרויסשטעטישער וואַרשעווער מישפּאָכע.

העט פאַרן עמבריאָ — אַן עלטערזיידע פון טאַטנס צאַד מיט דעם דייטשמערישן נאָמען ענזל און אַ זיידע יאָסל ענזלס. (כ׳האָב זיי ביידן נישט געקענט). ענזל איז פאַר מיר געווען נישט מער ווי אַ נאָמען, וואָס האָט געקלונגען ווי אַ צונאָמען. די פאַמיליע־אַרכיוון, דאָס הייסט די עלטערע פעטערס און מומעס, האָבן אים געהאַט פאַרצייכנט אַלס אַ איד, וואָס האָט פאַרדינט זיין וואַסער אויף קאַשע פון שאַמאָסעס. אַ שטילער איד, וואָס האָט נישט אויסגערעדט קיין הויך וואָרט און וואָס האָט מיט זיין גאַנצער האַנהאָגע אַרויסגערופן דעם פאַרדאַכט, אַז ער איז עפּשער אַ לאַמעדוואָווניק. דער זיידע יאָסל ענזלס איז שוין מער פלייש און בלוט. אַ וויכהאַרציקער עקספּלאָטאַטאָר וואָס האָט געהאַט אַ וואַרשטאַט, וואו מ׳האָט גענייט וויפּראַוועס פאַר פּריצישע

קינדער, פאַר דעם גובערנאַטאָרס טעכטער און גלאַט פאַר גרויסע נעגידיסטעס. פאַר אים האָבן געאַרבעט אַ דרייסיק מיידן, וואָס האָבן געגעסן און געשלאָפן אויף טאַפּטשאַנעס אין דעם זיידנס קאָמעניצע. דאָרט האָבן זיי געטרילערט זייערע ליבע לידער, דאָרט האָבן זיי גע־קראָגן נאָדן און פון דאָרט האָבן זיי כאַסענע געהאַט.

מיין זיידע אַליין איז קיין גרויסער לאַמדן ניט געווען, אָבער ער האָט פרום אָפּגעהיט יעדן טאָג דעם כאַקלעאיסראָעל און דאָס דאַווענען בע־ציבור. בעאייס די פאַעטאָנען זענען געשטאַנען אַרום הויז און גע־וואַרט אַז יאָסל ענזלס זאָל קומען און מיט זיינע אייגענע הענט מעסטן דאָס כאַסענע־קלייד, האָט ער געשמאַק געדאַוונט און געוואוסט אַז מעט וואַרטן. און געווען איז ער, דערציילן מעווינים, סאַכהאָקל אַ קאַליקע, אַ שניידער, אָבער ער האָט געהאַט פערזענלאַכן כיין און מאַזל צו מענטשן. זיבן זין ווי די סאָסנעס האָט יאָסל ענזלס איבערגע־לאָזט און אַ גרויס אָרימקייט פאַר אַ יערושע פון אַלע זיינע גליקן. ווען ער איז געשטאָרבן פון אַ בלוט־שטורץ איז געבליבן אַן אַלטע קאָמעניצע, אָבער גיי גריזשע שטיינער, ווען מען איז הונגעריק און די געדערים מאַכן אַ טומל.

געשטאָרבן איז יאָסל ענזלס פון אַגמעסנעפּעש, וואָס מיין טאַטע, זיין זעקסטער זון, איז אַוועק דינען פּאַניען.

פון דער מאַמעס צאַד — קליינשטעטלדיקע פּוילישע רעבעלאַך און אַן עלטערבאָבע דרעזל, וואָס איז געבליבן אַ יונגע אַלמאָנע. ווען איר מאַן איז געשטאָרבן איז די באָבע דרעזל געווען פאַרגאַנגען אין שוואַנגערשאַפט אַ זעקס וואָכן. און ווייל דאָס האָט געקענט פירן צו מיעסע רעכילעס האָט זי פאַרכאַפּט דעם וועג אַלע אומריינע מיילער און זי האָט אויסגערופן אויפן בעסאוילעם פאַר קוואורע, אַז זי שוואַנג־גערט און אַז מען זאָל כאַסוועשאַלעם נישט מוציא שעם ראַ זיין אויף איר. אַזוי האָט די באָבע דרעזל נישט געוואָלט ריזיקירן מיט מאַלע וואָס מענטשן קענען זאָגן. און טאָמער איז דאָס ווייניק, האָט זי זיך טאָפּלט פאַרזיכערט און אַ נאָמען געגעבן די טאָכטער בינע, נאָך איר מאַן ביניאָמען.

אַזוי ווי איר מאַן איז געווען אַ קאָדעשוועטאָהער, האָט די עלטער־באָבע געקראָגן אַ וויכטיקע קאָהעלשע קאָנצעסיע — זי איז געוואָרן די טיקערקע. די עלטערבאָבען האָב איך געקענט און איך געדענק זי זייער אַקוראַט ביים אויספירן פּינקטלאַך און שטרענג אירע פליכטן. ווייזט אויס אַז די מאַמע האָט מיך נאָך דאַמאָלס געהאַלטן פאַר אַ קנאַפּ מאַנספאַרשוין ווען זי האָט מיך מיטגענומען אין מיקווע. מיך

האָט מען אַוועקגעזעצט אויף אַ נאַסער באַנק, בעאייס די ווייבער און אידענעס האָבן זיך גוט־אידישלאַך געפּלעסקעט אין וואַסער לויט אַלע דינים, אונטער דער שטרענגער און קאָמפּעטענטער אויפזיכט פון מיין עלטערבאָבען.

און אַז די עלטערבאָבע האָט זיך געקענט אַביסל אָפּרייסן פון דער אַרבעט האָט זי מיר אונטערגערוקט אַ דרייער און מיר אָנגעוואונטשן אַז מיין קאָשער הערצעלע זאָל זיין אָפן פאַר טוירע, ווי גאָטס הייכל.

איר זון איז נעבעך געבליבן אַ ווייסטער יאָסעם צו זיבעציק יאָר, ווען די מאַמע איז אים אַוועקגעשטאָרבן צו הונדערט. דער זיידע אַווראָם איז געווען אַן אַלמען און זייט איך געדענק אים האָט ער געוואוינט מיט אונדז. דער זיידע איז געווען אַ זייל פון הויזגעזינד ווי דער טאַטע, די מאַמע און די ברידער.

דער זיידע אַווראָם האָט געהאַט אַ שיינע ווייסע באָרד, וואָס איז אַביסל איבערגעפּירט געוואָרן און איז געוואָרן גרינלאַך פון שמעק־טאַבאַק. ער האָט פאַרמאַגט אַסאַך טאַבאַק־שקעטלאַך, אָבער אַלע זענען געווען פּראָלעטאַרישע — ביינערנע, הילצערנע, און קיין איין זילבערן שקעטעלע, אָפּגערעדט פון אַ גילדנס.

דעם זיידנס טואַלעט האָט גענומען אַסאַך לענגער ווי פון אַ פּרי־מאַדאָנע. איידער ער האָט געמאַכט זיין אויפטריט אין גאַס האָט ער זיך געפּוצט די שטיוועלאַך, געקעמט די באָרד און זיך געשפּיגלט. ווען ער איז שוין געשטאַנען ביי דער טיר פלעגט ער מיך צורופן פאַר דער לעצטער, שטרענגער אינספּעקציע, אויב ס׳פאַרוואַלגערט זיך כאַלילע נישט קיין פעדערל אויף אים. אַלע פרייטאָג איז ער געגאַנ־גען אין מערכעץ און ווען ער איז צוריקגעקומען האָט ער נאָך געהאַט צייט פאַר אַ דרעמל, איידער ער איז געגאַנגען אין רעבינס בעסמעדרעש מעקאַבל שאַבעס זיין. און ביי אונדז אין הויז האָט זיך געפירט אַז קיינער האָט זיך נישט צוגערירט צום קוילעטש, ביז דער זיידע האָט קידעש געמאַכט.

געווען איז ער אַ גאָלדשמיט און ער האָט געהאַט מאַדנע מאַכשי־רים און דער מאָדנעסטער פון אַלע איז געווען אַ פייער־בלאָזער צו שמעלצן גאָלד, וואָס האָט אָנגעמאַכט אַ קאָפּעטש איבערן גאַנצן הויז. ער האָט גערייניקט פינגערלאַך, אוירינגלאַך און ציטערשפּילקעס. אָבער דאָס איז געווען אַלץ אומזיסט, פאַר דער גאַנצער מישפּאָכע, אַכוץ פאַר דער מאַמען, וועלכע האָט זיך באַדאַרפט קריגן מיט אים שיינע עטלאַכע וואָכן, ביז ער האָט זיך צוגערירט צו איר גאָלדוואַרג.

ער פלעגט זיך אַמאָל אַרויסלאָזן מיט זיין פעקל געצייג איבער די

קליינע שטעטלאַך און איז אַלעמאָל צוריקגעקומען מיט אַ פיינעם דע־פיציט, וואָס ער האָט געמוזט דעקן מיט עטלאַכע היבשע טרינק־בראָנפן און אַ געשמאַקן מאַלצייט.

דער זיידע פלעגט נאָך אַזאַ דערלובאַכץ ווערן רויט ווי טשוויק און די בלויע זאַרגלאָזע און קינדישע אויגן האָבן זיך אים גענומען קלעפּן. באַלד האָט מען אים שוין געזען ליגן אויסגעצויגן אויף זיין בעט און מען האָט אים געהערט אַריינשנאַרכן אין דער אונטערשטער ליפּ און אין דער באָרד אַריין, וואָס האָט זיך געהויבן רעגלמעסיק אַראָפּ און אַרויף ווי אַ האַרץ.

מיר, די קינדער אין הויז, האָבן געמוזט גיין אויף די שפּיצפינ־גער, ווייל די מאַמע האָט מיט האַלבן שטאָך און האַלבן באַפעל אָנ־געשריגן אַז דער זיידע, דער גרויסער פאַרדינער, איז צוריקגעקומען פון מערכאַקים און ער כאַפּט אַ דרימל.

די שיף האָט זיך קוים־קוים געהוידעט. דער איד אין די לאַטשן האָט פאַרמאַכט די אויגן און געכאַפּט אַ דזשים. די לופט איז געוואָרן אַביסל שאַרפער און פון יאָם איז געקומען דער וואונדערבאַרער קי־לער אַראָמאַט פון וואַסער, וואָס איז שאָען לאַנג אָנגעוואַרימט געוואָרן פון דער זון.

III

דער צווייטער איד האָט זיך אַזוי שנעל נישט געלאָזט כאַפּן אויף דער ווענטקע. ער איז געגאַנגען געאַרימט מיט אַ דיפּלאָמאַט פון האַיטי, וואָס האָט גערעדט אַ האַרצרייסנד־שיינעם פראַנצויזיש. דער דיפּלאָמאַט פון האַיטי איז געווען אַ מולאַט, אָבער אין אים איז ניט געלעגן קיין שיפּלעס. ער האָט זיך געהאַלטן העפלאַך אָבער שטאָלץ. עפשער איז ער גאָר געווען אַן אורא‌ייניקל פון טוסען ל׳אואווערטיור, דער נעגער־שקלאַף וואָס האָט אין 1801 אויסגעקעמפט די אומאָפּהענ־גיקייט פון האַיטי און האָט עלעקטיריזירט די גאַנצע וועלט מיט זיין מיליטערישער געוואַגטקייט, אַז אייראָפּע האָט אים אַזש געקרוינט מיט דעם נאָמען „שוואַרצער נאַפּאָלעאָן״.

דער דיפּלאָמאַט האָט גערעדט הויך און קאָקעטיש אַז אַלע זאָלן הערן ווי שיין און פערלדיק פראַנצויזיש קען קלינגען. ער האָט גע־רעדט מיט אַלע כושים און אַרויסגעבראַכט אַלע באַהאַלטענע אַקצענ־טירונגען. זיין באַגלייטער האָט געשלונגען יעדעס וואָרט און ער איז געווען אין זיבעטן הימל, ווען ער האָט געקענט אַריינשטעקן אַן אייגע־נעם פראַנצויזישן זאַץ, וואָס האָט ווידער אַרויסגערופן ביי דעם מולאַט

אַ גאַנצן שטראָם מיט נייע עלעגאַנצן פון שפּראַך. ער האָט איינגע־שנורעוועט דאָס מויל מיט די דיקלאַכע ליפּן, אַז עס איז אויסגע־קומען ווי אַ דאַמסקע מיילכעלע און מיט דעם פּיסקל פון אַ שלייען האָט ער יעדעס וואָרט דערלאַנגט אַ קוש און עס אָפּגעלאָזט ווי אַ פייגעלע.

דער דיפּלאָמאַט פון האַיטי איז געווען שלאַנק. די שטריכן פון זיין מולאַטיש פּנים זענען געווען געטאָקטע. די נאָז אַ לאַנגע, קע־מאַט אַ אידישלאַכע און באַהויקערטע. ער האָט פאַרמאָגט כיטרע אויגן און אַקטיאָרישע זשעסטן. ער האָט לאַנגזאַם און גאַלאַנט אַרונ־טערגעלאָזט דעם קאָפּ יעדעס מאָל, ווער ער האָט זיך פאַר אימיצן פאַרדאַנירט פאַר דעם מינדסטן באַריר, וואָס האָט געקענט ווייטלאַך אויסגעטייטשט ווערן ווי אַ שאָטן פון אַ שטויס. קורץ, ער האָט פאַר־מאָגט אַלע שמאַדשטיקלאַך פון אַ דיפּלאָמאַט, כאָטש ער איז געווען שוואַרץ און כאָטש ער קומט פון אַזאַ אומדיפּלאָמאַטישער רעפּובליק ווי האַיטי.

זיין באַגלייטער איז געווען אַסאַך נידעריקער און דער שלאַנקער דיפּלאָמאַט האָט זיך אַלעמאָל אַנגעבויגן, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט אויסגלייכן מיט דעם קורץ־געוואַקסענעם מיטשמועסער—דאָס איז אויך געווען אַ זשעסט פון גרויס איידלקייט, קעדיי זיין הייך זאָל ניט צו שטאַרק אונטערגעשטראָכן ווערן. ווען איך האָב דעם נידריקן מיר־ניט־דיר־ניט פאַרטשעפּעט מיט היטלערן, איז ער געבליבן שטיין ווי אַ פאַרהיפּנאָטיזירטער האָן. אַ ווייל האָט ער זיך ניט גערירט פון אָרט. פּלוצים האָט ער אויטאָמאַטיש אָפּגעלאָזט דעם דיפּלאָמאַטס אָרעם און דער שלאַנקער מולאַט, ווי גאָרנישט וואָלט געשען, האָט מיט דער זעלבער גראַציע און מאַנערלאַכקייט אַ כאַפּ געטאָן אַ דאַמע ווי צו אַ טאַנץ און ער האָט מיט איר פאַרגעזעצט זיין שפּאַציר אויף דעם זונדעק.

דער קורץ־געוויקסיקער איז געבליבן שטיין מיט מיר און ער האָט דעם העלד זיינעם נאָכגעקוקט מיט אַ פאַריאָסעמטן בליק.

פונוואַנען איז מיר איינגעפאַלן אַז ער איז אַ איד? פרעגט ער, ווי ס׳וואָלט אים געטראָפן אַ גרויס אומגליק, אַז סאַכהאַקל איז ער ניט קיין געוויינלאַכער, פּוילישער איד, נאָר ער איז גאָר אַ האָלענדער.

ער איז שיקלדיק אויף אַן אויג, וואָס האָלט אין איין פאַרשווינדן און קומט גלייך אַרויס פון באַהעלטעניש. ער איז אַ פלעגמאַטיקער און דער פאַרזיכטיקער, ערשט פון דער נאָדל אויסגעשטודירטער, ענג־ליש זיינער פּאַסט זיך צו זיין גאַנצער נישט־רירעוודיקייט. די הענט

רירן זיך נישט. די פיס זענען שווער און די געדאַנקען, וואָס ער זעצט איבער פון האָלענדיש אויף זיין ענגליש, קומען אַרויס נאָך שווערער. ער באַטראַכט דעם געשפּרעך מיט מיר ווי אַ סאָרט געפּעכט און ער רעדט צו מיר מיט כיטרעקייט און וואַרט די גאַנצע צייט אַז איך זאָל נעמען די אָפּענסיווע.

איך בין דאַווקע און גראַד אַ פּוילישער איד, גיב איך אים אַ וואָרף אַריין.

ער מאַכט מיר דעם גויעשקן קאָמפּלימענט, אַז איך קוק דאָס נישט אויס. אַז איך גיב אים אַ פרעג וועגן זיין אָפּשטאַמונג, וויל ער בעאיין אויפן זיך נישט לאָזן דערקענען צו מיר, אַפילע נישט דורך זיין עלטער זיידן. וואָס מיר שפּאַנישע אידן, וואָס מיר צוגעוואַנדערטע פּוילישע אידן, וואָס מיר באַרוך שפּינאָזאַ — ער שטאַמט פון דאָר־דוירעס האָלענדישע אידן און אַ סאָפּאַנעק.

איך וויל אים פאַרקערעווען אויף פילאָלאָגיע און פרעג אים אויב ער האָט נאָך ביי זיך אין דער מישפּאָכע געהערט רעדן דעם אַלט־פרענקישן האָלענדישן אידיש, אָדער ערגעץ צופעליק אין דער אידי־שער אַמסטערדאַמער געטאָ. אָבער ער טרייסלט זיך אָפּ פון אַלץ, ווי ער וואָלט מוירע געהאַט ס'זאָל זיך צו אים צוקלעפּן אַ פאַרדאַכט, אַז ער האָט צו טאָן מיט עפּעס וואָס איז נישט האָלענדיש. ער גיט מיר די קאַרגע אינפאָרמאַציע, אַז ער שטאַמט פון רייכע סאָכרים, אַז ער האָט געמאַכט אַ קורצן וויזיט קיין אַמעריקע, וואו ער האָט פאַרבראַכט בלויז דריי וואָכן און איצט פאָרט ער צוריק אַהיים צום טאַטן אין גע־שעפט אַריין.

די אידן אין האָלאַנד? ער וויל אינגאַנצן נישט רעדן וועגן דעם אידער ער דערלאַנגט מיר די נוצלאָכע לעקציע, אַז די האָלענדישע אידן זענען פריער פון אַלץ גוטע האָלענדער און ערשט דערנאָך אידן. זיי נעמען אַ שטאַרקן אינטערעס אין פּאָליטיק. זיי זענען פּאַטריאָטן און ערשט ווען זיי שעפּן אינגאַנצן אויס אַלע זייערע פליכטן צום לאַנד ביז צום דנאָ, אַז מען קען צו זיי קיין פּרעטענזיעס נישט האָבן, זענען זיי אידן אויך, אָבער דאָס אידישקייט זייערס זעט זיך קוים אָן אויפן שפּיץ גאָפּל.

מיט וואָס זענען זיי צוגעבונדן, פרעג איך אים, צום אידישן קלאַל?

מיט גאָרנישט — שטרייכט ער אונטער מיט האַרץ, צופרידן וואָס איך האָב אים געגעבן אַ געלעגנהייט צו איזאָלירן דעם האָלענדישן אידן — די האָלענדישע אידן זענען עפּעס אַ דערשיינונג פאַר זיך.

אַ מין דרייצנטער אידישער שייוועט אַן געשיכטע און אַן טראַדיציע. עפּשער זענען ערגעץ באַגראָבן אָפּאַקריפן, וואָס וואַרפן אַ ליכט אויף זייער אָפּשטאַם (ער איז אַן אינטעליגענטער מענטש, אָבער עס איז קענטיק, אַז ער וויל זיך שפּילן באַדיי מיט נאַאיוויטעטן, איידער אַרויסצוקומען מיט שאַקירנדיקע עמעסן).

לאַנגזאַם אָבער קומט ער פאַרט אַרויס מיט לאַשן. די האָלענדישע אידן האָבן פיינט פּוילישע אידן, נישט ווייניקער פון די קריסטן. ווען די פּוילישע אידן שלומפּערן זיך אַרום אויף די אַמסטערדאַמער גאַסן מיט זייער לעכערלאַכן פּויליש־אידישן טראַכט און מיט זייערע לאַנגע קאַלטענעוואַטע בערד, איז עס אַ שאַנדע פאַר די קריסטן, וועלכע זע־נען טאָלעראַנט און געדולדיק. די פּוילישע אידן טוען די אידן אין האָלאַנד אַסאַך שאַדן. זיי פאַרפּאַטשן זיי דאָס פּאָנים. די האָלענדישע אידן זוכן זיך מיט זייער גאַנץ ווענן אָפּצוגרענעצן פון די דאָזיקע לייט, אָבער עס איז שווערלאַך צו איבערצייגן די קריסטן. ס׳פאַלט פאַרט אַ שטיקל אַכראַיעס אויף די האָלענדישע אידן.

פאַרוואָס קומען זיי שטערן די גוט־איינגעאָרדנטע רו פון אונ־דזערע עלטער־עלטער זיידעס? איך אַליין, שווערט ער מיר, ווער רויט, ווען איך זע אַ פּוילישן אידן. פאַרוואָס מוזן זיי אויפרייסן די אויגן מיט זייער פאַראַקשנטער אַנדערשקייט?

פאַרוואָס, מאַך איך זיך טאַמעוואַטע, דאַרף דאָס אייך אַרן? אַרט אייך אַ כינעזער? אַ הינדוס? אַ נעגער? כ׳הויב אָן צו פאַרדעכ־טיקן, נעם איך אים אַביסל די לעבער, אַז איר זענט גאַרנישט אַזאַ באַפרייטער האָלענדער ווי איר ווילט זיך איינרעדן, ווייל אויף אייערע פּלייצעס מוזט איר טראָגן ווי אַ געלע לאַטע די בושע פאַר דעם פּוי־לישן אידן, וואָס איז נישט אייער פעטער און אַפּילע נישט אייער גע־שוועסטער־קינד.

אָבער ער לאָזט מיין שטאָך אומבאַמערקט און ער מאָלט פאַר מיר, ווי די אידן אין האָלאַנד האָבן זיך געפילט אייזן־שטאַרק אין זייער איינגעפונדעוועטקייט, ביז דער היטלער האָט גענומען בושעווען.

ביי אונדז איז אָבער דערוויל קיין אַנטיסעמיטיזם נישט קענטיק. אַלע זענען גלייך. ביי אונדז זענען דאָ אידישע מיניסטאָרן, ריכטער, פּראָמינענטע געשעפטסלייט און אַלץ וואָלט געווען רואיק, אָבער מיט היטלערן נישט ווייט — האָלענדער האָבן אַפּילע נישט שטאַרק ליב די דייטשן, אָבער ווער קען וויסן? ביז היטלער האָט מען געלעבט זייער באַקוועם.

איר שרעקט זיך, הייסט עס, פאַר היטלערן.

ער גיט צו, אַז ער פילט זיך נישט גאָר זיכער.

און אַט־דער היטלער־שרעק פאַרברידערט אייך נישט־ווילנדיק מיט די אַנדערע צוועלף אידישע שוואָטים, ווייל איך מיין האַלענדישן שטיף־ברודער אַנכאַפּן ביי אַ לאַץ און אים האַלטן.

ניין! בעשום אויפן נישט פאַרברידערט! מיר זענען פריער פון אַלץ, ווי איך האָב שוין באַמערקט, גוטע האָלענדער.

איך בין היבש מיד געוואָרן פון דעם שטרויענעם דועל. מיין יונגער צוויי־הונדערט פּראָצענטיקער האָלענדער האָט אַוואַדע געמיינט, אַז ער רעדט מיט זיין אייגענער שטים, אָבער איך האָב געהערט דאָס וואויל־באַקאַנטע פאַרזשאַווערטע קאָל פון מיינע ברידער אין זייער פאַרשידנלענדערדיקער און פילשפּראַכיקער צוגעפּאַסטקייט.

אָבער ווי סעפּאַראַט־האָלענדיש איר זאָלט נישט זיין — וואַרף איך אים צו אַ גרויזאַמען שמייכל — זענט איר אָבער לויט דער סאַמע לעצטער וויסנשאַפט אַ נישט־אַריער. די גוט־באַגרינדעטע ראַסן־לערע וועט אויף אייך אַרויפליייגן די לאַפּע און אייך דערטאַפּן, ווי האָלענדיש איר זאָלט נישט זיין. און נישט־אַריער, מיין ליבער פריינט, זענען איצט גאַנצע זיבעצן מיליאָן אידן, נישט נאָר וואָסערע 600 טויזנט דייטשע אידן. איר און איך, דער אַמעריקאַניש־פּוילישער איד, ווען מיר קוקן זיך אָן אין דעם נייעם טעווטאָנישן שפּיגל, זענען מיר גלייכע נישט־אַריער.

און איך וויל אים אָפּלאָזן, אָבער ער לאָזט שוין מיך נישט אָפּ. ער וויל רעדן וועגן אידן און אידישקייט, ווי אַ מענטש וויל אַמאָל קראַצן אַ וואונד. רעדוציר איך שוין ווידער דעם געשפּרעך צו דאַרדעקע פראַגעס און איך שטעל אים אַזאַ קלאָצקאַשע:

ווען איר הערט, אַז אין כינע ווערן אויסגעשאָכטן כינעזער און אין דייטשלאַנד אידן — וואָס גייט אייך אָן מער?

איך קעמף מיט זיך. ווי אַ ציוויליזירטער מענטש, ווייל איך, אַז ביידע זאָלן מיך גלייך אָנגיין, אָדער גלייך נישט אָנרירן. אָבער מען מוז פאָרט צוגעבן, אַז די נייס וועגן אידן טרעט צו אַביסל נענטער צו מיר.

פאַרוואָס?

פאַרוואָס?

איך כאַפּ זיך, אַז מיר האָבן ביידע געפרעגט די זעלבע פראַגע אין דער זעלבער צייט.

עפּשער, באַמערקט ער, איז עס פערזענלאַכער שרעק, אַז אידישע צאָרעס פון אַלגעמיינע אידן וועלן אויך דערשווימען צו די האָלענדי־

שע אידן. און דאָס וואָלט געווען אַן אַוולע, רעדט ער מיט אַ רירנדער
נאַאיווער אָפנהאַרציקייט, ווייל האָלענדישע אידן זענען אַזוי אַנדערש.
זיי זענען, ווי איך האָב שוין פריער פעסטגעשטעלט, פריער האָלענ־
דער און ערשט שפּעטער אידן.

און אַזוי איז ער צוריקגעקומען צו זיין איינגעשטודירטן מאָנאָטאָן.
ער איז געוואָרן באַרעדעוודיק. זיין שטים האָט נישט פאַרמאָגט קיין
מוזיק. אַטאָנאַלע ווערטער אָן עכאָס. ער האָט געמאָלן און געמאָלן.
ער האָט זיך געוואָרפן מיט דעם ביסל בילדונג זיינס. ער האָט מוש־
טירט נעמען פון פילאָזאָפן, שרייבער, מוזיקער און איך האָב גאָר גע־
טראַכט פון קיך־בילדער — אַ האָלענדישע מיל, שווערע הילצערנע
שיך מיט אַרויפגעבויגענע נאָסקעס, נאַרישע פלאַקסענע האָר און פאַר־
טראַכטע פינגער, וואָס מעלקן אַ קו. און פון קאַניטפאַרשטאַן, דעם
העלד פון מיינע כרעסטאָמאַטיע־יאָרן, דער העלד וואָס לעבט און לאַבט
און שטאַרבט אין איין טאָג. אַ קולטורעלע, אַ שיינס, אַ פיינס, אַ ריינס,
אָבער פּאָרט אַ קולטורעלע און מיט דעם מוז זיך אונדזערס אַ „דרייצנ־
טער שיוועט" צוזאַמענוואַקסן ווי אַ ראַק, ביז צום נישט דערקענען,
ביז צום נישט געדענקען—אַפילו די ברייטע, פעטע, פּאַטריאַרכאַלישע
אידן פון רעמבראַנדט, אַפילו נישט דעם טערפּקע אידיש־קריסט־
לאַכן טאַם פון דעם טראַקטאַטוס טעאָלאָגיקאָ־פּאָליטיקוס פון בענע־
דיקטוס —

לעצטנס, מאָלט ער און מאָלט,ליידן די האָלענדישע אידן פון דעם
ציאָניזם, וואָס האָט ווי אַן עפּידעמיע אַרומגעכאַפּט די יוגנט. איר
פאַרשטייט, צו זיצן אין האָלאַנד און כאָלעמען פון פּאַלעסטינע! זיי־
נער אַ קוזין, אַ העכסט־געבילדעטער יונגערמאַן, אַ זון פון אַ רייכער
פאַמיליע, האָט אַלץ אויפגעגעבן און אַוועקגעפאָרן קיין ערעץ איסראָ־
על, וואו ער אַרבעט שווער און ביטער. זיינע עלטערן ווילן אים נישט
קענען און ער שרייבט זיי נאָך בריוו, און רייצט זיך מיט זיי, אַז ער
איז גליקלאַך, ער האָט געפונען אַן ערד אונטער זיינע פיס. פאַרוואָס
זאָל אַזאַ יונגערמאַן, וואָס האָט שוין געהאַלטן ביי שמאַדן זיך, פלוצים
ווערן אַ ציאָניסט? ווער ווייסט? דער טייוול זאָל עס נעמען! אַ
צאָל אידן וואָס זענען געווען מער קריסטן, איידער אידן, האָבן זיך אָנ־
געהויבן צו אידענטיפיצירן אַקטיוו מיט ציאָניזם. דאַווקע די סאָמע
דערווייטערטסטע און סאָמע האָלענדישסטע אידן. דאָס איז עפּשער היט־
לער־פּאַניק, טרייסט ער מיך, אָבער נאָך מערער זיך אַליין. די גוטע
האָלענדישע אידן קוקן קרום אויף אַזעלכע ציאָניסטישע פלירטן. עס
איז שענדלאַך! עס קען נאָך איבערפירן דעם גאַנצן רעספּעקט פון די

קריסטלאַכע שכיינים, אַ רעספּעקט וואָס די אידן האָבן מיט אַזויפיל מי און באַזאָרגטקייט, קולטיווירט און אָנגעזאַמלט פאַר דורעס. ציאָניזם איז אַ גרויס געפאַר פאַר אונדז. ווען דער האָלענדער זאָל זיך דערוויסן, אַז אונדזער האַרץ ליגט אויסער די גרעניצן פון האָלאַנד —

פאַרוואָס שמאַדט איר זיך נישט? פרעג איך אים פּלוצים.

ער באַליידיקט זיך גאָרנישט אויף מיר. זיינע נישט געפאָרטע אויגן גיבן צום ערשטן מאָל אַ בליץ מיט בענקשאַפט. ער פאַרטרויט מיר, אַז אים ציט זייער שטאַרק צו דער ראָמאַנטיק פון דער קאַטוילישער קירכע. ער האָט זיך שוין אַסאַך מאָל באַראָטן מיט זיין פּאַטער, אָבער דער אַלטער האָט אים אָפּגערעדט, כאָטש קיין גוטע פעסט־פרינציפּירטע אורזאַכן האָט ער אים נישט געקענט געבן. ער וועט די פראַגע מיט אים ווען עס איז נאָכאַמאָל אויפנעמען. ער האָט ליב ווייַרעך און די טעאַטראַלישקייט פון קאַטאָליציזם. אָדער עפּשער וועט ער גאָר כאַפּן און פאָרן קיין ערעץ איסראָעל, קעדיי אויפן פּלאַץ צו זען וואָס פאַר אַ מעשוגאַס דאָס איז. עפּשער, לאַכט ער אומהיימלאַך, וועט זיין האַרץ דאָרט אָנהויבן קלאַפּן ביבליש און ער וועט אויך האַקן שטיינער אויף אייגענער ערד. עפּשער וועט ער דאָרט ווערן דער קאָלומבוס פון זיין אידיש לאַנד. עפּשער וועט ער דאָרט דערהערן דעם גאַנצן דיאַפּאַזאָן פון דער אידישער שטימע ווי זי רופט צוזאַמען אירע אַלע קינדער פון דיאַספּאָראַ.

דיאַספּאָראַ! דיאַפּאַזאָן!

ווי שענער, לייכטער און האַרציקער ער וואָלט עס געמאַכט מיט קול ברמה נשמע, נהי ובכי תמרורים רחל מבכה על בניה.

צום סוף האָט ער מיך אָפּגערעדט פון באַזוכן האָלאַנד. אויב עס זאָל מיר גאָר איינפאַלן אַזאַ געדאַנק. עס איז נישטאָ וואָס צו זען, זאָגט ער, אַרויסרופנדיק זיין שיקלדיק אויגל פאַר אַן איידעס.

אָבער איך פאַרדעכטיק, אַז דאָס רעדט ער מיך אָפּ, ווייל ער וויל נישט אַז נאָך אַ פּוילישער איד זאָל זיך אַריינכאַפּן קיין האָלאַנד. ווער ווייסט, וויפיל איין פּוילישער איד קען נאָך כאַלילע קאַליע מאַכן.

IV

איך וועל אייך זאָגן דעם עמעס, איך בין אייך מעקאַנע, וואָס איר קענט זיך אַוועקזעצן און רעדן מיט אַזאַ נעפעש, מיט אַזאַ שמעגדריק. ווען איך כאַפּ אַזאַ אידל אין מיין שטאָט, ווען איך קריג אַזאַ אידל אַריין צו מיר אין די הענט, וואָלט איך אים גוט אויסגעפּראַסקעט

און אים נאָך דערלאַנגט צוויי פּעטש פּאַר אַ צוגאָב.

אַ הויכער, אַ ברייטפּלייציקער און מיט אַ ברייט מויל געזונטע ציין, וואָס קענען צומאָלן אַ גאַנץ ברויט, מיט לאַנגע שווערע הענט און לאַכעדיקע קעצענע אויגן, האָב איך אים פונדעסטוועגן נישט באַמערקט די גאַנצע צייט, ווי ער האָט זיך אונטערגעהערט צום געשפּרעך מיט דעם האָלענדישן אידן.

איך קען אויך אַביסל דרעפּטשען ענגליש. אַזאַ ענגאַליש ווי דער ווערוריק האָט אָוועקגעלייגט קען איך נאָך פאַרשטיין. וואָס זאָל איך אייך זאָגן? אַקוראַט אַזאַ אידל וואָלט באַדאַרפט אַריינפאַלן צו אונדזערע אינגלאַך. זיי וואָלטן אים שוין געמאַכט פּאַר אַ לייט. זיי וואָלטן אים אַריינגעשלאָגן אַביסל סייכל, אָדער מען וואָלט אים אינגאַנצן געמאַכט פּאַר אַ האָרוג.

ווער? וואו?

ער האָט זיך פאַרשעמט, וואָס ער האָט אָנגעפאַנגען פונמיטן און מיר נאָך נישט געהאַט צייט צו זאָגן, אַז ער קומט פון קאָלאָמביאַ, פון איר הויפּטשטאָט באָגאָטאַ, מיט דעם אַקצענט אויף דער „אָ".

זעט איר, איך קום פון יענער זייט סאַמבאַטיען און אַז איך דערהער דעם נאָמען היטלער, בלוטעט מיר דאָס האַרץ. און דאָ שטייט אַ לעקישבער און רעדט, ווי דאָס גאַנצע אידישקייט וואָלט אים געלעגן אין דער לינקער פּיאַטע. אָט־די קאַלטע פּעטרישקע איז מעאַכיינע בעניי איסראָעל. דער ווילנער גאָען אַ איד און דער־אַ איז אויך אַ איד. אַ שיינער מאַסע־מאָטן!

איר האָט דען אַ באַגריף וואו איך וואוין? אַז מען גיט אייך אַ זאָג קאָלאָמביאַ, באָגאָטאַ — (מיט דעם אַקצענט אויף דער „אָ") הערט איר נעמען. אויב איר קענט געאָגראַפיע איז אייך גוט און וואויל, אָבער איר ווייסט נישט דעם טאַם דערפון סיי ווי סיי. בלויז דאָס וואָרט סאַמבאַטיען קען אייך געבן אַ שטיקל אָנונג.

און אַז איך וועל אייך שוין אויסזאָגן איך וואוין אין זיד־אַמעריקע, מיינט איר, אַז דאָס וועט אייך זיין לייכטער? זיד־אַמעריקע צו זיד־אַמעריקע איז נישט גלייך. אַזוי ווי איר פאָרט פון ניו־יאָרק, וועל איך אייך פּרובירן געבן אַ שטיקל פאַרשטעלונג וואו איר וואוינט, און וואו איך וואוין. שטעלט זיך פּאָר ס'איז אייך באַפאַלן אַ מאַנקאַליע, אַ מעשוגאַס ראַכמאָנע ליצלאָן, און איר ווילט דאַווקע פאָרן קיין באָגאָטאַ. זעצט איר זיך אַרויף אויף אַ שיף אין ניו־יאָרק און איר פאָרט זיבן טעג אויפן יאַם, ביז איר קומט אָן אין אַ קליין שטעטל קאַרטאַגענאַ אין קאָלאָמביאַ. האָט אייך שוין, הייסט עס, אַ גליק געטראָפן

און איר זענט אין קאָלאָמביאַ, אָבער טפּרו, זייט נאָך נישט געזונט, איר זענט נאָך נישט געקומען, ווייל אייערע צאָרעס האָבן זיך ערשט אָנגעפאַנגען. איר נעמט ערשט אַ צוג און איר פאָרט צו ביז צום טייך מאַגדאַלענאַ. מאַגדאַלענאַ איז דער עמעסער סאַמבאַטיען און די פּאַס־קודנע רויטע אידעלאַך, וואָס וואוינען אויף יענער זייט, דאָס זענען מיר די מאַלפּעס, אָדער ווי מען רופט עס ביי אייך די פּעדלערס וואָס שמייען און ברייען אָבי עס זאָל זיין וואָס צו קייען.

האַלטן מיר ביי דער מאַגדאַלענאַ. איר פאָרט מיט אַ שיף, אַלץ הייסט אַ שיף, אַ כורווע, אַ שטיקל געהילץ, וואָס שלעפּט זיך פּאַמע־לאַך — אַ טאָג, צוויי, דריי, פיר, פינף, און איר פאַלט פּלוצים אַריין אין אַ צוג. וואָס איז געשען? די מאַגדאַלענאַ ליידט פון אַ שטיקל מייכעש. גראָד דאָרט פאַרווילט זיך איר צו האָבן וואַסערפאַלן און וואַסערפאַלן זענען נישט געזונט, נישט פאַר אַ שיף און נישט פאַר פּאַסאַזשירן; מוז מען דאָס שלעכטע שטיקל וואַסער־שאַסיי אַרומפאָרן מיט אַ צוג. ביז איר פאַלט צוריק אַריין אין דער מאַגדאַלענאַ און איר פאָרט. דאָ קומט איר שוין צו אַ קליין שטעטל און פון דאַנען, מאַלט אייך, פירט אייך שוין ווידער אַ צוג, אָבער דאַסמאָל שוין קיין באָגאָטאַ (מיט דעם אַקצענט אויף דער „אַ”).

דער צוג שלעפּט אייך באַרגאַרויף. איר זענט 4 טויזנט פוס אײ־בערן יאַמפּלאַך. איר פאָרט פאַרביי זעלטן־קולטיווירטע קאַווע־וועל־דער. איר זעט די שיינע פּלאַנטאַציעס און ווי מען טריקנט קאַווע אויף דער זון.

דער קאַווע־בוים האָט ליב די קאַלטע באַרגלופט. אַ קאַווע־ביימל, וואָס איז געוועגלאַך נישט העכער ווי אַ דערוואַקסענער מענטש, האָט שטאַרק ליב, אַז מען זאָל אַרום אים שקלאַפּן און שקלאַפּן. קאַווע איז אַ גאַנצער מעיוכעס און ס'איז פּיסעס ווערצמסעס, ביז איר קריגט דאָס ביסל קאַווע צו זיך אין הוז אַריין. אַ קאַווע־בוים מוז ווערן גוט געפּילעוועט, געכאַליעט און געהאָדעוועט, ביז ס'ווערט פון אים אַ לייט.

די קאַווע בערעס קוקן אויס ווי רויטע קאַרשן. זיי ווערן אַרונ־טערגעריסן מיט נאַקעטע מענטשלאַכע הענט און דאַווקע דאָס ווייכע, דאָס פליישיקע פון דער בערע ווערט אינגאַנצן אַוועקגעוואָרפן; בלייבן, בלייבט די האַרטע יאַדרע, וואָס איז דאָס קאַווע־קערנדל.

האָט איר שוין געקראָגן אַן אומזיסטיקע לעקציע אויך און אַלץ דערפאַר, ווייל איר פאָרט קיין באָגאָטאַ — אַ מיצווע אויף אייך! איר

פאַרט אַזוי שטונדן און שטונדן מיט אַ צוג פאַרבײַ די אַלע שײנע דערפלאַך, ביז איר קומט ענדלאַך קײן באָגאָטאַ.

הײנט זײט אַן אַקשן און זאָגט אַז איך וואָוין נישט אויף יענער זײט סאָמבאַטיען. נאָט אײַך די באַק מײַנע, און דערלאַנגט מיר אַ פראַסק, אָבער אַ קלײנגעענדיקן, נישקאָשע איך קען פאַרטראָגן אַ פּלעם, און איך האָב עס קאָשער פאַרדינט אויך, ווײַל איך האָב דאָרט באַגראָבן אַלע מײַנע בעסטע יאָרן.

און עפּשער וועט איר כאָלילע מײנען אַז איך האָב עפּעס דערלײגט צום געשעפט? איך פאַרמאָג אַ היבשע פּויטיקע, אָבער עס איז בײ מיר נישט ווערט קײן שמעק טאַבאַק. מײַן מאַמעס בענקשאַפט נאָך מיר און מײַן בענקשאַפט אַהײם קײן בעסאַראַביע איז ווערט אַסאַך מער ווי די אַכציק טויזנט דאָלאַר, אָדער, זאָגט שוין, די גאַנצע קײַלעכדיקע הונדערט טויזנט וואָס איך האָב צוזאַמענגעזשעברעוועט. וואָס איז דער מענטש מ׳שטײנס געזאָגט? איז אַ בענאָדעם בלויז אַ כאַזער, אַ געלט־זאַמלער, אָדער דאַרף אַ מענטש נאָך צום געלט פילן, אַז ער שפּילט עפּעס אויך אַ שטיקל ראָלע אין לעבן?

דער גרויסער, געזונטער בעסאַראַבער האָט געעפנט אַ צאַפּן און ער האָט גענומען דערצײלן, ווי ער איז אַ צוואַנציקיעריקער באָכער געקומען אין 1922 קײן עקוואַדאָר און פון דאָרט קײן פּערו און ווי ס׳איז אים אָװעק. דאָס ערשטע יאָר האָט ער גלײַך געמאַכט צען טויזנט דאָלאַר פון פּעדלען.

וואָס עפּעס עקוואַדאָר, ווי קומט אַ איד קײן פּערו? זאָלט איר נישט פרעגן בײם לעבן קײן קאָשעס, אַ כאַוװער האָט אים פאַרשלעפּט אין יענע מעקוימעס און דעם כאַוװער האָט ער צו פאַרדאַנקען זײַנע גאָלדענע גליקן, וואָס שטײען אים ווי אַ בײן אין האַלדז.

אין פּערו האָבן זיך שוין געפונען אַ טויזנט אידישע יונגעלײט, וואָס האָבן געפּעדלט. און אַזוי ווי ער איז אַלעמאָל געווען אַ קאָמבינאַטאָר, אַן אונטערנעמער און אַ גאַנצער מענאַכעם מענדל, איז ער גלײך געוואָרן זײער פאַרוואַלטער. ער האָט זײ אויסגעבאָרגט געלט און סכוירע און געמאַכט זײַנע דרײַסיק פּראָצענט פּראָפיט.

דאַרף זיך מאַכן אַז אין 1925 זאָל פּערו פּלוצים בײטן איר גאַנצן קלימאַט צו אידן און אַלע אידישע פּעדלערס זאָלן זיך צעלויפן. צעלאָפן און, פאַרשטײט זיך, פאַרגעסן צו באַצאָלן די כויוועס, האָט ער אַלײן אויך נישט געהאַט קײן ברײרע און ער איז געגאַנגען באַנקראָט.

טשילי איז אויך אַ מעדינע. וואַקסט ער אויס אין טשילי, האַנדלט מיט פּוטערוואַרג און מאַכט 25 טויזנט דאָלאַר. ווי איר זעט

איז דער איבערשטער אַ פּאַטער און אַ יונג מיט ביינער גייט נישט פאַרלוירן. מיט דעם קאַפּיטאַל איז ער געקומען קיין באגאטא, קאָ־לאָמביע, אין 1929. און אַזוי־אַ פאַנגט זיך אָן דאָס קאַפּיטל קאָלאָמ־ביע, איינגעזונקען זאָל עס ווערן.

אין קאָלאָמביאַ האָט ער שוין געטראָפן עטלאַכע ארויפגעאַרבעטע רוסישע אידן, קאָווע־מאַגנאַטן און אַ פּאָר הונדערט אידישע יונגעלייט, אָדער אינגלאַך, ווי מען רופט זיי דאָרט.

פאַרוואָס עפּעס אינגלאַך? גאָר פּאַשעט, ווייל זיי זענען נישט פאַרהייראַט. דאָ שטעקט די גאַנצע צאָרע. איר פאַרשטייט? עס דרייען זיך אַרום 400 אידישע יונגעלייט, פעדלען, מאַכן אַ שיין לעבן און טאַמער וויל מען, ווי אין כומעש שטייט, אויפשטעלן אַ הויז, אָנ־הויבן פירן אַ באַלעבאַטיש פאַמיליען־לעבן, איז נישטאָ מיט וועמען.

גייט גוט אַרייַן אין אונדזער פּאַלאַזשעניע. אַ גאַנצע מעדינע אָן אידישע קאַלעס. דאָ קען נישט העלפן קיין שאַדכן און קיין באַדכן. די כופּע־שטאַנגען שטייען פאַריאַסעמט — איז טאַקע אַ צאַר און אַ ווייטיק אויף די אידישע יונגעלייט. אַלץ גייט מיט דער פּוטער אַראָפּ, ווייל ס׳פעלט אַ אידישע באַלעבאָסטע מיט אידעלע אידישע העגט, וואָס זאָל נעמען אַ יונג ביי די טשופּריִנעס און אים זאָגן: שוין צייט צו ווערן אַ לייט. אָן אַ ווייב איז דאָס גאַנצע לעבן וואַכעדיק. עס איז הו־האַ. מען איז אין ערגעץ נישט פאַרפּלאָקנט. ס׳שטייען אי־דישע הייזער און זיי ווייגען, אַרום די הייזער שטייען ביימער, ווייגען זיי אויך. דאָס לעבן קלעפּט זיך ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט. און אַלץ דערפאַר, וואָס ס׳פעלט אַ סאָרע, ריווקע, ראָכל און לייע, אַ דוואוירע, אַ ברײַנדל, אַ זלאַטע. נישטאָ! דרייען זיך אַרום האַלבע מענטשן. איין העלפט אין באגאטא און די צווייטע העלפט, דער זי־ווּעג, איז געפּיגערט.

באגאטא האָט יאָ אַ דרייסיק איינגעפונדעוועטע אידישע פאַמי־ליעס, וואָס זענען נישט לאַנג אין לאַנד און האָבן נאָך קיין צייט נישט געהאַט צו פאַראָדוצירן דערוואַקסענע טעכטער. די עטלאַכע וואָס זע־נען געווען זענען פאַרצוקערט געוואָרן און אויף דעם קליינוואַרג וואָס וואַקסט אונטער קוקט מען אויס ווי אויף מאָשיאַכן. וואָס קען מען טאָן? קיין אַנדערע אידישע טעכטער זענען אין לאַנד נישטאָ.

דרייט מען זיך אַרום שלינג־און־שלאַנג און מען פאַרבלייבט אַ באָכער. עטלאַכע פון די אינגלאַך האָבן זיך אַוועקגעלאָזט אויף דער אַוואַנטורע פון געמישטע כאַסענעס מיט די שפּאַניש־אינדיאַניש־נעג־רישע מיידלאַך, אָבער קיין גרויסע גליקן זענען די דאָזיקע כאַסענעס

נישט געווען און זיי זענען דערפאַר געוואָרן גאָר אַ קנאַפּער ביישפּיל פאַר די אַנדערע אינגלאַך.

פאַרוואָס מען אימפּאָרטירט נישט קיין אידישע מיידלאַך? אַפילע ווען די אידישע מיידלאַך וואָלטן געווען פינצטער ווי די נאַכט, מיעס ווי דער טויט, אַביסל קאָסאָקע און אַביסל געשטופּלט, וואָלטן זיי אַלץ ביי אונדז געהאַט דעם זיבעטן כיין. זייער מאַזל וואָלט ביי אונדז גע־שיינט ווי די זון, מיר וואָלטן זיך געריסן איבער זיי, געשלאָגן, דועלירט. מיר וואָלטן געזונגען צו זיי סערענאַדן ביי די פענצטער, אָבער וועלכע מעשוגענע אידישע מויד וועט זיך לאָזן פאַרנאַרן קיין באגאטא? איר ווייסט דאָך פון פריער — ביז דעם טייך מאַגדאַלענא און דערנאָך ביז צום סאַמבאַטיען.

איז טאַקע וויסט און פינצטער און גליטשיק. די אינגלאַך, אָדער באָיעס, ווי מען רופט זיי ביי איך, לעכצן און קרעכצן. וועגן זייער צאַר און איינזאַמקייט קען מען אָנשרייבן אַ גאַנצן בוך.

אָבער ווי אַזוי פליסט דאָס אידישע לעבן אין אַלגעמיין?

דער בעסאַראַבער נעמט זיך צייט. געלאַסן, נישט געכאַפּט אָבער מיט אַ פול מויל רייד, וואָס זענען, ווייזט אויס, געלעגן ביי אים ערגעץ אויפן סאַמע אָפּגרונט, זוכט ער ביי מיר אַרויסצורופן די פולסטע מאָס ראַכמאָנעס צו אַ פאַרוואָרפענעם שייוועט. ער זוכט אויף מיינע פּלייצעס אַרויפצוואוואָרפן אַ שווערן יאָך פון פאַראַנטוואָרטלאַכקייט פאַר נייע צוגעקומענע קרויוויים ערגעץ אין אַ העק. ער באַמיט זיך דאַווקע אָוועקצושטעלן אויף דער מאַפּע פון אידישע צאָרעס — ערגעץ צווישן וואַרשע, יאַס, בערלין, ווין, איסטאַנבול, סאַלאָניקי, — אויך זיינע אינג־לאַך פון באגאַטאַ.

און אַט אַזוי־אַ בויגן זיך מיינע פּלייצעס אַלץ נידעריקער אונטער דעם שווערן אָל פון דער אידישער אַלברידערלאַכקייט. אידיש בלוט, אידישע פאַרוואַנדשאַפט—אַ הויקער פון אַ גאַנצער וועלט. אידן, מיינט נישט נאָר רומעניע, פּוילן, אַמעריקע און רוסלאַנד, האָלאַנד, פראַנק־רייך, עס מיינט אויך הינדוסישע אידן אין קאַלקוטאַ, אויך פאַרגעלטע אידן מיט מאַנדל אויגן אין כינע, טיימאַנער, אַפילע פאַלאַשן, עס מיינט אַראַבישע אידן אין אַלזשיריע, שפּאַניאָלישע אידן אין גריכנלאַנד און טאָמער איז די פּאַק נאָך אַלץ געווען ווייניק, האָט מיר דער בעסאַראַ־בער צוגעוואָרפן אַ ניי שטיקל עקזאָטיק פון אידישע צאָרעס אין קאָ־לאָמביע.

מען האָט די אידן נישט שטאַרק ליב. מיר זענען עס די רוסן אין קאָלאָמביע און רוסן האָט מען פיינט. דאָרט, אין קאָלאָמביע, האָט מען

דאָווקע ליב די דייטשן. דער פאַרגרעבטער קאָלאָמביאַנער קריגט די ניכפּע און ווערט ניספּאָעל פאַר דער דייטשער טעכניק, פאַר זייערע מאַשינען. אַז ס'איז געקומען מעגילאָס היטלער, האָבן די דייטשן ביי אונדז גענומען פירן היטלער־פּראָפּאַגאַנדע און ס'האָט זיך זייער גוט אַנגענומען אויך. מיר האָבן מוירע געפעס צו טאָן וועגן דעם—לאָדן זיך אין געריכט מיט אַ דייטש, ווייסט דער איד אין פאַראויס וואָס פאַר אַ גערעכטיקייט ער וועט קריגן און ווער עס וועט געווינען.

דער קלימאַט ווידער איז עפּשער גוט פאַר די איינגעבאָרענע, אָבער פאַר אַן אונדזעריקן איז עס נישט געזונט: קאַלט, רעגן און פּע. עס ווירקט אויפן גאַנצן געמיט און מען גייט אַרום אַנגעדראָדלט צוליב דעם וועטער. אין פּערו רעגנט ווייניק, אָבער אין קאָלאָמביע ליאַפּעט און אַז עס ליאַפּעט, פאַרליאַפּעט עס דאָס גאַנצע לייב און לעבן.

וואָס האַלט די אידישע יונגעלייט צוזאַמען? דער עלנט, בלויז דער עלנט און עפּשער אויך דאָס, וואָס פאַר זיי זענען מיר אַלע די רוסן.

לאָמיר נעמען אויסרעכענען. מיר האָבן געגרינדעט אַ שטיקל געזעלשאַפט „עזרא", קעגנזייטיקע שטיצע אין פאַל פון אַ נויט, ווען מען דאַרף אימיצן שטעלן צוריק אויף די פיס. דער יאָמקיפּער וואָ־רימט אויך אַביסל און דערנענטערט. עס האָט אָבער נישט קיין אי־דישן טאַם און קיין רייאַך. עס איז גיכער אַ דערנענטערונג פון שרעק. מען דערמאָנט זיך אין קאַלנידרע און אין אינסאַנע טויקעף, דינגט מען אַ צימער, וואו מען פּרעפּלט אָפּ אַביסל אידישקייט. אָבער אַ גאַנץ יאָר איז מען אָפּגעריסן פון גלויבן. מען ווייסט נישט פון קיין שאַבעס און נישט פון קיין יאָנטעף און מען האָרעוועט ווי די מוילאַייזלען.

און אַ שויכעט מיינט איר האָבן מיר? פאַר די עטלאַכע צענדליק אידישע פאַמיליעס און פאַר די אינגלאַך איז נישטאָ קיין איין שויכעט. מען לערנט זיך ביסלאַכווייז אויס צו עסן טרייפעס, און עס זאָל דאָך נישט בלייבן שטיין באַקאָם. יאָ, לעצטנס האָט מען אַביסל באַזאָרגט די נעשאָמע. מען האָט געקויפט אַ שטיקל אידישע קאַרקע. דאָס האָט מען אויך געלערנט פון ביטערער דערפאַרונג. עטלאַכע יונגעלייט האָבן פאַרלייגט מיט די קאָפּיטעס, האָט מען זיי באַגראָבן אויף דעם קריסטלאַכן בייסאוילעם, האָבן מיר אַזוי לאַנג געאַרבעט, ביז מיר האָבן איינגעהאַנדלט אַ שטיקל אייגענע ערד פאַר איבער הונדערט מיט צוואַנציק יאָר.

איז שוין דער טויט, הייסט עס, באַזאָרגט, אָבער דאָס לעבן איז ביטער. מיינט נישט אַז איך בענק אַזוי נאָך דעם שויכעט, אָדער נאָך

אַביסל דאַוונען. ווען מיר זאָלן פאַרמאָגן כאַטש, וואָס מען רופט אויף אַן איידעלער שפּראַך, אַנדערע אידעאַלן, וואָלט מיך גאָרנישט געאַרט. איז נישט קיין סידער, זאָל זיין כאַטש אַ אידיש ביכל, אַ אידישע ציי־טונג, אָבער אינגאַנצן גאָרנישט, ווערט מען דאָך גלאַט פאַרגרעבט און פאַרוואָרלאָזט. אַז מען איז נישט רעליגיעז, זאָל מען כאַטש זיין אויפ־געקלערט, אָבער מיר זענען נישט אַהין און נישט אַהער, מיר זענען, איזוויניטיע, גלאַט גראָבע יונגן.

קומען מיר איצט צוריק צום אָנפאַנג. ס׳דרייען זיך, הייסט עס, אַרום געזונטע יונגעלייט אַן ווייבער, מען קען נישט אויפבויען קיין אייגן הויזגעזינט, אָבער קיין טאַנייסים פאַסט מען פאָרט נישט.

באַמבלט זיך נאָך יעדן אידישן יונגנמאַן אַ קאָלאָמביאַנער גע־ליבטע.

שיין זענען די טונקעלע קאָלאָמביאַנערינס, אַז דער טייוול זאָל זיי נעמען. שלאַנק, הויך, גראַציעז—סאָסנעס. איר מיינט, אַז איר וועט זיין דער גליקלאַכסטער מענטש אין דער וועלט, ווען איר וועט מיט אַזעלכע קומען צום פּאַסעק, אָבער אין בעט טויגן זיי אויף אַ שיינער ריינער קאַפּאָרע. קאַלט ווי אַ גאַנצער אייזבאַרג. ליגט ווי אַ גראַפינע, גלאָצט מיט די וואונדערבאַרע, גרויסע, פייכטע אויגן און רירט זיך נישט פון אָרט.

אָבער, ווי זאָגט מען, אין וואָס פאַר אַ לאַנד מען קומט אַזאַ שפּראַך רעדט מען. דאָס זענען די איינציקע ווייבער, וואָס מען קריגט דאָרט, מוז מען זיך צוגעוואוינען.

ווייסט מען אַז יאָקל וואוינט מיט דער געליבטער, שמועל מיט יענער, כאַיעם מיט אַ דריטער. מען מעבלירט פאַר זיי אַ הויז. מען וואוינט מיט איר ווי מיט אַן אייגן ווייב, אָבער פאַר דער וועלט זאָגט מען עס קלוימערשט נישט אויס.

צי זיי זענען געטריי? דער טייוול ווייסט זיי. אויבנאויף דוכט זיך אַז יאָ, אָבער עס לייגט זיך ניט אויפן סייכל, אַז זיי זאָלן נישט האָבן קיין זייטיקע פאַרדינסטלאַך. ווייל אַזוי שנעל ווי זיי האָבן עפּעס אַ קריוודע צום אידישן ליובאָווניק, וואַקסט גלייך אויס אַ קאָלאָמביאַנער מאַנסביל. פונוואַנען האָט ער זיך גענומען? פון הימל אַרונטערגע־פאַלן?

וואוינט מען אַזוי אַפּ מיט איר עטלאַכע יאָר, ביז עס ווערט נימעס און מען פּרובירט אויס אַן אַנדערע.

און די קאָלאָמביאַנערינס זענען טייערע ביסנס. זיי לאָזן זיך כאָלילע נישט נאַרן.

אַט האָב איך געוואוינט אַ צוויי־דריי יאָר מיט אַ טונקעלער און זי האָט מיך אָפּגעקאָסט אַ פינף־זעקס טויזנט אַמעריקאַנער דאָלאַר. מיטאַמאָל בין איך עפּעס קאַלט געוואָרן צו איר, עס רעדט זי אַזוי קאַלט געוואָרן. כ׳האָב דערטאַפּט אַן אַנדער שטיקל סכוירע און כ׳האָב געמיינט אַז מען וועט קענען זיין אַ מאַנסביל אויף ביידע יאַרידן, אָבער מיין ערשטע האָט דערקענט, אַז איך פּאַנפּע אונטער און ווען זי האָט גע־נומען פּאָדערן כעשבן פון מיר, ווי אַן אייגענע פּלויניסטע, האָב איך זי געלאָזט גיין.

און אַז איך האָב זי געלאָזט גיין, האָב איך ערשט דערפילט, ס׳אַ שאַנדע אויף דער צונג צו ברענגען, אַז איך בין שטערבלאַך פאַרליבט אין איר און נישט נאָר פאַרליבט אַליין, נאָר אַזוי צוגעוואוינט, אַז איך קען אָן איר נישט לעבן. זי, די קישעף־מאַכערין, האָט מיך אָפּילע גע־וואָרנט, אַז איך וועל אָן איר נישט געפינען קיין רו — זי האָט גע־וואוסט איר אייגענעם ווערט.

אַז איך בין געקומען צוריק צו איר, און איך וועל, ווי פאַר אַן אייגענעם ברודער, דערציילן, אַז איך בין געקראָכן פאַר איר אויף די קני און געבעטן זי זאָל מיר מויכל זיין, האָט זי געוויינט און געזאָגט אַז איך האָב איר דאָס האַרץ געלעכערט און נאָך דעם גאַנצן געוויין האָט זי מיר ערשט געוויזן די טיר.

ער נעמט אַרויס אַ בילד פון בוזעמקעשענע. אַ מולאַטישע שיינ־הייט. אַ הויכע, מיט אַ פולן בוזעם, געזונטן שטעל, ווייבלאַך און שטאָלץ.

איר זעט דאָס שטיק סטערווע, האָט דאָס מיך צעבראָכן אויף שטיקער. איך האָב געמוזט איבערלאָזן מיין געשעפט אויף פרעמדע הענט און פאָרן איבער דער וועלט, קעדיי זיך אַרויסצושלאָגן פון קאָפּ די גאַנצע געשיכטע. אָט אַזוי־אָ קען מען צוליב אַ קאָלאָמביאַנער קורווע פאַראומגליקט ווערן. אַז איך וויל זיך אָפּגעבן דין וועכעשבן, איז עס עפּשער דערפאַר ווייל אַלע זענען זיי קאַלטע לונג און לעבערס און אָט־די סטערווע האָט מיר צוגעטראָפן צום פּופּיק. אַזעלכע וועל איך שוין נישט קריגן מיין גאַנץ לעבן. וואַיאָמאָס, געשטאָרבן.

ער האָט אָפּגעזיפצט, אַרויפגעצויגן אַביסל די הויזן, און דער גאַנ־צער געזונטער בעסאַראַבער האָט אויסגעזען איצט אַ שוואַכער, דורכ־געפאַלענער מאַנספּאַרשוין. ער האָט אַרויסגענומען אַ נאָזטיכל און הויך אַריינגעפייפט. אָבער עס איז געווען קלאָר, אַז ער וויל זיך אַרויסדרייען פון צו לאָזן אַ טרער. ער האָט אַביסל פאַרגעסן אין אַלגעמיינע אידישע צאָרעס פון זיין באַגאַטאַ. ער האָט גערעדט וועגן

דער פאַרלוירענער זי מיט אַזויפיל געפיל, אַז איך האָב גענומען אויס־פּאַקן די מאָדנעסטע טרייסט־ווערטער, וואָס איין מאַן קען דעם צווייטן זאָגן אונטער אַזעלכע טרויעריקע אומשטענדן. איך האָב פּרובירט וואַרפן אַ שאָטן אויף דעם כאַראַקטער פון זיין קאָלאָמביאַנערין. אָבער נישט געקוקט דערויף וואָס ער אַליין האָט זי מיט גרויס צערטלאַכקייט גערופן קורווע, האָט ער מיר נישט דערלויבט דעם זעלבן לוקסוס. אַ געזונט, דערשלאָגן און אומבאַהאָלפן פערד, האָט ער מיט פאַרלאָפענע אויגן געקוקט אַריבער דער פאַרענטש אין יאַם אַריין. ער האָט גע־דרייט דאָס בילד אויף אַלע זייטן, ביז ער האָט עס צוריקגעלייגט מיט פאַרבענקטע הענט אין קעשענע. אין איין מינוט איז פון אים גע־וואָרן אַ טעל. ער האָט צוריק איבערגעלעבט די טראַגעדיע פון פאַר־לירן די אויסדערוויילטע, וואָס האָט אים, דעם הויכן יונג, אַזוי פּינקט־לאַך צוגעטראָפן, אַז ער קען קיין טרייסט נישט געפינען. אָבער פּלו־צים האָט ער זיך געכאַפּט, אַז ער האָט צו לאַנג פאַרבלאָנדזשעט אויף דעם שליאַך פון זיך אַליין. ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ער איז ביז איצט געווען דער כראָניקער פון דעם קליינעם אידישן אישעוו אין באָגאָטאַ, איז ער צוריק אַריין אין זיין ראָלע פון דעם געזעלשאַפטלאַכן פאַרצייכ־נער, וואָס טראָגט אויף זיינע פּלייצעס די פּולסטע אַכראַיעס פאַר פיר הונדערט עלנטע אינגלאַך.

אָט־אַזוי לעבן די אינגלאַך. קיין ווייבער האָט מען נישט, פּירט מען ליובעס. געזעלשאַפטלאַך קומט מען מיט די קאָלאָמביאַנערינס נישט פאַר. אָבער אַלע ווייסן סיי ווי, כאָטש מען האַלט זיי באַהאַלטן פאַר אַן איין האָרע, צוגעדעקט מיט אַ שלייער און אונטער זיבן שלע־סער. די ניט־אידישע איינוואוינער פון באגאטא ווייסן אויך ווער איז וועמענס און אַז מען צעגייט זיך מיט אַ געליבטער, מוז מען דערפאַר זיין, ווי עס הייסט ביי אייך, אַ דזשענטלמאַן. מען דאַרף עס מאַכן שטיל און פיין און נאָך דערצו איבערלאָזן אַ פיינע סומע געלט. און טאָמער נישט, קען זי דינגען אימיצן, וואָס וועט גאַנץ שיין אַרונטערראַמען פון וועג. און אויב זי פוילט זיך נישט, קען זי אַליין אויך די איידעלע קונץ, ווייל אַ קאָלאָמביאַנערין טויג זיך זייער פיין אויס מיט דעם מע־סער.

ווי איר זעט, פאַלט דאָס גאַנצע ביסעלע זנוס אויס באָקאָם, אָבער וואָס זאָל מען פאַרט טאָן? אַ געזונטער מאַנספאַרשוין קען דאָך נישט שלאָפן, נאַכט־אויס־נאַכט־איין, איינער אַליין אין אַ באַכעריש בעט. מען קען דאָך נישט אַרויפלייגן אַ שלאָס אויף דער כאַזערשער מענטש־לאַכער נאַטור. מען קען דעם יעיצער האָרע נישט ווייזן קיין פייג,

ווייל ער לאָזט זיך נישט באַשווינדלען און לאָזט זיך נישט אָפּשפּרעכן.

אַזוי זשעדנע איז מען אַ ווייב, אַז עס זענען פֿאַראַן אַזעלכע ביי אונדז, וואָס וואַרפֿן אַן אויג אויף אַ קליין קאָלאָמביאַנער מיידעלע, ווען זי גייט נאָך אין שולע. דער יונגערמאַן נעמט זיך גלייך שאַדכענען צו איר און ער דערציט זי. פֿאַר די אָרימע קאָלאָמביאַנער עלטערן איז עס אַ גליק. דער איד צאָלט אַלע אירע אויסגאָבן און כאַוועט זיך אויס אַ ווייב.

מיר האָבן עטלאַכע אַזעלכע פֿאַרלאָך אויך. די קאָלאָמביאַנערינס האָבן זיך אַפֿילע מעגייער געווען און דערווייל גייט עס ווי געשמירט. די יונגע קאָלאָמביאַנערינס זענען צוגעוואוינט צו זייערע אידישע מע־נער פֿון קינדווייז אָן. איינע אַזעלכע, אַן אידל קינד, האָט צוויי מאָל געכאַלעשט פֿאַסטנדיק לעצטן יאָמקיפּער, אָבער זי האָט אויסגעהאַלטן דעם טאָנעס. און נישט געקוקט וואָס זיי זענען אַסאַך אינגער פֿון זייערע מענער, קלעפּן זיי צו די מענער, די גאַווערנאַנטקעס זייערע, וואָס האָבן זיי דערצויגן פֿאַר ווייבלעך, מאַמעש אויף דער קני. אָבער אַזעלכע גליקלאַכע פֿאַלן זענען אַן אויסנאַם. וויפֿיל מענטשן קענען עס האָבן געדולד צו נעמען אַ קליין מיידעלע און זיך אָוועקזעצן וואַרטן?

האַקלאַל, איר זעט שוין אַליין אַז עס איז ווייט פֿון אַ לעבן. און ביי אייך רעדט מען וועגן באַזעצן אידן אין אונדזער געגנט. מען רעדט וועגן עקוואַדאָר. שלאָגט זיך אַרויס פֿון קאָפּ. עקוואַדאָר איז אַן אָרים לאַנד און ס'איז דאָרט נישטאָ קיין צוקונפֿט פֿאַר אידן. קאָלאָמביע? פֿאַרשאָלטן איז דער איד, וואָס פֿאָרט אַהין, אַפֿילע ווען ער פֿאַרדינט אַסאַך געלט.

מאָכן מיר אַ סאַכהאַקל און מיר באַטראַכטן פֿון דער נאָענט דאָס לעבן פֿון אַ אידישן יונגנמאַן אין באגאטא. קיין ציכטיק פֿאַמיליען־לעבן איז קימאַט נישטאָ. קומט דער הייליקער זונטיק, גייט מען אַרום דעם גאַנצן פֿרימאָרגן און מען מאַכט איין די כויוועס פֿאַר דער וואָך. דעם צווייטן האַלבן טאָג זעצט מען זיך אַוועק שפּילן קאָרטן. אָבער מיינט נישט, גלאַט אַזוי, קאָרטן. אויף דעם פֿאַרפֿאַטערט מען אַ גרויס שטיק ליידנשאַפֿט און מען פֿאַרלירט אַ צוויי־דריי הונדערט דאָלאַר. נו יאָ, נעמט מען אַ וואָגנע קעדיי אַרונטערצושווענקען דעם קויט וואָס זאַמלט זיך אָן דורך דער וואָך און מען זעצט זיך ווידער אַוועק שפּילן קאָרטן. ביינאַכט גייט מען אַביסל אין אַ טאַנצזאַל, וואו מען דינגט אַ מיידל פֿאַר זעקס סענט דעם טאַנץ.

און אַז מען האָט נישט קיין געליבטע כאַפּט מען אַן אָרימע קאָ־

לאַמביאַנערין, וועלכע קומט אויף מאָרגן איינמאַנען דעם כויוו מיט סכוירע.

מאָרגן איז מאַנטיק. מען הויבט זיך אויף מיט אַ ביטערן טאַם אין פיסק און מען אַרבעט ווייטער ווי אַן אייזל.

פייסאַך איז אַ שטיקל סטאַנציע. ס'נעמען זיך צוזאַמען אַ פערציק יונגעלייט אין אַ הויז און מען פרעסט און מען שיקערט, די האַגאָדע זאָגט מען נישט, נאָר דאָס פרעסן איז אַ זייכער אויפן יאַנטעף. אָט האָט איר דאָס גאַנצע גייסטיקע לעבן אונדזערס. אַ גליק נאָך וואָס דער אידישער בייסאוילעם בליט און וואַרט אויף דעם סאָף.

פונדעסטוועגן, זענען מיר פאָרט אַנדערש פון דעם האָלענדער שמענדריק. מיר זענען פאַרגרעבטע אידן, אָבער מיט אַ פונק. יענער איז אַ שטיק אידישע פאַרזעעניש. איי, וואָלטן מיר באַדאַרפט אַריינ־קריגן אַזאַ לעמאַך צו אונדז אין די הענט.

און טאַמער מיינט איר אַז די אַלע שידוכים מיט די קאָלאַמביאַנער געליבטע גייען אָפּ טרוקן? אין באגאטא אַליין דרייען זיך אַרום צוויי טויזנט אינגלאַך, מאַמזיירעם. די מאַמזיירעם קען מען אינגאַנצן נישט נעמען אויף אונדזער כעשבן, אָבער מיר האָבן אַ היבשן כיילעק אין זיי. די אינגלאַך דרייען זיך אַרום איבער דער שטאָט און זענען ווי איבעריקע מענטשן. זיי ווערן פאַרווילדעוועט און פאַרלייזיקט. זיי האָבן נישט וואו צו שלאָפן און האָבן נישט וואָס צו עסן. נעמען זיי זיך געוויינלאַך צו איין פאַך — פוצן שיך. מען קען קיינמאָל נישט וויסן, עס קען זיין אַז דער אייגענער זון שטייט אַ פאַרסמאַרקעטער און פוצט דיר די שיך און דו וואַרפסט אים צו אַ מאַטבייע.

די מיידלשע מאַמזיירים זענען גליקלאַכער, ווייל דער רויטער קרייץ מאַכט פאַר זיי היימען. אָבער די אינגלאַך זענען אויף גאָטס באַראָט, עפשער דערפאַר ווייל זיי זענען רעוואָלוציאָנערער פון די מיידלאַך און זיי ווילן נישט שטיין אונטער דער פרומער אויפזיכט פון די גאַבעטעס אין רויטן־קרייץ.

מיט יאָרן צוריק האָט מען נאָך אָנגעטראָפן עטלאַכע אידישע פרויען־הענדלער, אָבער מען האָט זיי קאַלט געמאַכט. מען האָט זיי פאַרטריבן פון אידישן לעבן. דאַמאָלס האָט מען נאָך געמיינט אַז מיר בויען עפעס אַ שטיקל טאַכליס, אָבער אומזיסט.

איצט האָבן זיך צווישן אונדז, געיאָוועט עטלאַכע, וואָס פריידיקן קאָמוניזם. קאָמוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע פאַרשאַפט אונדז קיין גרויס

נאָכעס נישט. צו די גרויסע גליקן פעלט אונדז נאָך קאָמוניזם. מען דאַרף נאָך צו אונדז „רוסן" צוטשעפּן די באַשולדיקונג, אַז מיר ווילן רואינירן דאָס לאַנד מיט באָלשעוויזם.

כ׳בין זיכער אַז סטאַלין האָט אונדז אין דער לינקער פּייע נישט און קאַרל מאַרקס האָט געפּייפט אויף באַגאַטאַ און אונדזעריקע דאָרט ווילן נישט אַנדערש ווי מאַכן קאָלאָמביאַנער פאַר סטאַליניסטן — ס׳איז אַן אַרבעט פאַר עטלאַכע פאָלק סאָלדאַטן.

און כאָטש איך בין אַ בירגער פון קאָלאָמביע ציט עס מיך קיין בעסאַראַביע, דאָרט וואו מיין מאַמע זיצט און שרייבט מיר טרערנדיקע בריוולאַך אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק. מיין טייערער יאָסעלע ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר לעבעוואָהל, שרייבט זי מיר. איר קוקט אַן אַ יאָסעלע, אָבער ביי דער מאַמען בין איך נאָך אַלץ אַ קליינס, אַ שוואַכס, אַ דאַרס, אַ גרינס, וואָס האָט געהאַלטן אין איין כאַפּן פּעטש ווי די ברעטער פון טאַטן. דער טאַטע, אַלעווהאַשאָלעם, האָט געהאַט אַ הענטעלע מיט אַ בינטל פינגער, וואָס טאָמער האָט ער דיר אָנגעצייכנט אַ פּאַטש, איז עס געווען אַ שטיק איידעלע מעלאָכע. די מאַמע האָט געמאַכט קוילעס, סטייטש מען האַרגעט אַוועק איר יאָ־סעלען.

דער פייקלער איז אַרומגעגאַנגען און געפּייקלט אין דער קופּער־נער טאַץ, גערופן דעם אוילעם פאַר וועטשערע. אויפן דעק איז גע־וואָרן אַביסל קילער, אָבער ביים בעסאַראַבער האָבן זיך נאָך אַלץ נישט געהאַט אויסגעשעפּט די מייסעס וועגן זיין סאַמבאַטיען.

כ׳מוז זיך פון דאָרט אַרויסראַטעווען — האָט ער געשריען — וואָס קען אַזאַ איד, ווי איך, טאָן מיט קאַפּיטאַל אין ניו יאָרק? לאָמיר זאָגן, איך וועל קומען זיך באַזעצן אויף זעקס כאַדאָשים. איך וועל זיך באַ־קענען מיט אַ מיידל, כאַסענע האָבן מיט איר און מיט איר קויאַך פאַר־בלייבן אין לאַנד. מען קען זיך דאָך אָבער נישט אַוועקזעצן שרייבן מעזוזעס. וואָס טוט מען אין ניו יאָרק מיט קאַפּיטאַל?

איר קענט מיט געלט אַרויסגעבן אַ אידישע צייטונג, אַ גוט אי־דיש וואָכנבלאַט — האָט זיך ביי מיר אַרויסגעריסן אַ ווילדע אייצע פון גרויס פאַרלעגנהייט, וואָס מען געטרויט מיר אַ פאַרמעגן פון הונדערט טויזנט דאָלאַר.

איך? אַ אידישע צייטונג? ווי קום איך צו דעם? איך בין דאָך, קיין איַין האָרע אַ גאַנץ פיינער גראָבער יונג.

איך האָב דעם נאַאיוון בעסאַראַבער געטרייסט, אַז דאָס מאַכט גראָד נישט אויס. בילדונג און אַרויסגעבעריי פון אַ אידישער צייטונג דאַרפן דאַווקע נישט זיין קיין געשוועסטערקינדער. מען קען זיך אָן בילדונג גאַנץ שיין באַגיין, מען דאַרף נישט גיין אין די קלאַסן. עס איז אַ ביזנעס ווי אַלע ביזנעסן.

דאָס וואָרט ביזנעס האָט ער זייער גוט באַגריפן.

3

I

אַכוץ אַן אַלטער מויד מיט אַ גרינלאַך־ציטרינאָווער מאַרע, וואָס פּיפּקעט נערוועז ציגאַרעטלאַך און לויפט שנעל אַרום און אַרום איינע אַליין אויף דעם דעק, ווי זי וואָלט מוירע געהאַט, אַז מען וועט זי כאַפּן און פאַרגוואַלטיקן און עטלאַכע אַנדערע כראָנישע אָפּגעזונדערטע, וואָס זאָגן גוטמאָרגן און גוטאָוונט זייער הויך און שניידיק מיט אַ קלאָרן אָנדייט, אַז „מער ווילן מיר נישט געבן און מער ווילן מיר נישט נעמען", האָבן זיך שוין אָנגעקנופּט באַקאַנטשאַפטן, פריינדשאַפטן און ס'האָבן זיך שוין פאָרמירט גרופּקעס. מענטשן האָבן אויסגעשטרעקט די אַנטענע און זיך אָפּגעזוכט. יעדער איינער האָט געפונען מער־וויניקער זיינס גלייכן. ס'זענען געוואָרן קאָרטנפריינד, געשפּרעך־פריינד, מענטשן, וואָס האָבן ליב צו רעדן האָבן געקראָגן פּראָפעסיאָנעלע און געדולדיקע צוהערער, דעבאַטאַנטן האָבן אויסגענישטערט דעבאַטירער, וואָס זענען גרייט דורכצולופּטערן פּראַגעס פון געמיינשאַפטלאַכן אינטערעס, אַגרעסיווע ווייבער האָבן ענטדעקט שעמעוודיקע מענער און צודרינגלאַכע מענער מיט ראָמאַנטישע נייגונגען און סערענאַדישע מאַנערן האָבן געקראָגן שעפּטשענדיקע און שטילע פרויען, וועלכע האָבן גערעדט מיט די אויגן און זיך געפונען אין אַ טראַנס פון סלאַשטשאַווער גליקזעליקייט — זייער שיף פאָרט נישט אין ערגעץ און וועט זיך קיינמאָל נישט אָפּשטעלן.

און נאָך דעם אינסטינקטיוון אָפּקלייב און צוקלייב, איז ערשט פאַרבליבן דאָס ביסל בראַק פון ביידע געשלעכטער, וועלכע האָבן בעאיין בריירע זיך גענומען איינע די אַנדערע פאַר דער גאַנצער רייזע.

אָפּגעטיילט פון אַלע און אַלעמען דרייט זיך אַרום איינער אַליין אַ רייכער קליידער־פאַבריקאַנט. אַפילע די טאָכטער, וואָס באַגלייט אים, וואַגט נישט צו שפּאַצירן מיט אים. דער דאָקטאָר האָט אים אָפּגעזאָגט דאָס לעבן, ער האָט אים גענוי געזאָגט, ווי לאַנג ער וועט נאָך קלעפּן, איז דער מאַנופעקטשורער באַשטאַנען דערויף, אַז ער מוז נעמען זיין לעצטע רייזע אויפן יאַם.

אָבער אויף דעם יאַם קוקט ער מיט אַזויפיל וואונדער און פאַרבענקשאַפט, ווי אַ איד אויף דעם בלאָטיקן טייכל צו טאַשלעך. ער האָט פיינט דעם יאַם און יעדעס מאָל, ווען ער גיט אַ קוק אויפן וואַסער,

גיט ער אַ האַסטיקן כראַק אַריין, מיט דערזעלבער באַפרידיגונג, ווי ער וואָלט אימיצן געשפּיגן אין פּאָנים אַריין.

ס׳פאַרדריסט אים געפערלאַך, וואָס ער גייט שטאַרבן. ער האָט נישט מוירע פאַרן טויט, ס׳זעט זיך נישט אין זיין פּאָנים, אַז ער זאָל זיך אָפּגעבן אַ שטיקל דין וועכעשבען, אַז ער זאָל זיין טרויעריק, אַז עס זאָל זיך ערגעץ שנירלען צווישן די קנייטשן אויפן שטערן אַביסל בענקשאַפט, אַ שאָטן פון גוטסקייט, אַ צוק רעזיגנאַציע, ווי ס׳טרעפט געוויינלאַך מיט מענטשן, וואָס ווייסן געגנוי, אַז די טעג זייערע זענען געציילטע; אַזעלכע ווערן אַמאָל אויסגעמילדערט און וואַרפן אַרונטער שנעל יעדן באַלאַסט פון שלעכטסקייט. פון די אַלע גוטע זאַכן איז אויף דעם מאַנופעקטשורערס פּאָנים נישט געווען קיין שפּור. ער איז פּאַשעט געווען בלוטיק אין קאַס, וואָס ער דאַרף שטאַרבן, ווען ער איז נאָך ביי זיך נישט געווען פּסיכאָלאָגיש פאַרטיק מיט דעם לעבן.

ווי די טאָכטער האָט געגעבן אָנצוהערן, איז ער זיין גאַנץ לעבן געווען אַ שרעקלאַכער זוילעל וועסויוועניק. ער האָט האַנאַע געהאַט פון לעבן און נישט דורכגעלאָזט קיין איין ביסל פאַרגעניגן פון קאַר־נאַצלאַך מיט פאָלין־ווייַן אין די רומענישע קעלערס, ביז מאָדעל־מייד־לאַך, וואָס האָבן זיך געדרייט ביי אים אין דער פאַבריק אויפן קאַרעק, אָנמעסטנדיק די קליידער, וואָס ער האָט „ארויסגעהאָסלט״ פון זיינע באַלמעלאָכעס. איצט מוז ער דאָס אַלץ איבערלאָזן פאַר אַנדערע. אַנדערע וועלן לאַכן, זינגען, טאַנצן און זיך ליבלען, און ער וועט ליגן אין דר׳ערד. ער האָט זיין טויט גענומען שרעקלאַך פערזענלאַך, און עס באַטראַכט פאַר אַ שוידערלאַכע פאַרכעריי. זיין גאַנץ לעבן האָט ער אַלעמאָל געהאַט געדונגענע קאָרבאָנעס אויף וועמען אויסצולאָזן דעם קאַס, אָבער איצט האָט ער זיך געפילט ווי אַ הונט אויף אַ קייט.

די פּאַסאַזשירן האָבן אויסגעמיטן צו קוקן אויף אים, ווייל טאָמער האָבן זיך אויגן געטראָפן מיט זיינע, האָט ער ארויסגעשטעקט דעם לעקער. אויף פריילאַכע און לאַכנדיקע פּאַרלאַך איז ער גאָר געווען אייש לעהאָווע. ער האָט זיי אַריינגעשריגן אין פּאָנים אַריין: טפו, סאַנעוועביטשעס, איך האָב אייך אין הינטן.

עס איז געווען אַ גליק, וואָס דער דאָזיקער צערודערטער ערעוור־טויטער איז געלעגן מערסטנס ביי זיך אין דער קאַבינע, און זייער זעלטן אַרויסגעשטעקט די נאָז צווישן מענטשן, ווייל גאַנץ אָפּט האָט געטראָפן, אַז ריטערלאַכע יונגעלייט האָבן אים געוואָלט נישט אַנדערש ווי אַריינוואַרפן אין יאַם אַריין פאַר באַליידיקן זייערע דערשראָקענע באַגלייטערינס.

און פונקט ווי עס זענען געווען עטלאַכע פּאַסאַזשירן, וואָס זענען געווען פאַרשרומפּן און צוזאַמענגעקאַרטשעט, אַזוי זענען אויך געווען אַנדערע, וואָס האָבן געהאַט די נאַטירלאַכע פעאיגקייט צו זיין אויסגע־קאָכט מיט אַלעמען. זיי זענען געווען דאָס, וואָס דער אַמעריקאַנער רופט גוטע „מיקסערס"—אַזאַ אויסגעמישטער מיט אַלעמען איז געווען מיין דענישער פריינד. אין איין טאָג האָט ער אַלעמען געקענט און אַלע האָבן אים געקענט. ער האָט געוואוסט אויף אויסווייניק די לעבנס־געשיכטעס פון יעדן איינעם אויף דער שיף. ער האָט גלייך פאַרהיימישט אַלעמענס קאָמעדיעס און טראַגעדיעס. ער איז אַפילע געווען אַ שטיקל שאַדכן אויך — ער האָט צוזאַמענגעפירט שווערע געמיטער פון ביידע געשלעכטער. ער האָט ליב, אַז עס זאָל זיך קאָכן און זיין פריילאַך.

ער האָט צוזאַמענגעפירט מענטש מיט מענטש מיט אַזאַ איינגע־באַרענער געניטקייט, אַז זיי האָבן זיך פונקט געפּאַסט פאַר דער גאַנ־צער רייזע. און איינמאָל, איז ער צו מיר צוגעקומען און ערקלערט, אַז ער האָט פאַר מיר אַ ווילדע מעציע, אַ רוס, אַן עמעסן רוס, וואָס זיצט ביי זיין טיש. ער האָט געפילט, אַז אַ רוס און אַ איד, זענען שטיקלאַך מעכוטאָנים.

און דער רוס כאַזשעוו האָט זיך מיט מיר אויך דערפרייט. עס האָט אויסגעזען ווי דער דענישער מיט זיין קאַכלעפלשקייט איז פאַר אים געווען אַ צו שווערע מאַסע, אַ פרעמדער מענטש פון אַ פרעמדער וועלט; כאָטש דער דעניש־אַמעריקאַנער לערער האָט גערעדט פון סאָציאַליזם און פון דעם גרויסן רוסישן עקספּערימענט. דער דענישער איז אויך געווען צופרידן, ווייל ער האָט געהאַט צופיל פליכטן און צופיל מענטשן, און ער האָט זיך נישט געקענט האַלטן צו לאַנג מיט איין באַקאַנטן, ער האָט אים גלייך געמוזט באַשטאַטן און אַרונטער־שאָקלען.

ספּעציעל אויך, וואָס פון ראַדיקאַליזם און סאָציאַליזם איז ער שוין געווען אַוועק מיליאָנען ליכטיאָר און וועגן דעם רוסישן עקספּע־רימענט האָט ער גערעדט מאַשינאַווע, בלויז ווי דער אַמעריקאַנער זאָגט, קעדיי צו מאַכן געשפּרעך.

מיט מיר האָט זיך כאַזשעוו גלייך דערפילט ווי מיט אַן אייגענעם. ער האָט שנעל געקראָגן צוטרוי צו מיר און געקוקט אויף מיר מיט זיינע קליינע, וואַרימע און, קעמאַט, קאַלמיקישע אויגן.

כ׳בין קיינמאָל נישט געווען אין אַלטן רוסלאַנד און נישט אין דעם איצטיקן ניי־געבוירענעם. רוסן האָב איך גוט געקענט פון מיין

פויליש־ רוסיפיצירטער שטאָט, מיט איר סאָבאָר, פּראַוואָסלאַוונע גאַ־ לאָכים מיט צעקעמטע בערד, רוסישע גימנאַזיע לערער, טשינאָווניקעס, אָבער עס איז געווען גענוג אַ קוק צו געבן בלויז אויף דעם רוס כאַזשעוו, קעדיי צו זען אַז עס שטייט פאַר מיר אַ נייער סאָרט רוס, אַ נייער מענטש.

און נישט דערפאַר, ווייל כאַזשעוו האָט זיך אויסגעמענטשלט, אָדער אַמעריקאַניזירט דורך זיינע דריי יאָר אין קאָרנעל אוניווערזי־ טעט, וואו ער האָט זיך פאַרפולקאָמט אין עלעקטראָ־אינזשינערסטווא. אַמעריקאַניזם האָט זיך צו אים וויניק צוגעקלעפּט, אַן ענגליש וואָרט איז ביי אים געווען ווי אַ שטיינדל אויף דער צונג, וואָס ער האָט גע־ קאָלערט און געקאָלערט, און גאַנץ אָפט האָט ער זיך געמוזט ראַטעווען מיט אַן אַלט, גוט רוסיש וואָרט, ווען ער האָט זיך אַליין, דורך ענגליש, אַריינגעקוועטשט אין אַן ענג ווינקל.

ער איז געפאָרן מיט סימכע אַהיים. ער איז געווען הויפּטזאַכלאַך צופרידן, וואָס אים איז געלונגען דורכצופירן זיין „פיר יאָר פּלאַן" אין בלויז דריי יאָר. ער האָט דערמיט איינגעשפּאָרט דער סאָוועט רעגי־ רונג אַ גאַנץ יאָר הויצאָעס.

און די הויצאָעס זענען געווען נישט קיין קליינע, האַלוואַי אויף אַלע אָרימע סטודענטן פון אַלע פעלקער געזאָגט געוואָרן. די סאָוועט־ רעגירונג האָט געצאָלט זיין סכאָר־לימעד, און אים געגעבן 150 דאָלאַר אַ כוידעש אויף צו לעבן. פאַר אַ סטודענט הייסט דאָס אַ גרעפּיש לעבן. אַכוץ דעם האָט נאָך די סאָוועט־רעגירונג אויסגעהאַלטן זיין פרוי און זיינע צוויי קינדער, די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט שטודירט אין אַמעריקע. איצט וואָרט זיין לאַנד אויף אים. ער איז שטאָלץ, וואָס ער קומט אַהיים ניט נאָר מיט אַ פּאַפּירענער דיפּלאָמע, נאָר מיט וויסן, וויסן וואָס ער וועט גלייך קענען איינשפּאַנען אין טאָג־טעגלאַכן אויפבוי־לעבן פון סאָוועטנפאַרבאַנד. ער איז צופרידן, וואָס ער וועט קענען באַווייזן, אַז מען האָט אויף אים נישט פאַרטאַכליעוועט קיין געלט.

ער האָט גוט געזען אַמעריקע. ער האָט געזען פאָרדס פאַבריקן, דזשענעראַל עלעקטריק און אַנדערע מוסטערן פון גרויס־אינדוסטריע און גרויס־קאַפּיטאַליזם. ער האָט גוטע, וואַרימע ווערטער פאַר אַמע־ ריקע, אָבער פאַר קיין געלט וואָלט ער זיך נישט באַזעצט ביי אונדז, ווייל — — —

ער איז זייער פאָרזיכטיק מיט ווערטער. ער איז טאַקטיש ווי אַ דיפּלאָמאַט, ער איז דאַנקבאַר אַמעריקע פאַר דער בילדונג, וואָס ער

האָט געקראָגן. ער פאָרט אַוועק, טאָ פאַרוואָס זאָל ער באַרעדן דאָס לאַנד? ער באַטראַכט זיך ווי אַן אַמבאַסאַדאָר, וואָס די סאָוועט־רעגי־רונג האָט געשיקט צו אַ פריינדלאַכער מעדינע, טאָ פאַרוואָס זאָל ער מיט אַן איבריק וואָרט אַריינפירן זיין לאַנד אין אַן אומבאַקוועמער לאַגע?

ער גייט אויסגעפוצט ווי אַ מאַגנאַט און ער פירט אַהיים עטלאַכע פאָטאָגראַפישע אַפּאַראַטן, עטלכע אַנצוגן, עטלאַכע פּאָר שיך, אַ שרייב־מאַשין, אַ גראַמאָפאָן און — — —

ער וואָלט שוין געוואָלט זיין אין דער היים.

איר פאַרשטייט, דערציילט ער מיר, מיין עלטערער זון איז גע־באָרן געוואָרן אַ שטומער. ווען איך האָב אים איבערגעלאָזט איז ער אַלט געווען פינף יאָר און ער האָט קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט. ער איז געזעסן שטום און געקוקט מיט וואַרימקייט אויף אַלעמען, אָבער ער האָט געשוויגן מיט אַזויפיל טרויער, אַז עס איז געווען אַ ראַכמאָנעס. איז געראָטן אין אַ פעטער, וואָס איז געווען אַ צאַרט־פילנדיקער שטומער און האָט געהאַט אַן איינגעבוירענעם געפיל פון שיינקייט. דער פעטער האָט קיינמאָל נישט אַרויסגעלאָזט קיין ווילדע קלאַנגען ווי אַנדערע שטומע, ער האָט בלויז גערעדט מיט די פינגער און איז אויף זיין אויפן געווען לאַקאָניש. דער זון איז אויך געזעסן און געשוויגן ווי אַ זשיראַף.

אָבער פאַר די לעצטע עטלאַכע יאָר האָבן גרויסע סאָוועטישע פּראָפעסאָרן גענומען דאָס קינד אין דער אַרבעט, ביז זיי האָבן אים דערוייל אויסגעלערנט אַן איינאונאיינציק וואָרט —

פּאָפּאָ! און איצט, ווען ער וועט אַהיימקומען, וועט ער עס הערן מיט זיינע אייגענע אויערן. ער קען זיך גאַרנישט דערוואַרטן אויף דעם גרויס גליק. איר ווייסט גאָרנישט, וואָס פאַר אַ פרייד דאָס איז, וואָס דער שווייגנדיקער מישאַ וועט זאָגן „פּאָפּאָ". ער האָט דאָך דאָס געזאָגט די גאַנצע צייט מיט די אויגן — איר האָט באַדאַרפט זען די אַגאָניע — מיט די ליפּן, מיט די הענט, און איצט וועט ער עס זאָגן מיט דעם מויל.

און בעאייס מאַיסע, ווען ער דערציילט, רינען ביי אים טרערן פון די אויגן אויף אַן עמעס סענטימענטאַל־רוסישן שטייגער.

און אין זיין דערציילן איז נישט נאָר דאָ די ליבע פון אַ טאַטן, נאָר די פאַרליבטקייט פון אַ זון אין זיין לאַנד, וואָס האָט אַזעלכע געבענשטע פּראָפעסאָרן, וועלכע מאַכן אַזויפיל פּראָגרעס און ווייזן מאמעש וואונדער אויפן געביט פון מעדיצין און כירורגיע.

דער טאַטע כאַזשעוו'ס איז אַ פּויער, אָבער ער איז אַלעמאָל גע־ווען אַ רעוואָלוציאָנער, כאָטש ער האָט קוים געקענט לייענען און שרייבן. ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס עס מיינט אַרבעטער, פּויער און וואָס עס מיינט דעם צאַר'ס בייטש. ער איז געזעסן עטלאָכע מאָל אין טורמע און איז, אַ דאַנק דעם, היינט, צו זעכציק, האַלב־פּאַראַ־ליזירט און אַ צעבראָכענער שאַרבן. די רעגירונג גיט אים אַ פּענסיע און ער זיצט גאַנצע טעג און וויינט, וויינט פון גליק, וואָס ער האָט דערלעבט אַזעלכע צייטן. איר האָט באַדאַרפט זען, ווי דער טאַטע איז געווען גליקלאַך, ווען איך בין געגאַנגען אין אוניווערזיטעט און גע־זעסן גאַנצע טעג און שטודירט. אָפּטמאָל, אַז ער פלעגט נעמען אַ קויסע האָט ער געקענט געבן אַ כאַפּ אַ שווערן בוך פיזיקע, אָדער כעמיע און אַ באַפעל טאָן: אַנו־קאַ, וואָסיאַ, גיב נאָר אַ לעז! לאָמיר נאָר זען ווי אַ פּויערשער זון לייענט און קריגט נאַאוקאַ. איך האָב דעם טאַטן געמוזט צוליב טאָן און לייענען, לייענען גאַנצע שטיקער און אַז ער, דער פּויער, וואָס איז נאָך אָביסל געכאַפּט אין רעליגיע, האָט זיך צוגעהערט צו די טשודנע אומפאַרשטענדלאָכע ווערטער, פלעגט ער געוויינלאַך ליאַפּן מיט טרערן און רעדן מיט אַ געווערג־טער שטים: סלאַווואַ טיע גאָספּאָדי! סלאַווואַ טיע גאָספּאָדי!

די מאַמע קען נישט לייענען און נישט שרייבן. שטענדיק אַ שווערע אַרבעטאַרערין, שטענדיק מיט געשוואָלענע רויטע הענט, מיט גראָבע געשוואָלענע פיס און געשוואָלענע אויגן פון אָפּוויינען די יאָרן, ווען דער טאַטע איז געזעסן אין טורמע, ווען די קינדער האָבן געקרענקט און ווען אין הויז איז קוים געווען אַ קאָרג שטיקל פּיסנע ברויט.

דאָס זענען, גיט ער מיר איבער, זיינע אָנטעצעדענטן. און איצט קומט זיין לאַנד און עפנט פאַר אים, דעם פּויערשן זון, אַלע טויערן און אַלע טירן. אַוואָדע איז ער דאַנקבאַר. וואו וואָלט ער איצט גע־ווען ביים צאַר? דער סאַמע נידריגסטער, געמיינסטער, שמוציקסטער שטויב אונטער די פיס, אָבער אונטער דעם סאָוויעטסקי סאָיוז, ווערט ער, כאַזשעוו, דער אויסדערוויילטער סטודענט. זיין לאַנד שיקט אים און פאַרלאָזט זיך אויף אים, אַז ער וועט אין זיך אַריינזאַפּן גענוג לערע, קעדיי צו קענען צולייגן דעם קאָפּ און די הענט צום אויפבוי פון לאַנד, וועלכס דאַרף זיין אַ מוסטער פאַר דער וועלט און פון ניי לעבן פאַר די צוקונפטיקע דוירעס.

פאַרוואָס זאָל דאָס האַרץ נישט זיין פול מיט דאַנקבאַרקייט? עס איז אָבער נישט בלויז די עגאָצענטרישע אורזאַך. עס גייט אויף איבער דער גאַנצער לענג און ברייט פון לאַנד אַ ניי לעבן, דערוויל, פאַר

אַסאַך, אַסאַך, אַסאַך מיליאָנען, אַ שווער לעבן, אָבער עס זעען זיך שוין שפּורן פון אַ בעסערער צוקונפט.

ער הויבט פאַר מיר אָן אויסצורעכענען מיילעס פון סאָוויעטסקי סאָיוז. ער איז זייער פּאַרזיכטיק און זייער קלוג אויסקלייבנדיק גראַד אַזעלכע מיילעס, וועלכע זאָלן בוילעט אונטערשטרייכן די כעסרוינעס פון אַמעריקע, וואָס ער טאָר דירעקט נישט באַרעדן.

און נישט נאָר דאַרפן מיר פויערשע זין, זאָגט ער, זיין דורכגעדרונגען מיט דאַנקבאַרקייט, נאָר די אידן דאַרפן טאַנצן אין די גאַסן. יאָ, טאַנצן אין די גאַסן! וואָס זענען די אידן געווען פאַר דער רעוואָלוציע? גאָרנישט! און איצט, וואָס זענען זיי? אַלץ! ווי יעדער איינער בירגער אין לאַנד איז אַלץ.

ער דערציילט עס מיר נישט ווי אַ גוי, וועלכער וויל זיך ערקלערן אין ליבע צו אידן. פון אַט־דער היסנאַצלעס איז ביי אים נישטאָ קיין שפּור. ער דערציילט עס פּאַשעט מיט גרויס פרייד, וואָס זיין סאָוועטסקי סאָיוז האָט גוט געמאַכט אַ גרויסע אַוולע, אַ בלוטיקע אומרעכט. ער איז גוט באַהאַוונט אין אַלע אידיש־סאָוועטישע איניאָנים, ער ווייסט וועגן אידישע שולן, אידישע קאָלכאָזן, אידישע שרייבער און איז ניספּאָעל פון אידישן קאָמער טעאַטער. ער שטעלט זיך אָפּ אויף דעם אַלעמען נישט ווי אויף טשיקאַוועקייטן, ווי אַ גוי פּלעגט זיך אַמאָל אַריינכאַפּן אין שול אַריין צו הערן אידישע נעגינע, נאָר ער קאַטאַלאָגירט עס ווי גרויסע אויפטואונגען פון לאַנד.

ער איז אַלט 34 יאָר. ער איז מיטלוואוקסיק, און האָט עמעסע סלאָווישע באַקן. ער קוקט אויס פויעריש, ער האָט אַ פויערש פּאָנים, פויערשע הענט, פויערשע, גרויע אויגן, אָבער יעדער פויערשער שטריך איז אויסגעאיידלט, ווי גאָרקיס פויעריש פּאָנים, וואָס איז ראַפינירט געוואָרן דורך יאָרן און יאָרן. ער פאַרמאָגט קלוגע אויגן, פאַרצויגן מיט אַ דינעם הויך פון עכט־רוסישער טרויעריקייט, וואַרימע אויגן.

וואַרימקייט! דאָס איז דאָס ריכטיקע וואָרט. פון אים שלאָגט מיט וואַרימקייט. כאָזשעוו רעדט צו מיר מיט דער ליבשאַפט, וואָס טרעפט אָפט בלויז ביי מענטשן, וועלכע זענען געזונט און זענען ביי זיך גאַנץ. ער דערציילט און דערציילט. ער וויל פאַר מיר אויסמאָלן דאָס לאַנד זיינס, וואָס ער האָט אַגעוו דורכגעשפּרייזט אין דער לענג און אין דער ברייט. און אויב ער וואַרפט אין דערזעלבער צייט אַריין אַ באַדויערלאַכע באַמערקונג וועגן נאָך נישט אויסגעבעסערטע כעסרוינעס, טוט ער עס מיט אַזויפיל נאַאיוויטעט, אַז בעאייס איך הער עס,

וויל אים מיין געדאַנק גאַרנישט טאָן די אָוולע און עס אויפנעמען. אַזוי גוטמוטיק, גוטברידערלאַך און אינטים דערציילט ער עס מיר.

בלויז איינמאָל האָט ער דערמאָנט פאַרבייגייענדיק דעם „וואָזשד״. די באַמערקונג איז נישט געווען באַגלייט פון קיין געצוואונגענעם אָדער געקינצלטן מישעבייראַך. אים האָט אינטערעסירט, אויפריכטיק אינטערעסירט דאָס גאַנצע, גרויסע און פאַרנעמיקע. עס איז פּאַשעט אומגליקלאַך, זאָגט ער מיט אַ קעמאָט פויערשער נאַאיוויטעט, וואָס אַנדערע לענדער זעען דאָס נישט איין און טוען אונדז נאָך נישט נאָך.

נאָך דער דאָזיקער עלעגאַנטער פּראָפּאַגאַנדע גיט ער מיר איבער, אַז ער איז נישט אַליין, אַז אויף דער שיף געפינט זיך אַ היבשע סאָוועטישע קאָלאָניע און אַלע פאָרן זיי צוריק אַהיים.

ער ווייזט מיר אָן אויף אַ ווינקל פון דעק, וואו עס זיצט אַ דאַמע אויף אַ זון־שטול. זי האַלט אויסגעשטרעקט די פיס אירע, נישט קיין דעליקאַטע פיסלאַך, פון דער נאָזשקי־קאַטעגאָריע, נאָר שווערערע, כאָטש אומבאַדינגט פרויען פיס, וועלכע זענען אַפילו געווען נישט שלעכט געשניצט אויף אַזויפיל, אויף וויפיל דער באַשעפער קען זיך אָנשטרענגען און קאָקעטירן מיט פאָרם ביים אַריינבלאָזן אַביסל רייץ אין אַ דיקערן פוס.

דער דאָזיקער נישט אָפּשטויסנדיקער פּאַנאָראַמע צופיסנס זיצן עטלאַכע יונגע און קוקן אַרויף צו דער דאַמע, אויף דעם סאַמע אַלט־פרענקיש־נאַדסאָנישן שטייגער.

די דאַמע איז די איינאונאיינציקע אויף דער שיף, וואָס קאָקעטירט מיט יאַמקראַנקייט. די טעג און די נעכט זענען אַזעלכע וואונדער־באַרע, אַז מען שלינגט מאַמעש שטיקער געזונט, אָבער די דאַמעליידט. אירע פעך־שוואַרצע האָר, פאַרקעמט מיט אַ שרינט אינמיטן, אירע אידישע אויגן, אירע דיקלאַכע, קעמאָט ווי אָנגעשוואָלענע ליפּן — אַלץ ליידט. און ווייל זי איז אַרומגערינגעלט מיט אַ גאַנצער כאָפּטע רוסן, באַמיט זי זיך נישט צו ליידן, נאָר צו סטראַדאַיען.

די יונגען קוקן אַרויף צו איר און ס׳קומט צווישן זיי פאָר אַ מין געוועט, ווער עס וועט זאָגן אַ צאַרטער וואָרט, אַ קאַוואַלערישער וואָרט, אַ געפליגלטער וואָרט. מען רופט צוהילף שורעס פון לער־מאָנטאָוו, פּושקין, ניעקראַסאָוו, מאַיאַקאָווסקי און יעסעניך, און דער רוסיש־אידישער דאַמע איז גוט, אויסערגעוויינלאַך גוט. זי איז נישט גאָר קיין שיינע, נישט גאָר קיין יונגע און דאָך קריגט זי קעניגלאַכע אויפמערקזאַמקייט. זי פּיעסטשעט זיך מיט דער יאַמקראַנקייט און די קאַוואַלערן זענען צו איר דינסט. שענערע פרויען פון איר זענען אויף

דער שיף אויסבראַקירט געוואָרן, אָבער פאַר די רוסישע יונגעלייט האָט דאָס געהאַט אַלדאָס כיין צו הערן ווי אַ רוסיש וואָרט טריפט פון ווייבערישע ליפּן, אויף אַן ענגלישער שיף, אין אַ פרעמדער אַטמאָס־פערע!

קינדער, נעמט אַרונטער די פאַרכאַלעמטע אויגעלאַך פון דער עלעגאַנטער סאָניא יאַקאָווליעוונאַ און שפּאַרט אָפּ אַ וואָרט אויך פאַר אַ דזשענטלמאַן — זאָגט כאַזשעוו אויפגעלייגט און אַקטיאָריש — באַקענט זיך!

אַ טייערער באָכער מיט אַ שטרויבלאָנדן קאָפּ און אַ ברייט רוסיש מויל מיט רייד, וואָס ווערן פריער אויסגעבעט אויף אַ טיפן שאַליאַ־פּינשען באַריטאָן, אַז זיי קומען אַרויס ווי אויסגעשפּילט אויף אַ וויאָלאָנטשעל, אַ צווייטער מיט אַ טאַמעוואַטן פּאָנים, אָבער מערק־ווירדיק פריילאַכע און גוטע אויגן, אַ דריטער מיט אַ בערעי אויפן קאָפּ און שטאַרק רירעוודיקע הענט, אַ פערטער מיט אַביסל אַ געבוי־גענער, סטודענטישער פּלייצע און אַ סטודענטיש־ערנסט פּאָנים — אַלע גיבן זיך אַ שטעל אויף קימאַט מיליטעריש. סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ שטרעקט מיר אויס אַ הענטל, וואָס האָט זיך שנעל צוגעפּאַסט צו דער מעטאַמאָרפאָזע פון הויזפרוי ביז קאָקעטישער מאַנירלאַכקייט. ס'גע־דויערט נישט קיין מינוט און איך ווער אַריינגענומען, ווי אַן אייגענער מענטש אין דער קליינער סאָוועטישער קאָלאָניע אויף דער שיף.

— פּאַזשאַלוסטאַ — דונערט דער בלאָנדער, דער רוסישסטער פון אַלע זיינע כאַווירים, אויף זיין וואונדערבאַרן באַריטאָן, וואָס בלויז אַ רוסישער יונגערמאַן קען זיך אַמאָל פאַרגינען. זיינע פרייע באַנע־מונגען, זיינע פרייע רייד און זיינע בליציקע רעזאָנירונגען, האָבן מיר צוריקגעבראַכט אַן עכאָ פון באַזאַראָוו, אַ הויך פון סאַנין מיט זיין געשלעכט־עמאַנציפּאַציע, און צענדליקער אַנדערע העלדן, וואָס זענען געשאַפן געוואָרן נישט אַזוי פון דער רוסישער ווירקלאַכקייט, ווי דורך דער מי פון רוסישע שרייבער, וואָס האָבן אָפּגעטאָקט אַ העלד און אַ גאַנצער דאָר אינטעליגענטע רוסן האָט זיך אויף דעם העלדס מאַניערן דערצויגן. און דאָך איז דער בלאָנדער, מיט דער שטים פון אַ רוסישן סאָבאָרן־גלאָק, געוועזן אַ נייער סאָרט רוסישער אינטעליגענט, אַ פּראָ־דוקט אויך פון נייע מאַניערן. ער האָט אָבער פאַרמאָגט אַלע אייגנ־שאַפטן נישט פון אַ פּראָדוקט, נאָר פון דעם עכטן עקזעמפּלאַר. ער האָט אַ זעלטן פיינע באַהאַוונטקייט אין פּאָליטיש־עקאָנאָמישע פּראַגן. זיינע כאַווירים האָבן קענטיק דערעך־ערעץ פאַר זיין דיאַלעקטיק און פאַר זיין צופּאַסן סאָוועטישע לערע, ניי־לעבן און ניי־טראַכטן צו

פֿאַרשידענע באַדינגונגען. ווען זיינע קאָלעגן מאַכן אַ טאָעס און שטרויכלען מיט אַ דערקלערונג, שלאָגט ער זיי איבער גוטמוטיק.

נישט אַזוי וואָלטן מיר געהאַנדלט, כאַווירים, אָדער, אַזוי וואָלטן מיר געהאַנדלט אין אַזאַ דילעמע, איז ער מאַסביר שווערע טעאָרעטישע איניאָנים, גייענדיק טרעפּנווייז צו זיין אויספֿיר.

ער און צוויי אַנדערע פֿון דער גרופּע האָבן פֿאַרבראַכט בלויז זעקס וואָכן אין אַמעריקע, וואו אַלס עלעקטראָ־טעכניקער זענען זיי קאָמאַנדירט געוואָרן צו באַזוכן פֿלענטס און פֿאַבריקן. זיי האָבן אין פֿאַרלויף פֿון די זעקס וואָכן אַסאַך געזען און אַסאַך געלערנט. דער פֿערטער, מיט דעם טאָמעוואָטן פּאָנים, האָט אין זיין פֿאַבריק, וואו מען האָט געצויגן אַ לאָטעריי, געוואונען אַ פֿרייע רייזע אַרום דער וועלט און אַ יאָר וואַקאַציע. איז ער געווען אומעטום, וואו די וועלט האָט אַן עק, און איצט פֿאָרט ער צוריק אין פֿאַבריק.

און מאָדנע, אַפֿילו דער שווערער אַרבעטער, וועלכער אַרבעט אין אַן אייזנגיסעריי און האָט שווערע אויסגעאַרבעטע הענט, האָט אויך אַ פֿאַרליבע צו עקאָנאָמישע פֿראַגן. ער טרעט צו צו די פֿאַרפֿלאָנ־טערטסטע פֿראַגן פֿון וועלט־עקאָנאָמיק מיט אַן אינטימיטעט. די טריקנסטע, האַרבסטע זאַכן ווערן לעבעדיק ביי אים, עס איז קענטיק, אַז פּאָליטיש־עקאָנאָמישע פֿראַגן זענען נישט נאָר האַרטע ווירקלאַכ־קייט פֿאַר סאָוועטישע יונגעלייט, נאָר אויך אַ ספּאָרט. זייערע „קראָס וואָירד פּאַזלס", פֿון וועלכע זיי האָבן שטאַרק האַנאָע. זיי דרייען די וועלט אויף אַלע זייטן און ווייסן גענוי, וואו איר צו דערלאַנגען אַ גלעט און וואו אַ בריק. יעדער סאָוועטישער יונגערמאַן באַטראַכט זיך פֿאַר אַ פֿאַרשטייער פֿון זיין לאַנד און ער איז גלייך דערצויגן צו וויסן וואָס צו ענטפֿערן דעם אַפּיקוירעס.

די פֿיר, וואָס האָבן בלויז אַ קורצע צייט פֿאַרבראַכט אין אַמע־ריקע, פֿילן זיך ווייניקער פֿאַרפֿליכטעט ווי זייער כאַווער כאַזשעוו. זיי קריטיקירן שוין אָפֿענער אַמעריקע און אירע זיטן, אָבער אַלעמאָל מיט אַ פֿאָררעדע: מיר ווילן אייך (מיר, דעם אַמעריקאַנער) נישט געבן קיין אייצעס ווי אַזוי צו פֿירן דאָס לאַנד, אָבער —

און דאָ קומען עטלאַכע אָבערס, וועגן דעם ווי שוידערלאַך־שמוציק און אָנגעכאַזערט מיט ציגאַרן און פּאַפּיראָסן עס זענען אונדזערע טעאָטערס און אַמוזיר־פּלעצער און ווי שמוציק די גאַסן. די סאָווע־טישע טעאָטערס זענען מוסטער־ריין. דער אַרבעטער קומט אין טע־אַטער ווי אין אַן אַמאָליקן טעמפּל און אַלץ איז דאָרט זויבער.

האָט איר באַזוכט די אַמעריקאַנער קאָמוניסטישע טוער, אַמערי־קאַנער קאָמוניסטישע מיטינגען?

פולשטענדיקער און אַבסאָלוטער צוריקטריט. קימאַט מיט שרעק, שרייען זיי אַלע אויס אונטער דער אויפזיכט פון דעם בלאָנדנס קלינגנ־דיקע רייד:

נײן! וואָס האָבן מיר דערמיט צו טאָן? מיר זענען סאָוועטישע בירגער און אַמעריקאַנער געסט, מיר ווייסן גאָרנישט וועגן דער אַמע־ריקאַנער קאָמוניסטישער באַוועגונג, אַכוץ פון הערן.

אַ זיפץ פון דערלייכטערונג ביי אַלעמען. זיי האָבן געהאַנדלט, ווי עס דאַרפן האַנדלען סאָוועטיש־פאַראַנטוואָרטלאַכע עמיסאַרן בענויגייע אַ פרעמד, אָבער דיפּלאָמאַטיש־פריינטלאַך לאַנד.

סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ, לייגן זיי שוין צו אַביסעלע געלאַסענער און איבערגעלייגטער, קען אייך עפּשער אַביסל דערציילן וועגן דער אַמע־ריקאַנער קאָמוניסטישער באַוועגונג.

סאָניאַ האָט פאַרבראַכט צוועלף יאָר אין אַמעריקע. איר מאַן איז אַוועקגעפאָרן מיט צוויי יאָר צוריק קיין סאָוועטנפאַרבאַנד, וואו ער האָט געקראָגן אַ פאַראַנטוואָרטלאַכן אַמט. איצט פאָרט זי אַהין זיך באַ־זעצן און זי פאָרט מיט פרייד, ווייל סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ האָט אין אַמע־ריקע אָנגעהאַלטן איר גאַנץ רוסישקייט — איר נאָמען, פאָטערס נאָ־מען און אויך איר אָדעסיש־האַרטן, כאָטש גאַנץ זאַפטיקן רוסיש, מיט די אידישע ריישן.

איך לאַד זיי איין צו מיר אין דער קאַבינע אַביסל אויסטרינקען. איך האָב, דערצייל איך זיי, עטלאַכע פלעשער, מיט וועלכע איך קען זיך אַליין נישט ספּראַווען. אַלע שוויגן און קוקן אויף דעם שטרוי־בלאָנדן יונג מיט דעם גלייכן קענזשער האָר. עס איז זיי אַביסל אומ־באַקוועם, אַז סאָוועטישע מענטשן זאָלן זיך פון אַ פרעמדן לאָזן איבער־רעדן אויף שיקרעס.

דער בלאָנדער לאַכט פון גרויס פאַרלעגנהייט. די אויגן הויבן אָן אַביסל פלאַקערן און ער פאַרמאַכט זיי אויף דער העלפט, טראַכטנ־דיק פון אַביסל מאַשקע. פּעכטנדיק מיט דעם געדאַנק, קוקט ער אויס ליב־גויעשק. נאָך אַ שטילן קאָמפּראָמיס מיט דעם יעצער־האָרע און מיט סאָוועטישער דיאַלעקטיק פאַסקענט ער נאָכגעביק:

ניעמנאָזשעטשקאָ! און ער ווייזט אָן אויף דעם פינגער, אַז ער וועט נעמען בלויז אָן אָפּ.

אַלע גייען מיט מיר, אַפילע די קראַנקע סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ אויך. און נאָכדעם ווי דער בלאָנדער האָט אַריינגעגאָסן היפּשע עט־לאַכע ניעמנאָזשעטשקאָס, ווערט פול מיין קאַיוטע מיט פריילאַכע סאָ־וועטישע לידער.

II

און ווי זיי זינגען אַזוי, און ווי דער בלאָנדער כאָפּט אַ טענצל מיט דער שווערלאַכער סאָניאַ יאָקאָווליעוונאַ ביי מיר אין דער ענגער קאַבינע, און ווי זיי ברענגען אַריין אַ גראַמאַפאָנטשיק מיט פּליטעס פון רוסישע אונטערטענצלדיקע לידער, וואָס ענדיקן זיך מיט אַ קוויטש, ווי דער קרעשטשענדאָ פון פעלדפעבל, בעאייס ער פירט נאַוואָבראַנצעס אין באָד אַריין, אַ קוויטש וואָס באַווייזט, אַז דאָס לידל האָט זיך גע־ענדיקט, דאָס כאַיעס האָט זיך געענדיקט, כאַטש נעם, שטרעק זיך אויס און מאַך צו די אויגן אויף אייביק פון מעסיקעס; און ווי עס הויבן זיך אָן באַווייזן קעפּ פון נייגעריקע און מעיושעוודיקע אַמעריקאַנער, וואָס קוקן אויף אונדזער סימכע, ווי אויף אַן אָרגיע פון פריינטלאַכע קאַ־ניבאַלן, און ווי די פרייד פון בראַנפן, גראַמאַפאָן־קריי, סאָניאַ יאָקאָוו־ליעוונאַ׳ס שיקערלאַכן געלעכטער, צווישן אַזויפיל מענער, און מענער־שער, קימאַט האָמאָסעקסועלער פריינטשאַפט, הייבט אָן אַרויספּראַלן דורך דער טיר, זוכנדיק ברייטערן שעטאַך, — זאָג איך צו זיך: אָט־דאָס איז עס.

ניט, אָט־דאָס איז עס, מיט אַ פּראַגעצייכן און ניט מיט אַן אויס־רוף־צייכן, נאָר מיט אַ שיקערער גלייכגילטיקייט און אָן שום פּניעס, ווייל איך אַליין בין אויך אַ היפּש ביסל אונטערגעשנאָשקעט.

אָט־דאָס איז עס, זאָג איך צו זיך. דאָס איז דער נייער, פריי־לאַכער, געזונטער דאָר פון מאַטעריאַליסטישער ראָמאַנטיק. דאָס איז דער רעזולטאַט פון זיג, פון פלאַטערדיקע פאָנען, פון געוואונענע באַ־ריקאַדן, פון קאַמף, קאַמף, קאַמף, רעוואָלוציעס און קאָמונעס. דאָס איז געזאַנג פון דערגרייכונג.

דאָס וואָס איך אַליין זיץ דאָ מיט די זיגער, מיט די דערגרייכער, איז אויך נישט אַ שפּרונג און אַ כאַפּ און אַ קום צום גרייטן. איך קום אַהער דורך אַלע רעוואָלוציעס אין די ביכער, מיט אַלע נעמען פון רע־וואָלוציאָנערע מאַרטירער, מיט אַלע אַרבעטאָרערישע דאָגמעס, מיט די אַלע טאַטוס אין קינדישן מויאַך פון דעם, וואָס מיין שטאָט האָט מיט־געקעמפט, מיטגעליטן און מיטגעהאָלפן אַרונטערצוואוואַרפן ניקאָליי־קעלען.

ברידער און שוועסטער, לאָמיר גיין צוזאַמען.
זאָל אין ניקאָלייקעלן אַ רואַך אין זיין מאַמען.
העי, העי, דאָלאָי פּאָליציי.
דאָלאָי סאַמאָדערזשעץ איוו ראָסעי.

מיט דעם־אַ „רוסיש״־רעוואָלוציאָנערן לידל, וואָס קלאָסנבאַוואוסטע שניידערינס, נייטאָרינס, העפטשערקעס, סטאָליערס, טאָקערס, גאַרבער, דראַטווע־ציער און העקער־יונגען האָבן אונטערגעפּאָנפּעט בעגנייווע, האָב איך זיך געריצט מיט דעם זיידן מיינעם. עס איז געווען מיין קינדישע רעוואָלוציע קעגן זיין שרעק. רייבט ער די פּערץ (דאָס איז געווען מיין זיידנס קלאָלע ווען ער איז געווען שטאַרק אין קאָס), מען וועט אונדז אַלעמען צוליב דעם שייגעץ פאַרשיקן קיין סאַמביר.

און איך, ווי קיינמאָל גאָרנישט, האָב אַלץ געזונגען דאָס לידל, אָרגאַניזירנדיק צום „קאַמף״ אויך מיין אינגערן ברודער, וועלכער איז געווען געראָקט פון מיר מיט צוויי יאָר און וואָס האָט קוים געקענט זאָגן „סאַמאָדעוזשעץ״.

אַליין בין איך דאַמאָלס אַלט געווען פינף־זעקס יאָר. מיינע כאַווירים זענען געווען אינגלאַך מיט לעכטלאַך אין די נעז, מיט די סטענער אינדרויסן ווי קליינע עקלאַך און מיט שמאָלע אידישע הי־טעלאַך. איך געדענק, אַז ס׳איז נאָך נישט שטאַרק זיכער געווען די ערד אונטער אונדזערע פיס און מיר האָבן זיך אַלע געשאָקלט, שפּילנ־דיק זיך, אין קייסער. מיר האָבן אַוואָדע געמוזט אויסקוקן ווי אַ גאַנ־צער הויף פּענגווינס.

כ׳וויל זיך כאָלילע נישט אויסהעפטן רעוואָלוציאָנערן סטאַזש, אָבער שוין ד׳אַמאָלס האָב איך געוואוסט, אַז דער שלאָס, אָדער דאָס קרימי־נאַל, וואָס מען האָט אָנגעזען איבער אַ גרויס שטיק פון שטאָט, איז נישט געווען רעזערווירט בלויז פאַר גאַנאָווים. די בייזסטע סאָלדאַטן מיט גרייטע ביקסן זענען געגאַנגען אַרום און אַרום, טאָג און נאַכט, נאַכט און טאָג און געהיט. דורך דעם גאַנצן אונטערן שלאָס, דורך די פאַרשידענע אידן־גאַסן, ביז צו דער שול, האָט מען אַלץ געזען דאָס קרימינאַל. אידן זענען געגאַנגען אין שול אַריין אונטער דעם שרעק פון מאַלכעס, ווייל פון באַרג אויבן, האָבן אַרונטערגעגלאָצט די סאָל־דאַטסקע ביקסן.

און צופוסנס דעם קרימינאַל איז געשטאַנען קראַסוצקיס פאַבריק, וואו עס האָבן געאַרבעט אויסגעמוטשעטע, פאַרהויקערטע „זדעכלאַ־קעס״, די הוסטנדיקע ציגאַרן־ און פּאַפּיראָסן־מאַכער, אָבער צווישן דער פאַבריק און קרימינאַל, און ספּעציעל דעם טייל, וואו עס זענען געזעסן די פּאָליטישע, איז געווען אַ בריק.

דאָס איז געווען די אידעלע טאָכטער פון די קראַסוצקיס. אַ לאָמע איז זי געווען. זי האָט געטראָגן ברילן און האָט געהאַט אַ גויעשק־אידישן פּאָנים און ערנסטע אויגן. פאַרטאָג פלעגט זי אַרויסגיין אויפן

גאַניק און אַן מוירע זיך דורכרעדן מיט די אַרעסטאַנטסקע קעפּ אין די גראַטע־פענצטערלאַך.

מיין באַגריף פון רעוואָלוציע? מיין זיידע האָט מיר דערציילט שיינע פּאַווסטאַניע מייסעלאַך, וועגן בערעק יאָסעלעוויטש און וועגן אידישע שענקערס, וואָס האָבן באַהאַלטן פּאַנעס, און אַפילע דעם וויץ וועגן דער אידישער דאַליע ביי פּאַנעס, וואָס קריכן אַרויס פון דער הרובע, דרייען זיך די וואָנסן און שרייען צום זשיד: „טשאַפּקען זדים״!

דערציילט האָט דער זיידע, וואָס איז געווען אַ שטאַרקער רעאַ־ליסט, אַז ווען די קאָזאַקן האָבן געכאַפּט אַ פּאַווסטאַנטשיק האָבן זיי אים אָפּגעשניטן דאָס סאַמע וויכטיקסטע גליד, און עס אים דער־לאַנגט מיט גרויס העפלאַכקייט: „קוריטיע פּאַזשאַלוסטאַ!״ ער האָט אויך געהאַט גאַנצע פּעק מיט מייסעס וועגן גערילאַ־קאַמפּן אין גע־דיכטע פּוילישע וועלדער, אַנטשלאָסענע, אַקשאַנעסדיקע, וועגן טליעס, פּיקעס, קינזשאַלן און קאַזאַצקע נאַגייקעס.

ערשטע טריט פון דער רעוואָלוציע. נאָך האַלבער נאַכט. נישט דורך דער פּאַראַדנער קראַקעווער פּערשטאַט, נאָר אויף די פּאַרהוי־קערטע און דערשראָקענע אידן־גאַסן פלעגט זיך מיטאַמאָל דערהערן געזאַנג. די האַלב־טאַוועלנע הייזקעס, וואָס זענען צוגעקלעפּט מיט ניכטערן שפּייעכץ, ציטערן אויף אָבער זיי בלייבן נייטראַל און שטום.

מען ווייסט שוין וואָס דאָס מיינט. מען האָט אַפילע מוירע אַרויסצוקוקן פון פענצטער, מען טוליעט זיך אונטער די איבערבעטן. מען ווייסט אַז די רעוואָלוציאָנערן נעמען מיט געוואַלט אַ גאַס. זיי שטעלן איין, אַז ביז די מאַכט וועט קומען צו דער אידן־גאַס, וועט שוין זיין אויס. און דערוויל גייען די פּע־פּע־עס פון דער אַכזאַריעס־דיקער העסעס אייזן־גיסעריי, וואו מען מאַכט שווערע וואַגשאַלן, פון די ציגעלניעס, פון די צוקער־פאַבריקן, מען האַלט שטורקאַצן, מען גייט מיט דער פאָן און מען זינגט:

נאַ באַריקאַדי, ליודו ראַבאָטשי
טשערוואָני שטאַנדאַרד

פריער גייט מען לאַנגזאַם, דערנאָך כאַפּט מען שנעל, די שטור־קאַצן בליצן פאַרביי די פענצטער, מיטאַמאָל שטיל. אַ דערשראָקענע שטילקייט, וואָס שרייט געוואַלט און פלוצים אַ געטופּ פון פייערדיקע, בייזע, קאַזאַצקע פערדלאַך, וואָס זענען אָנגעקומען, ווי דערוואַרט, צו שפּעט און נאָכאַלעמען.

די קאָזאַקן זענען בייז וואָס זיי האָבן פּאַרשפּעטיקט און זיי טשי־שען זיך דעם קאָפּ מיט אַ שאָס, וואָס ווערט אַריינגעשלאָגן אין דער אידישער נאַכט אַריין ווי אַ פייערדיקער טשוואָק.

אַמאָל, אַ טישעבאָוו באַנאַכט, האָט זיך כעוורע גראַד פאַרגלוסט צו באַווייזן רעוואָלוציאָנערן מוט און גיין דורך דעם שולהויף מיטן פּאָן. באַלד זענען אָנגעלאָפן קאָזאַקן און געכוואַשטשעט מיט די ראַפּ־ניקעס. די שול האָט מען שנעל אָפּגעשלאָסן. עטלאַכע שאָ צייט האָט מען געהערט די קאָזאַקן שנאַפּן אַרום די שול־ווענט ווי בייזע הינט, אָבער אין שול אַריין האָבן זיי פאַרט נישט געוואַגט אַריינצוקומען. מיר ווידער האָבן מוירע געהאַט אַרויסצוגיין, זענען מיר געבליבן אין שול נאָך די קינעס אַ גאַנצע נאַכט.

עס איז שוין איינמאָל געווען אַ טישעבאָוו. מיר האָבן אַלע מאָ־מעש נאָכאַמאָל דורכגעלעבט דעם כורבן. די ליכט האָבן געצאַנקט, דער כאַזן איז געבליבן זיצן אויף די טרעפּ צום אָרנקוידעש. איך בין געזעסן און האַלב געדרימלט אויף אַ האַרטן, איבערגעקערטן שטענ־דער, געשאַרט מיט די זאָקן אין שטרוי און האַנאָע געהאַט פון די פליי, וואָס האָבן מיר געקיצלט די פּיאַטעס, אַרומגעשפּרונגען און געכאַ־לעשט אַז מען זאָל זיי צולאָזן נענטער צום פלייש, צו די וואַרימע קינדערשע פיסלאַך.

אין מיטן שול האָט זיך געוויגט אַ שאָטן פון אַ הענגל־לייכטער — אַ גרויסער, אַ מוירעדיקער — אַהין און אַהער ווי אַ געהאַנגענער. אין מויאַך ביי מיר האָבן זיך געפלאָנטערט אָפּגעפּליקטע טענער פון דעם טרויעריק־טעאַטראַלן עלי ציאָן וועאַרעיהאָ, וואָס דער כאַזן האָט נאָר וואָס געהאַט אָפּגעזונגען מיט דער גאַנצער איידע.

איך בין געווען שרעקלאַך הונגעריק און כ׳האָב געטראַכט פון דעם הונגער פאַר דעם כורבן, ווען עלטערן האָבן אָפּגעקאָכט די אייגענע קינדער. מיר זענען באַלאַגערט, אינדרויסן לויפן אַרום טיטוסעס מערדער און דאָ וועט מען זיך באַלד אויף מיר אַרויפוואַרפן און אויפ־פרעסן. כ׳האָב מיט מוירע געקוקט אויף דעם טאַטן, וואָס האָט אונ־טערגעדרימלט און מיך געגלעט מיט אַ שלעפעריקער האַנט.

כ׳געדענק נישט אַקוראַט וואָס פאַר אַ פּאַגראָם דאָס איז געווען — דער קעשענעווער, דער ביאַליסטאָקער, אָדער אַן אַנדער בלוטבאָד. דער טאַטע איז דאַמאָלס אַהיימגעקומען מיט דעם בלאַט און געוויינט אַזוי שטאַרק, אַז אַלע אין הויז האָבן מיטגעוויינט, די מאַמע, דער ברו־דער מיינער, און אַפילע די שטומע דינסט האָט אויך מיטגעבעטשעט, אַכוץ איך, וואָס דאָס האַרץ ווערט ביי מיר אַלעמאָל קיזלשטיין, ווען

עס קומט צו לאָזן אַ טרער. איך האָב געקוקט אויף די שוואַרץ־גע־ראַמטע בילדער און אויף דעם אויפשריפט קדושים און געטראַכט בעשאַס מייסע וועגן די אַסערעס האַרוגיי מאַלכעס, ווי מען האָט זיי געריסן דאָס פלייש מיט אייזערנע קאַמען. אַ טויטער שאַמעס מיט אַ סייפער־טוירע אין דער האַנט, טויטע קינדער מיט פאַרגלייזטע אויגן, צעפליקטע ספאָרים. איך האָב מיט בלאָנדזשענדיקע געדאַנקען צו יענער צייט שוין געהאַט אַנגעטאַפּט דעם זין פון אידישער רעוואָלוציע. פון איין זייט ניקאָליי און פאָגראָמען אויף אידן און פון דער אַנדערער זייט יונגעלייט אַנגעטאָן אין בלויע, שוואַרצע און רויטע העמדלאַך מיט גאַרטלען און טראָלבן. זיי, די העמדלאַך, ווילן אַרונטערוואַרפן ניקאָלייען פון טראָן.

איך האָב זיך גאַנץ גוט אויסגעמאָשלט אַ ניקאָלייקעלע, ווי פאַרע פון מיצראַיעם, וואָס זיצט אויף אַ הויכן טראָן און יעדעס וואָרט זיינס איז אַ באַפעל און אַ גזיירע קעגן אידן. ער האַלט שטענדיק אַ שווערן גילדענעם צעפּטער און אַ גילדענע רוט ווי אַכאַשווייראָש און אַנשטאָט גיין אין אַ מערכעץ, באָדט ער זיך אין אידיש בלוט. מיטאַמאָל, ווי ער זיצט אַזוי און וויל אַרויסגעבן אַ נייע, שווערע גזיירע, גיבן זיך אַ ריס אַריין ווי צוויי שטורעמווינטן, דער רויטער יאַנקל סטאָלער און דער געשטופּלטער יאָסל שלישער. זיי גיבן אים אָפּ טשעסט, גיבן אַ האַק אָפּ ווי אַ מיזמער דעם יעווואָ אימפּעראַטאָרסקאיע וועליטשעסטוואָ און אָפּגעגעבן ניקאָלייקעלען וואָס עס קומט אים, גיבן זיי אים אַ זאָג, אָן צערעמאָניעס: אַדויני מעלעך, פאַשאָל וואָן, גענוג געקיניגט. און ווען זיי בריקן אים אַרונטער פון טראָן, שיסן זיי אים אַריין עטלאַכע פּו־ליעס, שפּייען דריי מאָל אויס און שרייען — אַ קאַפּאָרע זאָלסטו זיין פאַר אידיש בלוט וואָס דו האָסט פאַרגאָסן. באַלד גיבן זיי אַ כאַפּ אַ שטעקן, אַ קוועטש ביי אַ פּרוזשינע און ס'גיט אַ שפּרינג אַרויס מיט אַ פלאַטער די רויטע פאָן און זיי לאָזן זיך איבער גאַנץ רוסלאַנד מיט געזאַנג —

העי, העי, דאַלאָי פּאָליציי
דאַלאָי סאַמאָדערזשעץ איוו ראַסיי.

פונדעסטוועגן, אַז די העמדלאַך האָבן אַמאָל פאַרכאַפּט די שול און זיך אַוועקגעשטעלט, ווי דער מעלאַמעד פלעגט טייטשן, לעסטערן גאָט, האָט עס מיר פאַרקלעמט ביים האַרץ. קעגן ניקאָלייען, פאַרשטיי איך, אָבער קעגן אידישן גאָט? וואָס האָט דער אידישער גאָט זיך פאַר־זינדיקט? דער גאָט, וואָס מען פליקט און מען טרעט מיט די פיס

זיינע סייפער טוירעס, מען האַרגעט זיינע אידן, דער גאָט וואָס איז מיט זיין פאָלק איסראָעל אין גאָלעס און וואָס האָט נישט קיין פריילאַכע מינוט, אַכוץ עפשער סימכעסטוירע — וואָס קען מען האָבן צו אַזאַ גאָט?

דער אידישער גאָט מיינער האָט אויסגעקוקט אַקוראַט ווי דער לובלינער רעבע אַוואָמעלע אייגער — אַ דאַרער איד מיט אַ לאַנגער, ווייסער באָרד, וויסע זאָקן און לאַטשן, אַ שטיל קאָל, אַ מענטש, וואָס קען נישט קיין צורעסמאַטבייע, וואָס נעמט נישט קיין פידיען, פאַסט מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און קומט אָפּ מיט שיע־פּיע אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר. מיט אַ געבראָכענער שטים וויינט ער אַלעמאָל אויף אידישע צאָרעס. אַזוי האָט אויסגעזען מיין געפּלאָגטער, קינדערשער, אידישער גאָט. וואָס קען מען האָבן צו אַזאַ גאָט, וואָס וויל יעדן טאָג, יעדע שאָ, ברענגען די געאולע, אָבער זיינע הענט זענען צו קורץ און צו שוואַך צו ברענגען מאָשיאַכן?

עס איז געווען פּורים, ווען די העמדלאַך האָבן פאַרכאַפּט די מאַראַם שול, צוגעשלאָסן די טיר און דער פאָרשטייער מיט לאַנגע שוואַרצע האָר, האָט זיך געשטעלט קניען אויף דעם באַלעמער און גע־נומען האַלטן זיין רעדע: כאַוויירים און בערגער, היינט איז פּורים, היינט, רעדט מען איך איין, איז געשען אַ נעס, היינט, דערציילט מען אייך, אַז גאָט, אין זיין טאַטנס טאַטן, האָט די אידן געראַטעוועט פון אַ פּאָגראָם —

אַרונטער פון באַלעמער דו שייגעץ, דו פּאָשע איסראָעל, אַ דונער זאָל דיך אַוועקלייגן, אַרונטער פון באַלעמער, פוילן זאָלן דיינע ביי־נער — האָט איבער דער גאַנצער שול זיך געהערט דאָס קאָל פון מוי־שעלע גליסקער (אַ איד אַ קויהען, מיט אַ פייערדיקן קאָפּ, מיט אַ שטערן וואָס האָט זיך ביי אים יעדעס מאָל אָנגעצונדן ווי אַ קאָם פון אַ האָן).

אַרונטער פון באַלעמער — און עס האָבן נישט געהאָלפן די סטראַ־שונקעס פון די העמדלעך, אַז מען וועט אים קאַלט מאַכן, אַז מען וועט אים אַריינשיסן אַ פּוליע, מען איז צו אים צוגעגאַנגען גאָר נאָנט און אים אָפּילע געוויזן אַ שפּייער אויך, אָבער ער האָט אַלץ געשריגן ווי אין אַ פייער: אַרונטער פון באַלעמער.

איך בין אָסער שולדיק, וואָס אין דעם דאָזיקן קאַמף פון רעדנער קעגן גאָט און פון מוישעלע גליסקער קעגן דער גאַנצער רעוואָלוציע (און רעוואָלוציע מיינט קעגן ניקאָלייען פאַר דעם פאַרגאָסענעם אידיש בלוט) האָב איך געהאַלטן מיט מוישעלן. ער איז ביי מיר געווען דער

העלד, דער מאַטיסיאַהו, מיט דער געצויגענער שווערד און מיט דעם אויסרוף — ווער צו גאָט — צו מיר. איך בין געשטאַנען לעבן אים ווי אַ קליין מאַקאַבייטשיקל און „מיר" האָבן געקריגט דעם קריג פון גאָט, וואָס קען נישט און וועט נישט קעמפן פאַר זיך, ווייל ער איז אַליין אַ שוואַכער, אַ כאַלוש, אַ ווייַנענדיקער, אַ גוטהאַרציקער, אַ שאָטן וואָס זיצט איבערגעדעקט מיט דעם טאַלעס גאַנצע טעג און וויינט.

און אַדהאַיעם קען איך נישט פאַרטראַגן ווען מען גייט אויף גאָט, וויפיל איך זאָל נישט איינכאַזערן מיט זיך דעם פּאָסעק, אַז רעליגיע איז אָפּיום פאַרן פאָלק, העלפט עס אַלץ נישט. ווען מען נעמט באַ־ליידיקן די הילפלאָזע גוטסקייט הינטער דער גאַנצער מיסטעריע פון מוטשעניש, וואָס מען רופט לעבן, פיל איך זיך טיף באַליידיקט, וואָס מען מישט קאָשע מיט באָטשווינע. איך ווייס, אַז מיינע קינדער וועט דאָס נישט אָנפאַנגען אַרן, ווייל זיי האָבן נישט געקאָנט אַוראָמעלע אייגער אָדער דעם שטילן, איידעלן לובלינער ראַוו, רעב הילעל ליפּ־שיץ. זיי האָבן נישט געהערט ווי ער האָט געהאַלטן זיפצנדיקע דראָ־שעס, איידער ער האָט מיט אַ געבראָכן קאָל סופלירט די טקיעס צו מיין פעטער כילאָשער, וואָס האָט פון יעדער שוואָרים געמאַכט אַ קאַדענצאַ און אַריינגעלייגט דערין אַזויפיל וויטיק, וואָס קיין באַלטקייע האָט ניט געקאָנט.

פונדעסטוועגן האָב איך געפילט אַז עס איז צוגעקומען אַ נייער קויאַך אין שטאָט. ביז איצט זענען געגאַנגען אויף קויאַך די קויאַך־יונגען פון דער אונטערוועלט, די כעוורע וועלכע האָבן געקענט אַריינ־פּעצן אַ מעסער. אַורעמעלע ראָצער, מאָרדכעלע בענקאַרט מיט די לאַקירטע שטיוולעטן, אַנדערע וואוילע יונגען. זיי, אַז זיי האָבן געזאָגט, איז געווען געזאָגט, אַז זיי האָבן געסטראַשעט, האָט מען גע־וואוסט אַז עס איז הייליק, זיי אַז זיי האָבן געשלאָגן אַ קורווע מאַקעס־רעצעך און זי האָט געמאַכט גוואַלדן — אידן בניי ראַכמאָנים, ראַטע־וועץ, זענען די בניי ראַכמאָנים דורכגעגאַנגען, ווי נישט זיי מיינט מען, ווייל מען קען האָבן אַ שיין פּאָנים, אַז מען פאַנגט זיך אָן מיט די לייט.

אָבער אַז די העמדלאַך זענען אויפגעקומען איז די אונטערוועלט גע־לעגן איינגעלייגט. כ'האָב אַמאָל געזען ווי די בונדיסטן האָבן געשלאָגן אַ גאַנעוו, וואָס האָט צוגענומען ביי אַן אָרימער דינסט־מיידל עטלאַכע רובל. שטעק אָפּ דאָס געלט! האָט מען אים געפּראַסקעט. פון דעם גאַנעוו איז גערונען די רויטע יויך, ער האָט געמוזט אָפּגעבן ביז אַ

גראַשן און ביז די דינסט־מויד, מיט הענט ווי געפּרווירענע עפּל, האָט נישט געזאָגט סיגעניג, האָט מען נישט אויפגעהערט צו שלאָגן.

אָט איז אַ נייער קויאַך, וואָס שלאָגט אויך, אָבער עס איז אַן אַנ־דער מין שלאָגן. עס איז צוליב אידעאַל. איך בין ווידער אַביסל צעטומלט געוואָרן, ווען דער נייער קויאַך איז אַריין צו עליע טאַב, וואָס האָט זיך איינגעאַקשנט און נישט געוואָלט געבן די געזעלן זיינע אַן הויסאָפּע, און מען האָט אים אַריינגעשאָסן עטלאַכע קוילן.

קינד און קייט האָבן געוויינט ביי דער לעוואיע. עליע טאַב איז געווען אַ שניידער און אַליין נישט קיין גרויסער געוויר, דאָס פאַרברעכן זיינס קעגן די אַרבעטער האָט אויסגעזען אומגעהייער קליין אַנטקעגן דעם אוינעש, ווען איך האָב געזען דעם שוואַרצן קאַסטן אויף דער אידנגאַס. דאָס ווייב זיינס האָט זיך געריסן ביי די האָר, די קינדער האָבן געוויינט און די טאַלמוד־טוירע אינגלאַך האָבן געזונגען צעדעק לעפּאַנאָוו יעהאַלעך. איך האָב געוואויגן אויף אַ קינדערשער וואָגשאָל און ס׳האָט זיך עפּעס נישט געסטיסעוועט.

עליע טאַבס טויט האָט אָנגעוואָרפן אַ שרעק אויף דער גאַנצער שטאָט. צום ערשטן מאָל האָט מען אָנגעהויבן פילן, אַז אויב ס׳איז טאַקע דאָ אַזאַ זאַך ווי קאָל איסראָעל כאַווײרים, מיט פּאַראייניקטע אינטערעסן, ווען עס קומט אויסצובעטן ביי גאָט אַ גוט קוויטל, אָדער גלאָט יעשיעס וועגעכאָמעס אויף אידן, זענען אָבער אַ גאַנץ יאָר דאָ צוויי אַרמייען — אַרבעטער און באַלעבאַטים. עס איז געווען דער ערשטער קלאַסנשאָס אין שטאָט.

די אַרבעטער האָבן פּריילאַכער און שטאָלצער געזונגען זייערע לידער. און יעדעס מאָל ווען עס האָט זיך געמאַכט אַ געזעמל פון אַכט־ניין אַרבעטער איז גלייך אויסגעוואַקסן אַ צענטער, וואָס האָט אָנ־געפּאַנגען זיין פּראָפּאַגאַנדע מיט „כאַווײרים און בערגער". עלטערע אידן, אַז זיי זענען פאַרבייגעגאַנגען אַזעלכע פאַרזמלונגען פלעגן זיי אונטערבורטשען סקעפּטיש צום גראַם: אַז עס וועט נישט ווערן בעסער, וועט ווערן ערגער.

און דערפאַר איז מיר גאָר קיין וואונדער נישט געווען, ווען דער נייער קויאַך האָט אַרונטערגעבראַכט שימען בערגערן צו אונדז אין הויז אַריין. דער טאַטע האָט געאַרבעט אין שימען בערגער׳ס גע־שעפט. ראַב שימען בערגער האָט געהאַט אַ ברייטע פלאַקסענע באָרד, אַ גרויס קליידער־געשעפט און אַ שיינע דירע אויף דער קראָקעווער פערשטאָט. דער טאַטע פלעגט גיין צו אים גיטיאַנטעוויטן, אָבער אַז ראַב שימען זאָל אין אַ פּראָסטן מיטוואָך מוזן אַרונטערקומען צו

אונדז אין הויז הינטערן שלאָס, האָט בלויז דער נייער קויאַך געקענט באַוויַיזן.

ביים ברייטן טיש אונטער דעם בליצלאָמפּ זענען געזעסן עטלאַכע אומבאַקאַנטע יונגעליַיט, מיט טרוקענע, ערנסטע און געשעפטלאַכע פּענימער. שימען בערגער איז געזעסן, און דאַווקע נישט אויבנאָן, און געווישט דעם שווייס פון שטערן. אויבנאָן איז גראַד געווען דער טאַטע מייִנער, וויַיל ער האָט געהאַט דעם שווערן אַמט פון אַ בוירער. דער נייער קויאַך האָט זיך פאַרלאָזט אויף דעם טאַטנ׳ס ערלאַכקייט און יוישער, כאָטש ער איז נישט געווען אינגאַנצן קלאַסנבאַוואוסט.

שימען האָט דערלאַנגט אַ פּאַטש אַ אינגאַל, אַ מעשאָרעס, און דער קויאַך האָט אים אויפגעפאָדערט פאַר אַ מישפּעט. דאָס יונגע מעשאָרעסל האָט געהאַט אַ דין שטימעלע ווי אַ מעשוירערל. ער איז אַלע־מאָל געשפּרונגען רעב שימענען אין פּאָנים אַריין.

שימען בערגער האָט געווישט דעם שווייס פון שטערן און גע־וואָלט ענטפערן, אָבער דער טאַטע מייִנער האָט אים אַלעמאָל באַפּע־לעריש אַרויפגעלייגט אַ שלאָס.

טאָמער וועט איר, רעב שימען, אָביסל האַלטן ס׳מויל. איר האָט אַוואַדע פאַרגעסן עליע טאָב.

דאָס איז געווען געגנוג אַז רעב שימען זאָל אַנטשוויגן ווערן אויף עטלאַכע מינוט, ביז דאָס מעשאָרעסל איז אים ווידער געשפּרונגען ווי אַ הענדל אין פּאָנים אַריין און דער טאַטע האָט אים ווידער געמוזט אַרויסרופן דעם גייסט פון עליע טאָב.

אויפן טיש, ווי אַ באַוויַיז פון פרידלאַכן קלאַסנקאַמף, איז געלעגן אַ רעוואָלווער, אַ נייער בלאַסקנדיקער רעוואָלווער. אין בלוילעכן שטאָל האָבן געפלעמלט פייערלאַך פון דעם בליצלאָמפּ.

דער טאַטע האָט אַרויסגעגעבן אַ פּסאַק. רעב שימען בערגער מוז צאָלן אַזויפיל און אַזויפיל פאַר דער פּאַרטיי, אַלס פאַרגיטיגונג. דאָס מעשאָרעסל קריגט אַן הויסאָפּע פון אַ האַלבן קערבל אַ וואָך און סכוירע פאַר אַן אנצוג. רעב שימען איז מאַוטיאַך צו האַלטן די הענט אין קימפּעט און זיך נישט וואַרפן מיט קיין פּעטש, וויַיל, פּאַטאַקעוועט דאָס יונגע מעשאָרעסל, היינטיקע צייטן פּאַטשט מען זיך נישט.

רעב שימען האָט מעקאַבל פּסאַק געווען. די פּאַרטיי איז געווען צופרידן און אַז די פּאַרטיי איז אַוועק איז ער געבליבן זיצן קעגן טאַטן מיט גאַזלאָנישע אויגן. ער האָט זיך אויפגעהויבן און זיך גע־נומען שלאָגן מיט די פויסטן אין קאָפּ אַריין.

איצכאָק, האָט ער געשריגן צום טאַטן, איך וועל זיך אַ מאַנסע

אַנטאָן, איך וועל זיך פאַרוואַרפן אַ שטריק אַרום האַלדז. אַז מען קען שוין נישט שלאָגן אַן אייגענעם מענטש, איז דאָך שוין עק וועלט. אַז מען קען נישט האָבן דאָס פאַרגעניגן אויסצופּראַסקען אַזאַ סמאַרק אויף ביידע באַקן און אים ווייזן ווער עלטער איז, לאָמאַ זע אַנויכי, צו וואָס־זשע דאַרף מען אַזאַ פּאַרסראַליעט לעבן?

יאָ, אַסאַך פריער פאַר ניקאַלייען האָט שימען בערגער דערפילט די רעוואָלוציע אויף זיינע אייגענע פלייצעס און ער האָט זיך אונטער־געגעבן. ער האָט שוין מער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבן. ער איז אַרומגעגאַנגען אַן איינגעהויקערטער און איז געווען שוואַרץ ווי די ערד. די רעוואָלוציע האָט אין אים אָפּגעפּייערט דעם ערשטן זיג.

דאַמאָלס זענען אָנגעקומען אומרואיקע טעג. די כעוורע האָבן געמאַכט דעם אָנפאַנג מיט אַ שלעכטן סטרוזש. דאָס איז נישט געווען קיין סטרוזש, נאָר דער עמעסער צערבער פון זיין הויף און אַלץ דער־פאַר וואָס ער האָט זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט די־נענדיק דעם קייסער. דער סטרוזש האָט געקוקט פון אויבנאַראָפּ אויף זיין בעזים און אויף זיין שמיעטניק — דאָס זענען אַלץ ביי אים געווען בייזאַכן אָנטקעגן זיינע העכערע פליכטן. ער האָט געאַרבעט מיט לייב און לעבן. ער האָט געטרייבערט די אָדערן וועגן איינמעלדעווען און געהאַלטן אַן אויג אויף ניעלעגאַלניע. די קינדער זיינע זענען גע־גאַנגען אָפּגעריסן און אָפּגעשליסן און געבעטלט שטיקלאַך פלעצל ביי די אידישע קינדער. די סטרוזשין און דאַווקע די סטרוזשין האָט גע־שיקערט און זיך געוואָלגערט לעבן שמיעטניק און געשאָלטן דעם מאַן און די קינדער מיט טויטע קלאָלעס, אָבער דער סטרוזש אַליין איז געווען אַ ניכטערער מענטש. ער האָט געפילט, אַז די מאַשע־ניקעס קענען אים אונטער דער נאָז אָפּשפּילן אַ רעוואָלוציע און ער האָט געהיט זיינע פליכטן מיט דער גרעסטער קאַנצעלאַרסקער פּינקט־לאַכקייט. איינמאָל אַ פאַרטאָג האָט מען געמאַכט אַ סאָף צו דער קאַ־ריערע פון דעם צאַרס געטרייעסטן דינער ביי אונדז אין שטאָט.

נאָך דעם דאָזיקן אָנפאַנג זענען שוין געפאַלן סטראַזשניקעס, רעווע־ראָוועס און אָפּילע אַ פּאָמאָשטשניק־פּריסטאַוו. אַמאָל, געדענק איך, האָב איך אויף דער אידנגאַס געהערט עטלאָכע טרוקענע קנאַלן, ווי מען וואָלט האַסטיק אָנגעקלאַפּט מיט אַ שטעקן אין אַ לאַדן. עטלאָכע טריט פון מיר איז געפאַלן אַ רעווערטאָווע, וואָס האָט נאָר וואָס געהאַט איינגעקויפט אַ בייטל מעל. דער בייטל האָט אים אינגאַנצן פאַרמע־ליקט דאָס פּאָנים, אָבער דורך דעם ווייסן, בלאַזענשן פּאָנים האָבן זיך אָנגעהויבן דורכרייסן פאַרגליווערטע שטיקער בלוט און געבליבן ליגן

לעבן דעם רעווראָווע ווי שטיקער לונג און לעבער. דער רעווראָווע איז לאַנג געלעגן מיט די טויטע אָפּגעפּוצטע שטיוול און אידן האָבן געפּילט ווי מען וואָלט אים אונטערגעוואָרפן פאַר אַ בלוט־בילבעל, ביז דאָס געזעץ פון יענער זייט שטאָטזייגער איז געקומען, געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל און אים צוגענומען.

און צו יענער צייט האָט זיך אויך אונטערגערוקט די מייסע אַבע־לע צימרינג. קיין איד אין שטאָט האָט נישט געהאָט קיין לענגערע באָרד פאַר אַבעלען — עס איז געווען אַן עמעס שטיקל צירונג פאַר דעם פּאָנים. ער איז געגאַנגען פּאַמעלאַכן, ווי ער וואָלט שטענדיק שפּאַצירט, די הענט פאַרלייגט אויפן זייטשעמויכל און געקוקט מיט זיינע גרויסע, שוואַרצע אויגן פון אונטער דיקע, שוואַרצע ברעמען. ער איז שוין געווען גרוי ווי אַ טויב, אָבער די ברעמען האָבן בעשום אויפן נישט געוואָלט גרוי ווערן. ער האָט געוואָרפן אַ קוק אַהין און אַ קוק אַהער און פון צייט צו צייט האָט ער גענומען די רעכטע האַנט פון זייטשעמויכל און לאַנגזאַם געגלעט און געצערטלט די שיווע באָרד זיינע. זיין קוקן איז געווען אַ סאָרט אינספּעקציע און דאָס ערשטע בעסטע אינגעלע, וואָס ער האָט באַגעגנט אויפן וועג פלעגט ער צו־רופן און זאָגן:

— בני, זון מיינער, פון קוקן האָט נאָך קיינער קיין געלט נישט דערלייגט. האָסט שוין געדאַוונט? באַדיר אַ גראָשן און קויף דיר סאַכמעראָזש.

דעם גראָשן האָט קיין אינגעלע ביי אים נישט גענומען, ווייל אַבעלע׳ס גוטסקייט האָט גלייך געגעבן קלעמעניש אין די קישקעס.

אַבעלע איז געווען אַ איד, וואָס האָט געהאָט צוטריט אין מאַגיס־טראַט, אין קאַנצעלאַריע און אין דער גובערניע. ער איז געווען אויס־געקאָכט מיט נאַטשאַלסטוואָ און ס׳איז פאַר קיינעם קיין סאָד נישט געווען, אַז אַבעלע איז אַ מאַסער און אַז ער האָט אָפּגעשפּאַרט עטלאַכע קאַמעניצעס פון זיין פּאַרנאָסע. יונגערהייט האָט ער געמאַכט אַ לעבן בלויז פון פריזיוו, אָבער אין די שפּעטערע יאָרן האָט ער גענומען מאַסערן פּאָליטישע אויך. אין שטאָט האָט מען אים פאַרשאָלטן דאָס געביין, אָבער מען האָט פאַר אים געציטערט, מען האָט מוירע געהאָט פאַר זיין קוק און ער, ווי נישט אים מיינט מען, איז געגאַנגען אויף דער אידנגאַס אין זיין לאַנגער אַטלעסענער קאַפּאָטע און געשנאַפּט און געשפּיעגעוועט.

אָבער קיין קויל האָט אים אַזוי גיך נישט גענומען. מען האָט אים איינמאָל געשאָסן און לייכט געראַניעט. עס האָט גענומען עטלאַכע

טעג און ער איז שוין ווידער געווען ביי דער „אַרבעט". אַ צווייטמאָל האָט מען אים געשאָסן און שווער פאַרוואונדעט, אָבער פון אידישן שפּיטאָל, וואו ער איז געלעגן איז געקומען די „פריילאַכע" בסורע, אַז ער בעסערט זיך און וועט געזונט ווערן. נאַטשאַלסטווע האָט אַבעלען איבערגעפירט אין רוסישן מיליטער־שפּיטאָל, קעדיי ער זאָל דאָרט זיין זיכערער. דאָס וואָיענע שפּיטאָל, אַרומגערינגלט מיט הויכע דיקע מויערן, האָט שטענדיק געהאַט אַ שווערע שמירע, אָבער אויך דאָרט האָבן זיך עטלאַכע יונגעלייט אַריינגעכאַפּט אים „מעוואַקער כוילע" זיין און מען האָט אים אויפן קראַנקן בעט אַוועקגעלייגט.

אַבעלע׳ס לעוואַיע איז געווען אַ פריילאַכע. אין קיין כיידער האָט מען דאַמאָלס נישט געלערנט. און כאָטש ביים לעבן איז אַבעלע געווען אַ שטיקל נאַטשאַלניק און מען האָט פאַר אים מוירע געהאַט, האָבן אַלע איצט דערפילט אַז אַלס אידישער מעס איז ער אינגאַנצן אן אונדזעריקער. דער קאָסטן האָט זיך שנעל געהאָצקעט לויפנדיק צום גוטנאָרט און קינד און קייט האָבן אויפן וועג געוואָרפן שטיינער אין אָרן. אַבעלע צימרינג מיט דער צעשפּריטער באָרד איז באַגראָבן געוואָרן ערגעץ ביים פּלויט און וואָכנלאַנג האָבן אידן אָפּן האַנאָע געהאַט פון דעם שטיקל אַרבעט און עס אַפילע באַרעכטיקט מיט דעם פּאָסעק „ובערת", זאָלסט אויסראַמען דאָס שלעכטס פון צווישן דיר.

דאַמאָלס האָט פּאַניע באַשלאָסן, אַז מען דאַרף ווייזן דער שטאָט זיין שוואַרצע גוואורע, קעדיי אָנצוואוואַרפן אַזאַ שרעק, אַז עס זאָל זיך אָפּגלוסטן מיט אים צו פאַרמעסטן, ווייל מיט אַ רעוועראַווע מער, אָדער וויניקער, ליגט נאָך אַלץ דער גאַנצער קויאָך ביי אים.

פריער זענען געגאַנגען די מיליטערישע פּייקלער — בום — טאַראַראַרום, בום — טאַראַראַרום — זיי האָבן געפירט דעם פּאַראַד, וואָס איז אייגענטלאָך געווען אַן אויסשטעלונג פון מיליטערישער קראַפט. די פּייקלער האָבן ווי צוזאַמענגערופן די שטאָט אַ קוק צו געבן אויף דער אַרטילעריע, פּיעכאָטע, גרענאַדירן, און קאָזאַקן אויף ווילדע פערדלאָך. די קאָזאַצקע פערד זענען געווען אַזוי ווילד, אַז זיי האָבן נישט געקענט גיין אין שפּאַן, זיי זענען אַלעמאָל אַרויסגעלאָפן פון דער ריי און זיך געדרייט אַרום און אַרום אין עטלאַכע צירקלען, אַז עס איז געווען אַ וואונדער, ווי אַזוי דער קאָזאַק מיט דער פּיקע, ביקס, שווערד און נאַגייקע איז נישט אַרונטערגעפאַלן און געבראָכן האַלדז און נאַקן. אנדערע רייטער האָבן אויף געצאַמטערע פערד געפירט די פּולעמיאָטן. עס האָבן זיך נאָכגעשלעפּט, געבראַזגעט און געהוידעט אַראָפּ און אַרויף, אויף די נישט־ברוקירטע גאַסן,

די האַרמאַטן מיט די אָפֿענע אײַזערנע פּיסקעס. די זעלנערשע אָנגע־שטײפּטע און רציכעדיקע פּענימער זענען געװען געװענדט צו די פּאַר־כּוישעכטע הײַזער, װאָס זענען געלעגן אײַנגעלײגט פֿון שרעק. צװישן ראָטע און ראָטע זענען געגאַנגען פּײקלער און אַלץ אױסגעפּײקלט זײער בום — טאַראַראַרום, בום — טאַראַראַרום.

אָבער נישט נאָר איז די שטאָט זיך נישט צוזאַמענגעלאָפֿן, נאָר מען האָט פֿאַרהאַקט טיר און טױער. אינסטינקטיװ האָט מען דערפֿילט אַז דאָס איז נישט קײן גאַליעװקע, די פּײקלער האָבן אָנגעװאָרפֿן אַ שרעקלאַכע מאָרע שכוירע. די נעכט זענען סײ װי געװען לאַנגע און דערשראָקענע פֿון דעם סטאַן־װאַיעני, און דאָ קומען זײ נאָך פֿאַרסאַמען די טעג אױך. אַלע געשעפֿטן זענען צוגעשלאָסן געװאָרן, עס איז שױן געװען אינדר׳ערד מיט דעם לײזעכץ. אידן זענען געלאָפֿן, אידענעס האָבן װי די הינער צוזאַמענגערופֿן די קינדער, אײן טױער נאָך דעם אַנדערן האָט זיך פֿאַרהאַקט און די גאַנצע אידנגאַס האָט אױסגעקוקט װי אױסגעשטאָרבן.

בלױז איך אַלײן האָב נישט באַװיזן שנעל גענוג אַרײַנצולױפֿן אין טױער, װאו איך האָב געלערנט אין כײדער. דער טױער איז געװען אַ הױכער און איך האָב געמוזט אױסזען אין גרײס װי אַ קלײן, דער־שראָקן קעצל, װאָס האָט געציטערט דורך דעם גאַנצן, לאַנגן מיליטע־רישן פּאַראַד. איך בין עפּשער געװען דער אײנציקער לעבעדיקער נעפֿעש אױף דער גאַנצער אידנגאַס. אָפּיצערן האָבן צו מיר געװאונקן, קאָזאַקן האָבן מיך דאַװקע געװאָלט נאָך מער איבערשרעקן און זײ האָבן מיר אַרױסגעשטעקט די לעקערס, אַנדערע, גרעסערע כאַכאַמים, האָבן אױף מיר געצילט די ביקסן, און װען די פּײקלער זענען מיך פֿאַרבײַגעגאַנגען, האָבן זײ העכער געפּײקלט דעם בום — טאַראַראַרום, װי זײ װאָלטן עס ספּעציעל אָפּגעשפּילט פֿאַר מײן קאָװעד װעגן און מיר איז די מאַמעס מילך אַנטפֿאַלן געװאָרן.

װען דער לעצטער זעלנער איז שױן געהאַט פֿאַרבײַגעגאַנגען האָבן זיך טױערן געעפֿנט געגעבן שטיל און גנײװעש, װי אױף פּראָבע. מײַן מעלאַמעד יאַנקל פּײלעץ איז צו מיר צוגעפֿאַלן װי צו אַ געפֿונע־נעם און מיר געקיצלט דאָס פּאָנים מיט זײַן גוטער באָרד. די קינ־דערלאַך האָבן מיך אַרומגערינגלט און געבעטן אַז איך זאָל זײ אַלץ דערצײלן. אָפּילע דער בעלפֿער האָט זיך צוגעהערט, װי איך האָב געבראָקט װילדע גוזמעס. איך האָב נישט פֿאַרגעסן צו דערצײלן, װי מען האָט מיך געװאָלט פֿאַנגען און מיך מאַכן פֿאַר אַ קאָזאַק, נאָר איך האָב זײ אַלעמען פֿאַרטריבן מיט שמאַיאיסראָעל.

און ווי האָב איך מעקאָנע געווען די שוסטער־אינגלאַך און שניי־דער־אינגלאַך, די יונגע, פערצן־פופצן־יעריקע געזעלן, וואָס פלעגן טראָגן פּאַמעשעפער אויף דער לער, אָבער נאָך דער אַרבעט האָבן זיי זיך אויסגעפּוצט אין די קאָלירטע העמדלאַך, געקנאָקט באַניקערן און ראָמאַנסירט מיט מיידלאַך. דאָס איז געווען דער פּאַמאַץ־בונד. אַז מען האָט באַדאַרפט אימיצן אָנפּאַטשן, האָבן זיי געפּאַטשט. ווען מען האָט באַדאַרפט אַריינוואַרפן אַ גלאָז אין אַ וויסטאַווע פון אַ געשעפט, וואו דער אייגנטימער האָט נישט אָפּגעהיט די רעגולירטע געשעפט־שאָען, האָבן זיי געוואָרפן. נישט איינמאָל האָב איך דעם טאַטן געזאָגט, אַז איך בין מעקאָנע די יאַטן, אָבער דער טאַטע האָט מיר קורץ און שאַרף דערקלערט, אַז מעט שוין מאַכן די רעוואָלוציע אָן מיר. די מאַמע האָט צוגעגעבן פון איר זייט, אַז מעט זיך גאַנץ גוט באַדרייען אָן מיר און דער זיידע האָט ביי מיר אָפּגעקויפט פאַר אַ דרייער אַ פאַרשע כומעש. קיין גרויסער לאַמדען איז ער נישט געווען, האָט ער האַנאָע געהאַט, ווי איך האָב פאַר אים פאַר אַ פאַרשע כומעש אָפּגעגלעקלט און נאָך אַריינגעוואָרפן אַ שטיקל ראַשע פאַר אַ צולאָג. דער זיידע האָט געהאַלטן, אַז קיין בעסערע סגולע צו דער רעוואָלוציע ווי אַ פאַר־שע כומעש איז נישטאָ און זאָלן זיי זיך פאַרדרייען זייערע אייגענע קעפּ.

אָבער דאַמאָלס האָב איך זיך שוין געהאַט דערוואוסט וועגן דעם אויצער ביים פעטער וועלוועל. דער פעטער וועלוועל האָט פאַרמאָגט הונדערטער ביכער, פון שאָמערן ביז דער דאַמאָלסדיקער פראָלעטאַ־רישער ליטעראַטור. אָבער ער האָט געהאַט אַ טעווע, אַז ער וועט אייך באַדיי שענקן אַ גילן, איידער באָרגן אַ ביכל. ער האָט שטענדיק געטיינעט, אַז ווען ער באָרגט אַ ביכל פעלט אים עפּעס אין הויז, ווי מען וואָלט אַרויסגעטראָגן אַ בענקל אָדער אַ טיש. קומען צו אים, זיצן און לייענען, איז מיט דעם שענסטן פאַרגעניגן, אָבער אַרויס־טראָגן אַ בוך פון הויז איז געווען שטרענג פאַרבאָטן.

דער פעטער וועלוועל איז געווען מיין פראָלעטאַרישער פעטער אין קעגנזאַץ צום פעטער כילאָשער, וואָס איז געווען צו יענער צייט מיין רעבע. דער פעטער כילאָשער, דער עלטסטער פון די זיבן ברי־דער, איז געווען אַ שיינער הויכער איד. ער איז געווען דער שענ־סטער איד אין באָד. אין דער באָרד זיינער האָבן נאָך געקעמפט די שוואַרצע מיט די גרויע האָר, די אויגן זענען געווען יונגע. דער איינציקער פּגאָם אויף זיין קערפּער איז געווען ביים רעכטן ווינקל אַ קליין שטיקל אויפגעשוואָלן קישקעלע, וואָס האָט געזוכט אַ וועג

אַרויסצוקריכן און וואָס דער פעטער כילאָשער האָט געהאַלטן אין צאָם מיט אַ בענדל.

דעם פעטער כילאָשערס כיידער האָט זיך גערעכנט דריטער קלאַס — ביי אים האָט מען שוין אַריינגעכאַפּט אַ שטיקל גמאָרע אויך. ער האָט מיט די קינדער געלערנט אויך אַביסל טאַנאַך־העברעאיש. אַז ס׳איז געקומען ניטל, האָט ער אַרויסגענומען אַ פאַרפּעצטע גמאָרע, ווי אַ שטיק קאָנטראַבאַנד, און האָט פון דאָרט פאַרגעלייענט די גאַנצע מייסע מיט יאָסל פּאַנדעריק, דער מענטש וואָס האָט דאַווקע געוואָלט ווערן אַ גאָט ביז מען האָט אים אַרונטערגעפּישט פון זיין גדולע. ער האָט געלייענט און געלייענט ביז צו דער גרויסער שטראָף, אַז ער מוז זיך אייביק פּרעגלען אין זידנדיקער כ׳בעטאיבעראייערקאָוועד.

דער פעטער איז געווען אַ גוטמוטיקער. ער האָט געהאַט פיינע וויצעלאַך פאַר יעדע צאָרע. די קינדער זענען אים מאַמעש געקראָכן אויפן קאָפּ און ס׳האָט אים נישט געאַרט. זיין צווייט ווייב, וואָס האָט זיך נישט געקענט ספּראַווען מיט אירע פליכטן צו באַהאַנדלען די טאָכטער פון ערשטן ווייב ווי אַ שטיפמאַמע און איר צווילינג ווי אַ הייסע מאַמע, איז אים אויך געקראָכן אויפן קאָפּ און ס׳האָט אים אויך נישט געאַרט. דער צווילינג זיינער וואָלט אים אויך געקראָכן אויפן קאָפּ, אָבער דערווייל האָבן ביידע מיידעלאַך זיך גערוקט אויף די בייי־כער. זיי האָבן זיך געראַטשקעט און זיך געקערעוועט אין דערזעלבער ריכטונג און קיינמאָל נישט אָפּגעשטאַנען איינע פון דער אַנדערער אויף אַ האָר. זיי האָבן געפּויזעט אויף דר׳ערד ווי שלענגלאַך און געגעסן פון דער פּאָדלאָגע. די כיידער־קינדער האָבן נישט געפילט קיין וואָרימקייט פאַר די ווערימלאַך צוליב דער שטיפמאַמע, און בעגנייווע פלעגן זיי אָנטרעטן אויף אַ הענטל אָדער אַ פיסל. זיי האָבן געהאַט אַ ווילדע האַנאָע צו הערן ווי די שטיפמאַמע לאָזט אַרויס אַ געשריי: אוי, אַ בראָך אויף כילאָשערן, מען האָט מיר שוין דערהאַרגעט דעם צווילינג!

דער פּראָלעטאַרישער פעטער איז געווען אַ קאָמאַשנשטעפּער. ער האָט געהאַט איבערגעפּירטע נעגעל און אויפגעפּרעסענע הענט. ער האָט געצימבעלט אויף מאָדנע הויכע און בייכיקע זינגער־מאַשינען און געזונגען בעאייס מייסע גאָלדפאַדנס לידלאַך. ער איז געווען אַ ביטערער אָרימאַן און אין שטאָט האָט ער געהאַט אַ שעם פון אַן אויפגעקלערטן, קעמאַט אַן אַפּיקוירעס, כאָטש זיין גאַנצע אַפּיקורסעס איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט זיך דערלויבט צו רעדן ביים דאַווענען.

ביים פעטער אין וואַרשטאַט האָט געשטונקען מיט לעדער. כאַלעוועס זענען געלעגן אָנגעוואָרפן אומעטום און ס׳איז געוואָרן זאַלציק אויפן גומען פון בלויזן גערוך. קיין געזעלן האָט ער נישט געהאַט. ער איז אַליין געשטאַנען איינגעהויקערט ווי אַ קעמל איבער די הויכע מאַשינען און געזונגען. ער איז געווען דער ערשטער צווישן די ברידער, וואָס האָט פּראַנק און פריי געמאַכט די קינדער פאַר באַלמעלאָכעס. זיין טאָכטער איז געוואָרן אַ נייטאָרן, אַ זון האָט ער געמאַכט פאַר אַ מאַליער און אַ טאָכטער האָט ער אַפילע כאַסונע געמאַכט מיט אַ שוסטער.

ביילע פּערל די נייטאָרן איז געווען אַן עס־עסאָוו׳צע און זי האָט מיך דאַווקע געוואָלט אַגיטירן. כ׳האָב דאַמאָלס געמוזט אַלט זיין אַ זיבן־אַכט יאָר און זי איז שוין מיסטאָמע געווען אַ 17־יאָריקע מויד, מיט לאַנגע, דיקע צעפּ. זי האָט צו מיר גערעדט וועגן דר. הערצל און וועגן קאַמף פון אַרבעטער פאַר אַ בעסער לעבן, און מיט מיר אָפּגעמאַכט צו קומען אַ שאַבעס נאָכמיטאָג אויף דער פּאַרטיי־בערזשע, הינטער דעם נייעם וועג. אָבער מיין אינגערער ברודער האָט מיך פאַרמאַסערט און מען האָט ביי מיר באַצייטנס צוגענומען די הויזן און די שטיוועלאַך און זיי באַהאַלטן. מיין טאַטע איז באַשטאַנען דערויף, אַז אַפילע די ציאָניסטישע רעוואָלוציע זאָל מען אויך מאַכן אָן מיר און איך וואָלט געמאָגט שווערן, אַז די באַהאַלטענע שטיוועלאַך האָבן אויף אייביק אָוועקגעהאַרגעט מיין פּאָליטישע קאַריערע.

אָבער דעם פעטער וועלוועל׳ס ביכער זענען געווען פריי. איך האָב זיך אַרויפגעוואָרפן אויף די סאָציאַליסטישע בראָשורן, וואָס זענען געווען אַביסל צו־הארט און קרוכלע ווי אייערקיכלאַך. איך האָב געלייענט אַפּיקורסישע ביכער, אָבער איך האָב מער האַנאָע געהאַט פון מייסע־ביכלאַך און פון שאַלעמ־אַלייכעמען.

צוליב די ביכלאַך פלעג איך אַריינפאַלן צום פעטער וועלוועל אויף שאַבעסאויבס. די מומע בינע, וואָס איז געווען מיט אונדז געקניפּט און געבונדן — זי איז געווען אי דעם פעטער וועלוועל׳ס ווייב, דעם טאַטנס שוועגערן און אויך דעם זיידנס שוועסטער פון מאַמעס צאַד — איז געווען אַ קליינע פרומע אידענע, אַ גוטע נעשאָמע, וואָס האָט נישט פאַרלאַנגט ביי גאָט מער ווי איר געזיכערט שטיקל אָרימקייט. די מומע האָט שוין געהאַט צוגעגרייט אַ טעלערל מיט אַגרעס, וויינפּערלאַך, אַרבעסשויטן און ביבער. דער פעטער איז געלעגן באַזניק און געשנאָרכט. דאָס שנאָרכן איז געווען מיט מאָס און טאַקט און האָט ווי אַ גריל אָנגעוואָרפן אַ שלאָף אויף דעם גאַנצן הויז. די מומע

בינע, וואָס האָט שטענדיק געפּרעפּלט אַ אידיש וואָרט, האָט געלייענט טײַטש־כומעש מיט אַ שלעפּעריקן ניגן. די מומע האָט געוואוסט, אַז די ביכער זענען נישט גאַנץ קאָשער און זי האָט מיט מיר פּרובירט אײַנקנעלן, אַז פּאַר מײַן גוט קעפּעלע, איז אַ שטיקל גמאָרע אַסאַך געזינטער. אָבער נאָך דעם ביסל מוסער, האָט זיך די גוטע מומע בינע אַוועקגעזעצט ביים פּענצטער און באַטאַמט יעדעס וואָרט אין טײַטשכומעש, בעאייס איך האָב מיטגעציטערט מיט די העלדן פון „פאַמיליע צווי". איך האָב דורכגעלעבט דעם גאַנצן גרויל פון פּאָג־ראָם און געקייט מעליקע ביבער, זויערע ווײַנפּערלאַך, רויטלאַכע אַגרעס מיט הערעלאַך, און פלײשיקע מאַרעלן וואָס האָבן זיך צעגאָסן אין מויל מיט דער ווײניקייט פון אַ געראָטענעם זומער. איך האָב געלייענט עדעלשטאַט׳ס לידער, געלייענט אַ ליד און אַלעמאָל צוריק־געמישט צום בילד. איך האָב האַנאָע געהאַט צו קוקן אויף זײַן שיי־נער באָרד און אויסגעאיידלט פּאָנים. זײַן אַרבעטער־קלאַס איז מיר פאָרגעקומען עפּעס ווי אַ פאָלק פון פּרינצן, וואָס לײַדט און טראָגט די שווערסטע יאָכן ווי וואַסער־טרעגער. איך האָב עדעלשטאַט׳ס אַרבע־טער־קלאַס קוים פאַרבונדן מיט אונדזערע אייגענע פאַרכוישעכטע אַרבעטער פון שטאָט.

און, איינמאָל, ווען איך בין אַזוי געזעסן איבערגעבויגן איבער עדעלשטאַט׳ס לידער האָבן אַפּגעהילכט עטלאַכע שאָס. אַ געלאָף פון אַלע גאַסן, געשרייען, יעלאָלעס. איך בין אַרונטערגעלאָפן די פּינצטע־רע טרעפּ ביים פעטער אין הויז. אויף דעם דרויסנדיקן גאַרן, איז האַלב געלעגן און האַלב געזעסן אַ פאַרבלוטיקטער מענטש. דער גאַנצער קאָפּ איז אים געווען פאַרדעקט מיט דעם היטל. די טרעפּ זענען גע־ווען פאַרבלוטיקט. אין איין מינוט איז די שטאָט גלייך געוואָר גע־וואָרן, אַז דער יונגער אטלאַסאָוויטש איז דערשאָסן געוואָרן.

אויף דעם אַנדערן טאָג זענען איבער דער גאַנצער שטאָט געווען אויסגעקלעפּט העקטאָגראַפירטע פּראָקלאַמאַציעס, אַז אטלאַסאָוויטש, וואָס איז איבערגעגאַנגען פון איין פּאַרטײ צו דער אַנדערער, איז דער־שאָסן געוואָרן פּאַר אַרויסגעבן פּאַרטײ־סוידעס.

מיט אטלאַסאָוויטשן האָבן זיך געבענשט אַלע מאַמעס. ער איז געווען אַ פרומער יונגערמאַן, מיט שוואַרצע געקרײזלטע האָר, וואָס זענען געווען אַזש בלאָ, אַ ווײַסער הויט און טיפע, קעמאַט מיידלשע אויגן. ער איז געווען אַ גוטער לערנער און פון אַ פיינער מישפּאָכע. אטלאַסאָוויטשעס טאַטע איז געווען אַ שטרענגער איד אַ שווייגער. אָבער אינדערשטיל האָט דאָס האַרץ ביי אים אָנגעקוואָלן פון זײַן

איינציקן זון. ער האָט געוואוסט אַז דאָס וואַקסט אַ קיילע, אָבער ער האָט געשוויגן, ער האָט זיך אַליין קיין איינהאָרע נישט געוואָלט געבן. ער האָט געפילט, אַז דער זון וועט אַמאָל מיט זיין ליכט פאַרשיינען דעם גאַלעס.

אָבער מיטאַמאָל איז דער יונגער אַטלאַסאָוויטש אַרונטער פון גלייכן וועג און דער טאַטע איז איבערנאַכט גראָ געוואָרן. ער האָט אָבער אַלץ געשוויגן, געדריקט אין זיך און אַרויפגעלייגט אַ שלאָס אויפן מויל.

מען האָט דעם אַלטן קוים באַוואויגן צו גיין צו דער לעוואַיע. ער איז געגאַנגען שטאַלץ, מיט דעם קאָפּ הויך־געהויבן און גאַרנישט ווי אַן אָוול, כאָטש דאָס ווייב האָט זיך געקלאַפּט מיט די פויסטן אין קאָפּ. זיינע אויגן זענען געווען ווי גלאָז. פרעמדע האָבן געוויינט און געפּור־נען אַ זכוס אויף דעם יונגן בוים, וואָס איז געפאַלן אַ קאָרבן פון דער צייט, אָבער דער טאַטע איז אַלץ געגאַנגען אַ שטאָלצער און אַ רואיקער.

אַז מען האָט שוין דעם מעס געטאָן זיין רעכט און ס׳האָט שוין געהאַלטן ביי קאַדיש, און אַלע האָבן געוואַרט מיט געבויגענע קעפּ, האָט זיך דער אַלטער אַטלאַסאָוויטש נאָך מער אויסגעגלייכט און אַריינגעשפּיגן עטלאַכע מאָל אין קייווער, אויסשרייענדיק הויך מיט יעדן שפּיי: „אימאַך שמוי וועזיכרוי!״

ער האָט איבערגעלאָזט די עטלאַכע מיניאָנים אָווילעם און גע־נומען שפּאַנען צוריק אַהיים און די פיס האָבן זיך אים אָפילע נישט געבויגן.

אָבער נאָך די אַלע צוגרייטונגען און וויען איז געקומען די רע־וואָלוציע ווי אַ גרויסער יאָנטעוו. פּלוצים איז זי געקומען. זיך אויפגע־הויבן אינדערפרי און גלייך דערפילט אַז דער טאָג איז נישט קיין גע־וועגלאַכער, נאָר אַ געבענשטער. ווי ס׳דערפילט אַ קינד ביים עפענען די אויגן, נאָך פאַר דעם ערשטן איבערטראַכט, אַ זיסקייט אין אַלע ביינער און עס צעשמייכלט זיך דער האַלב־שלעפעריקער מויאַך פון דעם געפיל, אַז עס איז יאָנטעוו און מען דאַרף נישט גיין אין כיידער. יענעם יאָנטעוו האָט מען אויך גלייך דערשמעקט פון סאַמע ערשטן מאָ־מענט, ווען די זון האָט אַ זעץ געטאָן אין פענצטער מיט אַזויפיל ליכט, אַז זי האָט שיר אויסגעזעצט די שויבן.

אויף אַלע פּענימער, אויף אַלע גאַסן זון און פרייד. אָפּיצערן קושן זיך מיט אידישע מיידלאַך. פּריצים פאַלן אידן אויף די העל־דזער. מען גייט איבער די גאַסן פראַנק און פריי מיט דער רויטער

פאַן. מען זינגט לידער. מוזיק שפּילט. דער טאַטע הויבט מיך אויף אינדערהויך, איבער אַלעמענס קעפּ, און טראָגט מיך צווישן געדיכטן אוילעם:

זאָלסט נישט פאַרגעסן, יאַנקעלע, אַז דו האָסט דאָס אַלץ זויכע געווען צו זען מיט דיינע אייגענע אויגן.

איך, אַ דאַרס און אַ גרינס, פיל זיך איצט גאַר ווינטיק, לייכט און ווי אַ פלאַטערדיקע פאָן אין טאַטנס הענט. דער קייזער האָט גע־שענקט די קאָנסטיטוציע. סאָלדאַטן ברידערן זיך מיט דעם אוילעם, קאָזאַקן לאַכן, קאַלמיקן מיט פאַדעשווע פענימער שטשירן די ווייסע ציין. טראָטואַרן זינגען. עס איז מאַרש און מאַרש און מאַרש אַ גאַנצן טאָג. רויטע סטענגעס אין צעפּ, מען פאָכעט מיט רויטע פענד־לעך, מען ווייניט פון סימכע, מען פאַלט אויף די גאַסן און מען ציי־לעמט זיך. יונגע כסידים מיט קאָזשע־בערדלאַך און לופטיקע קאַפּאָ־טעס האָפּקען און זינגען ווי אין סימכעס־טוירע. מיין קליין הערצל ווערט שיר צעשפּרונגען. פאַרפומירטע הענטלאַך קיצלען מיך מיט בלומען און וואַרפן אויף מיר קאָנפעטיע. אויף אַסאַך געוועלבער האָט מען אַרויסגעהאַנגען רויטע פענער; מען האַנדלט נישט, מען וואַנדלט נישט, מען לייזט נישט. מיין טאַטע טראָגט מיך נאָך העכער. איך פיל זיך ווי שיקער און אומזיכער אין זיינע הענט. אָט וועט ער מיך אַראָפּלאָזן און איך וועל צוטראָטן ווערן פון אַזויפיל פרייד, פון דאַמ־סקע שיכלאַך מיט הויכע אָפּצאָסן און פון קאָזאַצקע פערדלאַך, וואָס שטייען איצט באַרואיקטע אויף די טראָטואַרן צווישן אוילעם און היר־זשען אָן קאַהס. מיינע אויגן פרעסן אַלץ. דער קלאָפּ־טאַראַראַם פון די פאַראַדן באַרוישט מיך.

אין אַרום דעם קרימינאַל זענען פאַרזאַמלט הונדערטער כאַוויי־רים. מען רעדט דורך די קליינע פענצטערלאַך מיט די פאַליטישע. די צעקאַרבטע און צעגראַטעטע פענימער ווייַנען און לאַכן. אָט־אָט וועט מען אויפּפראַלן די טויערן. מען זינגט, מען שרייט, מען האַלדזט זיך, מען לאַכט הויך פון ווילדן אומגעצאַמטן גליק. דאַמען, וואָס מען זעט קיינמאָל נישט הינטערן שלאָס, ביים קרימינאַל, זינגען איצט צו־זאַמען מיט די פאַרסאַזשעטע אַרבעטער פון דער אייזנגיסעריי:

נאָ באַריקאַדי ליודו ראַבאָטשי
טשערוואָני שטאַנדאַרד
יאַנקעלע, זאָלסט עס נישט פאַרגעסן —

אָבער עטלאָכע גרייז־גרויע פרומע אידן שלייכן ווי שאָטנס, אָפּ־געטיילט פון דער גאַנצער ברויזנדיקייט, און זיי וואָרענען. זיי, די

פאַרשטערער פון דער סימכע, האָבן פאַרפינצטערטע פּענימער און קרומע פּלייצעס, ווי זיי וואָלטן אויף זיי איבערגעטראָגן גזיירעס טאָך, אַלע אידישע טישעבאָווס און כורבענס. זיי, די יערמעיאָעס, האָבן זיך געדרייט צווישן אוילעם און געוואָרנט די אידן: אידן גייט אַהיים! סיניש אייער סימכע!

און אויף מאָרגנס האָט מען מיט בושע, האַרצווייטאָג און מוירע דערציילט וועגן דער גרוילאַכער נאַכט, וועגן דער לאַנגער נאַכט פון שרעק, וועגן די פּוליעס, וואָס זענען געפלויגן אויף אַרבעטער ביים קרימינאַל, וועגן צעיושעטע קאָזאַקן, וועגן בלוט, און וועגן הינטישע אָפיצערן און סאָלדאַטן, וועגן שפּיאָנען און הונדערטער אַרעסטן, וועגן דעם ווי ניקאָלייקעלע האָט מיט דער רעכטער האַנט אונטער־געשריבן די קאָנסטיטוציע און מיט דער לינקער האַנט געמעקט. אויף די גאַסן האָט זיך נאָך געוואָלגערט די נעכטיקע פרייד, נאָר זי איז איצט געווען פּאַניק. די סטרוזשעס האָבן גערייניקט קויטיקע קאָנפעטיע.

די רעוואָלוציע איז צוגעוואָרגן געוואָרן און קימאַט ווי אינגאַנצן פאַרטריבן געוואָרן פון קינדישן באַוואוסטזיין. מיר זענען אַלע גע־וואקסן בלויז מיט אָפּגעפליקטע שטיקלאַך דעראינערונגען. דער לע־בעדיקער ווידערשטאַנד איז געווען טויט. ביי די אַרבעטער איז דער מוט אינגאַנצן געפאַלן. אָט האָבן זיי געהאַט אַ גוטע זאַך אין דער האַנט און ווער ווייסט ווי לאַנג עס וועט נאָך נעמען ווידער עס צו קריגן. פאַרעלטערטע מיידלאַך האָבן שטאָט רעוואָלוציאָנערע לידער איצט געזונגען וועגן נישט־געשטויגענע און נישט־געפלויגענע כאָסאָ־נים. אויסגעקרומטע פּלייצעס זענען געזעסן איבער די מאַשינען, אַרונטערגעבויגענע קעפּ האָבן געזונגען טעאַטער־לידלאַך פון „באַר־קאָכבע", „שולאַמיס" און „אַ מענטש זאָל מען זיין".

אוי, אוי, מיט קיין געלט טאָר מען נישט שטאָלצירן,
ווייל מען קען עס גלייך פאַרלירן.

האָבן זיך געטרייסט די גאָלדשפּינער. עס זענען פאָרגעקומען אָרימע אויפרופּעכצן און געשטעלט געוואָרן נאָך אָרימערע כאַסענעס. מיידן האָבן זיך, ווי נישט ווי, צוגעדעקט די קעפּ און זיך פאַרשלייערט מיט אַ מאַן. די נויט איז געוואקסן. שקראָפעליטשנע קינדער מיט אַרויס־געשטאַרטשעטע אויגן, גרויסע קעפּ און ברייטע טעכעסלאַך האָבן זיך געפּליעסקעט אין די בלאָטעס. פון צייט צו צייט האָט דער בויכ־טיפוס אָפּגעשטאַט אַ וויזיט. עטלאַכע איידעלע באָכערים, וואָס האָבן זיך אָנגעלייענט מיט שאָפּענהויערן און גענומען דעם פּעסימיסטישן

היפּאָקריט בוכשטעבלאַך, זענען באַגאַנגען זעבלסטמאָרד. לעוואַיעס האָבן זיך געמערט. די רעוואָלוציע איז פֿאַרטריבן געוואָרן.

און מיר, די גאָלדענע יוגנט פֿון שטאָט, די אײדעלע פּוסטע־פּאָס־פּאַסניקעס, האָבן זיך געטרײסט איז זאַקסישן גאָרטן, אויף אַ טונקע־לער אַלײע, מיט גאָרקיס „מוטער". מיר האָבן געזען די שאָטנס פֿון פֿאַרשוואַרצטע אַרבעטער, פֿינצטערע פֿאַבריק־מויערן. געהערט דעם רוף צו סטרײק. געזען די פֿויסטן, די שטאַרקע מוסקולן און דאָס גע־שטאַלט פֿון אַן אַרבעטערס מוטער — אַן אַרבעטאַרערישע זשאַן ד׳אַרק.

עס איז שוין אָבער געווען אַן עסטעטיש־צוגעפּאַרבטע רעוואָלוציע. מיר האָבן קריטיקירט די העלדן, אַנאַליזירט זײערע האַנדלונגען און געפֿרעגט „אויב זײ זענען פּסיכאָלאָגיש אויסגעהאַלטן"? מיר האָבן זײ געמאָסטן מיט דער ליטעראַרישער מאָס פֿון נאָראָס צוגעקלאַפּטער טיר—האָט זי יאָ באַדאַרפֿט פֿאַרלאָזן דעם מאַן אָדער נישט? מיר האָבן געלײענט „הונגער", „די וועבער", און בעאײס אויף יענער זײט זאַקסישן גאָרטן האָט געשמײעט מיט פּריצים און מעקלער און קלײנע קריש־קעס פּאַרנאָסע, וואָס אידן האָבן אויפגעקליבן ווי הענער, זענען מיר אַרומגעגאַנגען ווי האַמלעטס און געדרײט מיט די שטעקעלאַך. אַ דרײ אַהער — זײן, אַ דרײ אַהין — ניט זײן.

איז אײנער פֿון אונז געוואָרן אַ בוכהאַלטער אין אַ צוקער־פֿאַבריק, אַ צווײטער — אַ געהילף בײ אַ פּראָשעניע־שרײבער. אײנער איז אַוועקגעפֿאָרן קײן קראָקע אין דער קונסט־אַקאַדעמיע, אַן אַנדערער אין דער וואַרשעווער קאָנסערוואַטאָריע. אַ דריטער איז געוואָרן אַ העברײיִשער לערער, אַ פֿערטער האָט בעשטיקע געטראַכט וואָס מען טוט מיט אַן אַטעסטאַט זריעלאָסטי אַן אַ גאָלדענעם מעדאַל און ווי זײן טאַטע וועט אויפֿנעמען די בסורע, אויב ער וועט זיך טיפֿן אויף לוטראַניש. אײנער האָט געשיקט לידער אין דער „ניוואַ" און גע־וויזן זיסע בריוו פֿון דעם גוטן וואָלאַדימיר גאַלאַקטיאַנאָוויטש.

און איך האָב שוין דאַמאָלס געסטראַשעט דעם טאַטן מײנעם מיט זעלבסטמאָרד, אויב מען וועט מיר נישט אויסשרײבן אַ שיפֿסקאַרטע און אַוועקשיקן קײן אַמעריקע.

III

סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ האָט זיך אויסגעצויגן אויף דער קורצער סאָפֿע, אין דער קאַיוטע, און אונטערגעשפּאַרט די מידע, אויסגע־טאַנצטע פֿיס אויף אַ בענקל. דער בלאָנדער רוס איז געשטאַנען און

איר אויסגעגלייכט די צעפּאַטלטע האָר און געגלעט די באַקן. די אויגן בײַ איר זענען געווען געשלאָסן, אָבער מען האָט גאַנץ גוט געקענט זען, אַז זי האָט שטאַרק האַנאָע פון דעם בלאָנדינס צערטלאַכע הענט. דער בלאָנדער האָט מיט זײַנע ציטערדיקע פינגער גענומען גלעטן פּאַכמעניש אירע פּיס, ווי ער וואָלט פון זיי געוואָלט אַרויסגלעטן די גאַנצע מידקייט. ער האָט אָנגעשטעלט אַ שלעפּעריקע שטימע, ווי מען שטעלט אָן אַ גראַמאַפאָן, און געזונגען לערמאָנטאָווס באַיו־באַיוש־קי־באַיו, און נאָך יעדן פּערז האָט ער צוגעגעבן אין רעטשיטאַטיוו די אַמאָל באַרימטע איינשוריקע ליד:

„פאַרדעק דײַנע בלייכע פּיס!"

דער סטוואָרד, וואָס איז אויך געווען געלאַדן צו דער סימכע, קעדיי צוצוגעבן פּראָלעטאַרישן קאָלאָריט, איז געזעסן מיט אַ פלאַש אין האַנט און געטרונקען סאָלאָ, — ער האָט אָבער נישט פאַרגעסן אויף קיין איין מינוט אַז אַ סטוואָרד האָט אַן אייגענע ווירדע. ער האָט געהיט זײַן רעפּוטאַציע מיט אַ געפיל, אַז מען טאָר נישט זײַן צופיל דעמאָקראַטיש און פאַניבראַט מיט קיין שיקערע פּאַסאַזשירן, ווײַל מען קען עס נאָך אַמאָל אויסקרענקען, ווען זיי ניכטערן זיך אויס.

און איך, פאַר זיך, האָב נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין איבערכאַזערן די ווערטער, וואָס, אויב זיי האָבן אין סאַמע אָנפאַנג געהאַט אַ קנאַפּע באַדייטונג, זענען זיי איצט אינגאַנצן געווען פאַרבראַנפנט —

אָט דאָס איז עס.

ווי אַ שיקער, וואָס טשעפּעט זיך אָן אין אַ זאַך, און עס ווערט דער רעפרעין פאַר זײַן גאַנץ געמיט, האָב איך זיך אַלץ געהאַלטן בײַ דעם — אָט דאָס איז עס. עמעס, אַז אַסאַך, אַסאַך זאַכן האָבן זיך בײַ מיר גענומען אויסוועפן, אויב נישט אינגאַנצן אויסניכטערן. בײַ מיר האָט זיך אָבער איצט געלייגט אויפן סייכל, אַז מײַן לובלין פון 1905 האָט אויסגעכאָוועט און אויסגעוויײטיקט אָט־די פײַנע יונגען. מײַנע שנײַדערס, שוסטערס און נייטאָרינס, וואָס ליגן שוין לאַנג מיטן פּופּיק קאַפּויר, האָבן געפּעכניעט פון הונגער און דערצויגן די באַפרייטע יונגעלייט.

ערשט ווען איך האָב זיך גוט אויסגעניכטערט האָב איך געדענקט, ווי איך האָב געפּאָדערט בײַ דעם אָקטיאָבער צו טרינקען אַ טאָסט פאַר מײַן לובלין. איך האָב זיך געשאָלטן און געזידלט אויף אַזייפּיל רוסיש, ווי איך האָב נאָר געקענט. איך האָב געשריגן, אַז מאָסקווע דאַרף זיך נישט בלאָזן. איר מעג איצט אָנשטיין צו וויסן, אַז ס'איז

דאָ אַ לובלין אויף דער וועלט און זי איז איר שולדיק אַ כּויוו. מיין שטאָט דאַרף קריגן דעם לענין־אָרדן.

הערי, הערי, דאָלאָי פּאָליציי,
דאָלאָי סאַמאָדערזשעץ איוו ראָסעי!

און ביינאַכט זענען מיר געזעסן האַלב־ניכטערע אין באַר און זיך געברידערט. מיר האָבן געשפּילט שאַך און איך האָב געהאַלטן אין איין פאַרלירן. אָבער אין מיינע שפּילער איז נישט קענטיק געווען קיין סימען פון קאַניבאַלישער זיג־פרייד. זיי זענען אַלע געווען פּאַסי־פיסטישע שפּילער און פּאַסיפיסטישע זיגער. זיי האָבן נאָך יעדער מאַפּאָלע מיינער מיר געהאַלטן אין איין פאַררעדן די ציין, אויס מוירע טאָמער געהער איך צו דער אַלטער שולע פון בלוט־שפּילער און מיין פאַרלוסט קען מיך נאָך כאַסוועכאָלילע קאָסטן געזונט.

מיר האָבן געטרונקען סקאָטש מיט סאָדא ביי אַ גרויסן קיילעכ־דיקן טיש, און געפילט ווי דער דיל האָט זיך קוים־קוים באַוועגט און ווי די שטולן האָבן זיך עטוואָס געבויגן און געהויבן. מיר האָבן אָבער פאַרגעסן דעם יאַם, עס האָט זיך געדוכט, אַז אַלץ איז דאָ דורכגע־ווייקט מיט בראַנפן. אונדזער געשפּרעך האָט דורך דעם געקראָגן נאָך אַ מער פאַרוויגנדיקן טאָן, ווי מיר וואָלטן נישט גערעדט נאָר קוים וואָלסירט.

פון טאַנצזאַל האָבן דערגרייכט די טענער פון אַן אָפּערע־פּאָפּורי, — אַ שטיקל וואַגנער, אַ לעק פּוטשיני, אַ כאַפּ ווערדי, ביז אַ קרעש־טשענדאָ פון לעאָנקאַוואַלאָס פּאַיאַצישן געוויין.

ביי אונדזער טיש זענען אויסער דער רוסישער קאָלאָניע און, פאַרשטייט זיך, אַכוץ סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ, געזעסן עטלאַכע דאַמען, וואָס זענען צוגעצויגן געוואָרן צו אונדזער קרייז אין אַ דראַנג נאָך אַביסל עקזאָטיק.

איינע פון די דאַמען האָט געהאַט אַ שטיקל שייכעס צו אונדזער טיש: זי איז געווען אַ לאַטוויש־אידישע פרוי. זי האָט אויסגעזען צו זיין ביים טויער פון דרייסיק. איר פּאָנים האָט נאָך נישט אינגאַנצן געהאַט אַרונטערגעוואָרפן די סימאָנים פון מיידל, אָבער זי האָט דאַווקע געוואָלט שפּילן די דאַמע. זי האָט גערעדט אַ זעקס־זיבן שפּראַכן, צווישן זיי אויך אַ גאַנץ גוטן רוסיש מיט אַ דייטשן אַקצענט. אין אַמעריקע איז זי ערשט געווען דריי יאָר, אָבער זי איז שוין געפאָרן אויף באַזוך צו איר פאַמיליע אין ריגע. איר מאַן איז אַ רייכער אימ־

פאַרטירער מיט אַ הויז אין פּלעטבוש, און זי האָט זיך געקאָנט פאַר־גינען דעם לוקסוס פון אַזאַ שנעלער בענקשאַפט.

די ריגערן האָט געהאַט די מאַניערן פון אַ גראַנד־דאַמע און זי האָט דערפאַר אַ גאַנצן טאָג פאַרבראַכט מיט דעם מולאַטישן דיפּלאָ־מאַט פון האַיטי. געאַרעמט האָבן זיי ביידע געשפּילט אַ פלירט אויף פראַנצויזיש לויט אַלע קניקסן פון דער עטיקעטע. אין איר קליידונג, אין איר גאַנצער האַלטונג, אין איר אַליוועך הויט, אין אירע הענט און אין אירע מיט געשמאַק באַשוכטע פיס, האָט מען געקענט זען וואויל־דערצויגנקייט. זי האָט געהאַט אין גרילצנדן כיסאָרן: יעדעס מאָל ווען זי איז געוואָרן אַביסל אויפגעלייגט, דערוואַרימט און צוגע־לאָזן, האָט זי אַריינגעפלאָכטן אין געשפּרעך אַ „ווי מיין מאַן זאָגט", אַקוראַט, ווי זי וואָלט געוואָלט באַטאָנען, אַז זי איז נאָך אַלץ אַ געטריי און איבערגעגעבן ווייב, און מען זאָל זי נישט נעמען אויף דער צונג; אָדער, ווי זי וואָלט דעם גייסט פון איר מאַן געדאַרפט האָבן פאַר אַ שמירע, ווייל אָט־אָט וועט זי זיך אויסגליטשן. די איידעלע פינגער אירע האָבן זיך געשפּילט מיט דעם גלעזל סקאָטש. מיט אירע פינקלענ־דיקע, שוואַרצע אויגן, האָט זי געבליצט צו דעם און צו יענעם ביים טיש: נו, טשטאָזש, טאָוואַרישטש, ניע פּלאָכאָ זשיט נאָ סוויעטיע!

סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ איז געווען אַביסל מעלאַנכאָליש, ווייל זי האָט געהערט צו דעם מין פרויען, וואָס זעען זיך גאָר שטאַרק אָן און לויכטן, ווען זיי זענען אַליין צווישן מענער, אָבער מיט נאָך פרויען דרייען זיי אַריין אַלע לאָמפּן און זיצן צוריקגעצויגן אין דער פינצטערניש.

אַן ענגלענדערין פון שטאַרק איבער פערציק, מיט וועלכער מיין דענישער פריינט האָט מיך מעזאַקע געווען איז אויך געזעסן ביים טיש און איז געווען פול מיט באַוואונדערונג:

„אַרענט דהיעס ראַשענס פּוירפּעקטלי עקסקוויזיט!"

זי האָט גאָרנישט פאַרשטאַנען, זי האָט אָבער געהאַט אין גרויסע מאַלע — זי האָט געקענט טרינקען. דער בלאָנדער, וואָס איז אין זיין קאָוואַלערישקייט נישט נאָר געווען ברייט־רוסיש, נאָר אויך הומאַני־טאַר, האָט אויס מוירע, אַז די ענגלענדערין וועט פאַרנאַכלעסיקט ווערן פון ענגהערציקע מענער, דאַוקע זי אויסגעקליבן פאַר די פּיילן פון זיין אויפמערקזאַמקייט. ער האָט איר געמאַכט הייסע רוסישע קאָמ־פּלימענטן. ער איז נאָך געווען יונג גענוג צו זיין איר דערוואַקסענער זון, אָבער ער האָט זי באַמבאַרדירט מיט ליבע און זי איז געווען רויט פון דעם אַריינגעגאָסענעם סקאָטש, דערהיצט פון די קאָמפּלימענטן

און מיך האָט זי אַלץ געהאַלטן אין איין פּאַרזיכערן, אַז די דאָזיקע „ראַשענס" זענען „פּוירפּעקטלי עקסקוויזיט".

אַ גאַסטביים טיש איז געווען אויך אַן אַמעריקאַנער פינלענדערין. זי איז געווען גוואַלטיק צופרידן מיט מיר, ווייל כ׳האָב זיך ביי איר נאָכגעפרעגט „וואָס עס מאַכט" די קאַלעוואַלאַ. איך האָב דערמאָנט די ברידער וואַינאַמאָינען און אילמאַרינען און אויך זייער בלוטיקן סוינע לעמינקאַינען. אָבער גאָר שטאַרק האָב איך ביי איר אויסגענומען, ווען איך האָב מיט מיינע לעצטע קויכעס אַלס מענאַגן פאַר איר געזונגען שטיקלאַך פון סיבעליוסעס „שוואַן פון טואַנעלאַ".

ווייט פון יונג און נאָך ווייטער פון שיין האָט זי נאָך דערצו געהאַט אַ גרויסע שפּיציקע נאָז, וואָס איז געווען אַזוי פּאַליפּאַרמיש, ווי עס וואָלט געווען אַ שטיקל באַשעפעניש פאַר זיך, אַ מין פויגל, אָדער אַ קליין כאַיעלע.

זי איז געווען אַ נוירס און זי איז מיר געווען אויסערגעוויינלאַך דאַנקבאַר, וואָס איך האָב זי פאַרבונדן מיט וואָרצלען, בעאייס פאַר מערסטע אַמעריקאַנער איז פינלאַנד נישט מער ווי אַ טויבשטומער קלאַנג, אַ וואָרט אָן שאַטנס און אָן אַ פונוואַנען.

פון גרויס דאַנקבאַרקייט האָט זי מיך אָפּנהערציק געלאַדן, אַז איך זאָל אַמאָל קומען צוגאַסט צו איר אין האָבאָקען. עמעס, זי האָט אַ קליין צימער און אַן ענג בעט, אָבער אָפילע אירע שפּיטאָל־דאָקטוירים זאָגן איר, אַז זי איז נאָך נישט אויף אַרויסצוואַרפן. אַלנפאַלס, גיט זי מיר אַ דריק די האַנט, קען מען דאָך איינשטעלן. וואָס קען מען דען דערביי פאַרלירן?

אויך זי איז געווען פול מיט אַריבערשוימענדיקער באַוואונדערונג פאַר די סאָוועטישע יונגען.

ביים טיש מיט אונדז איז אויך געזעסן אַ יונגע אַמעריקאַנערן פון וויסקאָנסין, פון אַ יאָר צוויי־דריי־און־דרייסיק. זי איז געווען מיט אַ קאָפּ העכער פון הויך. אַזוי ווי זי איז געווען די פראַנצויזישע לערערקע אין אַ פּרוויען־אוניווערזיטעט, האָט זי געהאַט אין זיך אַסאַך פון דער אַלטער מויד. קעדיי אויסצוקוקן אָפילע נאָך ווירדיקער, האָט זי פון צייט־צו־צייט אָנגעטאָן איר פּענסנע וואָס האָט זיך געבאַמבעלט מיט אַ זילבערן קייטל אויף איר הויכן האַלדז.

די מאָנאָטאָניע און צאַם פון אַ גאַנץ יאָר ווירדיקייט ברעכט זי מיט אַ רייזע יעדן זומער קיין פּאַריז, וואו זי נעמט זיך אָן מיט צען וואָכן באָהעמיע (און באָהעמיע פאַר אַן אַמעריקאַנער לערערקע מיינט אַסאַך מער ווי דאָס וואָרט באַטייט). זי ווערט, דערציילט זי אַליין,

אַן אַנדער סאָרט מענטש אין פּאַריז, אַן אַנדער גוף און אַן אַנדערע געשמאַמע. אין פּאַריז דערקענט מען זי אינגאַנצן נישט. די וויסקאָנ־סינער לערערקע פאַרשווינדט. זי ווערט אַ פרוי, וואָס פאַרבערענט צען וואָכן ווי אַ מעסלעס. די שווערסטע זאַך איז, זאָגט זי, ווי אַזוי זיך אויסצוהיטן פון אירע דערוואַקסענע סטודענטקעס, וואָס כאַפּן זיך אויך אַריבער קיין פּאַריז אַביסל אָפּצוטעמען — מוז זי זיך אויס־וואַלגערן אין צווייפלהאַפטע האָטעלן אויף זייטיקע גאַסן.

דאָ, אויף דער שיף, געפינט זיך די לערערקע שוין ערעוו יענער פּאַריזער מעטאמאָרפאָזע. ווען זי נעמט אַרונטער די פענסנע זעט מען אַ קלוג, פאַרשטענדיק פּאָנים און אַ קלוגע געצאַמטקייט, וואָס האַלט ביים פּלאַצן אויף אַלע רייפן. איר אַלטמוידישקייט באַהאַלט זיך הינטער איר אַטלעטישער פיגור. דאָס געזונטקייט אירס רייצט, ווי עס רייצן אירע שטאַרקע הענט און פיס, וואָס האָבן קראַפט צו מאַנען.

יאָ, אין פּאַריז האָט זי אַסאַך באַקאַנטע רוסישע פריינט, אָבער יענע, פאַרטרויט זי זיך פאַר מיר, זענען גאָר אַנדערע רוסן — ווייסע גוואַר־דייצעס. זי איז צופרידן מיט דער געלעגנהייט זיך צו באַקענען מיט דער אַנדערער זייט פון דער רוסישער מאַטבייע.

די זייט וואָס איר קענט, איז די אָפּגעריבענע זייט פון דער רוסי־שער מאַטבייע, — זאָג איך איר און כאַזשעוו באַמערקט נאָך אָפּנהער־ציקער וועגן אירע פּאַריזער רוסישע כאַוויירים:

דהעי אָט טו בי שאָט!

פאַרוואָס? — ברויגעזט זי זיך אָן. — זיי זענען זייער וואוילע, געזונטע, שטאַרקע און וואַרימע יונגען, — און קעדיי צו פאַרהויכן אַ פלוצימדיק פלעמל אין די אויגן, טוט זי צוריק אָן די לערערישע פענסנע, אַז עס זאָל אויסקוקן ווי אַ קאַלטבלוטיקע דיסערטאַציע איבער וואַרימע ווייסע־גוואַרדייער.

איר זענט אויך וואוילע, טייערע מענטשן, זאָגט זי. אַלע רוסן זענען וואויל — וויל זי פלוצים זיך נעמען די מיסיע איבערצובעטן דאָס אַלטע מיט דעם נייעם רוסלאַנד. אָבער כאַזשעוו לאָזט נישט. מיט זיין באַשרענקטן ענגלישן וואָקאַבולאַר האַלט ער זיך אַלץ ביי זיינס. —

יאָר פרענדס אָט טו בי שאָט!

זי לאַכט פון גרויס פאַרלעגנהייט. עס כאַפּט איר אָן אַ מוירע, ווי עס וואָלט שוין געהאַלטן דערביי. אָט פירט מען אַרויס יעדן איינעם פון אירע פריינט, מען שטעלט זיי אַוועק ביי אַ ווענטל און פּיף —

נישטאָ! 1930 — פּאַריז, 1931 — פּאַריז, 1932 — 33 — אַלע אויסגעשאָסן. אַלע וואוילע פּאַריזער זומערן, וואָס גיבן קויאַך אויסצוהאַלטן די ווינטערס ערגעץ אין אַ שטעטל אין וויסקאָנסין, — פּיף־פּאַף אויסגעשאָסן.

אויף וואָס דאַרף מען שיסן? בעט זי זיך מיט אַ מוטערלאַכער שטים, ווי זי וואָלט זיך איינגעשטעלט פאַר איר בלוט און פלייש. פּאַדזשאַלוסטאַ, קאָקעטירט זי מיט אַ צעקאַליעטשעט רוסיש וואָרט. טרערן שטעלן זיך איר אין די אויגן און זי ענדיקט מיט אַן אויסגעלערנטן „יאָ וואָס ליובלו, ספּאַסיבאָ!"

אויסגעשעפּט איר גאַנצער רוסישער לעקסיקאָן און זי בלייבט אויף זיצן מיט גאַנצע בוקעטן פאַרוואונדערונג. עס קרענקט זי בלויז, וואָס מען קען נישט מאַכן שאָלעם צווישן אירע ווייסע גוואַרדייצעס און די באָלשעוויקעס ביי אונדזער טיש.

איך ווער אַריינגעצויגן אין דער ראָלע פון אַן איבערזעצער צווישן די יונגע באָלשעוויקעס און דער אַמעריקאַנערן. דער בלאָנדער רוס קאָהעסט זיך כאַווריעשע אויף כאַזשעוון, האַלמאַי ער רעדט וועגן שיסן.

שיסן איז נישט קיין טעמע פאַר אַ געשפּרעך. מען דאַרף אַזוי נישט רעדן. שיסן איז אַ טאַט, אָפּטמאָל אַ גויטיקער טאַט, אָבער אַז מען רעדט נאָך, האָלט מען נאָך נישט דערביי און מען דאַרף זאָגן פאַרוואָס שיסן. מען דאַרף דער דאַמע געבן צו פאַרשטיין, אַז מיר זענען נישט קיין מערדער. שיסן קומט שפּעטער, אַסאַך שפּעטער. צום ערשט קומען רייד, מענטשלאַכע רייד. די, מיט וועלכע מיר קענען זיך איינגאַנצן נישט צוזאַמענלעבן, די, וואָס זענען אַ געפאַר — נו, ברודערקע, דאַמאָלס ווען מיר קענען זיך ניט העלפן, טוען מיר אונדזער רעוואָלוציאָנערע פליכט און נוצן די מאַקסימום שטראָף — פאַלט ער אַריין אין באָלשעוויסטישער פּעדאַגאָגיק.

איך מוז דאָס אַלץ איבערזעצן, און ביי דער מיטליעריקער ענגלענדעריין, וועלכע האָט שוין פאַרלוירן דעם כעשבן פון דעם סקאָטש, וואָס זי האָט אויסגעזופּט, נעמט דאָס אַזוי שטאַרק אויס, אַז זי דערלאַנגט איר בלאָנדן קאַוואַליער און דיאַלעקטיקער אַ קוש, גיט פלינק אַ וואַרף אַריין נאָך אַ סקאָטש און שרייט אויס צום וויפלטן מאָל —

אַז מען מוז צוגעבן, די רוסן זענען „קיוט" און „פּוירפּעקטלי עקסקוויזיט!"

אויף די קאַנאַפּעס ביי די ווענט און אין אַלע ווינקעלאַך זיצן פאַרלאַך און רעדן שטיל. עס איז שוין נאָך האַלבער נאַכט, די שאָ

פון קלוגער לאַקאַנישקייט, ווען עס רעדן אויגן, הענט און שיכלאַך. אָבער אַפילע די שטומע געשפּרעכן זענען אין דעם באַר פון דער ענגלישער שיף אָנגעפּירט געוואָרן מיט אַן אַנגלאָזאַקסישער צוריקגעהאַלטנקייט.

צו אונדז האָבן זיך די אַלע אָפּגעריסענע רייד דערטראָגן פון ווייטנס ווי געזאַנג, ווי די סענטימענטאַלסטע ליבעלידער, אָבער איצט האָט דאָס אַלץ געהאַט דעם זיבעטן חיין. אונדזער טיש, וואָס איז געשטאַנען אין צענטער און איז ביז איצט געגאַנגען אויף רעדלאַך, האָט זיך אויך, נישט ווילנדיק, גענומען אונטערגעבן צו דעם זינגענדיקן שעפּטשען.

אימיצער ביי אונדזער טיש האָט באַמערקט, אַז די באַזונדערע און פרעמדע פּאָרלאַך קוקן אויס ווי איין קאָלעקטיווע ליבע. דער פּראָסטער אַרבעטער, וואָס האָט געוואונען אַ וועלט־רייזע נעמט אויספּייפן שובערטס סערענאַדע.

כאַווירים, שרייט דער בלאָנדער, איר קענט מיך שטעלן צום ווענטל און דערשיסן ווי אַ הונט פאַר סענטימענטאַליטעט, אָבער פּונקט ווי ער פּייפט, אַזוי־אַ פּיל איך. ער האָט מיר צוגעטראָפן. אַן אַנדערש מאָל האָט דאָס ליד מיט די נאַכטיגאַלן אַ טאַם פון מאַרינירטן הערינג, אָבער איצט בין איך אַליין גרייט זיך צו שטעלן אויף די קני פאַר איינער פון אונדזערע דאַמען, און זינגען אַזוי האַרצרייסנד ווי מעגלאַך שובערטס ליד. לעבן זאָל די סאָוועטן־מאַכט און אייביק לעבן זאָל די ליבע.

און דער בלאָנדער האָט גענומען מיטפּייפן און זיך צוטוליען צו דער ענגלענדערין.

און אין דער דאָזיקער לירישער צעגאַסנקייט האָט איינער פון דער סאָוועטישער גרופּע זיך דערנענטערט צו מיר, ווי יאָסעף צו זיינע ברידער, און מיר דערציילט, וואָס עס איז גאַנץ לייכט געווען זיך אַליין אָנצושטויסן, אַז ער איז אַ איד. ער האָט זיך באַמיט דעם דאָזיקן סאָד אויפצודעקן אַזוי פאַרבייגייענדיק ווי מעגלאַך, אָבער ווי נאָר ער האָט זיך געלאָזט דערקענען, איז ער שוין געפאָרן איבער דעם גאַנצן שאָסיי. און זאָלן מיר אַלע אינטערנאַציאָנאַלע געטער מויכל זיין, זיינע רייד האָבן פאַר מיר, אין דעם פאַרביקן געזעמל, גענומען שמעקן מיט אַ טייערער אידישער היימישקייט, מיט פרישגעבאַקענעם קויליטש, מיט הייסע פעפערדיקע פיש, וואָס שטייען אין פילמיסיק ביים פענצטער און קילן זיך, מיט אַ שמעקעדיקער הינער־

שער יויך און אַסאַך גאָלדענע אויגן און אַפּילו מיט ערשט אָנגעריי־בענעם כריין, וואָס גיט אַ זעץ אין דער נאָז.

און דאָס אַלץ, אַזוי שנעל ווי ער האָט געמומען אויפוויקלען זיין פּאַרמעטענע געגעאַלאָגיע און גלייך ביים ערשטן זאָג, אַז זיין טאַטע איז אַ מעלאַמעד אין אַ קליין שטעטל ערגעץ אין פּוילן. ער האָט גע־רעדט שטיל און שנעל. מיר זענען געזעסן ביים זעלבן טיש, אָבער עס האָט אויסגעזען, ווי ער וואָלט מיך אַוועקגענומען פון דער גאַנצער גרופּע און זיך באַמיט צו דערציילן, אַז אייגנטלאַך איז ער פּונקט און אַקוראַט אַזוי ווי אַלע ביים טיש, עס זאָל פעלן אַ האָר, אָבער דאָך איז ער נאָך עפּעס אַ קלייניקייט, וואָס מען מוז אַרונטעררעדן פון האַרצן און פּאָטער ווערן.

זיין טאַטע איז אַ איד אַ קאַבצן, וואָס גייט אויס פון הונגער און ער, דער זון פון סאָוועטן־פּאַרבאַנד, וואו מען שטאַרבט טויזנטערווייז אין די גאַסן פאַר אַ שטיקל ברויט (וואַרפט ער מיר אַריין אַן איראָ־ניעלע) שיקט דעם טאַטן געלט כוידעשלאַך, קעדיי אים אַביסל צו דערהאַלטן ביי דער נעשאָמע. גליקלאַך איז ער, וואָס ער האָט זיך אַרויסגעריסן באַצייטנס פון פּוילן, אויסשטודירט אינזשיניער און איצט האָט ער אַ פּאַראַנטוואָרטלאַכע שטעלע אין אַ זאַוואָד. אָט האָט אים דער זאַוואָד געשיקט קיין אַמעריקע אויף זעקס וואָכן. אַ שאָד וואָס בלויז אויף זעקס וואָכן, ווען ער וואָלט געווען פאַרבראַכט אין אַמעריקע כאָטש עטלאַכע כאַדאָשים, וואָלט ער זיך אַביסל אויסגע־לערנט די שפּראַך, ער וואָלט שוין גערעדט ענגליש און נישט ווי כאַ־זשעוו, וואָס רעדט נישט, נאָר שטאַמלט.

דאָס לעצטע האָט ער געזאָגט הויך, קעדיי כאַזשעוו און די גאַנצע גרופּע זאָלן הערן דעם גוטמוטיקן קיבעץ.

יעווריעסקאַיאַ גאָלאָוואַ! — גיט זיך ביי מיר אַ ריס אַרויס הויך אַן אומשולדיקער קאָמפּלימענט. אַמאָל פלעגן עס אַפילו רוסן זאָגן אין זייער היספּאַלעס פאַר אידישע פייאיקייטן, אָבער דאָס מאָל איז עס געפאַלן ווי אַן אומגליק. מיין איד איז בלאַס געוואָרן, ער האָט מיך פּרובירט ראַטעווען, אָבער איך בין אַלץ געזונקען טיפער און טיפער. ער האָט זיך אַנטשולדיקט פאַר מיר, פאַר באַנוצן זיך מיט אַן איבער־בלייבעכץ פון צאַרישן רוסלאַנד, די אַנדערע האָבן געשמייכלט אין העפלאַכער פאַרלעגנהייט. מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז איך האָב מיט אַמאָל פאַרלוירן ביידע וועלטן פון דער ניי־געשאַפענער פריינדשאַפט מיט דער רוסישער קאָלאָניע. ערגער פון אַלע האָט זיך אָבער גע־פילט דער איד — ווי איך וואָלט אים פאַרפאַטשט דאָס פּאַנים מיט

מיין קאָמפּלימענט. עס איז געווען דער עמעסער פּאָ פּאָ פון אָונט און ס'האָט געדויערט אַ היבשע ווייל ביז מיין איד האָט מיך ביסלאַכ־ווייז, ביסלאַכווייז אַרויסגעראָטעוועט.

און פּאַמעלאַך, פּאַמעלאַך האָט ער צוריק איינגעפּעדעמט דעם געשפּרעך און מיר ווייטער געבומען דערציילן, ווי אַזוי ער, אַ פּויליש־אידיש ביידער־אינגל האָט זיך אַרויסגעריסן פון איפּעש אויף דער ברייטער וועלט אַרויס. ווען ער פאַרשפּעטיקט בלויז אויף איין יאָר, וואָלט ער איצט זיכער געווען דעם טאַטנס בעלפער און ער וואָלט געטראָגן קינדערלאַך, מיט געוואָלט, „קעפּטשעלע־מע", אין ביידער אַריין. איצט איז ער געווען אין אַמעריקע, ווי אַ פאַרטרעטער פון אַ גרויס לאַנד און ער פאָרט צוריק אין אַרבעטערס פאָטערלאַנד. אַגעוו אורכע גליטשט זיך ביי אים אַרויס, אַז געפאָרן קיין אַמעריקע איז ער אויף אַ דייטשער שיף.

אויף אַ דייטשער שיף? פרעג איך אים איבער מיט פאַרוואונדערונג.

יאָ, אויף אַ דייטשער שיף, ענטפערט ער מיר מיט אַ שטאָלערנער גלייכגילטיקייט, ווי מיין פראַגע וואָלט בלויז געווען אַ פראַגע פון רוטינע. מיר האָט עס פּאָשעט געשנייטן ביים האַרצן, ווען איך האָב געהערט וועגן דער רייזע אויף דער דייטשער שיף, אָבער ער האָט דערפון גערעדט מיט אַזויפיל גלייכגילט, אַז איך האָב אים אַזש גענומען מעקאַנע זיין.

אָט איז אַן עמאַנציפּירטער איד! דער טאַטע אַ מעלאַמעד פון אַ קליין פּויליש שטעטל און דער זון פאָרט איצט, אין דער צייט פון מעגילאָס־היטלער, גלייכגילטיק, אויף אַ דייטשער שיף.

די עסנס זענען געווען געשמאַקע, פאַסמאַקעוועט ער זיך, און מיר האָבן נישט גערעדט קיין פּאָליטיק. זיי זענען געווען פאַרזיכטיק אין מיר נאָך פאַרזיכטיקער.

און ווי פילט זיך עפּעס אַ איד היינטיקע צייטן אויף אַ דייטשער שיף? קען איך שוין נישט אויסהאַלטן און איך פּלאַץ ווידער אַרויס מיט אַ פראַגע.

ער קוקט מיך אָן מיט אַ באַדויערנדיק שמייכעלע.

איר פרעגט אַ סענטימענטאַלע פראַגע און מיר האָבן נישט קיין צייט פאַר סענטימענטאַליטעטן.

בין איך ווידער מעקאַנע מיין באַפרייטן ברודער און איך וויל טרינקען מיט אים צוזאַמען אַ טאָסט פאַר דעם נייעם אידן, וואָס רופט זיך נישט אָפּ קרענקלאַך אין מאָסקווע, ווען מען שלאָגט אידן אין

אַלזשיריע. אַ טאָסט פאַר דעם נייעם אידן! שריי איך מיט אַ מאַזאָ־כיזם, ווי איך וואָלט זיך געשטאָכן נאָדלען אין לייב.

ווידער אַ סענטימענטאַליטעט — קנעלט ער מיט מיר — לאָמיר טרינקען פאַר דעם נייעם מענטשן!

און ער נעמט פאַר מיר מאָלן אַ טאָג אין ראַטנפאַרבאַנד, ווי אַן אידיליע. מען אַרבעט שווער, אָבער פאַר ווע מען אַרבעט מען? פאַר זיך, פאַרשטייט זיך. אַז מען אַרבעט גאָר שווער און מען ווייזט אַרויס פּיאיקייטן, איז מען באַרעכטיקט צו וואַקאַציעס, רייזעס, ספּע־ציעלע טעאַטער־פאַרשטעלונגען, באַלעט, פאַרגעצויגענע פלעצער אין די קינאָס, דאָם־אָטדיכאַ, פרייע מעדיצינישע באַהאַנדלונג. און אַז אימיצער וויל אַלץ אַרבעטן נאָך מער, קריגט ער באַצאָלט פאַר יעדן ברעקל אַרבעט. אָט איז ער אַליין באַנאַכט, נאָך זיין אַרבעט אין פאַבריק, לעקטאָר אין אוניווערזיטעט, פאַר דעם קריגט ער ווידער באַ־צאָלט, און ווען ער איז נישט אין אוניווערזיטעט, כאַפּט ער זיך גאַנץ אָפּט אַריין שפּעט אין אָוונט צו זיך אין פאַבריק און אַרבעט אויף אַ פּלאַן. דער פונדאַמענט פון ראַטנפאַרבאַנד איז אַרבעט, אָבער עס איז זיס, ווייל מען אַרבעט פאַר זיך.

פאַראַן אַזעלכע, וואָס פאַרדינען אַזויפיל, אַז זיי קענען גאָרנישט פאַרלעבן זייער געלט און זיי שפּאָרן אָפּ שיינע טויזנטער רובל. אָבער, נישט געשראָקן זיך, ביי אונדז וועלן קיין מיליאָנערן זיך נישט אָנ־פּלאָדיען. וואָס טוט מען מיט געלט? מען העלפט אַ פריינט, מען גיט עס אָוועק, מען גיט עס צוריק דער רעגירונג דורך אַ זייטיקן וועג אין דער פאָרם פון געקויפטע אַקציעס פאַר רעגירונגס־האַלוואַעס.

ער מאָלט אַזוי געלאַסן און שיין, אַז אַלץ קוקט אויס גלאַט און פאַרשטענדלאַך, ווי אַ סאָוועטישע פילם — זאַטע פעלדער, פעטע קי, שווערע איבערגעלאָדענע אייטערס, לאַכנדיקע פּענימער. מען אַרבעט און מען זינגט, מען זינגט און מען אַרבעט. מילעניום!

פון טאַנצזאַל דערטראָגט זיך איצט טאַנצמוזיק און דער קליפּ־קלאַפּ פון פיס און פיסלאַך אויף דער לייכט־שאָקלדיקער פּאָדלאָגע, וואָס וויגט זיך ערגעץ אויף אַן אומזיכטבאַרן יאַם, וועלכער ליגט איצט קיינעם נישט אין דער לינקער פּייע. עס זעט אויס ווי מען טאַנצט און מען שפּילט צו אויף דער אידיליע פון דעם סאָוועטישן לעבן, ווי עס שילדערט עס פאַר מיר מיין אידישער פריינד.

איר פאַרשטייט? איך ווייס בעעמעס נישט, אויב עס וועט מיר געלינגען זיך אויסצופּלאָנטערן, אַז איר זאָלט מיך פאַרשטיין. איך קום פון לובלין—אַ קליינע שטאָט. איך געדענק די רעוואָלוציאָנערע לידער,

וואָס מיינע באַלמעלאָכעס האָבן געזונגען. ווי זיי האָבן געהאָפט, ווי זיי האָבן די אויגן אויסגעקוקט אויף דער סאָציאַלער רעוואָלוציע. זיי האָבן די רעוואָלוציע פּאַקטיש אויסגעוויינט מיט זייערע פּאַרטרערטע, געליאַמעוועטע אויגן. אַט־די געבויגנקייט האָט געזוכט צו ווערן אויס־געגלייכט. אויסגעגלייכט איז דאָס ריכטיקע וואָרט, אויסגעגלייכט מיט ראָטשילדען, פּאָזנאַנסקין, בראָדסקין, וויסאָצקין, שערשעווסקין און מיט אונדזער שטאָט־גוויר שיינברון.

דאָס לעבן איז אָבער אַ פּאַסקודנע אַקושערקע, ביים אָפּנעמען צע־פּלעטשט זי אימיצנס מויאַך, אימיצנס הענט, אימיצנס פיס, ווייס דער טייוול פון וועלכע פינצטערע אורקוואַלן, אָדער אורעלטערן עס נעמט זיך, און אימיצן גיט זי גאָר אַ גלעט איבערן קעפּל און הענגט אים אָן אַ רויט סטענגעלע.

וואַקסט איינער אויס מיט אַ גלאַט ציינגל, דער אַנדערער קען נישט דעם סאָד פון צונויפּפּאָרן ווערטער, די צונג ליגט ביי אים אין קינפּעט און ער איז שוין געבוירן אַ קנעכט צו די אַלע, וואָס קענען אים גלאַטער זאָגן וואָס ער וויל אָדער וואָס ער דאַרף וועלן. וואַקסט איינער אויס מיט קלוגע הענט, ביי אַן אַנדערן באַמבלען זיי זיך, אַן אַנדערער ווערט געבאָרן מיט אַ טעמפּן מויאַך, אַ צווייטער מיט אַ ליכטיקן קאָפּ און נייגונג צו מאַטעמאַטיק. אַזוי באַפעלט די דעס־פּאָטישקייט פון צענדליקער טויזנטער פינצטערע יאָר און עלטער־עלטער־עלטער באָבעס, זיידעס, מומעס, פעטערס און דער טייוול ווייס, וואָס נאָך פאַר אַ ספערם־סוידעס פון קראַמאַניאָן אָדער נעאַנדערטאַל.

און איר, באַלשעוויקעס, שפּילט דער דאָזיקער פּאַסקודנער אַקו־שערקע אַריין אין די הענט אַריין. איר נעמט אָן אירע דעקרעטן. פאַר פייאיקייט באַצאָלט איר, און די אומבאַהאָלפענע, פאַרשאָלטענע, נעסטשאַסטנע אומפייאיקייט בלייבט אומבאַלוינט. פייאיקייט טרינקט קאַווקאַזער וויין, אומפייאיקייט קריגט קוים אַ האַרט שטיקל ברויט. די פאַרכוישעכטע שניידערס און שוסטערס מיט די פּאַרווייַנטע מויכעס האָבן נאָך גאָרנישט אויסגעפּירט. וואו זענען ערגעץ דאָ די לוסט־שיפן וואָס זאָלן שווימען איבער די יאַמען מיט די הונדערטער טויזנטער פון אַט־די פאַרצאָרעטע שלימאַזלען. ווען קומט זייער יאָמטעף? און זיי זענען דאָך די צענדליקער מיליאָנען און איר די געראָטענע זענט דאָך די פּאַרטיי. וואו איז די באַלוינונג דאַווקע פאַר זייער הילפלאָזיקייט? זייערע פּאַרטרערטע, געשטאַמלטע רייד האָבן דאָך אויסגעקעמפּט די רעוואָלוציע פאַר אייך קלוגע, אינטעליגענטע און,

גלויבט מיר אַז איך מיין עס אויפּריכטיק, בעעמעס טייערע, וואָרילע אינזשעניערן. און שוין זיצט איר, בענייביי און איידער מען קוקט זיך אום, אויבענאָן און זיי די מיליאָנען אומפּייאיקע און געבויגענע — זייער רעוואָלוציע, מיין פריינט, דאַרף ערשט קומען.

אַט נעמט אייער כאַוועט דאָ, אַ גליק האָט אים געמוזט טרעפן, ער האָט געמוזט געווינען אַ לאָטעריי, קעדיי זיך אויסצוגלייכן מיט אייערע פייאיקייטן, קעדיי זיך צו קענען אָפּרוען אַ יאָר צייט. קיין אַנדער ברייטרע האָט ער נישט געהאַט — פאַר זיינע אומפייאיקייטן וויל נישט באַצאָלן, נישט דער קאַפּיטאַליזם און נישט דער באָלשעוויזם. ער מוז אייביק כאָלעמען פון סוויפּסטייקס. און אָט־דער שלימאַזל איז דאָך דער מיליאָניקער, ווי מען האָט אַמאָל געזאָגט, פּראָסטער נאַראָד. ער איז נישט פּיפּיק. ער קען נישט שפּילן קיין פּאָליטיק, ער קען נישט האַלטן קיין רעדעס, ער איז נישט קיין גוואַלטיקער רעכנמייסטער, אָבער ער האָט דאָך אויף אַן עמעס געהאָלפן בויען דאָס נייע לעבן, נישט בלויז פאַר זיידענע, פייאיקע יונגעלייט און מאַזלדיקע האָזן, וואָס כאַפּן זיך גלייך אַרויף אויפן וואָגן און האַלטן שוין די לייצן אין די הענט.

מיר זענען שוין אַלע געגאַנגען אויפן דעק אַרום און אַרום. עס איז געווען אַ ליכטיקע נאַכט, אַז מען האָט געקענט ציילן פּערל. פון יאַם איז געקומען אַ לופט, וואָס האָט דערכאַפּט און געקרעפּטיגט דאָס האַרץ.

איר זענט אַ סענטימענטאַלער בורזשוי און אַ סוינע פון סאָוועטנ־פאַרבאַנד — האָט ער מיר פריינטלאַך אַרויפגעלייגט די האַנט אויף דער פּלייצע — און איך פאַרשטיי גלאַט נישט וואָס איר בעבעט.

אַ שיף מיט פייערלאַך האָט אונדז אַנגעיאָגט פון ערגעץ און האָט גענומען באַגלייטן אונדזער שיף ווי אַ נאָנטער פּלאַנעט. צום ערשטן מאָל האָט אַרומגעכאַפּט אַ געפיל, אַז מיר זענען נישט אַליין, אַז עס איז דאָ אַ גאַנצער יאַם־פאַרקער און מיר זענען אַ טייל פון אַ גרויסער, גרויסער סכעמע.

סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ האָט זיך אַזש צעטאַנצט פון פרייד אַקוראַט ווי אַ ראַבינסאָן קרוזאָ, וואָס האָט פּלוצים דערזען רעטונג. כאַזשעוו און די הויכע אַמעריקאַנער לערערן זענען געשטאַנען אָנגעלענט אויף דער שיף־פאַרענטש און געקוקט אויף די פינקלענדיקע פייערלאַך פון אונדזער באַגלייטערין. די פינלענדערין האָט געזונגען אַ פינלענדיש פאָלקס־ליד, די ריגערן האָט געהאַלטן אין איין דעקלאַמירן שורעס פון יאַם לידער אויף פינף־זעקס שפּראַכן.

די מיטליעריקע ענגלענדערן, וואָס איז געגאַנגען געאָרימט מיט דעם בלאָנדן רוס, און איז אַלעמאָל געבליבן הינטערשטעליק מיט אים אין אַ ווינקל, איז נאָך אַלץ געווען באַגייסטערט.

און יעדעס מאָל וואָס זי האָט זיך אָפּגעזוכט נאָך אַזאַ באַהאַלטעניש, האָט זי מיר אַריינגעשעפּטשעט גלייך אין אויער מיט אַ בריענדיקן אָטעם:

אַרענט דהיעס ראָשנס פּוירפּעקטלי עקסקוויזיט!

קאַפּיטל

4

I

אויב מען זאָל װעלן צוריקרופן דעם אַראָמאַט פון אַ טאָג אויף דער ענגלישער שיף, מוז מען אָנפאַנגען מיט דעם געזאָלצענעם פריש־טיק, דעם געשטאַנק פון כאַזער־גריװן, געבראָטענע, געבאַקענע אָדער געפּרעגלטע פיש און הערינג, איבער דעם גאַנצן גרויסן עס־זאַל.

דער טויבער פּראָפעסאָר כראָמשקעט דאָס צוגעדאַרטע ברויט. לעבן אים זיצט אַ מיטלװאוקסיקער סטודענט, מיט ברייטע אַטלעטישע פּלייצעס, געזונטע הענט און געזונטע פּיסקעס. דער פּראָפעסאָר האַלט דאָס טויבע אויער מיט דעם טרייבל אַנטקעגן דעם סטודענט, הערט זיך צו װי איבער אַ טעלעפאָן און ענטפערט מיט אַ פול מויל עסן און אַן איבעראַשנדיק קװיטשיק שטימעלע, װאָס איז אַ שרייענדיקער דיסאַנאַנס צו זיין אויטאָריטעטן קאָפּ און שטאָל־גרויע האָר.

דער סטודענט איז אויך אַ שטיק איבעראַשונג. לויט זיין אויס־זען װאָלט ער באַדאַרפט זיין פאַרקאָכט אין ספּאָרט, אָבער ער איז גאָר אַ גאַנצער אילוי אין עקאָנאָמישע פּראָבלעמען. ער האַלט אין איין באַװאַרפן דעם פּראָפעסאָר מיט קאַשעס איבער לאַנדװירטשאַפט, אינ־טערנאַציאָנאַלן געזעץ, אַגראַר־פראַגן און מיט צענדליקער ציטאַטן, װאָס האָבן אַ טאַם, װי דאָס צוגעטריקנטע ברויט װאָס דער פּראָפעסאָר אַטאַקירט מיט די פאַלשע ציין.

דער פּראָפעסאָר, װאָס פאָרט אַרבעטן אויף אַ װערק אין דעם „בריטיש מיוזיאום" װייזט אַרויס גרויס אומגעדולד מיט דעם צו־דרינגלאַכן סטודענט. ער, דער פּראָפעסאָר, װאָלט דאַװקע געװאָלט רעדן פון פריילאַכערע זאַכן, אָבער דער סטודענט מאָנאָפּאָליזירט אים. ער דולט אים אַ קאָפּ מיט דעם קאַמפּוס־לעבן פון סטודענטן, מיט די דאָרמיטאָריס. ער פאַרגלייכט עס מיט דעם סטודענטן־לעבן אין אייראָפּע און פאַר אַלץ האָט ער גלייך גרייט ציפערן און ציפערן.

דער סטודענט קוקט נישט אויף קיינעם. ער עסט שנעל און קוקט אַפילע קיין איין מאָל נישט אויפן טעלער. ער זעט בלויז דעם פּראָפעסאָר און ער לאָזט אים בעשום אויפן נישט אָפּװענדן דאָס פּנים און קוקן אויף אַן אַנדערן ביים טיש. ער זעט אויס װי אַ גרויסער לעװיאָסן, װאָס איז גרייט אַריינצוכאַפּן און שלינגען טוירע. ער האַלט, אַז מען טאָר נישט פאַרנאַכלעסיקן די געלעגנהייט צו לערנען. אַפילע

שפּעטער אויפֿן דעק, ווען דער פּראָפֿעסאָר טשעפּעט זיך שוין ענדלאַך אָפּ פֿון אים, זיצט ער פּאַר זיך מיט שווערע ביכער און האַלט אין איין פֿאַרצייכענען. ער קוקט נאָך אַלץ נישט אויף קיינעם, ער פֿאַרשווענדט נישט קיין שמייכל. אַזאַ מענטש האָט ביי זיך פּינקטלאַך אָפּגעמאַכט ווי אַזוי צו לעבן און ווי אַזוי צו שלאָגן קאַפּיטאַל פֿון יעדער מינוט, ווייל אַ קאַריערע וואַרט נישט, אַ קאַריערע דאַרף מען קולטיווירן, אַז נישט קען זי נאָך אַן אַנדערער אויסכאַפּן.

אַז דער פּראָפֿעסאָר וויל זיין העפֿלאַך צו מירביים טיש און ער וואַרפֿט מיר אויך צו עטלאַכע גוטמוטיקע ווערטער, קוקט דער סטו־דענט אויף מיר מיט אַ קרומען פּראָפֿיל. דער פּראָפֿיל ווייזט אַרויס סימאָנים פֿון אומגעדולד, ער וואַרט אויף דעם סטראַטעגישן מאָמענט, ווען ער וועט ווידער קענען אַריינקריגן דעם פּראָפֿעסאָר צו זיך אין די ברייטע הענט און ביי אים ווידער זויגן טוירע ווי אַ פּיאַווקע.

ערשט אַז דער פּראָפֿעסאָר און דער סטודענט הויבן זיך אויף, ווערט עס אַביסל לייכטער. דאָס דרייצניעריק מיידעלע ביי אונדזער טיש פֿאַרלירט נישט קיין רעגע, זי נעמט גלייך נאָכמאַכן דעם פּראָפֿע־סאָרס קוויטשל און דעם סטודענטס טרוקענע באַסאָווע שטימע. זי שטעלט צוזאַמען גאַנצע אַבסורדע זאַצן מיט דרייגאָרנדיקע ווערטער אימיטירנדיק דעם הויכן שטאַפּל פֿון דעם געלערנטן דועט.

דער פּאַטער אירער, אַ האַרעפּאַשנער אַמעריקאַנער, מיט אַ רויט פּאָנים, אַ רויטן קאַרק און אַן אויסשלאַג פֿון פּרישטיקעס, וואָס צע־טיילן דאָס פּאָנים אין בערגלאַך און טאָלן, שרייט אויף איר אַן מיט אַ געמאַכטער שטרענגקייט, אָבער ער קען זיך נישט איינהאַלטן. ער פּלאַצט אויס מיט אַ שטורמיקן געלעכטער אין זיין שאָל טיי. ער הוסט, שטיקט זיך, אָבער זיין טעכטערל שפּילט אַלץ קאָמעדיע און ענטפֿערט דעם טאַטן מיט דעם פּראָפֿעסאָרס פֿאַלצעט.

דער האַרעפּאַשנער אַמעריקאַנער מיט די שווערע פֿאַרמאַזאָליעטע הענט און מיט דעם פּאָנים, וואָס קוקט אויס פֿאַרבלאָנדזשעט צווישן די אַלע גרויסשטעטישע פּענימער אין עס־זאַל, ווערט אַליין אויך אַביסל צוגעלאָזענער. ער ווערט לעבעדיקער, ווי עס וואָלטן נאָר וואָס אַוועק צוויי באַגרעבער.

צווישן איין זופּ טיי און דעם אַנדערן, דערציילט ער מיר, אַז ער איז אַן אַלמען, זיין ווייב האָט אים איבערגעלאָזט מיט אַ פּיצל קינד אויף די הענט און ער האָט דאָס קינד אַליין דערצויגן.

איז די דרייצניעריקע טאָכטער, פֿאַרטייטשט ער מיר, אַרויסגעקו־מען אַ זעלטענע קאָמבינאַציע פֿון מיידלשקייט און אינגלשקייט. זי

איז שטיפעריש ווי אַ אינגל און קאָקעטיש ווי אַ מיידל. זי פילט, אַז אין איר טאַטנס הויזגעזינט איז זי די איינציקע פרוי, קאָקעטירט זי מיט דעם אייגענעם טאַטן. די קאָנטראַסטן זעען זיך אַפילו אַן אין איר פעסטן קערפּער און אין דעם פעטן רונדן מיידלשן פּאָנים מיט די לאַכנדיקע, שטיפערישע בלויע אויגן. דער הויט־קאָליר איז טונקל און געזונט. זי קוקט אויס ווי זי וואָלט געווען אינגאַנצן אויסגעקנאָטן פון געשמאַק ראַזעווע ברויט.

די באַציאונג פון טאָכטער צום טאַטן איז ווי פון אַ אינגל צו זיין כאַווער. זי רעדט צו אים ווי צו אַ גלייכן. זי דערלאַנגט אים אַ שפּילעוודיקן פּאַטש מיט די געזונטע הענטלאַך. זי זידלט אים אויך אויס ווי אַ ווייבעלע און גיט אויף אים אַכטונג, אַז ער זאָל נישט עסן צו שנעל און נישט צופיל.

דער טאַטע איז אַזוי סענטימענטאַל פאַרליבט אין זיין טאָכטער, אַז ער האַלט די סענטימענטאַליטעט שטאַרק אַרומגעוויקלט מיט פּופּצן הויטן פון האַרטקייט, אויס מוירע טאָמער וועט ער זיך צעווייגען ביים מינדסטן קוק אויף דער שפּילעוודיקער קאַץ, וואָס זיצט און פּלאַפּלט די גאַנצע צייט ביים טיש און האָט אַפילו דעם מוט אַריינצופאַלן דעם טויבן פּראָפעסאָר אין די רייד אַריין. שפּילט דער טאַטע אויך דער טאָכטערס ראָלע. ער איז אומגעהובלט און גאָסיק־פאַמיליאַר מיט זיין קינד.

ער פאָרט זיך אָפּרוען אויף אַ גאַנץ יאָר ביי זיינע עלטערן אין ענגלאַנד. ער וויל דעם קינד געבן אַ וואַקאַציע און זי אַגעוו באַ־קענען מיט זיידע־באָבע. ער אַליין איז אויך באַרעכטיקט זיך אָפּצו־רוען. אויסער דער פרייד פון זיין טעכטערל, פאַרטרויט ער מיר, האָט ער נישט געהאַט קיין גליקלאַכע מינוט אין זיין לעבן. ער האָט אין זיין לעבן געאַרבעט ווי אַ פערד און געציטערט איבערן קינד. דאָס ציטערן איבערן קינד איז געווען די שווערערע אַרבעט, ער איז געווען דער טאַטע, די מאַמע, דער קוכער און דער אַרבעטער. געאַרבעט האָט ער אין אַ גאָלד־מינע.

עס איז קיין נוצן, זאָגט ער, אין זיין ברייטן, פאַמיליאַרן ענגליש, צו קריגן סימפּאַטיע ביי אַ דורכשניטלאַכן מענטשן, ווען מען זאָגט אים, אַז מען אַרבעט אין אַ גאָלד־מינע. אַ געוועגלאַכער מענטש, אַז ער הערט גאָלד, ווערט אים פריילאַך אויפן האַרצן און ער טראַכט זיך, אַז ביי גאָלד ווערט מען רייך, ווייל ווי קלעפּט זיך נישט צו אַ שטיקל גאָלד אַפילו צום אַרבעטער און דאַן, טראַכט זיך אַ געוויינטלאַכער מענטש, איז גאָלד אַזאַ איידעלער מעטאַל, אַז מען קען דערביי שווער

נישט אַרבעטן. אָבער צו אַרבעטן אין אַ גאָלד־מינע איז פּונקט אַזוי שווער ווי צו אַרבעטן אין אַ קוילן־מינע. די מאַגנאַטן מאַכן דאָס גאָלד און מיר קריגן אַביסל קופּער, און פאַר דעם קופּער דאַרף מען האָ־רעווען.

איז ער אויך באַרעכטיקט זיך אָפּצורוען. ער וועט ליגן גאַנצע טעג אונטער דער זון און זיך וואַרימען ווי אַ הונט. ער באַקלאָגט זיך שטאַרק אויף דער אָנגעצויגנקייט פון די פּאַסאַזשירן אויף דער שיף. ער דערציילט, אַז אויף דער שיף, וואָס ער איז געפאָרן פון קאַליפאָר־ניע קיין ניו־יאָרק, איז געווען לעבעדיק, ווייל אַלע זענען געווען אַמע־ריקאַנער. אַלע זענען געווען צוגעלאָזענע מענטשן און נישט ווי די לע־רער, דאָקטוירים און פּראָפעסאָרן, וואָס הויבן שוין אָן שטינקען מיט איראָפּע, אַזוי שנעל ווי זיי קומען אויף דער שיף. דאָס זענען אַלץ צווייטקלאַסיקע מענטשן, וואָס ווילן שפּילן אין ערשטקלאַסיקע ראָלע. ער איז טאַקע נישט געבילדעט, אָבער ער איז אויף זיי אַ גרויסער מייווען און ער האָט זיי פּיינט.

ער איז איינער פון די איינזאַמסטע מענטשן אויפן דעק. אפילע זיין טאָכטער האָט געקראָגן כּאַווערטעס, אָבער ער געפינט נישט דעם שליסל צו קיינעם. ווען ער איז שוין גאָר זיכער, אַז זיין טאָכטער זעט נישט, פאַרגאַנוועט ער זיך אין באַר און גיסט אַריין שנעל אַן אָפּשטעל, עטלאָכע טרינק בראַנפן.

און ווען די טאָכטער טרעפט אים און דערשמעקט גלייך, אַז דער טאַטע האָט זיך אַביסל צופיל געלאָזט וואוילגיין, דערלאַנגט זי אים עטלאָכע גוטע פראַסק אין רויטן פּאָנים און ער שווערט זיך מיט טויטע שוואועס פאַר דעם קליינעם פּעטן מיידעלע מיט דעם שאַרף צינגל, אַז דאָס איז פּאָזיטיוו דער לעצטער טרינק. זאָל זי אים וואַרפן צו די שאַרקס, אויב ער וועט נישט האַלטן וואָרט און נעמען נאָך אַ טרינק.

אויפן דעק איז דאָ אַזויפיל זון, אַז ס׳דוכט זיך יעדער איינער איז אַרומגעוויקלט מיט אַ דינער שיכט זון ווי מיט צעלאָפאַן. צווישן שמייכל און שמייכל איז דאָ זון, צווישן גוטמאָרגן און גוטמאָרגן אַ שטיק זון. זון אויף הענט, העלדזער, דעקאָליטירטע פּלייצעס, פעני־מער. די אָנצוגן, קליידער, זאָקן און אויגן קוקן אויס וואַרימער, ליכ־טיקער און דורכזיכטיקער. די הערעלאַך אויף די נאַקעטע פרויענפיס, וואָס זענען אויסגעשטרעקט אויף די זונשטולן, ווי אויף באשוי, שפּילן זיך אין דער זון ווי גרעזלאַך. דער פלאַטערדיקער פּוך קוקט אויס קינדיש־ליב, אַקוראַט ווי דימענטלאַך פון זון־שטויב אין דעם

בעזים, וואָס שיסט אַמאָל אַריין, אַן עק פון אַ קאָמעט אין אַ זון־באַגאָסן צימער.

דער פרייז־פּיטער, וואָס פּלעגט ליגן גאַנצע טעג אַ באַשמירטער מיט פעטס און זיך שמעלצן, גייט שוין אַרום אויף די פיס און שמייכלט אויך זוניג. ער האָט זיך שוין אַ היבש ביסל אַקלימאַטיזירט און אַרונטערגעלאָזט פון זיין אַטלעטישער ווירדע. ער גייט שוין אַרום מיט אַ ווייבל ווי אַ ליאַדע מאַנספּערשוין און פּאַרגעסט אַפילו צו אַק־צענטירן זיינע טריט אָדער צו הויבן דעם ברוסט־קאַסטן. ער טראָגט נאָך אַלץ דעם וואוילאַיגגלערישן סוועטער פאַרקאַלנערט אַרום האַלדז און דעם דאַשעק פון היטל, אַן אַ זייט, אָבער ער שרעקט שוין מער נישט מיט זיין גוואורע. פאַרקערט, זיין דאַמע וואָס ער האָט זיך אָפּגעזוכט קוקט גאָר אויס ווי אַ פרייז־פּיטערן. זי טרעט שווער אויף אירע סאַנדאַלן מיט איר גאַנץ היבשער וואָג. אירע רויט־גע־פאַרבטע פיספינגער, אירע פּעטגעפאַרבטע באַקן, אירע קלעפּיק־גע־פאַרבטע ליפּן, אירע עטלאַכע גאָלדענע ציינדלאַך און איר אונטערגע־הויבענער שווערער בוזעם באַלאָדן מיט אַלדאָסגוטס, פּאַסן זיך אַזוי שטאַרק צו זיין איינגעפאַלענער נאָז, אַז קיין בעסערן שידעך האָט אים קיינער נישט געקענט צוקלויבן.

הינטער אים, מיט טריטעלאַך פון אַ שערלאָק האָלמס, גייט אַליין פאַר זיך זיין מענעדזשער און „מאַן־פרייטאָג”. ער מאַכט זיך קילע־יאָדע ווי ער וואָלט געקוקט אויף דעם נעכטיקן טאָג און געטראַכט פון הימל אַ יאַריד, אָבער אינדערעמעסן לאָזט ער נישט אָפּ קיין אויג פון זיין שטיקל ברויט. ער גייט אַליין פאַר זיך, ווייל ער איז צופיל געשעפטסמאַן, ער זאָל זיך לאָזן פאַרדרייען דעם קאָפּ מיט שיף־ווייבער — אַז ביי אים איז גאָר דער קאָפּ פאַרנומען מיט פּלענער, כעשבוינעס און גאַנצע סטראַטעגיקעס.

דער דאָקטאָר, וואָס טשאַטעוועט שוין אויף מיר עטלאַכע טעג, האָט מיך ענדלאַך דערטאַפּט. ער האָט אַן צערעמאָניעס געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט צו זיין ווייב, אַז זי זאָל זיך פאַרנעמען און גיין איר וועג און ער האָט מיר גלייך געגומען ערקלערן מיט אַלע איינצל־הייטן, ווי אַזוי ער האָט ענדלאַך ענטדעקט אַ רעפּוע פאַר דער אומ־היילבאַרער „אַדיסאָן־קראַנקהייט”.

דער כירורג מיט די קליינע פּעטע הענטלאַך און דעם קיילעכדיקן פּאָנים, כאַפּט דעם אָנבליק פון אַ קלוגן הונט. ערטערווייז זענען די באַקן זיינע באַצירט מיט רויטע, אַזש בלויע פלעקן. ער איז אַ ניד־ריקער, אָבער ווען ער רעדט טענצלט ער אונטער און שפּרינגט אין

פּאַנים אַריין. זיין פּראַקטיקע איז איינגעטיילט אויף אַ האַלב יאָר אַמע־ריקע און אַ האַלב יאָר איראָפּע. אַמאָל האָט איראָפּע געמיינט דייטש־לאַנד, אָבער איצט, זאָגט ער מיט אַ זיפץ, איז עס אויסגעשלאָסן! פאָרט ער קיין עסטרייך צו אַ קאָנגרעס פון דאָקטוירים, וואו ער וועט אויפטרעטן און אַנטפּלעקן זיין היילמיטל פאַר דער „אַדיסאָן־קראַנקהייט”.

ער איז מיר מאַסביר אויף זיין גראַטעסק פון אידיש־דייטש־ענגליש און עטלאַכע גוט־אָפּגענוצטע העברעאישע פּסוקים, אַז אין אַלגעמיין זענען דאָקטוירים אייגנטלאַך — דאָ קומט אַביסל אַ גרעבלאַך וואָרט, וואָס דער דאָקטאָר רעדט אַרויס מיט אַ ווילדער האַנאָע. ער מאַכט אַ שטיקל פּויזע צו זען, וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס שאַרפע וואָרט האָט געמאַכט אויף מיר און צי איך האָב געכאַפּט אויף ווי ווייט זיינע פאַך־קאָלעגן זענען נישט קיין כאַכאָמים. דאָס וואָרט זאָגט ער אין מערצאָל און ער פּאַסמאַקעוועט זיך, ער שרייט עס אויס הויך, אַז אַלע זאָלן הערן.

אָט־וואָס דאָקטוירים זענען! יו טינק — זאָגט ער אויף זיין דייטשמערישן ענגליש און ער פאַלט גלייך אַריין אין אַ אידישער אינטאָנאַציע, אַז אַ דאָקטאָר איז מי יוידייאָ וואָס פאַר אַ קלעווער מען, אָבער, ווענדט ער זיך שוין צוטרוילאַך צו אַ קריסטלאַכער דאַמע וואָס גייט לעבן מיר, די טרוט איז אַ פיזישן איז אַ —

ער ענדיקט זיין זאַץ ווידער מיט דעם אידישן וואָרט און ווידער מיט כסידישער היסלאָוועס, דאָס וואָרט וואָס איז פאַר אים דער נאָן פּלוס אולטראַ פון איבערגעבן די אומגעהייערע טיפּשעס פון דאָקטוי־רים. די באַגלייטערן מיינע זוכט שוץ ביי מיר קעגן דעם אומפּאַר־שטענדלאַכן אויסדרוק און דער דאָקטאָר באַשטייט דאַווקע, אַז איך זאָל עס איבערזעצן.

טעל האָר, זאָגט ער, וואָט איט מיענס, איטס נאָ שעים! איטס יומען.

די קריסטין כאַפּט זיך, אַז עס איז עפּעס נישט גאָר דעליקאַט און אויס מוירע, טאָמער נעם איך און זעץ עס טאַקע איבער, גליטשט זי זיך זייער עלעגאַנט אַרויס פון אונדזערע הענט און פאַרשווינדט.

איר זעט — רייבט ער זיך די פעטע הענטלאַך פון גרויס פאַרגע־ניגן. — איך האָב זי פאַרטריבן. איך האָב פיינט, אַז ס׳פּלאָנטערן זיך ווייבער, ווען מענער רעדן פון ערנסטע איניאָנים.

און דאָ גייט ער אַביסל אָוועק אין אַ זייט און גיט מיר אַ גאַנצע לעקציע, ווי עקאָנאָמיש מען דאַרף זיין מיט ווייבער: פלירטן, פריילאַך

מאַכן, זיך נאַריש מאַכן, מייכעטייסע, אָבער — פּרעזערווירט אייער מענערשע ענערגיע, אייער לעבנס־זאַפט! פאַרשווענדט נישט אייערע קויכעס! לערנט זיך אויס האַנאָע צו האָבן פון לעבן און צו זיין שפּאָרזאַם! עס איז נישט קיין „מעין המתגבר״! דאָס זאָגט אייך אַ גרויסער דאָקטאָר און נישט גלאַט אַזוי אַ דאָקטאָרל וואָס איז, איר ווייסט שוין אַליין, וואָס. אָבער ער וויל, כאַלילע, נישט ריזיקירן און ער זאָגט מיר ווידעראַמאָל וואָס דאָקטוירים זענען. דאָס ווייב זיינס קומט אים אַנטקעגן און ער טיילט זיך מיט איר אויך וואָס דאָקטוירים זענען — זאָל זי אויך האַנאָע האָבן. זי שמייכלט אין פאַרלעגנהייט און גייט ווייטער איר וועג.

די לאַטווישע דאַמע גייט פאַרביי און באַגריסט מיך. איך שטעל פאָר דעם דאָקטאָר און ער נעמט גלייך אויסנוצן די געלעגנהייט. ער שפּאַצירט איבער איר מיט די הענט אונטער דעם אויסרייד, אַז זי האָט אַ שיינעם האַלדז, אַ געזונטע הויט, אַ פיין אַנטוויקלטן ביוסט, אַן עמעס פּראָפּאָרציאָנעלע פּלייצע. זיינע פעטע הענטלעך לאָזן זיך וואוילגיין, ביז זי דערשמעקט, אַז דאָס איז עפּעס מער ווי אַ דאָקטאָרשע אונטער־זוכונג און זי אַנטשולדיקט זיך.

אָט האָב איך אייך געגעבן אַן אילוסטרירטע לעקציע. מען קען נישט זאָגן, אַז כ׳האָב קיין האַנאָע נישט געהאַט פון אַ גלעט אַהין און אַ גלעט אַהער, אָבער דער איקער איז זיך צו האַלטן ווי אַ מאַן און פּרעזערווירן דעם קוואַל פון ענערגיע.

ער דערקלערט מיר, אַז דעם פּאַטאַלסטן טאָעס וואָס דאָקטוירים מאַכן איז צו רעדן וועגן פאַרשידענע קראַנקהייטן. דער עמעס איז, אַז עס זענען נישטאָ קיין באַזונדערע קראַנקהייטן. מענטשן ווערן איינגעטיילט אין צוויי קלאַסן — אין געזונטע און קראַנקע. אַזוי עלעמענטאַר איז עס, נאָר דאָקטוירים האָבן עס פאַרפּאַטשקעט מיט קאָמפּליצירטע טעאָריעס. אַ געזונטער מענטש האָט אַלע קראַנקהייטן, אָבער ער באַמייסטערט זיי, ער האַלט זיינע גלידער אין האַרמאָניע. ער ריטמיזירט זיין לעבן. ביי אַ קראַנקן מענטשן צעשפּילן זיך אַלע זיינע אַזוי גערופענע קראַנקהייטן מיטאַמאָל און זיי ווערן די הערשער פון דער סיטואַציע. נישט פאַראַן אַזאַ זאַך ווי ראַק אַליין פאַר זיך. אַז אַ מענטש איז קראַנק האָט ער די נייגונג צו האָבן אַ ראַק, האַלט ער ביי קריגן סוכאָטע, איז ער גרייט צו שטאַרבן פון לונגן־אַנטצינדונג — האַקלאַל, ער האָט אַלץ וואָס אין פּאָסעק שטייט. אַ דאָקטאָר אַ — איר ווייסט שוין אַליין וואָס איך מיין, טאַפּט אָן און זוכט אויס אַ באַ־זונדערע קראַנקהייט. אַ גליק האָט אים געטראָפן! דיאַגנאָזע! ער־

נעמט גלייך און באַמבאַרדירט די דאָזיקע קראַנקהייט מיט מעדיצי־ נישע שמאָכטעס און פאַרזעט דאָס גאַנצע פעלד, דעם מענטשלאָכן קערפּער. אַזאַ פּראַקטיקע איז ווי אַמאַטאָרישע קונסט. עס האָט גאָר־ נישט צו טאָן מיט לעבן און איז נישט מענטשלאַך. ער טאַפּט אַ קראַנק־ הייט אין דער פינצטער און פאַרזעט בעאייס מייסע דעם קראַנקן מענטשן, וואָס אַלץ איז ביי אים אַרויס פון די האַלאַבליעס. ער, דאָס דאָקטאָרל, פאַרשטייט נישט, אַז ער האָט צו טאָן מיט האַרמאָניע און דיסהאַרמאָ־ ניע. ער לייגט צו דעם סטעטאָסקאָפּ, הערט זיך צו צום האַרץ — איר ווייסט, וואָס אַזוינס אַ האַרץ איז? יענער דאָקטאָר ווייסט אויך נישט, פייפט אים אַריין אין די אויערן. ווען מען הערט זיך גוט צו צום האַרץ הערט מען, ווי זאָל איך אייך זאָגן, אַ גרויסע וואַגנער־דראַמע. אַט פּאָמפּעט עס זיגרייך ווי ביים רייטן פון די וואַלקירע, אויף די הימלישע קאָפּיטעס און אַט קומט דער קויל דמאָמע דאַקאָ — ליבעסטאָד. ברוך דיין אמת!

ער פאַרשלעפּט מיך אין אַ ווינקל און נעמט אַרויס אַ בראָשורע פון בוזימקעשענע.

אַט וועל איך אייך פאָרלעזן אַ לעקציע, וואָס איך האָב געהאַלטן אין 1900. די לעקציע וואָס איז דאַן פאַרעפנטלאָכט געוואָרן, האָט געמאַכט אַ פּוראָר אין דער גאַנצער מעדיצינישער וועלט און האָט מיך גלייך אַוועקגעשטעלט אין די פראָנט רייען פון די גאָר גרויסע מעדיצינער פון אונדזער דאָר.

אַנטקעגן וואָס וויל איך אייך פלוצים לייענען אַ מעדיצינישע לעקציע? ווייל איך וויל אייך באַווייזן, אַז מעדיצין איז די אַלערהעכטע פּאָעזיע. הערט זיך פריער צו צום קלאָפּ און פאַל פון ווערטער, וואָס זענען שוין קלאַסיש; קיינער צווייפלט שוין נישט, אַז דאָס איז פּאָעזיע, אַז דאָס איז געזאַנג פון זילבן:

She walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies;
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes.

יעדעס ביידער־אינגל ווייסט, אַז דאָס איז פּאָעזיע —

She walks in beauty, like the night

ער דעקלאַמירט עס מיט טראָפּ און טאַנצט אויס בעאייס ער מעסט די שורע, אונטערשטרייכנדיק די אַקצענטירטע זילבן און אַרונטערפאַנפנדיק די נישט אַקצענטירטע. ער שטרענגט זיך אָן צו

לייענען אַזוי, אַז מען זאָל קריגן אַ באַגריף ווי שיין די שורע איז געשניצט.

האַלט אין קאָפּ דעמזעלבן ריטם און דיזעלבע מוזיק און איר וועט זען, אַז אָט־די מוזיק איז אייגנטלאַך געווען דער פונדאַמענט פון מיין מעדיצינישער לעקציע. געדענקט־זשע נאָכאַמאָל —

And all that's best of dark and bright

אָבער לייגט צו קאָפּ. עס כאַפּט זיך נישט אַזוי לייכט, לאָזט פריי אייער נעשאָמע, נעמט אַרונטער די לאַפּעס פון איר און זאָל זי זיך צעזינגען אַנדאַנטע קאַנטאַבילע.

ער ווערט גאָר אַן אַנדער מענטש. זיינע אויגן ווערן פאַרהויכטע שויבן אין אַ רעגן. דאָס פאַרגרעבטע פּנים ווערט אַביסל געלייטערט. ער קלאַפּט צו מיט דעם פוס צום טאַקט ביי יעדן זאַץ. אויף זיין פּנים רויטלט זיך אַ געפיל, וואָס איז אַ געמיש פון שעמעוודיקייט און גרויסהאַלטעריי. ער זעט אויס ווי אַ פּראָווינציעלער מעכאַבער. ער לייענט אַ ווערק, וואָס האָט אים געקאָסט האַרץ, ער פילט, אַז דערפאַר קומט אים דער סאַמע אויבנאָן ביים טיש פון אומשטערבלאַכקייט, וואו מען שניידט די גרויסע לאַכמעס לויב־געזאַנגען און שטיקער לעוויאָסן אַנערקענונג און מען כאַפּט שיראַיִעם פון האָמערס און שעקספּירס זינגענדיקע פינגער.

דער ביראָנישער צויבער פון זיין פּאָעטישן מוסטער איז שוין לאַנג אויסגעוועפּט געוואָרן פון מיין זיקאָרן, אָבער ער זינגט נאָך אַלץ אויס זיין טראַקטאַט. די לענגסטע מעדיצינישע טערמינען, וואָס באַטייטן אַלערליי מיעסע און עקלהאַפּטע בלוטקראַנקהייטן, הויטקראַנקהייטן, מאָגנקראַנקהייטן, לעבערקראַנקהייטן, זינגט ער אויס און מאַכט מיט די פּיסלאַך טערפּסיכאָריש, ווי די ווערטער וואָלטן געווען כאָלעמשפּראַך, בלויז דינער פאַנטאָמים־מאַטעריאַל פאַר אַ טאַנץ.

ער לייענט און פלאַקערט, פלאַקערט און לייענט. נאָך אַ שטונדיקער דעקלאַמאַציע לייגט ער צוריק די בראָשורע אין בוזימקעשענע מיט אַ דערקלערונג, אַז ער האָט מיר בלויז געוואָלט באַווייזן וואָס אַזוינס מעדיצין איז. מעדיצין איז מיסטיק, אינטואיציע, מוזיק, פּאָעזיע. פאַרשטייט זיך, אויב עס ווערט פּראַקטיצירט פון אַ דאָקטאָר און נישט פון א

און דאָ גיט ער אַ צעפּראַל די מעגושעמדיקע ליפּן און ס׳גיט זיך ווידער אַ קייקל אַרויס זיין באַליבט וואָרט. דאָס פּנים קריגט צוריק די בלוי־רויטע פלעקן, אַלס ווערט צוריק איינגעפּלעטשט. ער שרייט

אויס דאָס וואָרט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, קעדיי צו זיין אַבסאָלוט זיכער, אַז יעדער איינער הערט עס. און מיט דערזעלבער היספּיילעס וואָס ער האָט ערשט געכאַפּט פון בייראָנס שורעס און דערצו נאָך מיט אַ היבשן צוגאָב פון נאַציאָנאַלן שטאָלץ, רופט ער אויס:

אַ מאַקע האָבן גויעם אַזאַ מעכאַיעדיק וואָרט!

II

אויף אַ באַנק זיצט אַ מאַן וואָס טראָגט אַ פראַנצויזיש יאַרמולקעלע אויפן קאָפּ און וואָס קאָקעטירט מיט אַ פּירעקעכדיקער גרייז־גרויער באָרד. ער האָט נאָר וואָס פאַרענדיקט זיינע פלעגמאַטישע גימנאַס־טישע איבונגען און איצט זיצט ער און טיינעט זיך אויס מיט צוויי יונגע מיידלאַך וואָס דאַמלען זיך. זיי קוקן דעם אַלטן אַנשטעלער אין מויל אַריין און דער אַלטער האָט אַ פאַרפירערישע יונגע שטים, ווי ער וואָלט געשפּילט פּלייט. די שטים איז מאַרגנדיק דורכגעשווענקט און ריין, ער פאַרהאַלט אונדז עלעגאַנט מיט דער באַמערקונג, אַז דאָס איז שוין דאָס 67טע מאָל, וואָס ער קרייצט דעם אַטלאַנטיק, אָבער אַזאַ וואונדערבאַרע רייזע געדענקט ער נישט.

די לופט איז שאַמפּאַניער! — ער פאָכעט מיט די נאָזלעכער און אָטעמט אַריין און אַרויס מיט שטודירטער רעגלמעסיקייט עטלאָכע מאָל.

דער דאָקטאָר פאַרלירט נישט קיין רעגע. ער נעמט גלייך פּראַק־טיצירן אויף די יונגע מיידלאַך, אָבער זיי אַנטלויפן ביידע ווי צוויי דערשראָקענע הינדלאַך.

אַז די מיידלאַך האָבן זיך אָפּגעטראָגן און דער באַבערדלטער דערפילט זיך אין מענערשער קאָמפּאַניע גיט ער אַ זאָג אַרויס אַ גראָב וואָרט אויפן כעשבן פון די מיידלאַך, אָבער אַלץ מיט דערזעלבער איי־דעלער פלייטן־שטים. ער רעדט און רעדט און רעדט און דערציילט וועגן זיך, אָבער וואָס מער ער דערציילט, אַלץ ווייניקער ווערט מען געוואָר, ווער ער איז. ער הייסט לאַוסאָן און אַמאָל זאָגט ער, איז ער געוועזן גאָר־גאָר, קימאַט אין מיליאָנערן קלאַס. היינט איז ער — ווער ווייסט וואָס ער איז?

ער ווייסט אַלץ. ער רעדט אויסגעצייכנט אַ פיר־פינף שפּראַכן און אַלץ מיט דערזעלבער זיכערקייט און אויף דערזעלבער פלייט. כאָטש ער איז אַ קריסט, איז ער גוט באַהאַוונט אין אידישע איניאָנים, ווייסט אַלץ וואָס מען דאַרף וויסן וועגן ציאָניזם, קען אַפילו די נעמען פון אידישע צייטונגען און —

איך האָב ליב אַ איד, אָבער ער זאָל זיין אַ איד. איך האָב פיינט בלאָף. בלאָפן קען איך אַליין. אַמאָל האָב איך געזאָגט צום באַנקיר אָטאָ (מיר האָבן זיך גערופן ביי די ערשטע נעמען) ביזט אַ לויז! נישט קיין איד און נישט קיין טערק. אַ לויז ביסטו, אָטאָ! און ער, אָטאָ, ענטפערט מיר — ווינסענט, ביזט גערעכט, אָבער מען דאַרף לעבן אויף דער וועלט און מאַכן עטלאַכע דאָלאַר. דערפאַר איז דער ראַביי אייערער אַ פרינץ. סטיפען זאָג איך צו אים, זאָג איך, פאַלט דיר עפּעס שווער צו פירן דאָס האַרטנעקיגע אידישע פאָלק און סטיפען לאַכט און ברומט אויף זיין באַס. פאַרשטייט זיך, אַז פעליקס איז גאָר אַן אַנדערער טיפּ איד ווי אָטאָ איז געווען. אַוואַדע האָב איך געקענט דעם אַלטן דזשייקאָב, דעם קליינעם יאַהודי, וואָס האָט געשאַרט גאָלד אין אַמעריקע, גערעדט מיט אַ דייטשן אַקצענט, דער פילאַנטראָפּ וואָס האָט איבערגעלאָזט אַ פייג פאַר איסראַעל. אוי איז דאָס געווען, און זיין זון, אָבער דע מאַרטואיס ניל ניסי באָנום, כאָטש אָטאָ איז שוין אויך מיט די הייליקע. איך וואָלט געוואָלט זען מיט וועלכע הייליקע אָטאָ האָט זיך אַוועקגעזעצט. איך וועט זיך, אַז ער האָט געסנאָבט אייער באַנדע הייליקע און גלייך געטראָפן צו אונדזערע מאַרטירער פון דער קירכע. איך האָב ליב אידן. אין מיר מוז זיצן אַ אידישע נעשאָמע. ניינציק פּראָצענט פון מיינע געליבטע זענען געווען אידישע, און מיינע ערשטע צוויי ווייבער זענען אויך געווען אידישע און דאַווקע זיי, די אידישע, האָבן קיינמאָל נישט פאַרלאַנגט קיין סענט אַלימאָני. און אַמאָל מאַך איך אַזוי צו רוזוועלטן: ווער מען בלאָפסטו? ווער מען ווילסטו בלאָפן מיט סאָציאַליזם צווישן קאַפּיטאַליסטן און קאַפּיטאַליזם צווישן סאָציאַליסטן? אָבער רוזוועלט פאַרשטייט אַ קיבעץ, ער איז אַ דורכגעטריבענער פּאָליטישן וואָס שפּילט אויסגעצייכנט דעם שטאַטסמאַן, ער איז אַן עמעסער אַמעריקאַנער. וואָס איז אַזוינס אַן עמעסער אַמעריקאַנער? קוידעמקאָל אַ גוטער פאַמיליען־פאַטער. ווען איך וואָלט געווען אַ גוטער פאַמיליען־פאַטער, וואָלט איך געווען אויפן סאָמע שפּיץ פון לייטער. האָב איך אָבער, אין דר׳ערד אַריין, ווילד בלוט אין זיך.

דער דאָקטאָר וואָס האָט געמוזט שווייגן אונטער דעם מאַבל פון רייד, האָט ענדלאַך געקראָגן אַ געלעגנהייט זיך אַנצוכאַפּן אין דעם ווילדן בלוט. ער האָט גענומען דערלאַנגען אַ לעקציע ווי אַזוי מען דאַרף צאַמען אַזאַ ווילד בלוט, אָבער מר. לאַוסאָן האָט אים איבערגעשלאָגן און גענומען רעדן אויטאָריטעטיש איבער מעדיצין אויך. דאָס איז שוין געווען צופיל פאַר דעם דאָקטאָר און ווען איך האָב געזען,

אַז ער איז גרייט אַט־אַט צו עקספּלאָדירן, האָב איך באַצייטנס גענומען און ערקלערט מר. לאָוסאָנ׳ן, אַז מיר האָבן דאָ פּאָר זיך איינעם פון די באַרימטסטע ניו־יאָרקער כירורגען.

מר. לאָוסאָן איז נישט געפאַלן ביי זיך און איז קנאַפּ ניס־פּאָעל געוואָרן, ער האָט שוין געהאַט גרייט אַ געשיכטע וועגן זיין נאַנטשאַפט מיט דר. אַלעקסיס —

אָבער נאָך איידער ער האָט געקראָגן אַ געלעגנהייט אַרויסצו־רעדן דעם צווייטן נאָמען, איז דער דאָקטאָר אויפגעשפּרונגען, זיינע בלויע פלעקן זענען געוואָרן אָנגעגאָסן מיט אַלט בלוט און דאָס גאַנצע פּאָנים האָט אויסגעקוקט ווי די שאָלאַכץ פון אַ פּאַטלאַדזשאַן.

זאָגט אייער אַלעקסיס׳ן, אַז ער איז אַ — און דער דאָקטאָר האָט פאַר לאָוסאָנ׳ן אַרויסגערעדט דאָס ליבע וואָרט מיט אַזוי פיל האַרץ, אַז אַפילו אַ קריסט זאָל עס קענען כאַפּן. — ווייסט איר וואָס דאָס איז אַזוינס?

צי לאָוסאָן ווייסט? ער האָט געלאַכט מיט אַ ווילד געלעכטער. אַוואַדע ווייסט ער גאַנץ גוט וואָס דאָס איז אַזוינס. בלויז דער פאַקט וואָס אַ קריסט פאַרשטייט גוט דעם טאַם פון זיין באַליבט וואָרט האָט דעם דאָקטאָר אַביסל באַרואיקט.

רעגט זיך נישט אויף! אייער פּולס מוז איצט שלאָגן ווי אַ האַ־מער, אייער בלוט־דרוק האָט מיסטאָמע אַרויפגעטאַנצט און אייער האַרץ —

זאָרגט זיך נאָר נישט פאַר מיין פּולס און פאַר מיין האַרץ, זאָגט שוין דער דאָקטאָר אַביסל געלאַסענער — האַרץ און בלוט־דרוק לאָזט איבער צו מיר. וואָס איז אייער פּראָפעסיע?

מר. לאָוסאָן האָט דערויף געגעבן עפּשער גאַנצע צוואַנציק ענט־פערס, אָבער מיר זענעןביידע נישט קליגער געוואָרן. עס זאָל הייסן, אַז ער איז עפּעס אַ נאַנטער שמעלקע מיט גרויספינאַנץ, מיט וואָל־סטריט און מיט געלט, געלט. געלט וואָס קלעטערט אַרויף און געלט וואָס ליגט אין דער אַדאָמע. היינט יאַכטשיפן און מאַרגן די גאַז־רער אָדער אַ שטריק אויפן האַלדז, דזשאַנגל, כאַיעס, מען בייסט זיך און גלייך אין די גאָרגלען. גאַנאָווים וואָס נעמען ביי דיר אַרויס עטלאַכע מיליאָן מיט אַ שמייכל, אָבער ער קען זייער שפּיל אויסגעצייכנט. ער איז אַזוי קלוג ווי זיי און פּונקט אַזאַ פערד־גאַנעוו. אַט לאָמיר נעמען קופער—

אָ, ניין! דער דאָקטאָר וועט אים נישט לאָזן נעמען קופער — דאָ איז ער שוין אויפגעשפּרונגען מיט מער קאַס, ווי בעאַיס עס האָט זיך

געהאַנדלט וועגן האַרץ און וועגן בלוט־דרוק — אים וועט ער דערציילן וועגן קופּער! אַ שאַרלאַטן זענט איר, אַן אויסוואורף, אַ ליגנער! אים וועט ער געבן אַ לעקציע אין קופּער, ער וועט נישט דערלאָזן, אַז אַ ליאַדע־ווער זאָל אים לערנען וועגן קופּער. 250 טויזנט דאָלאַר האָט ער אַוועקגעלאָזט מיטן רויך אויף קופּער, זיין גאַנצע מי און האַרע־וואַניע איז אַוועק אויף קופּער און דאָס איבעריקע האָט אויסגעליידיקט מר. מאַרקוס און זיין פּאַטריאָטישע באַנק, וועט דער־אַ אים לערנען וועגן קופּער. ליגנער! וואָלסטריטער גאַנעוו!

דאָ איז אונטערגעקומען דעם דאָקטאָרס ווייב. זי האָט אים גע־נומען באַרואיקן מיט אַלע בעסטע מיטלען. דער דאָקטאָר האָט איב־גאַנצן געציטערט. אים האָט ספּעציעל פאַרדראָסן וואָס דער מר. לאו־סאָן זיצט רואיק מיט אַ גנייוועש שמייכעלע, האָט ער זיך אָנגעכאַפּט אין אַ שטרוי און אויסגעשריען:

קופּער ווייסט ער אויך אָט־דער קופּערנער —

ער האָט זיך געלאָזט אַוועקפירן ווי אַ קליין קינד און צום ווייב האָט ער נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין שרייען —

אָט דער־אַ — דאָ איז ווידער געקומען ווי אַ באַלזאַם דער ליבער עפּיטעט — וויל עס מיך לערנען וועגן קופּער.

מר. לאוסאָן איז אַלץ נישט געווען געפּלעפּט. ער האָט צוריק אָנגע־שטעלט זיין בעסטע שטים און מיט גרויס ראַכמאָנעס קימאַט דעק־לאַמירט אויף דעם מוזיקאַלישן גאַרגעל.

אָט דאָס זענען זיי, די קאַרבאַנעס, אין די צענדליקער טויזנטער איבער גאַנץ אַמעריקע. אָט־די צוטרוילאַכע, וואָס האָבן צוריק אויס־געשפּיגן די גאַנצע קולידזש־פּראָספּעריטי, הואווערס צווייי הינער אין יעדן טאָפּ, און גלייך אין די קעשענעס פון וואָלסטריט. אַ ראַכמאָנעס. ווען איך וואָלט געווען געוואוסט וואָלט איך נישט דער־מאָנט קופּער, ווען מען גיט מיר אַ מיליאָן. אַזאַ מענטשן טוט עס וויי — זאָגט מר. לאוסאָן מיט אַ געמאַכטער פייערלאַכקייט. אָבער מען זעט, אַז ער עסט זיך קנאַפּ אָפּ דאָס האַרץ פון דער גאַנצער גע־שיכטע, אַפילע נישט פון די באַליידיגונגען.

דער דאָקטאָר שפּאַנט אַרום און אַרום דעם גאַנצן דעק איינמאָל און צווייימאָל. ער וואַרפט בייזע, פאַרניכטנדיקע בליקן אויף מר. לאו־סאָנען. מר. לאוסאָן קוקט אים נאָך אַלץ אָן מיט אַ געמאַכטער ראַכ־מאָנעס־מינע און מיט דעם באַהאַלטענעם גיפטיק שמייכעלע, וואָס וואָלט דעם דאָקטאָר נישט געגעבן קיין ניקל אַפּילע, ווען ער זאָל זיך האַלטן ביי אויסשטרעקן אָדער ביי פאַרוואַרפן אַ פּעטליע אַרום האַלדז.

ביי דעם דריטן אַרום און אַרום בלייבט דער דאָקטאָר ווידער שטיין פּאָר אונדז און ווי ס׳וואָלט גאָרנישט געשען פרעגט ער מר. לאוסאַנען:

איר שפּילט עפּשער שאַך? יאָ! איר שפּילט? אַז איר זענט שוין יאָ אַזאַ כאַכעם, קריגט איר ביי מיר אַ ריטער פאָר און אויב איר וועט מיך שיין בעטן אַ גאַנצן ראַך — קומט וועט איר קיבעצן.

איך זאָג זיך אָפּ פון פאַרגעניגן און בלייב אויפן דעק.

דער בעסאַראַבישער איד פון באַגאָטא כאַפּט זיך גאָר מיט מיר אַרום. ער זוכט מיך שוין עטלאַכע טעג און קען מיך נישט געפינען.

וואו דריי איך זיך אַרום? מיט גויעם אָדער מיט שיקסעס? איי די שיקסעס! איר זעט דאָרט אַ שיקסל? די־אָ מיט די באַקע־טע פּיס, וואָס זיצט און שטריקט און כאַטש גיב איר אַ מאַקע, קוקט זי נישט אויף קיינעם. איך דריי זיך שוין האַקאַפּעס אַרום איר זייט דעם ערשטן טאָג אויף דער שיף. און מיינט איר נאָר איך אַליין? אַ גאַנצע טשאַטע הונגעריקע וועלף. אָבער זי שענקט נישט קיינעם אַ קוק. מיינט איר, עפּשער, די גאַנעווטע ווייסט נעבעך נישט, אַז מען קוקט אויף איר? אוי ווייסט זי! זי לעבט דערפון. זי האָט עס ליב. און עפּשער פאַלט אייך כאַלילע איין, אַז דאָס איז אַ קראַסאַוויצע, אַ נעכטיקער טאָג! דאָס הייסט, וואָס מענטשן רופן געוועגלאַך אַ קראַ־סאַוויצע איז דאָס שטיק שלאַק ווייט דערפון, ווי איך בין איצט ווייט פון באַגאָטאַ. הויט און ביינער און פּיסלאַך ווי שלאַנגען. איר זעט עפּעס ווי זיי זי קאָרטשען זיך אַרויף און אַראָפּ, ווי זי פאַרשלייפט איין פוס אין דעם אַנדערן און שלייפט אים אָפּ — קען אַלע קעצענע שפּיצ־לאַך. האָט אַפילע אונטערגעשאָטנטע אויגן פון אַזויפיל זינדיקע מאַכ־שאָוועס. וואָס אַרט אייך? איך בין אַ מייווען אויף די זאַכן. איך בין זיך גרייט צו וועטן, אַז די אַלע שיינהייטן, די פון וועלכע מען לייענט אין די היסטאָריעס און מאַנסעביכלאַך, די וואָס האָבן גוט אויסגעזויגן די מאַנסבילן, זענען געווען קנאַפּע קראַסאַוויצעס, די שיינע העלענאַס, די קלעאָפּאַטרעס — אַזעלכע דאַרע כאַלערעס זענען דאָס געווען ווי דאָס שיקסל. רעשאָאים וואָס האָבן אין זיך געזאַמלט געהענעם־פייער, פייער אויף פייער, נישט פאַרגונען קיינעם קיין שמייכל, טאָמער וועט יענער כאַלילע האַנאָע האָבן און טאָמער וועט עס אַליין האָבן אַביסל פאַרגעניגן. פאַרברענט געוואָרן טאָג און נאַכט, ביז זיי האָבן ענדלאַך אַריינגעכאַפּט דעם ריכטיקן לעשטש, וועמען זיי האָבן געוואָלט און, ווייל צו זיין לעבן, מיט אַזאַ כעוורעמאַן רעכענען זיי זיך אָפּ פאַר אַלע צייטן און פאַרסאַרפן אים, פאַרברענען אים אויף

טויט. איר מיינט איך ווייס נישט, מען דאַרף פון אַזעלכע מאַכשייפעס וויכן און לויפן וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט, אָבער גיי לויף, אַז איך דריי זיך שוין עטלאַכע טעג אַרום דעם שיקסל ווי אַ לעקיש און זי, גלויבט מיר, ווען איך וואָלט געווען אַ ציבעלע, אָדער אַ רעטאַך, וואָלט זי מיך אַסאַך מער באַמערקט. זייט־זשע מיר געזונט. איך גיי זיך שוין וויטער דרייען. ס'איז נעכטיקע טעג און אַרויסגעוואָרפענע אַרבעט, אָבער עפשער וועט פאָרט עפּעס אַרויסקריכן דערפון.

נישט ווייט פון מיר גייט אָן אַ הייסער געשפּרעך וועגן ביכער, און אַזוי ווי מיין אַלטבאַקאַנטער דענישער פריינט איז איינער פון די געשפּרעכלער, באַנוצט ער זיך מיט פאַרשידענע שפּיצלאַך מיך אויך אַריינצוציען. ער פאַרטשעפּעט מיך מיט ווערטער און לייגט גאַנצע נעצן מיך צו פאַנגען, אָבער איך ווער זיך מיט אַלע קויכעס.

אָן אויסגעדאַרטער יונגערמאַן מיט אַ קליין, שמאָל קעפּל רעדט עקספּערט־מעסיג וועגן דער אַמעריקאַנער בוך־אינדוסטריע, וועגן שרייבער, וועגן גריניטש ווילעדזש, וועגן זיין ברודער וואָס איז פאַרפאַלן געוואָרן אין ווילעדזש און וועמענס שטענדיקע באַשעפטיקונג איז—פּראָפעסיאָנעלער פרייגייסט. ער איז שוין געווען אָן אַנאַרכיסט, אַן איי־דאַבליו־דאַבליו, אַ סאָציאַליסט, אַ קאָמוניסט און איצט איז ער שוין ענדלאַך אַ האָמאָסעקסואַליסט.

דער סקאַנדינאַווער האָט מיר נאָך מיט עטלאַכע טעג צוריק געגעבן די פולסטע איינצלהייטן וועגן דעם אויסגעדאַרטן יונגנמאַן — אַז ער איז, ערשטנס, נישט אַזאַ יונגערמאַן ווי ער קוקט אויס, אַז ער איז אָנגעשטאָפּט מיט יאָרן און מיט געלט, אַז ער איז דער פּרעזידענט פון אַן אַלטן אַמעריקאַנער פאַרלאַג, וואָס גיט אַרויס טעקסטביכער פאַר אונדזערע אוניווערזיטעטן און מיטלשולן. די פאַרלעגעריי האָט ער געיאַרשנט פון זיין טאַטן און זיידן. דער דאָזיקער יונגערמאַנטשיק, ווייסט אַלץ דער סקאַנדינאַווער צו דערציילן, האָט שוין אָפּגעגעט צוויי ווייבער און מיט יעדן ווייב האָט ער געהאַט צו צוויי קינדער. איצט פאָרט ער, צום ערשטן מאָל אין די לעצטע צוועלף יאָר, פאַר אַ וואַקאַציע. פאָרן פאָרט ער קיין דייטשלאַנד, וואו ער וויל זיך נענטער באַקאַנען מיט דייטשע מעטאָדן פון ביכער־פאַרלאַגן, מיט וועלכע ער זוכט אויך געשעפטלאַכע פאַרבינדונגען. דורך דער גאַנצער רייזע האַלט ער אין איין שיקן ראַדיאָגראַמען צו זיין פירמע, ווייל ער איז אומרואיק, — ער האָט איבערגעלאָזט דאָס געשעפט אויף פרעמדע

הענט און ער איז אַ מענטש וואָס האָט אַליין ליב צו אַרבעטן שווער און האָט ליב צו זען ווי אַנדערע יאָגן פון זיך אַרויס די נעשאָמע.

אָבער אַכוץ דער דאָזיקער אינפאָרמאַציע קען איך אַליין דעם פאַרלעגער פאַר אַ שטיק מר. דזשעקל און מר. הייד. אַ גאַנצן טאָג פאַרברענגט ער בלויז מיט מענער און קוקט אַפילע נישט אויף קיין פרוי, אָבער ביינאַכט פוצט ער זיך אויס און גייט אין טאַנצזאַל. פון טאַנצזאַל האַלט ער אין איין שלעפּן מיידן אין באַר און פון באַר שלעפּט ער זיי אויפן דעק, וואו ער וואַלגערט זיך אויס אין די פינצטערסטע ווינקעלאַך. ביינאַכט ווערט ער פלוצים קורצזיכטיק אויף מענער. ער דערקענט בוכשטעבלאַך קיינעם נישט פון די פריינט מיט וועמען ער האָט ערשט־אָ פאַרבראַכט אַזוי געמיטלאַך. אָבער דערפאַר בייטאָג דערקענט ער שוין קיינעם נישט פון די פרויען. ער גריסט זיי אַפילע נישט. עס איז ביי אים אַ טאָפּלטע בוכהאַלטעריע — דער טאָג איז פאַר טראַכטן און פאַר שאַרפן דעם מויאַך, און די נאַכט איז פאַר ליבעריי.

די גרופּע אַרום דעם פאַרלעגער האַלט אין איין וואַקסן, אָבער דער סקאַנדינאַווער קען אַלץ נישט ליידן, וואָס איך שטיי פונוויטנס. ער האָט נאָך נישט אויפגעגעבן די האָפנונג מיך אַריינצוציען אין דעם אַלגעמיינעם געשפּרעך. דערפאַר שרויפט ער אָן אַלעמענס אויפמערק־זאַמקייט צו מיר מיט אָן אויסרוף, וואָס איז אַ לעצטער סטראַטעגישער צוג מיך צו באַזיגן.

פאַרזיכטיק! נישט גערעדט קיין נאַרישקייטן. דאָ שטייט פונ־וויטנס אַ שרייבער, וואָס הערט זיך צו, פון אַ באַהעלטעניש, און איז גרייט אונדז אַלעמען צו באַשרייבן.

דער סקאַנדינאַווער האָט זיינס אויסגעפירט. עס וואָלט שוין גע־ווען גאָר גראָב פון מיר נישט צוצושטיין צום קרענצל. איך פאַר־בלייב אָבער נישט מער ווי אַ פאַראַקשנט־פלעגמאַטישער צוהערער. דער פאַרלעגער נעמט אַלעמען באַרואיקן.

מיר האָבן דאָ גאָרנישט קיין מוירע פאַר קיין שרייבער. דאָ, אויפן וואַסער, זענען מיר קיין מענטשן נישט און דערפאַר איז אַ שרייבער קיין שרייבער נישט. דער יאָם האָט אונדז אימוניזירט קעגן שרייבערישע אַטאַקעס. אַ שרייבער מוז האָבן מענטשן און מיר זענען — פּאַסאַזשירן. דאָס איז גאָר אַן אַנדערע קאַטעגאָריע. מיר זענען דאָ אַלע אָן באָדן און באַשריבענע מענטשן מוזן האָבן באָדן, ערד אונטער די פיס. בלויז ביי מאַטראָזן ווערט דער יאָם ערד, אָבער ביי אונדז איז יאָם אַ שטיק צופעליקייט. עפּשער איז דער יאָם, אונ־

טערבאַוואוסטזיניק, אונדזער אַלעמענס אָפּגרונטלאָזע שרעק. אָבער וואָס קען דאָ אַ שרייבער טאָן מיט אונדז? ווי אַזוי וועט ער אונדז פאַרקניפּן? ווי אַזוי וועט ער צווישן אונדז שאַפן צוזאַמענשטויסן, קאָנפליקטן, אַז מיר זענען דאָ היפּער־פּאָרזיכטיק, נישט אַרויפצוטרעטן איינער אויף דעם אַנדערענס הינעראויגן. וואָס פאַר אַ פּראָבלעמען וועט ער אונדז צוקלעפּן, אַז מיר זענען אַלע פּראָבלעמלאָז. אויב מיר האָבן אַלע ווען עס איז געהאַט אַ באָדן, נישט בלויז אַ בוכשטעבלאַכן, נאָר אַן עטיש־מאָראַלישן הינטערגרונט זענען מיר פון דעם אַוועק־געשוואומען. אָבער וויכטיקער פון אַלץ איז דאָס, וואָס מיר זענען נישט פאָראויסבאַשטימט, נאָר אַזוי פאַרדאַמט צופעליג. מיר האָבן אַלע צופעליק געקראָגן די „אָלימפּיק" און מיר פאָרן אַלע צופעליק צוזאַמען, אָבער אונדז פאַרבינדט גאָרנישט. אויב מיר ווילן, קענען מיר זיך איינרעדן, אַז מיר זענען דאָ אַ לעצטער דאָר אָן מאָראַל, אָן וואָרצלען, בלויז מיט אַ באַהאַלטענעם געמיינשאַפטלאַכן שרעק — אויב די שיף זאָל אונטערגיין, וועט איין שיקזאַל אונדז פאַרבינדן, אין אַנ־דערע ווערטער, אַלגעמיינער אונטערגאַנג. אָבער דאָס איז אַלט און אָפּגעבליאַקעוועט און איך גלויב קוים, אויב אַ שרייבער וועט זיך צו אַזאַ טעמע ווענדן צורירן.

עס האַלט ביי אַן אַלגעמיינער דיסקוסיע וועגן ליטעראַטור אויפן יאַם און אויף דער יאַבאָשע. אַלע ווילן הערן פון מיר אַ וואָרט אין דער פראַגע, אָבער איך ווער פּלוצים און גאַנץ אומדערוואַרט געראַ־טעוועט דורך אַ שנעלן איבערבייט פון דער טעמע.

דעם פאַרלעגערס אַ מיטשמועסער, אַ פּרינציפּאַל פון אַ מיטלשול ערגעץ אין דער וועסט, מיט גרויסע טאַבאַק־אויפגעפרעסענע ציין, אַ געזונטער געמבע און אַ פעסטער פויסט, וואָס ער ביילט אַלעמאָל, ווען ער קומט צו אַ שטאַרקן אויספיר, דערקלערט אַקסיאָמאַטיש, אַז שרייבער זענען געגליכן צו גיפטיקע שלאַנגען.

כ'מיין, אַלס מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט זענען שרייבער די סאַמע ערגסטע און נידריקסטע — שרייט דער פּרינציפּאַל — שרייבער דאַרפן געהאַלטן ווערן אין אייזערנע שטייגן און יעדעס מאָל ווען זיי הייבן אָן צו קוואָקן, אַז זיי זענען גרייט צו לייגן אַ מאַנוס־קריפּט, דאַרף מען מיט אָבסטעטרישער פאָרזיכטיקייט אָפּנעמען ביי זיי זייער שאַפונג דורך אייזערנע גראַטעס, ווי פאָרזיכטיק מען רייסט אַרויס גיפטיקע צינגלאַך פון שלאַנגען. די שאַפונגען געהערן צום פאָלק, אָבער זיי, די פּסיכאָפּאַטן און מאַניאַקעס, דאַרפן זיין אָפּגעטיילט פון דער געזעלשאַפט און נישט נאָר פון דער געזעלשאַפט, נאָר שריי־

בער דאַרפן זיין אָפּגעטיילט אויך איינער פון אַנדערן, ווייל זיי קענען זיך אויפפרעסן ווי קאַניבאַלן. שרייבעריי, דאַרשנט ווייטער דער פּרינציפּאַל, איז די עגאָצענטרישסטע פּראָפעסיע און עגאָצענטריקער זענען מאַרך־קראַנקע און מאָראַליש־נידריקע מענטשן. מען דאַרף זיך היטן פון זיי.

דער דענער הויבט אָן פאַדן אַרום מיר. ער האָט מוירע, אַז ס'קען נאָך כאַלילע קומען צו אַ סקאַנדאַל. ער פילט, אַז איך דאַרף זיין באַ־ליידיקט ביזן ביין, דערפאַר וויל ער מיך באַרואיקן און ער דערקלערט מיר אָן אַ זייט, אַז אַ שרייבער האָט ביי דעם פּרינציפּאַל צוגענומען דאָס ווייב און אַנטלאָפן מיט איר. און פון דאַן אָן טראָגט ער אַ שרעקלאַך האַרץ אויף מענטשן פון דער פען.

אָבער נישט נאָר וועגן שרייבער האָט דער פּרינציפּאַל קיילעכ־דיקע און אויסגעשפּראָכענע מיינונגען. ער איז אויך געפערלאַך אין קאָס אויף ניו־יאָרק און ניו־יאָרקער. ווען מען לאָזט אים, וואָלט ער ניו־יאָרקער מיסטאָמע אויך אַריינגעזעצט אין שטייגן.

די ניו־יאָרקער זענען אַ גיפטיקע ראַסע. איך בין אַמאָל געווען עטלאַכע טעג אין ניו־יאָרק, איז עס געווען אַ קאָשמאַר, אַ שטאָט פון פּיראַטן. מען פאַרגינט נישט איינער דעם אַנדערן דאָס ביסל ווייב. אויף בראָדוויי ביסטו נישט זיכער ווען דו גייסט פאַרביי מיט דיין פרוי. פון אַלע ווינקעלאַך לויערט מען אויף איר מיט די אויגן. אַפילע אַזעלכע, וואָס האָבן באַגלייטערינס ווילן איצט דאַווקע דיינע. עס איז פּאָשעט אַ ראַכמאָנעס אויף די מענטשן, וואָס האַלטן זיך איין מיט אַלע קויכעס און פּראָקטיצירן אַביסל ציוויליזאַציע. דו דערוואַרטסט, אַז יעדע מינוט זאָל דיר עמיץ דערלאַנגען מיט אַ האַמער איבערן קאָפּ און ביי דיר אַרויסרייסן דיין באַגלייטערין. אַזוי זשעדנע זענען ניו־יאָר־קער דאַווקע אויף דיין ווייב. טפו, אַ פּאָרנאָגראַפישע שטאָט, וואָס פּאַסט זיך פּאַר בולוואַר־ראָמאַנען. עקלהאַפטיק!

אין דער גרופּע אַרום דעם שטורמישן פּרינציפּאַל, וואָס האָט איבערגענומען די לייצן פון געשפּרעך, שליסן זיך אויך אָן דער דענ־טיסט און זיין זיבצניעריקער זון וואָס פאָרן קיין סאָוועטנפאַרבאַנד און האַלטן אין איין לייענען אַ גאַנצע טאָג פון איין בוך. דער דענטיסט פּאָרט שטודירן דאָס פּראָבלעם פון היגיענע אין סאָוועטנפאַרבאַנד און קעדיי נישט אַריינצופאַלן ווי אַ גרינער, לייענט ער קעסיידער דאָס פּאָפּולער־געוואָרענע בוך „רעד מעדיסין", און צווינגט דעם זון צו לייענען מיט אים צוזאַמען. דער זון לייענט שנעלער פון אים און, אַז ער דאַרף אונטערוואַרטן אויף דעם טאַטן, קוקט ער אויפן הימל,

אויפן יאַם און כאַלעמט. דער טאַטע יאָגט זיך נישט. ער לייענט אַ בלעטל איינמאָל, צוויי מאָל און אַפילו דריי מאָל, און פאַרשרייבט דאָס בלעטל מיט נאָטיצן. דער זון שטעקט אַרויס די צונג און פאַר־געסט זי אַריינצונעמען. ער וואַרימט זי אויף דער זון און מאַכט שנע־לע באָקסינג־באַוועגונגען אַרום זיך און אַרום דעם טאַטן, וואָס ווייסט גאָרנישט פון דער געפאַר, אַז עס פליען אַרום אים פויסטן. ווען דער טאַטע מישט שוין ענדלאַך איבער, גיט דער זון אַ זופּ אַריין דאָס גאַנצע בלעטל מיטאַמאָל, ווי אַן עלעקטרישער שטויברייניקער, און ער איז שוין ווידער אַ פרייער־פויגל.

דער דענטיסט רעדט אַ האַרטן ענגליש פאַרבראַקט מיט רוסיש. דאָס מאַכט ער גענעראַל־רעפּעטיציע מיט דער שפּראַך פאַר סאָוועטנ־פאַרבאַנד. ער איז אַ ספּעציאַליסט, וואָס פּראַקטיצירט אויף פּאַרק עוועניו, אין די גאָר הויכע פענצטער. מיט דער ערשטער קלאַס, זאָגט ער, איז ער נישט געפאָרן, ווייל ער איז אַ דעמאָקראַט. אַמאָל איז ער געווען אויסגעקאָכט מיט דער איסט־סייד, אָבער שוין לאַנג ווי ער איז אַוועק דערפון און ס'איז אַלץ ווי אַ כאַלעם.

ער האָט געקענט אַלעמען. וועמען האָט ער ניט געקענט? ער פרעגט זיך נאָך זייער צערטלאַך, וואָס עס מאַכט יעקב גאָרדין.

ער מוז שוין זיין אַ זאַקן. אַזוי, אַזוי גאָר? שוין אויף יענער וועלט? טאַקע. איך רייס ציין אויף פּאַרק עוועניו, און מיין אַז די וועלט שטייט אויף אַן אָרט. שוין אַזוי ביסלעכווייז אַוועק פון דער איסט־סייד אַ 40 יאָר. דער גאָרדין האָט געהאַט אַ פיינע באָרד און ער איז אַלעמאָל געגאַנגען מיט אַ גראָבן שטעקן. ער איז געווען אַ בייזער איד. ער האָט ליב געהאַט, אַז אַן אַקטיאָר זאָל אים פאָלגן, אַז נישט האָט ער געקענט דערלאַנגען מיט דעם שטעקן איין מאָל און צוויי מאָל. ער האָט גערעדט אַ שיינעם רוסיש, אָבער ער האָט זיך געקענט זידלען ווי אַ קאַצאַפּ. געהאַט דראַמען מיט פּראָבלעמען, אָבער שוין לאַנג פאַרגעסן, אי די דראַמען און אי די פּראָבלעמען. איך אַליין רעד נאָך אויך אַ גוטן אָדעסער רוסיש, אָבער אין מאַמע־לאָשן בין איך שטומפּיק. שוין באַלד פאַרגעסן זשאַרגאָן. און וואָס מאַכט עפּעס מאָריס ראָזענפעלד? און גאָלדפאַדן? און דער אַלטער, קאַק יעווא, אין דער סאָבע איז דאָ מאָזל בראָכע? און ער־אָ, דער שיקער פון דער האַטיקוואָ, און מילערקע מיט דער בריטשקע און מיט די פיינע פערדלאַך, וואָס האָבן מיט די פּאָדקאָוועס פאַרברענט די איסט־סייד? געשטאָרבן! געשטאָרבן! טשטאָ ווי גאָווּאָריטיע? די גאַנצע איסט־סייד איז אויסגעשטאָרבן! מיין גאַנצע יוגנט אויסגע־

שטאַרבן. נו, אַוואַדע, איך זיץ און רייס ציין אויף פּאַרק עוועניו, און מיין אַז די וועלט שטייט און וואַרט אויף מיר. און דער רעדאַקטאָר פון דער סאָציאַליסטישער צייטונג? ער לעבט! גאָט צו דאַנקען. ער, וואָס האָט זיך געזידלט מיט גאָרדינען און מיט מילערן און מיט אַלעמען, ער לעבט! מאַלאָדיעץ! און וואָס מאַכן עפּעס די אַנאַרכיסטן? איי האָבן זיי אַמאָל געדודערט מיט זייערע בויערן־בעלער און יאָמקיפּער־בעלער, פרייע ליבע און געבורט־קאָנטראָל. איר הערט? איך קוק אויף אייך און דערמאָן זיך אין דר. זאָלאָטאַראָוו פון דער יוגנט. אויך געשטאָרבן? טפו, יעי באָגו! דאָס איז דאָך קיין קונץ נישט. אַלע כאַפּן און שטאַרבן. אַלע מיינע קינדער־יאָרן זענען שוין אויסגעשטאָרבן און איך זיץ אויף פּאַרק עוועניו. איר מיינט עפּשער, אַז איך בין אַ יונגערמאַנטשיק? מעט שוין אויך באַלד זיין גרייט — ווירידאַ זאַסטופּאָם יאַמאַ גלובאָקאַיאַ. — איך וויל אָבער אַ קוק טאָן אויף אָדעסאַ, אָדעסאַ־מאַמאַ, יוזשנאַיאַ קראַסאַוויצאַ. און זאָל מיין זון אויך זען, וואו זיין טאַטנס וויגעלע איז געשטאַנען. ער מיינט דאָך, אַז ס׳איז אַלץ אַזוי, אָבער ס׳איז שוין גאָרנישט אַזוי, ס׳איז אַביסל אַנדערש. און דאָ קומט דער באָלשעוויזם. אָ! דאָס איז אַ שווערער פּראָבלעם! איך מוז זען ווי עס אַרבעט, ווי עס קלאַפּט. מיר, אַ גרופּע דענטיסטן און דאָקטוירים, האָבן אַ קלוב, וואו מען דע־באַטירט פּראָבלעמען. מיר האָבן שוין דעם באָלשעוויזם אויסדעבאַ־טירט פון אַלע זייטן. עפּשער קומט איר צו אונדז האַלטן אַ לעקציע, זאָל עס הייסן אַ גרוס פון דער איסט־סייד, אָדער אַ גרוס פון יענער־וועלט. איז דער גאָרדין מיט דער לאַנגער באָרד שוין קאַפּוט!

ער רוקט זיך אויך צו צום קרענצל און ער נעמט פאַרטיידיקן ניו־יאָרק קעגן די אַטאַקעס פון דעם פּרינציפּאַל, וואָס דערקלערט, אַז דאָס מאָל איז ער געוועזן אין ניו־יאָרק בלויז אַזוי לאַנג, וויפיל עס האָט גענומען צו געבן אַ שפּיי. אַרויס פון צוג, אַ כראַק, און גלייך אַריין אין דער שיף.

איר זענט אַלע מעקאַנע ניו־יאָרק, דערפאַר זענט איר בייז. ניו־יאָרק איז אַ שטאָט פון קולטור. ניו־יאָרק איז פּאַקטיש די איינציקע גרויסשטאָט, וואָס אַמעריקע פאַרמאָגט. ניו־יאָרק איז אַ שטאָט פון פרייהייט.

אָט־אָט — שרייט אויס דער פּרינציפּאַל — אין דעם גייט עס אייך: פרייהייט. פאַר אייך איז נישט גענוג די פרייהייט פון דער אַמע־ריקאַנער קאָנסטיטוציע. איר ווערט דערוואָרגן פון דער אַמעריקאַנער שקלאַפעריי. דער קאָנגרעס, דער סענאַט, דער סופרים קאָורט, דאָס

איז פאַר אייך נישט גענוג פרייהייט. איר ווילט נאָך מער פרייהייט. זאָגט שוין דאָס וואָרט באָלשעוויזם, דערמאָנט שוין לענין, מאַרקס, סטאַלין און די אַנדערע הייליקע פון דער מאַטעריאַליסטישער קירך.

דער דענטיסט דערשרעקט זיך אַביסל פאַר דער דאָזיקער אַנצוהערעניש. זיין אַקצענט נעמט אים נאָכמער פאַררעטן. און דער פרינציפּאַל רעדט דאַווקע אַ ברייטן און קנאַקנדיקן ענגליש אויף אַלע זיינע קרומע פאַרגעלטע ציין, אָבער אַז עס קומט צום וואָרט באָלשעוויזם, זאָגט ער דאָס אַרויס מיט אַ אידישלאַכער אינטאָנאַציע. לענין, סטאַלין און מאַרקס קומען ביי אים אַרויס פון מויל, ווי זיי וואָלטן געווען אַ באַנדע „קאַיקס״.

רוזוועלט האָט געראַטעוועט דאָס לאַנד פון באָלשעוויזם — גיט אַ וואָרף אַריין דער סקאַנדינאַווער — ווען ער איז געקומען איז דאָס לאַנד געשטאַנען גרייט פאַר אַן איבערקערעניש.

נאַרישקייטן! אַזוי רעדן זיך איין אַלע אימיגראַנטן. ווען איר וואָלט געקענט אַמעריקע אין דער גאַנצער ברייט און לענג, וואָלט איר געוואוסט, אַז מיר פייפן אויף אייערע איבערקערענישן. אונדזער איבערקערעניש איז דאָס שטימקעסטל. ס׳געפעלט דיר נישט די אַדמיניסטראַציע, נעם אַ לאַנגן בעזים און קער אויס, אָבער דער בעזים מוז זיין אַ קאָנסטיטוציאָנעלער. ווען איר, ניו־יאָרקער, עקספּאָרטירט צו אונדז אייערע פּראָדוקטן — סאָציאַליזם און קאָמוניזם, זאָגן מיר — טו העל וויט דעם!

פון דעם איז דער געשפּרעך גלייך דערלאָפן צו היטלעריזם. דר. שוואַרץ, אַ קריסט פון דייטשן אָפּשטאַם, אַן אַמעריקאַנער געבאָרענער, פון מילוואָקי, וואָס האָט שוין מיט מיר עטלאַכע מאָל גערעדט וועגן פאַשיזם און זיך געהאַלטן אין איין אַנטשולדיקן צו מיר פאַר היטלערן, שרייט פּלוצים אויס:

טו העל וויט היטלעריזם!

יונגערמאַן, רעדט דער פּרינציפּאַל צו אים פּאַטערלאַך — מיר דאָ ווילן נישט און דאַרפן נישט קיין היטלער, אָבער מען דאַרף פאַרשטיין דייטשלאַנד. היטלער איז אַ גרויסער פירער, ער האָט דאָס דייטשע פאָלק פאַראייניקט און געראַטעוועט פון באָלשעוויזם.

אַ דאַמע מיט אַ פרום פּאָנים און אַ פרום מויל, וואָס רעדט אַביסל אונטער דעם נעזל און האָט זיך אומבאַמערקט צוגערוקט צו דער גרופּע, נעמט פאַרוואַרפן דעם פּרינציפּאַל די אַוולעס וואָס די נאַציס זענען באַגאַנגען קעגן די אידן, וועלכע האָבן געגעבן יעזוסן און די טעסטאַמענטן, דעם אַלטן מיט דעם נייעם.

עס איז שרעקלאַך, ווי אַזוי די אומגליקלאַכע ווערן דאָרט באַ־האַנדלט. ווי אומקריסטלאַך דאָס איז. מיין גאָט! דאָס פאָלק פון דער ביבל.

פיו! מען קען זיך גאַרנישט אויסמאָלן צו די אידן פאַר די טעס־טאַמענטן, — דונערט דער פּרינציפּאַל, — מיין טעסטאַמענט איז די אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע און איך זאָג אַזוי — אַפילו לויט דער אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע, קען מיר קיינער נישט פאַרווערן פיינט האָבן אידן. אָבער אַלס אַמעריקאַנער צייכן איך די גרעניץ צווישן פיינט האָבן, ווי איך וואָלט עס אָנגערופן פּאַסיוו און פיינט האָבן אַקטיוו. איך בין קעגן פּאָגראָמען, אָבער פיינט האָבן האָב איך אַ רעכט. היטלער איז אַ נאַר, וואָס ער מאַכט אַ טומעל און אידן האָבן דאַווקע ליב טומעל, ווייל זיי קענען מאַכן נאָך אַ גרעסערן.

ניין! איר האָט נישט קיין רעכט פיינט צו האָבן אַפילו פּאַסיוו — שרייט אויס דר. שוואַרץ — איר פאַרגיפטעט די וועלט מיט אייער פיינט האָבן. עס שטינקט שוין פון אייך. איר פאַרשטינקט דאָס לאַנד, די וועלט. פיינט האָבן די נעגערס, די געלע ראַסע, פיינט האָבן קאַטאָליקן, פיינט האָבן פּראָטעסטאַנטן, פיינט האָבן אידן, פּאַסיוו, ווייל איר זענט אַ פּרינציפּאַל, און ביים טראָק־דרייווער ווערט עס שוין אַקטיוו. איר געפינט זיך קיילעכדיקע פּראַזן, איר שיצט זיך אַלעמאָל מיט דער קאָנסטיטוציע. נישקאָשע, ווען די צייט וועט קומען פאַר אַ היטלער וועט איר אים אויך מאַכן פאַר קאָנסטיטוציאָנעל. ער וועט איינשלינגען אייער גאַנצע קאָנסטיטוציע און זי אויסקאַקן אויף אייערע קעפּ און איר וועט אַלע שרייען: הייל! איר זענט ערגער פון סיפילי־טיקער מיט אייער פיינט האָבן. ס׳עקלט פון אייך.

דער גאַנצער געצאַמטער רעספּעקט פאַר דעם פּרינציפּאַל קראַכט פּלוצים איין און אַלע אַפּלאָדירן דעם יונגן דאָקטאָר, וועמענס באַקן האָבן זיך צעבליט פון אויפרעגונג. ער אָטעמט שווער, עס איז קענ־טיק, אַז ער איז נישט קיין גאַנץ געזונטער מענטש. די הענט זיינע ציטערן און די דינע, פיין־פאָרמירטע נאָז ציטערט. די ליפּן זיינע זענען נאָך אויך נישט געקומען צו זיך פון די אייגענע בריענדיקע ווערטער. — זיי ציטערן נאָך אַלץ. ס׳דוכט זיך, אַז ער רעדט נאָך, אָבער ס׳קומט שוין מער גאַרנישט אַרויס. די צוהערער הערן נישט אויף צו אַפּלאָדירן און די דאַמע צעוויינט זיך גאָר אויפן קאָל.

אָט־דאָס איז אַמעריקע! קריגט דער דענטיסט פּלוצים מוט — דאָס איז די שטים פון אַמעריקע!

יונגערמאַן — זאָגט דער פּרינציפּאַל אַביסל אַ צעקוועטשטער, — איר זענט באַרעכטיקט צו אייער מיינונג, אָבער —

דר. שוואַרץ קען זיך נאָך אַלץ נישט באַרואיקן. ער גייט האַסטיק אַוועק און בלייבט שטיין ביי דער פּאַרענטש. ער בויגט זיך אַביסל אַריבער און וואַרפט נערוועז שטיקלאַך פּאַפּיר פון אַ צעריסענעם בריוו אין וואַסער. דער אוילעם צעקריכט זיך ביסלאַכווייז. דער פּרינציפּאַל הויבט אָן איינזען, אַז ער איז באַזיגט, ווערט ער ווייכער און ער פּרובירט כאַטש האַלטן דעם לעצטן פון דער גרופּע, דעם סקאַנדינאַווער. אָבער דער סקאַנדינאַווער פּאַרט שוין אויך נאָשפּיץ איבער דעם פּרינציפּאַל. ער האַלט אים אין איין שטראָפן —

די צאָרע מיט אייך איז, וואָס איר האָט נישט געקראָגן קיין ראַדי־קאַלע דערציאונג.

און דער פּרינציפּאַל נעמט שוין אַביסל מילדער אַנטוויקלען זיין געדאַנק, אַז עס איז אַ גרויסער אידייען־קאַמף, עס איז אַמעריקע קעגן ניו־יאָרק, ביים שוועל פון עליס־איילאַנד, וואָס שמעקט מיט פּרעמדקייט, און אַמעריקע, דאָס לאַנד מיט אַ יונגער, אָבער אייגע־נער קולטור.

אָבער — שרייט דער סקאַנדינאַווער — איר פּאַרזעט אינגאַנצן די עקאָנאָמישע אורזאַכן. איר האָט נישט געקראָגן קיין ראַדיקאַלע דער־ציאונג, איר מוזט אומבאַדינגט לייענען בעבעל׳ס —

טו העל וויט בעבעל! דזשעפּערסאָן איז גוט גענוג פּאַר מיר — שרייט דער פּרינציפּאַל און ער נעמט דער ערשטער לויפן, ווען ער הערט ווי מען פּויקט שוין אין דער קופּערנער טאַץ און מען רופט צו מיטאָג.

III

דער מיטאָג איז פעט, שאַרף, זאַלציק און זיס. די פישן און די פליישן האָבן אַפילע געקאָכטערהייט דעם טאָם פון אייז, אויף וועלכן מען האָט זיי איבערגעוואַלט געהאַלטן פריש. און ווען מען ברענגט זיי אַריין אין עסצימער און מען דעקט אָפּ די מעטאַלענע שטאַרצן, פּאַרדרייט זיך אַביסעלע דער קאָפּ, ווייל דאָס געבראָטנס און גע־פּרעגלטס שמעקט מיט יאַמקראַנקהייט. די ענגלישע פּודינגס שווימען אַרום אין רויטע, בלויע אָדער גרינע זיסקייטן. שפּעטער אויפן דעק הויבט אָן ווערן אַביסל לייכטער און נאָך עטלאַכע מאָל אַרום און אַרום הויבן זיך אָן אויסגרעבצן די אַלע פעטקייטן מיט די שאַרפקייטן און זאַל־

ציגקייטן. דאָס ווינטעלע וואָס די שיף יאָגט אָן מיט איר מאַשינעריע אויפֿן וואַרימען וואַסער, פּאַטשט אין פּאָנים, קרייזלט די האָר, קיצלט דעם שטערן און מונטערט אַביסל אָפּ, ווי פֿון אַ האַלבן כאַלאַשעס.

די בעסטע זאַך נאָכן עסן איז אַ שנעפּסל — זאָגט צו מיר דער הויכער פּיאַניסט, ווען ער זעט ווי איך שטיי ביי דער פּאַרענטש און לאָז זיך דורכפּאַטשן פֿון ווינטל, וואָס קומט פֿון צעשניטענעם, צע־שוימטן און צעשפּריצטן וואַסער. יעדער שפּריץ וואָס טרעפֿט מיך אין פּאָנים, איז ווי געפֿונען. איך כאַפּ אַ קוק אויף אים און איך דערזע, אַז ער האָט זיין אייגענע אייצע אויסגעפֿאָלגט מער ווי איינמאָל.

דורך דער גאַנצער רייזע האָט מיך דער פּיאַניסט אויסגעמיטן און נישט בלויז מיך אַליין, נאָר אַלעמען. בייטאָג שפּאַצירט ער אויפֿן דעק מיט אַ בוך אין וועלכן ער האַלט קעסיידער אַ פֿינגער, קעדיי נישט צו פֿאַרלירן דאָס בלעטל, אָבער קיינער האָט אים נאָך קיינמאָל נישט געכאַפּט לייענענדיק. ער האַלט אין איין שפּאַנען. ביינאַכט ווען אַלע פֿאַרברענגען אין רו־זאַל, שרייבן בריוו, לייענען אַ בוך, שפּילן שאַך אָדער ברידזש, פֿאַלט ער צו צו דער פּיאַנאָ און שפּילט נאָר שאָפּען. דאָס ערשטע מאָל האָט מען געמיינט, אַז גלאַט אַ לעץ האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי דער פּיאַנאָ — אָבער בלויז די ערשטע עטלאַכע רעגעס. מען האָט זיך שנעל איבערצייגט, אַז מען האָט דאָ צו טאָן מיט אַ פּיאַניסט. עס האָבן זיך אַפֿילע געפֿונען עטלאַכע פּרויען, וועלכע האָבן גערעדנקט זיין נאָמען אַלס אַווירטואָז, וואָס איז עטלאַכע מאָל אויפֿגעטראָטן אין ניו־יאָרק.

ער איז געווען הויך און שטאָלץ געוואַקסן, אָבער ביי דער פּיאַנאָ איז ער געזעסן אַ צוזאַמענגעקאָרטשעטער אין דרייען, מיט דעם קאָפּ קימאַט אויף די ביינדלאַך, ווי ער וואָלט דאָרט עפּעס אַרומגעזוכט. עס האָט אויסגעזען ווי ער וואָלט זיך אַריינגעקוועטשט אין אַ ווינקעלע און געשפּילט פֿאַר זיך. ביי אַזאַ קאָנצערט איז ער שטענדיק אַרומגע־רינגלט געוואָרן פֿון אַ גרופּע ווייבער און מיידלאַך, וואָס האָבן אים געקוקט אין די הענט אַריין און געשלונגען די סליונע פֿון פֿאַרוואונדע־רונג. אָבער נאָך דעם שפּילן האָט ער זיך אויסגעגלייכט אין זיין גאַנ־צער הויך און אַ שווייגנדיקער אַוועק אין באַר, וואו ער איז געזעסן פֿאַר זיך, מיטן קאָפּ נאָענט צום גלעזל, אַקוראַט ווי פֿריער איבער די ביינדלאַך.

געוועינלאַך שפּאַנט ער אַרום אויפֿן דעק ווי אַ געדונגענער אָן אָפּשטעל, אָבער איצט קוקט ער אויס סיעסטאַ־מעסיק. ער שמייכלט אַפֿילע און ער איז אויפֿגעלייגט.

רייזע׳ס ענד! זאָגט ער צו מיר. ער ווידערהאָלט עס עטלאָכע מאָל, קעדיי עס זאָל מיר קלאָר ווערן, אַז ער וויל מיר געבן אַן אָנ־שפּיל אויף דעם נאָמען פון דער באַרימטער מילכאָמע־דראַמע.

אָבער אַזוי שנעל, ווי ער האָט אַרויסגערופן דעם גייסט פון דער מילכאָמע, ווערט זיין פּאָנים צוזאַמענגעשרויפּט און זיין שמייכל פאַר־שוו.ינדט.

איר אַמעריקאַנער האָט בלויז געזען די מילכאָמע אויף דער בינע אָדער אין די מואוויס. איר זענט אַריין אין קריג, ווען אַלץ איז שוין געווען פאַרטיק. דער דייטש איז שוין געווען טויט און מען האָט פון אייך כויזעק געמאַכט, ווען מען האָט אייך געהייסן אין אים אַריינ־שיסן די לעצטע עטלאָכע קוילען. אָבער איר האָט זיך איינגערעדט, אַז איר האָט דעם קייזער ביל טאָקע דערקאָנטשעט. מיר האָבן די מילכאָמע דורכגעלעבט. מיר האָבן אַריינגעזאָפּט אין זיך דעם גאַנצן בלוט־פאַרגליוווערענדן געשטאַנק און ס׳וועט נאָך נעמען יאָרן ביז דער געערוך וועט פון אונדז אויסגעוועפּט ווערן.

ער זשעסטיקולירט מיט די גרויסע פיינע הענט, וואָס זענען אַביסל צו האַריק פאַר זיין קימאַט מיידלש פּאָנים — אַפילע די פינגער זענען באַדעקט מיט בערגלאַך גאָלד־בלאָנדע האָר. דאָס פּאָנים זיינס ברענט פון דער מאַשקע, וואָס ער האָט אַריינגעגאָסן. אָבער ער איז נאָך דער באַלעבאָס איבער זיינע פיס, שפּאַצירנדיק ביי מיין זייט. כ׳דערוויס זיך, אַז ער איז אַן ענגלענדער, וואָס איז ערשט מיט פינף־זעקס יאָר צוריק געקומען קיין אַמעריקע. געקומען קיין ניו־יאָרק און גלייך געמאַכט אַ רוישעם מיט עטלאָכע קאָנצערטן. די פּרעסע האָט געלויבט דעם יונגן ענגלישן פּיאַניסט. מען האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף זיין שפּילן שאַפּען. ער איז געוואָרן אַן אָנגעלייגטער גאַסט אין אַריסטאָקראַטישע הייזער.

מען האָט אים ענג געמאַכט דאָס לעבן. ער האָט גאָרנישט געזען קיין מענטשן נאָר בלויז ווייבער און ווייבער. מוזיקאַלישע ווייבער, דאָס זענען מעשוגענע היסטערישע באַשעפענישן. גוואַלט, ווי נעמען זיך אין איין ניו־יאָרק אַזויפיל מיטליעריקע ווייבער? מען האָט אים פאַרגוואַלטיקט בייטאָג און ביינאַכט און ער האָט זיך נישט געווערט. עפּעס האָט ער זיך, דוכט זיך, יאָ אַביסל געווערט, אָבער עס איז געווען גאַנדיזם, אַ סאָרט פּאַסיווער ווידערשטאַנד. אין ניו־יאָרקער רייכע הייזער איז שטענדיק וואַרים — די פענצטער פאַרמאַכט, די פאָרהאַנגען זענען שווערע, רויך פון די דאַמסקע פּאַפּיראָסן, זיסלאַכער געערוך פון קאָסמעטיקע און שוויס, בייכער און פלייצעס, וואָס האַלטן

זיך מיט דעם קויאַך פון בענדלאַך, שנירלאַך און קאָרסעטן און האַלטן אַט־אַט ביי צעפאַלן. ער איז געצערטלט געוואָרן פון אַזוי פיל מאַמעס, אַז ער האָט געפילט ווי ער שפּילט עדיפּוס יעדן טאָג.

ווייסט איר וואָס עס מיינט אָרימקייט? ווייסט איר וואָס עס מיינט אַזוינס ענגלישע אָרימקייט? אויב איר האָט אַמאָל געלייענט אַרטהור מאָריסאָנס „טעילס אָוו מיען סטריטס", האָט איר אַוואַדע געקראָגן אַ שטיקל באַגריף פון אונדזער לוקסוסדיקן דאַלעס. ענגלישע אָרימקייט — דאָס איז איפּעש, דאָס איז אויפלייז, דאָס איז מענטשן אין רויען צושטאַנד. דאָס איז מענטשן־אַרץ — איינגעשרומפּענע מאָגנס, ברוד און קויט. איך האָב באַדאַרפט אויסנאַרן ביי טאַטע־מאַמע אַ שטיקל ברויט. איך האָב זיך באַדאַרפט קליגן אין זיך אויפהויבן פריער פאַר דעם טאַטן, קעדיי אויפצופרעסן די איבערגעשטאַנענע און פאַרזויערטע כאַזער־פיסלאַך. אַוואַדע האָב איך געוואוסט, אַז דער טאַטע וועט מיר דערנאָך נישט זשאַלעווען קיין קלעפּ.

איך בין נאָך געווען צו יונג צו גיין אין מילכאָמע, אָבער איך האָב די מילכאָמע סיי ווי געטראָגן אויף די פּלייצעס. אַפילע אַ לייזיקן צעריסענעם שינעל געטראָגן — וועגן אַ העמד אויפן לייב איז אָפּגע־רעדט. געשלאָפן אין קאַזאַרמעס, געהערט די אַנגעסטראַיעטע, היס־טערישע פרייד ערעוו גיין אויפן פראָנט, געזען די האַלב־מעשוגענע, פאַרווילדטע טאָמיס צוריקקומען אויף אורלויב פון „אָווער־דהער", געזען אָנגעוואָרפן אויף וועגענער פאַרוואונדעטע, פאַרקריפּלטע און בלינדע מיט גלעזערנע אויגן, געהערט די מאַקאַבער־מוזיק וואָס האָט געפירט צום שלאַכט, געלעגן אין די קעלערס ראַטעווענדיק זיך פון סוינעס עראָפּלאַן.

איך האָב געשיקערט, איך האָב זיך, אַ יונגער שנעק, געוואַלגערט מיט שמוציקע ווייבער און געקראָגן דערפאַר אַביסל געקעכץ. איך האָב געגאַנוועט. יאָ, אַפילע געגאַנוועט, איך בין געגאַנגען מיט באָרוויסע פיס אויף שטעכיקע שטיינער. איך בין פאַרהונטעוועט געוואָרן, איך האָב געקראָגן כיטרע היגטישע אויגן, וואָס האָבן שטענדיק געזוכט אויסצונאַרן אַ ביסן. ביז עס האָט זיך אויף מיר מעראַכעם געווען אַ מיידזשאָר'ס אַלמאָנע; זי האָט מיך געטראָפן אין אַ פּאָב. זי איז גע־ווען עלטער פון מיר מיט אַ יאָר עטלאַכע און צוואַנציק. איר מאַן און איר איינציקער זון זענען געפאַלן אין שלאַכט און איך האָב עס באַ־דאַרפט פאַר איר ווערן ביידע. מיינע אייגענע טאַטע־מאַמע, ברידער, שוועסטער, זענען שוין פאַר מיר געווען ווי אַ בייזער כאָלעם און זי איז גע־ווען אַ גוטע פרוי, כאָטש אַביסל אַ היסטערישע. ווען זי האָט זיך אָנגע־

שיקערט האָט זי מיך געטריבן פון הויז און געשריגן אַז איך בין אַ ליגנער, איך בין נישט איר זון און נישט איר מאַן און זי וועט מיך דערשיסן ווי אַ הונט. אָבער ניכטערערהייט האָט זי געהאַט גוטע, צערט־לאַכע הענט און גלויבט מיר, איך האָב זיך דאַמאָלס געגויטיקט אין אַביסל צערטלאַכקייט. זי איז געווען אַ גוטע קעכין. זי האָט פאַר מיר געהאַלטן לערער און לערער. די גלידער מיינע זענען אויפגעגאַנגען ביי איר אין הויז ווי נאָך אַ פראָסט און אין קאָפּ האָט מיר אויך אָנגעהויבן ווערן אַביסל קלערער, ביז זי האָט פון מיר אויסגע־ניאַנטשעט אַן אַריסטאָקראַט. איר זעט, נישט צו דערקענען אין מיר קיין שפּור פון מיינע לויזיקע טאַטע־מאַמע. אַפילו דעם נאָמען האָט זי מיר געביטן.

וואָס טויג מיר אָנשטעל? איך וועל אייך זאָגן פראָסט. מיין גאַנץ לעבן בין איך געווען אַ פראָסטיטוט. און אַז איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק און אַריינגעפאַלן צווישן די מוזיקאַלישע ווייבער, האָט עס מיך ערשט גענומען עקלען. מיין גאָט! זיי האָבן מיך געקעכלט און געלויבט און איך ווייס דאָך אַז דאָס האַרץ איז ביי מיר פאַרברענט אויף קויל. נישט נאָר איך, נאָר דער גאַנצער נאָכמילכאָמע דאָר. פון אונדז וועט שוין קיין לייט נישט זיין. ווי קענען מיר געבן דער וועלט שיינקייט, אָדער אַפילו קינסטלערישע מיעסקייט, אַז מיר זענען גלאַט דורכגעווערימטע מענטשן. אונדזער געניאַלער קינסטלער איז עפּשער דזשאָיס. ער האָט גענומען אירלאַנד, איר אָנגעטאָן אַ פראַק מיט אַ צילינדער און איר אַרונטערגעלאָזט די הויזן. אָבער דזשאָיס איז עלטער פון אונדז. אין צייט פון דער מילכאָמע איז ער שוין געווען רייף גענוג צו זיין בעאָבאַכטער, אָבער מיר זענען געווען אין פאַר־שאָלטענעם קרייז, מיר האָבן גאָרנישט געזען און גאָרנישט געהערט. די מילכאָמע האָט אַרויסגעוואָרפן טויטע און נאָך נישט געשטאָרבענע. זיי, די ווייבער און די ניו־יאָרקער רעצענזענטן, האָבן מיר געוואָלט איינשמועסן, אַז איך בין געניאַל. איך ווייס אָבער צופיל, וואָס עס הייסט אַזוינס פּיאַנע שפּילן. איר האָט אַמאָל געהערט האָפמאַנען?

בין איך אַנטלאָפן קיין דעלאַווער. איך בין איצט דער מוזיק־לערער אין אַ רייכן מיידלשן אוניווערזיטעט. אַלץ ווייבער! מיר איז שוין אַזוי באַשערט. אָבער דאָס זענען אַנדערע ווייבער. יונגע מייד־לאַך וואָס פאַרליבן זיך געוויינלאַך אין לערער און שיקן אים אַנאָנימע ליבע־בריוולאַך מיט ציטאַטן פון קיעטס און שעלי. עס איז אַ קליין שטעטל און דאָס שענסטע אין שטעטל זענען די וועגן אין וועלדל. איך האָב האַנאָע זיך דורכצורייטן אויף מיין פערדל און אַפילו ווען עס

רייט לעבן מיר אַ מיידל, וואָס פלאַפּלט וועגן דרייזערן, בערנאַרד שאָו׳ן אָדער מענקענען — דאָרט אין דעלאַווער האַלט מען נאָך ביי מענקענען — איז עס אַזאַ פלאַפּל, וואָס שטערט דיר נישט צו קוקן אויף דעם צעפלאַמטן הימל.

די לערערין פון וויסקאָנסין איז צוגעקומען און נאָך איידער זי האָט געהאַט צייט זיך צו באַגריסן, האָט זיך דער פּיאַניסט אַנטשולדיקט און איז גלייך אַוועק.

די וויסקאָנסינער איז געבליבן שטיין און זי האָט זיך הויך פאַנאַנ־דערגעלאַכט. איר געלעכטער האָט געקלונגען אומאַנגענעם און היסטעריש.

וואָס האַלט ער אין איין לויפן? איך לויף אים שוין נאָך עטלאַכע טעג און וויל מיט אים פאַרקניפּן אַ שמועס, אָבער ער לאָזט נישט. איר זענט אַ מייוון ווי שיין ער איז?

אָבער ער איז אַן אויסגעהוילטער מענטש. אַ מענטש, וואָס האָט נישט קיין האַרץ און נישט קיין לונגען.

יאָ, כאַפּט זי אונטער, אַ וואונדערבאַרער ראָבאָט, אַ מידער טויטער.

וואָס־זשע לויפט איר אים נאָך?

עס איז טשיקאַווע. טשיקאַווע אַנוואַרימען אַזאַ מענטשן, ווי מען וואַרימט אַן אייגענע אויערן נאָך אַ פראָסטל.

אָדער ווי מען רייבט אַן די קאַלטע פיסלאַך פון אימיצן וואָס איז דיר ליב.

אַקוראַט! אָבער ער איז אַביסל אומהיימלאַך.

ער האָט פיינט פרויען. עמעס פיינט פרויען, זאָג איך.

זי זיפצט אָפּ.

ווער ווייסט, וויפיל פרויען ער האָט עס דורכגעהאַסט!

אַ פּאָרל גייט פאַרביי. זי איז יונג, שיין, אָבער אַלץ אין לינקן פּראָפיל. אין פולן געזיכט ווערט זי אינגאַנצן אַן איבערגעענדערטע. דאָס רעכטע אויג איז בלינד. אויף דעם גאַנצן שוואַרצאַפּל ליגט אַ לאַטע, אַז עס גיט דיר אַ קלעם ביים האַרצן צו קוקן אויף דעם דאָזיקן אויג, וואָס מאַכט אַ טעל פון אַ שיין מויל, אַ פּראַכטפולן קאָפּ און פון אַ צווייט ליכטיק, בלוי און דערשראָקן אויג. איר מאַן איז עלטער פון איר און אינגאַנצן אַ צעבראָכענער. ער וויגט זיך אויף פלאַכע פיס, ווי אויף קוליעס. זי האַלט אים פעסט ביי דעם אָרעם, ווי ער וואָלט געוועזן איר איינציקער אויסוועג און ער טוליעט זיך צו איר

מיט ליבע, ווי זי וואָלט געווען דאָס בעסטע, וואָס ער האָט פאַר זיך געקענט אויסבעטן. זייער ליבע איז רירנד.

צי איז דאָס דערפאַר, וואָס די רייזע האַלט שוין ביים סאָף, זאָגט מיר די לערערקע, אָבער איך פיל אַ דריקעניש ביים האַרצן. איך וועל זיך נאָך היינט אָוונט צעוויינען. זייט פאָרזיכטיק, אַז עס זאָל נישט געשען אויף אייער האַלדז. אַלץ רופט ביי מיר אַרויס טרערן. איר האָט געזען דאָס פּאָרל? אַז איך גיב אַ טראַכט ווי דאָס האַלב־בלינדע מיידעלע איז געוואַקסן זאָרגלאָז און שטיפעריש, ביז עס איז איר קלאָר געוואָרן אין שפּיגל, אַז זי וועט מוזן מאַכן קאָמפּראָמיסן, ביז זי האָט זיך ענדלאָך צוגעוואוינט צו איר לאַגע און צו איר מאַן — גלוסט זיך מיר וויינען. איך זאָג אייך, אַז עס איז בלויז דערפאַר, וואָס די רייזע אונדזערע אַהין האַלט שוין אָט־אָט ביים סאָף. מיר וועט אַלעמאָל שווער, ווייל דאָס האַרץ מיינס לויפט שטענדיק פאַר־אויס. איך זע שוין פאַר זיך דעם גאַנצן זומער. שוין, אָפּגעזומערט. דו שטייסט שוין און דו געזעגנסט זיך ביים צוג מיט דיינע נייע פריינט, מיט דעם ביסל פאַריזער פרייהייט. אַריינגעכאַפּט נאָך אַ זומער. שוין, מען פאָרט שוין צוריק. אַלעמאָל ווען איך פאָר ערגעץ, דוכט זיך מיר, אַז איך פאָר שוין צוריק. ווער ווייסט ווי ווייניג זומערן מיר זענען נאָך באַשערט אַזעלכע? און ווער ווייסט ווען איך וועל שוין מער קיין ברייערע נישט האָבן און איך וועל זיך אויפהענגען אויף אַן אַלטן מאַן און זוכן שוץ. איר ווילט עפּשער וויסן ווי אַלט איך בין?

דער פּיאַניסט לויפט פאַרביי מיט דעם ביכל אין האַנט. זי קוקט אים נאָך מיט הונגעריקע ליפּן.

ווייסט איר וואָס? לאָמיר דערהאַרגענען אַביסל צייט און אַרונ־טערגיין אין דריטן קלאַס.

אַדראַבע! עס איז אַן אויסגעצייכנטער פּלאַן. איך האָב דאָרט אַפילו עטלאַכע באַקאַנטע יונגעלייט, די שיף־מוזיקאַנטן. זיי זענען געווען מיינע ערשטע באַקאַנטע אויפן שיף, אָבער די קלאַסן האָבן אונדז צעטיילט.

מיר שטייען ביים טירל, וואָס פירט אַרונטער עטלאַכע טרעפּ צום דריטן קלאַס. עס איז בלויז אַ האַלבער גאָרן, אָבער די גאַנצע עטלאַכע טעג זענען מיר געשטאַנען און געקוקט איינע אויף די אַנדערע ווי דורך אַ טעלעסקאָפּ. זיי צו אונדז האָבן געקוקט אַרויף, ווי מיר אַרויף צום ערשטן קלאַס, צו אַן אַנדער וועלט. דאָס לעבן האָט זיך אונטן, אויף דעם שמאָל רעזערווירטן שטיקל זון־דעק, באַוועגט לאַנגזאַם,

שטיל און פויל. מען האָט, דוכט זיך, געטאָן דאָסזעלבע ווי ביי אונדז — געשפּילט קראָקעט, זיך געזוניקט, אָבער איבער אַלץ, אַזוי האָט אויסגעזען פון אויבן, איז געלעגן אַ וואָלקן. עס איז געווען ווייניק פרייד אונטן. ביי אונדז איז די רייזע געווען אַ צוועקלאָזע, אָבער לויט די מערסטע פאַרזאָרגטע פּענימער אונטן, האָט מען געקענט זען, אַז דאָס פאָרן אַליין איז אַן אָפּקומעניש, ווייל מען פאָרט דאָרט אין אַ באַשטימטן ערגעץ און מען טראַכט שוין איצט וועגן דעם אָנקומען.

אָבער אַפילו פון אויבן האָט מען געקענט זען אַז די זוניקסטע גרופּע אונטן איז די קאַפּעליע פון די יונגע סטודענטן. די יונגע מוזיקאַנטן האָבן אויסגעזען אויסטערליש, צווישן דעם פאַרזאָרגטן אוילעם, אין זייערע ווייסע זומערדיקע רעקלאַך אויף טונקעלע הויזן. די יונגען האָבן זיך מיט מיר גאָר ״אַרומגעכאַפּט. זיי האָבן גלייך דערקענט דעם פּאַסאַזשיר מיט וועמען זיי האָבן פאַרבראַכט די ערשטע עטלאַכע שאָ אויפן וואַסער. און אַזוי ווי מען האָט גראָד סערווירט נאָכמיטאָג־טיי, האָט מען אונדז געלאַדן ווי אָנגעלייגטע געסט אויף טיי מיט קיכלאַך.

מיין באַגלייטערן האָט זיך אויך צעוואַרימט. די יונגע סטודענטן זענען פאַר איר געווען אַ גרוס פון איר טאָג־טעגלאַכקייט. עמעס טאַקע אַז פון דער טאָג־טעגלאַכקייט אַנטלויפט זי מיט פאַרגעניגן, אָבער דאָ אויף דער שיף איז גוט זיך צו דערמאָנען, אַז ערגעץוואו איז פאַראַן אַ ווינקל, וואו מען שפּילט אַ שטיקל ראָלע אין לעבן.

זי האָט זיך צערעדט מיט די סטודענטן וועגן אוניווערזיטעט לעבן. מען האָט גלייך גענומען דערציילן אוניווערזיטעט־אַנעקדאָטן — ווי אַלע צעד־וויצן, טרוקן ווי ביין פאַר פרעמדע, אָבער אַן עמעסער קוואַל פון געלעכטער פאַר אייגענע.

די סטודענטן זענען אויך געווען איבערגליקלאַך. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס זיי האָבן געהאַט אַן אינטימערן צוטריט צו אַן אוניווערזיטעט־לערערקע. די אַנעקדאָטן האָבן אָנגעהויבן שמעקן גאַנץ שטאַרק מיט צוויי־דייטיקייט, אָבער די לערערקע איז זיי אַנט־קעגנגעקומען און דאָס האָט גאָר אויסגענומען ביי די יונגעלייט, וואָס האָבן קוים געהאַלטן ביי דער גרעניץ פון צוואַנציק. זיי האָבן גע־לאַכט הויך מיט אַן אומגעצאַמט אינגלש געלעכטער, וואָס האָט גע־ריסן די אויערן. אַלע שפּאַנישע ווענטלאַך צווישן דער לערערן און די סטודענטן זענען געפאַלן און ס׳האָט גענומען אַ ווייל און זי איז שוין אויסגעוואקסן ביי אימיצן אויפן שויס און אַלע האָבן זי שוין גערופן ביים ערשטן נאָמען.

די מוזיקאַנטן האָבן געכליאָפּטשעט טיי און זענען געווען קאַוואַ־לעריש פּאַרנומען מיט דער לערער און די לערערן מיט דער גרויסער אויפמערקזאַמקייט וואָס זי האָט געקראָגן. פּלוצים האָב איך באַמערקט אַז איינער פון די סטודענטן לאַכט ניט, נאָר ער לאַכט מיט, ער גרילצט נישט, נאָר ער גרילצט מיט — ער מאַכט זיך פריילאַך.

אַקוראַט ווי מען דערזעט עס אַמאָל אין אַ בורלעסק, ווען ס׳קומט אַרויס די גאַנצע סטאַדע נאַקעטוואַרג און מען נעמט זינגען דורך דינע נעזלאַך. אַלע וואַרפן דעם ליבן פּובליקום אַ שטיק ציטערדיקס. מען דריגעט מיט די פיס, מען דריגעט מיט די היפטן. יעדער קערפּער איז גע־פּרוּוירענע פישיויך. אַ וואָרף אַ שטיק צו אַ לאָזשע, צו איינעם אין אָרקעסטער, מען פאַרזעט אַפילע נישט די אָרימע גאַליאָרקע — כאָטש שטעל אויף די הענט און כאַפּ. די טאַנצן מיט די פּויקן זענען הייסע קוילן אונטער די פיס, אָדער בייטשן איבער די קערפּערס, זיי הייצן אונטער די געפילן. און מיטאַמאָל דערזעסטו ווי פון גאַנצן טומל טיילט זיך אויס איינע, וואָס מאַכט נאָך אַלע שאָקלענישן און אַלע באַוועגונגען מיט אַ קאַליסטענישער קאַלטקייט. זי דריגעט מיט איר קערפּער נאָך שנעלער ווי אַלע אַנדערע, זי הויבט דאָס פיסל נאָך העכער, אָבער זי שטערט בלויז די האַרמאָניע. וואָס מער מען קוקט אויף איר מער אַלץ מער דערזעט מען דעם כויזעק, ווי זי וואָלט שאַרזשירט די גאַנצע אויפגעפּויקטע מעשענע פרייד.

דער סטודענט כאַפּט מיין בליק און ער רוקט זיך צו נענטער צו מיר. און פון דער העלער הויט וויל ער וויסן אויב איך בין אַ איד.

אַנטשולדיקט, וואָס איך שטעק אַריין מיין נאָז אין אייערע גע־שעפטן, איך וויל דאָס וויסן, פּאָשעט, ווייל איך אַליין בין אויך אַ איד און מיר דוכט זיך אַז איר זענט אַ ברודער.

נויטיקט איר זיך טאַקע אַזוי שטאַרק אין אַ ברודער ?

ער ענטפערט מיר נישט דירעקט אויף מיין פראַגע. ער דער־ציילט מיר אַז דער טאַטע זיינער איז אַ דאָקטאָר אין אַ קליין שטעטל אין וועסט־ווירדזשיניע. אַמאָל האָט ער געמאַכט גאָר אַ שיין לעבן, אָבער היינט איז שוין ווייט נישט ווי אַמאָל. הינטער דעם טאַטנס פּלייצעס גייט אָן אַ שטילער באָיקאָט, די מערסטע קריסטן גייען צום צווייטן דאָקטאָר אין שטעטל, אויך אַ קריסט. כאָטש גוט, וואָס דער טאַטע האָט אָפּגעשפּאָרט אַביסל אויף אַ רעגנדיקן טאָג און מען קען זיך דורכשטופּן. אין אוניווערזיטעט ? די פראַגע איז נישט אַקטועל. צו ווייניק אידן, אָבער ווי ווייניק זיי זענען האָט מען זיי נישט איבריק ליב.

עפשער קענט איר מיר זאָגן פאַרוואָס? מיין טאַטע האָט מיך נישט געלערנט נישט קיין העברעאיש און נישט קיין דאַוונען און נישט קיין אידישע געשיכטע. ער האָט מיר אַפילע נישט איינגעגעבן דעם כיישעק, אַז איך זאָל זיך אַליין װעלן באַקענען מיט אידישער געשיכטע. איך קען זייער ווייניק אידן, בלויז מיינע טאַטע־מאַמע און עטלאַכע פעטערס מיט מומעס — איך מוז אייך זאָגן, אַלע פיינע מענטשן. איר זענט אַ ניו־יאָרקער. דאָרט זענען דאָ אַסאַך אידן. עפשער קענט איר מיר פאָרט געבן דעם שליסל צו דער דאָזיקער סינע? ביי מיר איז עס אַ פּראָבלעם.

פאַראַן אַסאַך שליסלען. איר קענט זיך אויסקלייבן וועלכן שליסל איר ווילט. איר קענט זיי צופּאַסן לויט אייער גוסט. פאַראַן אַ נאַ־ציאָנאַלער שליסל, פאַראַן אַ מאַרקסיסטישער, פאַראַן אַפילע אַ מאַזאָ־כיסטישער. אַסאַך אידן טרייבן איבער זייערע אייגענע כעסרוינעס, קעדיי צו ראַציאָנאַליזירן די סינע צו זיך. און וואָס הערט זיך עפּעס מיט דעם איינפאַכן הערעדיטערן שליסל? בלוט, יערושע פון דוירעס. אַ קינד זויגט דער מאַמעס ברוסט, זויגט דעם גאַלעכס ברוסט. איז אייך דען דאָ שלעכט?

כאָלילע, אויסגעצייכנט. מען באַהאַנדלט אונדז אַלעמען פּרינצלאַך. שפּילן דאַרפן מיר בלויז אַ שאָ נאָכמיטאָג און עטלאַכע שאָ אין אָוונט. די עסנס זענען געשמאַקע און מיינע קאָלעגן מוזן זיך צו מיר באַציען גוט, אַלנפאַלס אויסערלאַך. איך בין עס דער פּיאַניסט, דער פירער פון אונדזער קליינער קאַפּעליע.

אָט־אָט. אָט האָט איר נאָך אַ שליסל, אויב איר ווילט. איר זענט דער פירער און זיי מוזן זיך באַציען גוט. אָט־דער מוז איז ווי אַן אָנגעצויגענער רימען, וואָס מוז פּלאַצן. איר זענט דער פירער. עפשער וואָלט שוין צייט געוועזן, אַז מיר זאָלן זיי לאָזן זיך אַליין פירן. זאָלן זיי זיך פירן פאַר די קומענדיקע עטלאַכע הונדערט יאָר און זען וואָס זיי וועלן אויספירן.

און וואָס טוט מען מיט נאַטירלאַכע פייאיקייטן. וואָס טוט מען אַז איר זענט פאָרט אַ גוטער דאָקטאָר, אַ גוטער פּיאַניסט, אַ גוטער עקאָנאָמיסט. דאַרף מען דאָס נעמען אָפּטויטן אין זיך, ווייל אַזוי ווילן די קריסטן? וואָס טוט מען, אַז איר ווערט נאַטירלאַך געשטויסן פאָראויס דורך אייערע פייאיקייטן?

הייסט עס, אַז דער שליסל איז ניט לויט אייער גוסט. מיילע, וועט איר זיך צוזוכן אַן אַנדערן. אַבי דאָס פּראָבלעם, ווי איר זאָגט,

האָט איך אַ פּאַק געטאָן ביים גאָרגל, וועט עס איך אַזוי שנעל נישט אָפּלאָזן.

צוויי מיטליעריקע פרויען קומען צו צום לאַנגן טיש. זיי זעצן זיך אַוועק טרינקען טיי. איינע טראָגט אַ גרויסן שוואַרצן ציילעם. ביידע פרויען האָבן פאַרגעלטע פּענימער, אויסגעאַרבעטע הענט, וואָס קוקן אויס ווי אַלטע צווייגן און אַפילו די פיס אין די שיך זעען אויס צע־דרייט און צעקרומט. די לעדער איז אויפגעשוואָלן דורך די גראָבע פּיס־פינגער און די היינער־אויגן און די אַלע אַנדערע טרעט־אָרנאַמענטן וואָס קומען געוויינלאַך מיט שלעכטע פיס. די הענט זענען ריין, די העלדזער ריין און די פּענימער ריין, אָבער די ריינקייט איז דורכגע־שפּרענקלט מיט קויטיקייטן, וואָס האָבן זיך איינגעגעסן אַזוי, אַז זיי פּיגמענטירן אַזש די הויט — קויטיקייטן, פון וואַשן גרעט, שייערן, קאָכן און אַרבעטן, וואָס האָבן זיך טיף אַריינגעגראָבן אין דער דיקער הויט.

ביידע פרויען רעדן פּויליש. איך לאָז איבער מיין אידישן ברודער מיט זיינע פּראָבלעמען און איך וואַרף זיי צו עטלאַכע פריינדלאַכע ווערטער. די מיט דעם ציילעם ענטפערט מיר אינגאַנצן נישט. די צווייטע ענטפערט, אָבער אינגאַנצן אָן צוטרוי, כאָטש איך רעד איר שפּראַך.

איך געווין ענדלאַך יאָ אַביסל איר צוטרוי, ווען זי געפינט אויס, אַז מיר ביידע פאָרן זיך זען מיט טאַטע־מאַמע אין פּוילן. זי פאָרט ערגעץ קיין גאַליציע, וואָס איז איצט זשעמיאַ פּאָלסקאַ. די טאַטע־מאַמע זענען זייער אַלט און זייער אָרים. דאָס הייזל האַלט ביי איינ־פאַלן. עס רעגנט שוין נישט אַריין נאָר עס ליאַפּעט. פירט זי אַביסל געלט צו פאַרריכטן די כאַלופּע אָדער גאָר עפּשער אויסבויען אַ נייע, אויב ס'וועט זיך לאָזן.

איר בענקט עפּעס נאָך פּוילן?

איך האָב שוין דערוואַקסענע קינדער אין אַמעריקע. ניין, איך בענק נישט.

זי בענקט אַפילו נישט נאָך דעם שטעטל אין פּענסילווייניע, וואו איר מאַן און אירע צוויי זין אַרבעטן אין אַ קוילן־מינע. זי איז ביכ־לאַל צו אויסגעהאָרעוועט און אויסגעמוטשעט אַז זי זאָל האָבן צייט צו בענקען.

זי קוקט מיך אָן און זי פאָרשט מיין פּאָנים עטלאַכע מינוט, ביז זי פּלאַצט אַרויס.

איך בענק נאָך רוסלאַנד, דעם אַרבעטערס פּאָטערלאַנד.

איר זענט אַ קאָמוניסטקע ?
און אַז יאָ וואָס איז ? ווערט זי טראַציק.

מיין מאַן, זאָגט זי, האָט אַ גראָבן קאָפּ. צופיל פאַרגאַסן אים מיט בראָנפן. ער פאַרשטייט בעשום אויפן נישט, ווי אַזוי מיר וועלן אי־בערנעמען די קוילען־מינען און באַגראָבן דאָרט די אייגנטימער, אַז די כאָלעריע וועט זיי כאַפּן. זאָלן זיי פאַרשוואַרצט ווערן דאָרטן. זאָלן זיי דערשטיקט ווערן, זאָלן אויף זיי איינפאַלן די ווענט. אָבער די זין לייענען שוין יאָ קאָמוניסטישע ליטעראַטור און מיט מיר האָבן זיי גאָרנישט געהאַט קיין שווערע אַרבעט. דער מאַמעס האַרץ האָט זיי גלייך פאַרשטאַנען.

טייערע קינדער, ערנסטע וואוילע יונגען, טרינקן נישט, ברענגען אַהיים דאָס ביסל אָרים געלט, ווען מען אַרבעט. נאָר דאָס מיידל איז נישט קיין לייט. זי ווייסט בלויז צו פאַרבן און צו פּאַטשקען זיך אַ גאַנצן טאָג און טראַכטן פון יונגען. פע, פּאַסקודנע מיידלאַך אין אַמעריקע.

די זין זענען שוין אַביסל צו ערנסט. וואָס זענט איר אַזוי פאַרזאָרגט, פרעג איך מיינע טייערע גרויסע זין. וואָס זאָלן מיר נישט זאָרגן ? ענטפערן זיי. מיר טראַכטן פון דעם טאָג ווען דו, מאַמע, וועסט דערלעבן אַ סאָוועטן־אַמעריקע. צייט איז שוין טאַקע. זיי האָבן גענוג געטראָטן אויף אונדז. שוין צייט אַז מיר זאָלן טרעטן אויף זיי.

די מיט דעם גרויסן ציילעם אויפן האַלדז, וואָס האָט די גאַנצע צייט געשוויגן, צעוויינט זיך פלוצים און זי כליפּעט נאָך :
שוין צייט אַז מיר זאָלן טרעטן אויף זיי.

די קאָמוניסטישע מאַמע דערציילט מיר, אַז דער וויינענדיקער פרוי׳ס מאַן איז מיט עטלאַכע יאָר צוריק אומגעקומען אין אַ מינע־קאַטאַסטראָפע. זי האָט איין זון, וואָס האַלט זי אויס. ער איז אַ שיי־נער שטאַרקער יונג, אָבער ער וויל בעשום אויפן נישט כאַסענע האָבן, ווייל ער וויל נישט דערוויטערט ווערן פון דער מאַמען. זי פאָרט אויך ערגעץ קיין גאַליציע. אירס אַ פעטער האָט איר דאָרט איבערגע־לאָזט אַ ירושע, וואָס וועט אויף אַמעריקאַנער געלט באַטרעפן עטלאַכע הונדערט דאָלאַר.

עס איז שוין באַלד צייט צו עסן וועטשערע, אָבער די אוניוועורזי־טעט־לערערן קענען זי קוים אָפּרייסן פון די סטודענטן. זיי זאָגן אונדז צו, אַז שפּעט אין אָוונט, ווען זיי וועלן פאַרטיק ווערן מיט דעם שפּילן, וועלן זיי זיך אַריינשמוגלען צו אונדז און פאַרברענגען אויף אונדזער דעק די לעצטע נאַכט אויפן יאַם.

IV

כ׳האָב נישט געקענט פאַרגעסן די טישן, שטולן און פּאַדלאָגעס פון דריטן קלאַס. אַלץ איז געווען זויבער און ציכטיק, אָבער פון דער גאַנצער זויבערקייט האָט געשלאָגן מיט דער ריינקייט פון אַן אינסטי־טוציע. עמעס, עס איז נישט געווען קיין שפּור פון דער אָרימקייט און דעם געהענעם, וואָס מען האָט אַמאָל גערופן די אימיגראַנטישע צווישנדעק און וואָס איך אַליין האָב שוין נישט דורכגעמאַכט, נאָר געהערט פון עלטערע אימיגראַנטן. אָבער די גאַנצע צייט וואָס איך בין דאָרט געזעסן, האָט זיך מיר געדוכט, אַז ערגעץ וועט זיך עפענען אַ טיר און עמיצער וועט אַרויסשטעקן דעם קאָפּ און אַ שאַקל טאָן אויף ניין. דער ענטפער וועט אונדז אַלעמען פריטשמעלען, מיר וועלן זיך אַלע אויפהייבן פון די הילצערנע בענקלאַך און זיך פילן זייער אומ־גליקלאַך.

עס האָט געשמעקט מיט דער זויבערקייט פון אַ וואַרטצימער אין אַן אַנשטאַלט — אַ שפּיטאָל, עפּשער אַ פּלאַץ וואו אַרבעטלאָזע וואַרטן אויף אַרבעט, אָדער וואו אָפּדאַכלאָזע וואַרטן אויף אַ געלעגער, אָדער גאָר אַ גמילעס כאַסאָדים וואו מען וואַרט אויף אַ קליינער האַלוואָע, וואָס מען דאַרף האָבן ווי מען דאַרף לופט. אָט־אָט וועט זיך ווידער עפענען די טיר און עמיצער וועט ווידער אַ שאַקל טאָן אויף ניין.

די צוויי פּוילישע פרויען וועלן זיך אויפהויבן. די פּאַרמלאָזע און צעדרייטע פּיס קענען קוים אויפהאַלטן די וואָג פון די ברייטע באָקעס פון די שווערע און אויסגעוואַלגערטע בריסט. דאָס זענען פון יענע שווערע און אויסגעמאַטערטע פּיס, וואָס זענען די ערשטע פון דעם גאַנצן אויסגעהאָרעוועטן קערפּער צו קאַפּיטולירן. די פּיס־פינגער אַרי־בערגעפּלאָכטן איינער אויף דעם אַנדערן, דער קליינער פינגער איינ־גאַנצן אָן אַ נאָגל, אַרויפגעקאַרטשעט אויפן צווייטן, דער צווייטער איינגעגראָבן אין דריטן, וואָס האָט שוין דורך דער צייט אויסגעאַרבעט אַן אָרט פאַר דעם צווייטן פינגער צו ליגן באַקוועם ווי אין אַ שייד. דער גראָבער פינגער אויסערגעוויינלאַך גראָב, מיט אַ שוואַרצן צוגע־קלעמטן נאָגל, סטאַרטשעט אַרויס אינגאַנצן אָן אַ זייט פון שוך, קימאַט דורכבויערנדיק אַ לאָך. דער שוך איז צעוויגט און צעפּאָרן.

ביידע אויסגעהאָרעוועטע פרויען וועלן זיך אַרונטערלאָזן אויף די קני און זיי וועלן רייבן די פּאַדלאָגעס מיט גרויסע באַרשטן איינ־געטונקען אין שיסלען פול מיט מידלינעס.

אויפן דעק איז שוין גוט טונקל. דאָס וואַסער זעט מען מער

נישט. מען מוז זיך גוט אַריבערבויגן איבער דער פּאַרענטש, ביז מען דערזעט ווי ס׳בליצט אויף ווייסער שוים אויף דעם פינצטערן וואַסער, ווי אַ מויל ווייסע געזונטע ציין אויף אַ שוואַרץ פּאָנים.

עס ווערט פייכט און עס שווינדלט מיך. און מיט דעם שווינדל קומט מיר ווידער אויפן געדאַנק מיין מומע גנענדילס בריוו וועגן מיין מאַמען. אירע אויערן זענען געל ווי וואַקס, זאָלסט טייקעף אַלץ איינ־פּאַקן און פאָרן און האַשעם־איסבאָרעך זאָל העלפן דו זאָלסט זי נאָך טרעפן.

מיין מאַמעס אויערן מיט צוואַנציק יאָר צוריק. קליינע אויערן מיט לעכעלאַך פאַר גרויסע אוירינגן. שמאָלע לעכעלאַך. אָבער יע־דעס מאָל ווען איך האָב אַלס קליין אינגל געטראַכט, ווי מען האָט געבוי־רן אַ גרויסע אָנגעגליטע הוט־שפּילקע און איר, אַ קליין מיידעלע, דורכגעשטאָכן די אויערן, האָב איך געמוזט פאַרמאַכן די אויגן און אויפציטערן. דאָס פּאָנים — ערנסט, טרויעריק, זעלטן ווען עס האָט געלאַכט, ווען ניט ווען געשמייכלט — געלבלאַך אָבער שיין. אַ ליכטי־קער שטערן, וואָס איז געוואָרן נאָך ליכטיקער, ווען די מאַמע האָט אַרונטערגענומען דאָס שייטל. איצט זענען אירע אויערן געל ווי וואַקס.

אַ קאַלטע האַפּנונגסלאָזיקייט האָט מיר אַ קלעם געטאָן ביים האַרץ. איך און מיין מאַמע, מיר האָבן שוין אָפּגעלעבט צוויי־צענדליק יאָר זייט יענער נאַכט, ווען זי איז געשטאַנען אויפן וואָקזאַל און אין דער פינצטער געבראָכן די הענט, וואַרטנדיק אויף דעם צוג וואָס האָט מיך, וואָס אָנבאַלאַנגט איר, געפירט גלייך, אָן אָפּשטעל, קיין אַמע־ריקע. שוין אַוועק צוואַנציק יאָר און איצט פאָר איך צוריק אַהיים אַ קוק צו געבן אויף אירע געלע אויערן.

ווי די מאַמע האָט נישט געקעמפט קעגן מיין פאָרן, האָט זי זיך פונ־דעסטוועגן געמוזט אונטערגעבן. דעם טאַטנס געשעפטן זענען געגאַנגען וואָס אַ טאָג אַלץ ערגער. עס איז געווען קלאָר, אַז עס האַלט שוין גאָר נאָענט, ווען מען וועט דאַרפן פאַרלייגן די שטאָבעס און אויפהענגען אַ שלאָס. אָפילע דעם טאַטנס שוטעף עזרע האָט זיך ביסלאַכווייז גע־נומען בויגן. עזרע האָט געהאַט אַ שטאָלץ גויעשק פּאָנים. די הענט זיינע האָבן געציטערט פון עלטער, דער קיילעכדיקער גרויער קאָפּ האָט געציטערט און דאָס גרוי געשוירן בערדל האָט געציטערט. ער האָט נישט געקענט נישט שרייבן און נישט לייענען, אָבער ער האָט זיך געהאַלטן פאַר אַן אַריסטאָקראַט, ווייל זיין צווייט ווייב איז געווען אַ ליטוואַטשקע און איז געגאַנגען אין די אייגענע האָר, און ווייל זיין זון איז געווען אַ

גימנאַזיסט. ער האָט געהאַקט אַן אומגראַמאַטישן פּויליש און רוסיש, אָבער מיט אַ גוטער אויסשפּראַך. טאָמער איז אַריינגעקומען אַ הויכער רוסישער טשינאָווניק, אָדער אַ רייכער פּאָליאַק, איז ער גלייך אויפגעשפּרונגען. פּראָסטערע גויעם און אידישע קוינים האָט ער געלאָזט פאַר דעם טאַטן. געווינטלאַך פלעגט דער טאַטע מוזן איבערנעמען זיינע איידעלע קוינים אויך, ווייל טאָמער האָט מען זיך מיט אים גענומען שטאַרק דינגען איז ער געוואָרן האָנאָראָווע און ער האָט גלייך געגעבן אַ לאָז אַריין אַ שפּילקע: צאָ פּאַן מישלי, טוטיי יעסט טאַרג? טאַרג האָט געהייסן דער גויעשקער מאַרק, וואו טאַנדעט־געשעפטן האָבן פאַרקויפט קליידער בעכאָצע־כינאָם.

אָבער אַפילע דער שטאָלצער עזרע האָט שוין גענומען אַרונטערבויגן דעם קאָפּ און זיך אונטערגעבן, ווען אין געשעפט האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן מאָדנע קוינים, פּויערים אין סערמיגעס, וואָס אויב זיי פלעגן אַמאָל, אין די גוטע צייטן, פאַרבלאָנדזשען צו אונדז אין געשעפט, האָט ער זיי געיאָגט ווי די דערשראָקענע הינער: אידזשטשיע! טען סקלעפּ ניע דלאַ וואָס! ניעמאַם ניץ!

ער אַליין איז טאַקע נאָך אַלץ נישט צוגעגאַנגען צו זיי, אָבער אַז דער טאַטע האָט זיי באַדינט און געצויגן דעם פּאָלטן אַרויף און אַרונטער, האָט עזרע צוגעמאַכט די אויגן און אַרויסגעלאָזט איין זיפץ נאָכן אַנדערן, ברומענדיק מייסע רעב לייווי איצכאָק: אַ שיינע עלטער האָסטו מיר געשאָנקן, נישטאָ וואָס צו רעדן, אוי, ריבוינע שעל אוילעם!

ס׳איז געווען דאַמאָלס, ווען די פּאָליאַקן האָבן זיך גענומען אָפּרעכענען מיט די אידן פאַר העלפן דערוויילן דעם אַרבעטער־דעפּוטאַט יאַגעלאָן אין דער דומאַ און נישט אַן אויסגעשפּראָכענעם אַנטיסעמיט, ווי זיי האָבן דאַווקע געוואָלט. דער באָיקאָט האָט זיך אָנגעהויבן אויף קאַטאָוועס, אָבער ער האָט זיך גענומען טיף אַריינבייסן אין די אידישע געשעפטן, וואָס האָבן אָנגעהויבן פּוסטעווען. אַפילע אין דעם גרויסן כאַזאַנאָוו־געשעפט איז מען אָפּגעשטאַנען טעג אָן אַ רובל לייזאַכץ. די וועקסלען זענען געלאָפן. דער טאַטע האָט זיך געזוכט צו ראַטעווען מיט אַנאָנסען אין דער פּוילישער צייטונג „זשעמיאַ לובעלסקאַ”. דער „פּאָליאַק־קאַטאָליק” האָט איבערגעדרוקט דעם טאַטנס אַנאָנס און עדיטאָריעל צעלייגט אויף טעלערלאַך פאַרוואָרפנדיק זיין שכיינע, דער „זשעמיאַ”, אַלעמיי זי נעמט אָן אידישע אַנאָנסן.

מיין שיפסקאַרטע איז שוין געלעגן אין אַ בלעכענער פּושקע אין קאַמאָד. איך האָב געציילט די כאָדאָשים, די וואָכן. די מאַמע אַליין האָט שוין גענומען אונטעריאָגן די רייזע. זי האָט מוירע געהאַט, אַז

דאָס געוועלב וועט אויפּעסן די עטלאַכע הונדערט רובל, וואָס מען האָט אוועקגעלייגט פאַר מיר אויף הויצאָעס.

איצכאָק, דאָס איז בלוטיק געלט. אויף דעם דאַרף ליגן אַ שטיין. דאָס טאָר מען נישט רירן, — האָט זי געהאַלטן אין איין דער־מאָנען דעם טאָטן.

איטע ראָכעשי, ווער רירט דען?

אין די אָוונטן בין איך געווען אַן אַריינגייער ביי די טערקן, וואָס האָבן ביי אונדז געהייסן גרעקן. איך האָב געטרונקן לעבלאָכע מילך און געקנופּן שטיקער פון דעם דינעם, זאַפרען־ברוינלאָכן סלאָדקי כליעב מיט ראָזשינקעס. איך האָב אַפילו איינעם פון די טערקן פאַרטרויט, אַז איך פאָר קיין אַמעריקע.

ווען?

איך פלעג זיך פאַר אים אַלעמאָל אויספּיינען מיט מיין טערקיש.

אין ה אָ ן וואָכן וועל איך שוין זיין ווייט פונדאַנען. וואָכן, פאַרשטייט זיך, האָב איך אים שוין געמוזט זאָגן אויף רוסיש. אָבער ביז ה אָ ן (צען) האָב איך אים אָפּגעקנאָקט פון איינס אָן —

איקי, ביר, אָטש, דאָרט, בעש, אַלטיהיו, יעדיהיו, סעקיז, דאָקוז, האָן.

דער טערק האָט גאָר אָנגעקוואָלן פון מיין טערקיש ציילן וואָס איך האָב אַנטדעקט אין מיינס אַן עספּעראַנטאָ זעלבסט־לערער, ווי אַ צולאָג. כ׳האָב דעם טערק אַפילו נאָך דערלייגט יערמיהיו — 20 און אייליהיו 50 —זאָל ער וויסן ווי ווייט מיין טערקיש גרייכט.

די לעצטע עטלאָכע וואָכן פאַרן אָפּפאָרן. טעג אין זאַקסישן גאָרטן מיט דעם צעבליטן פרילינג אויף אַלע געווירעטע אַלייען. מיינע כאַווירים און איך גייען איבער די לובלינער גאַסן מיט פאַרריסענע קעפּ, ווי די העלדן פון „ניי־ערד״ אין האַמסונס אַ שטעטל; אונדזער מאָלער, מיט דעם קרומען אויגל און ווייסע וויעס ווי מילך פון אַ הערינג, נאָר וואָס צוריקגעקומען פון דער קראָקעווער אַקאַדעמיע; דער פּאָעט וואָס איז נישט לאַנג צוריק געווען אין וואַרשע און מיט־געבראַכט פון דאָרט אַ פּאַק מיט האָסקאָמעס; דער פידלשפּילער, מיט דעם גרויסן שווערן, שוואַרצן קאָפּ, געענדיקט וואַרשעווער קאָנסער־וואַטאָריע און איז שוין אַפילו אויפגעטראָטן אין „הזמיר״; אונדזער „פּעסימיסט״, דער פּראָפעסיאָנעלער ציניקער און פרויען־האָסער מיט פּיכטע הענט און לאַנגע שוואַרצע נעגל — ער, דער עלטסטער פון אונדז, וואָס גריבלט זיך אין די אופּאַנישאָדן, ציטירט שאָפּענהאַוערן און ווייגינגערן און באַרימט זיך אַז ער אָנאַנירט באָדיי, איידער האָבן

צו טאָן מיט פּרויען; מיין פריינט וואָס האָט פאַרבראַכט אַנדערטהאַלבן יאָר ביי זיינער אַ שוועסטער אַזש אין אופאַ און מאַטערט זיך דערפאַר צו רעדן רוסיש שיר נישט ווי אַ סיביריאַק, אַריינוואַרפנדיק צווישן יאָ און ניין, פאַר שיינקייט וועגן, מאָל און דעסקאַט; עטלאַכע באַלעזענע יונגעלייט, וואָס שניידן זיך אויף קריטיקער און טראָגן זיך אַרום מיט טענ׳ען, סען בעוו׳ען, ביעלינסקי׳ן און איבערהויפּט מיט אונדזער בראַנדעסן.

מיר גייען ווי די פּאוועס און זענען אומרעאל, ווי אַרויסגענומען פון ביכער. דאָס זענען מיינע באַזאַראָווס, ניעכלודאָווס, טידעמאַנס, קאַראַמאַזאָווס, אָבלאָמאָווס, סאַנינס, האַמלעטס און דאָנקיכאָטס. אַרום אונדז פלאָקערט אַ גויעשק לעבן, עטלאַכע גויעשקע לעבנס, אַ פּויליש און אַ רוסיש, אויף מעסער שטעך. אַ אידיש לעבן, אַסאַך אידישע לעבנס, וואָס זענען ווייט צווישן זיך און אָפּגעטיילט ווי קאַסטן — פון אומבאַרירבאַרע קאַבצאָנים ביז אידישע פּריצים, וואָס פאָרן אין בריטשקעס מיט פייערדיקע פערדלאַך. אַרום אונדז קאָכט מיט שניי־דערס, שוסטערס, בלעכער, פּאַפּיראָסן־מאַכער, אַרבעטער אין ציגעל־ניעס, אין צוקער־פאַבריקן, גאַרבערס, אייזנאַרבעטער, מעלאַמדים, וואַסער־טרעגער, דינסטמיידלאַך, זאָקן־מאַכער, הענטשקע־מאַכער, ניי־טאָרינס, קלעזמער, פריזירער, גווירים, דאַיאָנים, ראַבאָנים, אָבער מיר זעען קיינעם נישט. מיר קעמפן צווישן זיך מיט גרייטע פראַזן און גייען אַהיים עסן וועטשערע צו דער מאַמען און נעמען נאָך עטלאַכע קאָפּיקעס אויף קעשענע געלט.

דער פּאָעט לייענט פאַר אַ פרילינג־ליד. ער האָט אַ וויגנדיקע, טרויעריקע שטים וואָס פאַרצערטלט און פאַרלאָטעט אַלע ריטמלאָזע שורעס. ער איז שטאַרק אונטער דעם איינפלוס פון „זיי־זשע קליין בעריאָזקעלע מיספּאַלעל אויך פאַר מיר״ און ער ווענדט זיך צו די בלומען, פרילינג־ווינטלאַך, אַז זיי זאָלן אים אויך טאָן, כ׳געדענק שוין נישט אַקוראַט, וואָס פאַר אַ געפעליקייט.

מיר אַלע האַלטן זייער שטאַרק פון אים. מיר לייגן אויף אים גרויסע האָפנונגען, אַז ער וועט אַמאָל זיין דאָס שיינדל פון אונדזער שטאָט. אַפילע איך, וואָס האָב שוין גאַנצע פּעק מיט לידער און דער־ציילונגען, בין זיך מעוואַטל אַנטקעגן אים. איך בין אים שטאַרק מע־קאַנע זיין מעלאַנכאָלישע שורע, וואָס ציטערט ווי אַ שטאַמל און קלינגט ווי פּאָעזיע, נאָך איידער מען כאַפּט דעם צוזאַמענשטעל פון די ווערטער.

דעם פּאָעטס פאָטער איז אַ גוויר. ער וואוינט אין אַ קריסטלאַ־

כער געגנט, אין איינעם פון די נייסטע הייזער, מיט שפּיגלען אין קאָ־רידאָר, מיט דיוואַנען אויף די שטיגן, פון יענע הייזער, וואָס די שטאָט איז געלאָפן אָנקוקן אויף בייז־וואונדער, ווען מען האָט זיי גע־בויט. אַ וואונדער שיינע דירע, גרויסע סאַליעס, מיט שפּיגלען, מיט שווערע מעבל, מיט בלויע און רויטע פּליושענע שטולן, הויכע וואַזאַ־נען, שטייגן מיט זינגענדיקע קנאַריקלאַך, אַ יונגע, גוטע שטיפמאַמע, וואָס קוקט אויס ווי דעם פּאָעטס אַן עלטערע שוועסטער און ווי אַ טייל פון דער גאַנצער מאָדערנער איינריכטונג. זי קריכט פון דער הויט צו זיין גוט צום „קינד" און אַפילע צו זיינע פריינט. דער פּאָעט האָט אַ פּרעכטיק ־ געשניצטן שרייבטיש, וואו ער האַלט זיין קאַיעט מיט לידער, געשריבן אין דער פּאָרזיכטיקסטער האַנטשריפט. זיין ערשט ליד, וואָס ער האָט מיר פּאָרגעלייענט, מיט אַ וויינענדיקער שטים, ביי זיך אין רייכן קאַבינעט, האָט געהייסן „גע־שטאָרבן די יונגע מאַמע" און איז געווען אַ פרייע נאָכמאַכעריי אין דער מעלאַדישקייט פון „געשטאָרבן דער אַלטער באַל־טפילע". דער יונגער פּאָעט האָט נישט געמאַכט קיין סאָד פון זיין אימיטאַציע, אַדראַבע ער האָט זיך באַרימט ווי גוט ער האָט עס נאָכגעמייסטערט און איך האָב אים טאַקע באַוואונדערט פאַר זיין קונציקער געטריישאַפט צום אָריגינאַל. איך האָב בלויז נישט געקענט פאַרשטיין, ווי אַזוי עס קומט צו אים זיין טרויער און זיין מעלאַנכאָליע ביי אַזאַ געווירעשאַפט אין הויז. איך האָב געטראַכט, אַז אַפילע ווען ער זאָל אויף אַן עמעס באַוויינען זיין מאַמען, איז עס פּאָרט אַ שטיק אומדאַנקבאַרקייט אָנצושרייבן אַ טרויער ליד, ווען עס דרייט זיך אַרום אַזאַ גוטע, איבערגעגעבענע און שיינע, שוויגנדיקע שטיפמאַמע. איך האָב דאַמאָלס געשריבן נאַציאָנאַלע לידער און עראָטישע דערציילונ־גען אָבער איך האָב זיך געהאַלטן פאַר צווייטע פידל אין אונדזער קליי־נער ליטעראַרישער מישפּאָכע און אַלץ דערפאַר, ווייל איך בין אים מעקאַנע געווען, וואָס גאָט האָט אים געבענטשט מיט טרויער אַפילע ווען עס האָט זיך מיר אויסגעוויזן אַז עס דאַרף אים זיין גוט ווי די וועלט.

מיר אַלע האָבן מער האַנאָע פון זיין פרילינג־ליד, ווי פון פרילינג אַרום אונדז. בלויז אונדזער פּראָפעסיאָנעלער ציניקער געפינט אַ גראָב כויזעק־וואָרט. ער ציטירט גאַנצע שטיקער פון האָמערן אויף רוסיש און פון הייגען אויף דייטש און ער מאַכט דאָס ליד אויסצו־דרייען. אָבער דאָס ליד ווערט ביי אונדז נישט אָן אַפילע אויף אַ האָר,

כאָטש מיר האָבן פונדעסטוועגן האַנאָע פון זיין עפּיגראַמישער שאַרפקייט.

מען דערמאָנט מיין רייזע און מען איז מיך מעקאַנע, כאָטש מען האָט אויף מיר ראַכמאָנעס, וואָס איך וועל אַריינפאַלן אין לאַנד פון דער געלער פּרעסע.

באַנאַכט — ווידער די קראָקעווער פּערשטאָט מיט די טראָטואַרן וואָס פירן צום זאַקסישן גאָרטן דורך אַ קלאָסנצעטיילונג — איין טראָטואַר, וואו עס שפּאַצירן בלויז אַרבעטער און אַרבעטאָרינס און דער צווייטער, מיט גימנאַזיסטן, גימנאַזיסטקעס, עקסטערניקעס און טשינאָווניקעס. ווידער די טשעמנע אַלייען, וואו מען לויפט הונגעריקע נאָך יעדן סילועט פון אַ ברוין־גימנאַזיסטיש קליידל.

אינדערפרי שפּאַציר איך אַמאָל אויף די וואָליע־לאָנקעס, פאַרקריך העט־אויפן זאַמד, וואו עס וואוינט די רייכע מומע כאַמע אין אַן אייגענער כאַלופּע, מיט אייגענע הינער, עטלאַכע קאַטשקעס, אַמאָל אַפילע אַן אינדיטשקע, מיט צוויי געזונטע מיידן, וואָס האָבן פאַרהאַרטעוועטע באָרוויסע פיס און הענט וואָס שמעקן שטענדיק פון פעטרישקע, ציבעלעס און פאַסטערנאַק. די עלטערע שלעפט מיך אַפּט אַוועק ווייטער פון איר הויז, צו דער באַן און איבער די שינעס. דאָרט קוקט זי מיר אין די אויגן, אָטעמט אויף מיר מיט פייער און זינגט צו מיר פויערשע ליובע־לידלאַך. און טאָמער וויל איך זיך אַביסל צעוואַריימען, פאַרמאָגט זי אַ גראַבלאַך־קאַלט קאַל, וואָס ניכטערט גלייך אויס:

יאַנקעלע, ניטע!

צוויי וואָכן פאַר מיין אָפּפאָרן. איך קריג אַ שלעכטע בשורע און מיין גאַנצע רייזע באַקומט מיר נישט. די גאַנצע צייט מיין איך אַז איך פאָר נישט אַליין, עס הייסט אַז איך וועל האָבן אַ שיף־שוועסטער און נאָך וואָס פאַר אַ שיף־שוועסטער. איינגער פון מיר מיט אַ יאָראַנדערטהאַלבן. זי איז הויך, שלאַנק, בלאָנד און האָט אַ פאַרריסענע שיקסע־נאָז, אָבער די אויגן אירע זענען אַזעלכע וואונדערבאַרע ברוינע קאָנטראַסטן צו אירע בלאָנדע האָר אַז ווען איך זע זי, קען איך זיך נישט אָפּוואונדערן פון אירע וואַרימע אויגן און קאַלטע האָר. איר גאַנג איז שוין אַ פּרוּוילעכער. גייענדיק וויגט זי לייכט איין העלפט אַנטקעגן דער אַנדערער ווי צוויי מילשטיינער. זי האָט זעלטן געשניצטע, לעבעדיקע פיס, אַביסל אַ ברייטלאַך מויל מיט דינע ליפּן, אָבער דערפאַר איז דאָס מויל פאַרגיטיקט מיט אַ שמייכל, וואָס ווירקט ווי אַ פּרעכער ווינק.

זי קומט פון אַ פאַרגרעבטער מישפּאָכע — סאַמע קאַצאָווים און

העקעריונגען. די טאַטע־מאַמע אירע, די פעטערס, די מומעס האָבן רויטע הענט מיט גרויסע פאַרבלוטיקטע נעגל, רויטע פענימער, שווערע פיס, פאַרגרעבטע שטימען, אָבער זי אַליין זעט אויס פריציש־דעליקאַט. איר שמייכל איז עפשער די ירושע פון דאָר־דורעס וויסן און קריגן וואָס מען וויל, אָבער ביי איר אַרום מויל קומט עס אויס, ווי מען וואָלט איבערזעצט אַ גראָבן אויסדרוק אויף אַ פיינער אָנצוהערעניש און נאָך דערצו מיט אַ פשעפראַשאַם.

זיי זענען אונדזערע שכיינעס אויפן נייעם וועג, וואו מיר וואוינען, אַנטקעגנאיבער די גויעשע און אידישע יאַטקעס, מיט די אַרויסגע־האַנגענע אָקסענע און קעלבערנע קעפּ, מיט די ראַכמאָנעסדיקע, אָפענע, טויטע, סאַמעטענע אויגן. אַפילע דער פאַמיליען־נאָמען, אָדער ווי מען רופט עס ביי אונדז, דער דייטשער נאָמען פון איר מישפאָכע איז אויך אַ קאַצאָווישער.

צו יענער צייט זענען אַסאַך אידישע גימנאַזיסטקעס ביי אונדז אין שטאָט געווען שטאַרק אונטער דעם איינפלוס פון טאָלסטאָיאישער מאָ־ראַל און איידער מען האָט זיך דערביוועט צו אַ קוש האָט מען געמוזט בראָדיען דורך לאַנגע ציטאַטן פון נייעם טעסטאַמענט. „און דער וואָס קוקט אויף אַ פרוי מיט כיישעק האָט שוין מיט איהר געזינדיקט אין זיין האַרצן". מען האָט געמוזט לאַנג מאָראַלעווען, איידער מען האָט געקענט זינדיקן — און זינדיקן האָט געהייסן האַלטן די האַנט, אַריינ־קוקן אין די אויגן און דעקלאַמירן נאדסאָנען אין דער פינצטער. וואָס עס איז געקומען פריער ביי אונדז אין שטאָט, דאָס איי אָדער די הון, דער סאַניניזם אָדער דער טאָלסטאָאיזם, געדענק איך שוין נישט אַקו־ראַט, אָבער זיי האָבן זיך ביידע געדרייט ווי שווערדן אַרום גאַן איידן, ווי צוויי באַזונדערע מאָראַלן. אַמאָל האָט מען באַדאַרפט שפּילן וואוילינגלעריש סאַנינען מיט זיין כאַפּ־דעם־איצט און אַמאָל טאָל־סטאָיען, מיט זיין פארגרייטן אַלץ אויף דעם הימלישן קעניגרייך.

און אַז עס איז דערעסן געוואָרן דער שפּיל אין מאָראַל אָדער אַנטי־מאָראַל, האָט מען אַרונטערגעלאָזט אַביסל פון דער אייגענער ווערדע און זיך באַקענט מיט אַ נייטאָרן אָדער זאָקן־מאַכערן. עמעס זייערע פינגער זענען געווען צעשטאָכן און צעקאַרבט, אָבער דערפאַר האָבן זיי געזונגען האַרצרייסנדע אידישע פאָלקס־לידער אָדער גאָלד־פאַדן לידלאַך, און געהאַט וואַרימע הענט, וואָס האָבן דיך אַרומגעוואָרגן, און זיי האָבן זיך געבעטן בלויז — האָב מוירע פאַר גאָט און פאַר לייטישע מיילער, אַלע אַנדערע זאַכן זענען געקומען מיט פרייד פון

צוויי יונגע מענטשן און מען האָט נישט באַדאַרפט פריער בלעקערצן גאַנצע קאַפּיטלען פון נייעם טעסטאַמענט.

מיין מאַמע ווייסט, אַז איך האָב געוואָרפן אַן אויג אויף דעם קאַצעווס טעכטערל און זי האָט קיין פאַרגעניגן נישט דערפון. זי האָט פּאַשעט מוירע פאַר אַ שידעך און עס שטייט איר נישט אָן, ווייל אַכוץ אַלעמען האָט זי נאָך אַ פלעק אין דער מישפּאָכע אויך. אירס אַ לייבלאַכע שוועסטער־קינד האָט זיך געשמאַדט און כאַסענע געהאַט מיט אַ שייגעץ, אַ קיילער־יונג, און צולעהאַכעס טאַטע־מאַמע האָט מען זיי נאָך פאַרצאַפּט דאָס בלוט און אויפגעעפנט אַ גויעשקע יאַטקע גלייך לעבן זיי. טאַטע־מאַמע זענען אַרומגעגאַנגען מיט פאַרפאַטשטע פּענימער און זיך געשעמט צו הויבן די אויגן צו דער ליכטיקער שיין. און ביי דער טאָכטער, דער מעשומיידעסטע, איז געוואַקסן דאָס בייכל און זי האָט פאַרקויפט כאַזערפלייש מיט אַ זעלטענער געשיקטקייט.

מיין מאַמע האָט מוירע אַז אָט־אָט פאַל איך אַריין אין אַזאַ מיש־פּאָכע. איך האָב מיט דעם מיידל צו יענער צייט געהאַט אויסגערעדט עפּשער צען־צוועלף ווערטער, אָבער עס איז מיר וואַרימער געוואָרן, ווען איך האָב זיך פּלוצים דערוואוסט, אַז זי וועט זיין מיין שיף־שוועס־טער, אַז זי פאָרט צוזאַמען מיט מיר קיין אַמעריקע, צו אירס אַ פעטער. (איר מאַמע האָט געוואוסט, אַז אין לובלין וועט איר אייביק נאָכגיין דער פלעק אין דער מישפּאָכע). מיר וועלן צוזאַמען פאָרן אויף די באַ־נען, אויף דער שיף און צוזאַמען אַרונטער אין קעסלגאָרדן. איר מאַמע האָט זיך געפרייט, וואָס איר טאָכטער וועט פאָרן מיט אַ היימישן מענטש, אַ באַלעבאַטיש קינד, וואָס וועט אַכטונג געבן אויף איר (עפּשער אויף איר שמייכל?)

אָבער עפּעס האָט געטראָפן אַ סיבע, פאַר מיר איז עס געווען אַן עמעסער מאַלער, און זי האָט געמוזט אָפּפאָרן צוויי וואָכן פאַר מיר. אומדערוואָרט איז געקומען דער קלאַפּ. זי האָט מיך אָנגעטראָפן אויף דער שטאָט און מיר מיט אַ שמייכעלע דערקלערט, אַז „עץ ווייסט, יעך פאָר מאָרגן אַוועק". אין איר שטים און אַרום איר מויל איז נישט געוועזן צו באַמערקן, אַז עס איז פאַר איר פּונקט אַזאַ קלאַפּ ווי פאַר מיר. עס האָט מיר טאָפּלט וויי געטאָן. איך האָב זיך דערפילט עלנד און ס'האָט מיך מיט אַמאָל אָנגעהויבן שרעקן די לאַנגע רייזע, וואָס איך דאַרף מאַכן איינער אַליין. זי האָט מיר דערלאַנגט איר האַנט מיט די לאַנגע שפּיציגלאַכע פינגער: „יעך וועל איען זען אין נעוור־יאָרק".

יענע נאַכט האָב איך געהאַט דאָס געפיל, אַז עס איז פון מיר אַוועק מיין ערשט ווייב.

די לענגסטע רייזעס מיינע, וואָס איך האָב דאַמאָלס איינגעשטעלט צו מאַכן איינער אַליין, זענען געווען פון לובלין קיין וואַרשע, צו דער מומע גנענדל. אָבער דעם וועג אַהין האָט מיר עטלאַכע מאָל געהאַט געוויזן דער זיידע. איינער אַליין האָב איך אָנגעהויבן פאָרן ערשט נאָך דעם זיידנ׳ס טויט.

מיט דעם זיידן פאָר איך געוויינלאַך פערטע קלאַס. די באַן שלעפּט זיך און שלעפּט זיך און מאַטערט זיך אויסצוציען אַ פיר־פינף שטונדיקע רייזע אויף גאַנצע צוועלף שאָ — אַרויסגעפאָרן אינמיטן בליענדיקן טאָג און אָנגעקומען שוין נאָך האַל־בער נאַכט. מען פאַרט און מען פאַרט, דורך דערפלאַך, שטעטלאַך און מען זעט זיך אָן אַ גאַנצע טאָג מיט אַ וועלט מענטשן.

אַפילע אין פערטן קלאַס וואו אַ בילעט איז בעכאַצי כינאָם, גייט אויך אָן אַ האַנדל מיט דעם קאָנדוקטאָר. עס רייסט דאָס האַרץ צו־צוזען, ווי גרויסע אידן מיט בערד און האַדרעס פּאָנים, אידן וואָס קענען דערלאַנגען אַ פּראַסק מיט דער ברייטער האַנט, באַהאַלטן זיך אונטער די בענק מיט דעם זייט־זשע מויכל אַרויף, ווי אין שול ערעוו יאָמקיפּער צו מאַלקעס. און אַז עס קומט גראַד אַרויף דער קאָנטראָ־ליער, שלעפּט מען אַזאַ איד פון אונטער דער באַנק און מען וואַרפט אים אַרויס ביי אַ סטאַנציע. מיר פלעגט ווי טאָן אַ טאָג מיט אַ נאַכט טראַכטנדיק פון אַ איד מיט אַ שיינער שוואַרצער באָרד, איינער אַליין אין אַ פויערש שטעטל, וואָס דרייט זיך אַרום איבער דעם קליינעם וואָקזאַל, קייט די באָרד און דער קאָפּ פּליט אים בעאייס מייסע פּיף־פּאַף וועגן מיסכער, משטיינס געזאָגט, און וועגן פּאַרנאָסע וואָס איז שווער ווי קריעס יאַמסוף.

און ביי דער גאַנצער אָרימקייט אויף דעם פערטן קלאַס דרייען זיך אַרום פּאַסקע־שפּילער און קאָרטנשפּילער און זוכן אַ פרייער.

דער זיידע האָט געהאַט אַ גוטע טעווע. ער האָט זיך אויסגעפּאַקט די פּאַטשיילע, זיך אונטערגעלעגט דאָס האַרץ מיט אַ האַרט איי, אַ שטיק ברויט, אַ וועגערישער פלוים, אַ גאָלדיקער באַרגע וואָס האָט אים באַגאָסן די באָרד מיט זאַפט, און בעאייס מייסע האָט ער מיט מיר פּאַרפירט אַ שמועס, האַלמאַי ער האָט באַדאַרפט פירן אַזאַ שייגעץ ווי איך בין צום חפץ חיים, איך זאָל אים געבן שאָלעם, און האַלמאַי ער האָט באַדאַרפט אויסגעבן אַהאַלב קערבל אויף אַ סייפער, אַז איך קוק דאַרין קיינמאָל נישט אַריין. אָבער דער זיידע איז כאַלילע נישט אין

קאָס. דעם גאַנצן געשפּרעך פירט ער פון וואוילטאָג וועגן, ווייל אַ מענטש מוז דאָך עפּעס רעדן עטלאָכע ווערטער, איידער ער ווערט אַנשלאָפן. די באַן העצקעט זיך און דער זיידע אויך, ביז ער הויבט אָן שנאָרכן אין דער באָרד אַריין.

איך שלינג שטיקער ערד,ביימער, וועלדער, טייכלאַך, וואָס די באַן פרעסט אויף לאַנגזאַם און סאָפּנדיק. באַנאַכט צעלייגן זיך די פּאַסאַזשירן אויף אַלע בענק, אויף דער אונטערשטער, אויבערשטער און אַפילע אונטער די בענק. בלויז דער קאָנדוקטאָר רייסט איבער די שטילקייט מיט זיין פאַרקאַפּטשעטן לאַמטערן און זיין „אַ בילעט יעסט?״.

אַ וואוילער יונגערמאַנטשיק מיט שוואַרצע וואָנסעלאַך, לאָקירטע כאַלעוועלאַך, אַ גלאַנציקן דאַשעק, ליגט מיט דער נאָז אויף דעם פינצטערן פענצטער און ברומט אַ לידל אַז ס׳פאַרכאַפּט ביים האַרצן. פון אַלע זייטן הויבן זיך קעפּ, ס׳רודערן פיס מיט אָניצעס, און מען שרייט „טשיכאַ״! אָבער אַז מען דערזעט מיט וואָס פאַר אַ פּאַסאַזשיר מען האָט דאָ צו טאָן, דרייט מען זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט מיט אַ זיפצעניש און אַ אָכצעניש: אוי, טאַטע פאָטער! עס זאָל הייסן, איי האָסטו אַנגעפּלאָדיעט אַ וועלטל, אָבער מען מוז אָפּווישן די ליפּן.

דער יונג וואָס קוקט אויס ווי אַ מאַטשאָרניק זינגט, מיט דער נאָז צוגעקוועטשט צום פענצטער.

אוי, פייגע לעב, פייגע קרוין,
אין זכיס זאָלסטי געני־עסן
אין זכיס זאָלסטי געני־עסן
אַז איך וועל דיך הייסן דאָס בעטעלע בעטן,
זאָעלזשע דיעך נישט פאַרדרי—עסן,
אַז איך וועל דיך הייסן דאָס בעטעלע בעטן,
זאָעלזשע דיעך נישט פאַרדרי—עסן;

עטלאָכע פּויק מיט די פינגער אין פענצטער און דער מאַטשאָרניק גיט פייגעלעבס ענטפער אויף אַ דינער, געציקלטער און האַרצרייסנדער שטים:

שוין, שוין, שוין, דאָס בעטעלע געבעט,
אָבער מיט וועהמען זאָל איעך פאַרברע־ענגען?
מיט וועהמען זאָל איעך פאַרברע־ענגען?
מיט אַזאַ געמיינעם, פאָדלעם יונגאַטש ,
אַ קו—ערווע צי פאַרבלייעבן,

מיט אַזאַ געמיינעם, פּאַדלעם יונגאַטש ,
אַ קו—ערווע צי פּאַרבלייעבן.

טראַ־טאַ. די שינעס טאַנצן און רייסן זיך פון אונטער די רעדער, מיט דעמזעלבן ניגן און מיט דיזעלבע פינצטערע ווערטער פון פענצטער.

אַ קו—ערווע צי פּאַרבלייעבן.

דער יונגערמאַנטשיק זינגט ווייטער, ער גיט עטלאַכע פּויק מיט די פינגער אויפן פענצטער יעדעסמאָל ווען ער דאַרף מאַכן אַ פּויזע און אָפּטיילן די פּרויענשטים פון דער מענערשטים. ער שעפּט אויס דאָס גאַנצע לידל ביזן דנאָ, פון לייגן זיך אין בעטעלע ביז פייגעלעבס לעצטן אומפּאַרמיידלאַכן טרויעריקן ענטפער:

אַ קו—ערווע שויען פּאַרבליבן.

אַזאַ אָפּגעפּרייערטע פייגעלעב וואַקסט שפּעטער אויס ביי אונדז, אין לובלין, דרייט זיך אַרוםביים שטאָטזייגער מיט דעם שאַלעכל אויפן קאָפּ און קלינגט מיט די שליסלען.

עס הויבן זיך שוין אָן באַווייזן די לאַמטערנס איבער דער ווייסל־בריק. זיי קוקן נישט אויס איינגעפונדעוועט און גאַרנישט ווי פון מעטאַל, נאָר זיי שווימען אַריין און אַרויס פון דער ווייסל. אַסאַך רויטע, גרינע לעמפּעלאַך און — סטאַנציע וואַרשאַווע.

מיר, דער זיידע און איך, דאַרפן זיך ערשט דערשלעפּן אינדער־פינצטער דורך עטלאַכע גאַסן צו אַ טויער, מיר רייסן דעם פּאַראַס־טעטן גלאָק און וואַרטן, וואַרטן, ביז עס הערן זיך הילצערנע טריט אויף שטיינער, און אַ קלאַלע, וואָס ווערט איינגעשטילט דורך דעם זיידנס מאַטבייע. דער זיידע פירט מיך ביי דער האַנט דורך אַ לאַנגן הויף, אויף טרעפּ, ער קלאַפּט אָן. די מומע עפנט די טיר, גיט מיר אַ קוש מיט אַ פּאַרזויערט מויל, וואָס מען האָט עס אויפגעריסן פון שלאָף, וואַליעט מיך אַריין אין אַ בעט אַריין, דעקט מיך צו מיט אַ שווער איבערבעט און איך קען קוים איינשלאָפן פון פרייד, אַז איך האָב דורכ־געמאַכט אַ נעסיע און איך שלאָף איצט אין אַ פרעמדער שטאָט, ווייט פון דער היים.

אינדערפרי הויב איך זיך אָן אַריענטירן און איך נעם באַקוקן די גרויסע וואונדער פון דער נייער שטאָט. קוידעם קאָל אַ וואַסער קלאָזעט אין קאָרידאָר. אַ פינצטערער, מיט שוואַרצע און אָפּגעשיילטע ווענט, אָבער פאָרט אַ וואַסער־קלאָזעט מיט אַ שווענקער, וואָס כאַרכלט און שווענקט נישט. אַ גרויסער הויף מיט אַריינגאַנגען פון פיר אָדער

פינף זייטן. דער הויף שטינקט מיט סמאָלע, קאַליך, רינשטאָק, עיפּעשדיקער ווייסער דיזענפעקציע און שטאָנע. אין דער מומעס דירע אַ קיך אויף גאַז, וואָס האָט אַ גערוך און לייגט זיך אַרום האַרץ, עטלאַכע מאָל אַרום און אַרום, מיט רעדעלאָך און ס'דוכט זיך אַלע ווייל, אַז עס ווילט זיך אַ קליין ביסל כאַלעשן, עפּעס ווי עס וואָלט גע־דישעט אַ שלעכטע גרינע פאַרב, אָדער קעראָסין אין צעפּלאָך, ווי אַ סגולע קעגן ניס — מישמאָעס אַז די ר'ער איז געווען אַביסל געלע־כערט, אָבער קיינער האָט נישט געהאַלטן אַז מען באַדאַרף עס פאַר־ריכטן.

דער פעטער, אַן אָקסנהענדלער, ווייסט שוין אַז ער דאַרף אַהיימ־ברענגען פון שעכטהויז וועמפּלאַך, ווייל ביי אונדז אין לובלין האָט אַ ראָוו זיכרוינע ליוורעכע, עפּשער מיט 50 יאָר צוריק געאַסערט וועמפּ־לאַך צוליב אַ קריגעריי מיט אַ נעימען — דער איסער איז געבליבן גילטיק אין שטאָט אַד האַיום האַזע, אָבער אויסער שטאָט מעג אַ לובלינער עסן וועמפּלאַך וויפיל זיין האַרץ גלוסט. און כאָטש איך האָב נישט קיין האַנאָע פון די האַרטע שטיקער פלייש, וואָס קייען זיך ווי שווער'ע געגזענע הויט און מישן זיך ווי בלעטלאַך אין אַ סי־דער, עס איך עס דאָך מיט כיישעק. איך פיל אַז איך בין אין אַ פרעמדער שטאָט, וואו איך פאַרגין זיך צו עסן אַ זאַך, וואָס איז קעמאָט טרייפע, און וואָס ווערט קאָשער ערשט ווען מען נעמט אַ באַן און מען פאָרט אָפּ מיילן.

דער פעטער ברענגט אויך אַהיים, ספּעציעל פאַר דעם גאַסט, אייטער, אַ מייכל, וואָס פאָדערט אַ ספּעציעלע באַהאַנדלונג — אַן ערדן טעפּעלע, וואָס מען וואַרפט אַוועק גלייך נאָך דעם קאָכן, ווייל דער אייטער איז אַ סאָרט באָסאַר בעכאַלאָוו. די מאַמע מיינע האָט בעשום אויפן זיך נישט געוואָלט אַריינלאָזן אין דער אַוואַנטורע פון קאָכן אייטער, אָבער מיין פעטער וויל מיר באַווייזן וואַרשע מיט אַלע אירע וואונדער. אייטער עס איך אויך מיט אַ באַזונדערער אויפמערק־זאַמקייט, ווייל איך וויל דערפילן דעם פאַרבאָטענעם טראָפּן מילך אין פלייש.

די מומע וואוינט אייגנטלאַך נישט אין וואַרשע, נאָר אין פראַגע. אויפן הויז הענגט אַ לאַמטערן מיט אַן אויסגעשוירענעם בלעכענעם נומער צוועלף. דאָס גרויסע הויז מיט עפּשער הונדערט פאַמיליעס ווערט געפירט פון אַ זשאָנצע מיט שטעכיקע פוילישע וואָנסן, אַ ווינקל־אַדוואָקאַט, וואָס מאַכט אַ זייטיקן גילן פון שרייבן פראָשעניעס. דער זשאָנצע טראָגט אַ גרינלאַך־שוואַרצן סורדוט, איז הויך און דין

און ווייל געבן דעם איינדרוק פון אַן אַריסטאָקראַט, אַ יווירעד.

ביים זשאַנצע איז הויז רעדט מען פויליש און רוסיש, זיין עלטע־רער זון גיט ענגלישע לעקציעס. ער איז עטלאַכע יאָר געווען אין אַמעריקע און איז צוריקגעקומען מיט סטראַשונקעס אַז ער וועט באַגיין זעלבסטמאָרד אָדער ער וועט זיך אָט־אָט שמאַדן. דער צווייטער זון איז צוליב דער פּראָצענט־נאָרמע נעבעך אַריינגעפאַלן אין קרינסקי׳ס האַנדלס שולע. ער דרייט זיך אַרום אין זיין אוניפאָרם און באַוויינט זיך, וואָס ער מוז גיין אין אַ זשידאָווסקער שולע, וואו מען מוז נאָך דערצו לערנען העברעאיש און טאַנאַך. די מאַמע שלעפּט זיך אַרום ווי אַ קראַנקע פריצע און קוואָקעט. דער זשאַנצע האָט ליב דעם ביטערן טראָפּן און טאָמער שיקערט ער זיך אָן, האַלט ער אין איין כראָקן אין ווייבס ווינקל אַריין און ער שווערט זיך אַז די באַרימטע קאָבאַרעט־זינגע־רין, די קאָוועצקאַ, טוט אים אָן די שקאַרפּעטקעס און דאָ מוז ער אָפּ־פינצטערן זיין לעבן מיט אַן אַלטער כאַלעריע. דאָס פירט געוויינלאָך צו שלאַכטן אין אַ פּראָסטן נאָכמיטאָג. די זין האַלטן אַלעמאָל מיט דער מאַמען און זיי וואַרפן זיך אויף דעם טאַטן און נעמען אים מיימעסן, אָבער דער טאַטע איז רירעוודיק און אַליין אויך נישט קיין שיפע־זיבעלע.

אָבער אינדרויסן גייט דער יונגער קאָמערציאַנט מיט פּאַמעלאַכע טריט און איז די איידלקייט אַליין. ער הויבט דעם הוט און פאַר־נייגט זיך אַקוראַט ווי ער וואָלט געשטאַמט פון דאָר־דוירעס שליאַכטע.

די הענט וואָס האָבן ערשט־אָ געפּליאָסקעט דעם טאַטן, האָבן געהאַט אויסשטודירטע זשעסטן. ער האָט מיר געגעבן לעקציעס אין מאַניערן און געהאַלטן אין איין וואָרענען, אַז איך זאָל כאַלילע נישט מאַכן מיט די הענט ביים רעדן. ער האָט מיר דערקלערט, אַז מאַניערן דאַרפן קוידעם קאָל זיין היפּנאָטיש. זיי מוזן היפּנאָ־טיזירן, ווייל דער ציל פון דעם איינגעבוירענעם אַריסטאָקראַט איז צו זיין אַ פירער, אַ באַפעלער און אָן מאַניערן קען מען דאָס נישט דערגרייכן. ער האָט מיר פאַרטרויט, אַז עס האָט אים גענומען אַ גאַנץ יאָר אויסצושטודירן פאַרן שפּיגל, ווי אַזוי צו שמייכלען ביים גריסן זיך. דער שמייכל טאָר נישט זיין קיין צו אינטימער, וואָס כאָטש וואַרף זיך יענעם אויפן האַלדז, אַפילע ווען מען טרעפט זיך מיט דעם אינטימסטן מענטשן — אַזאַ שמייכל פּאַסט נישט פאַר קיין אַריסטאָק־ראַט. דער שמייכל דאַרף בלויז אַרויסבריינגען דעם בליאַסק פון די ציין (און ער האָט געהאַט פיינע ציין מיט קליינע גאָלד־פאַרשטאָפּטע לעכעלאַך, מוסטער־אַרבעט לויט דאַמאָלסדיקע דענטיסטישע באַגריפן)

און וויזן אַז דו ביזט גוט אויפגעלייגט. ער האָט מיך געלערנט גאַנצע קונצן ווי אַזוי מען דאַרף מיט דעם היטל באַגריסן אַוועק פון זיך און צו צו זיך, עס ווענדט זיך בלויז צי מען וויל זיך מיט יענעם אָפּשטעלן און כאַפּן אַ שמועס, אָדער מען וויל אים, אַזוי־צוזאָגן, אַוועקגריסן, קעדיי צו גיין ווייטער; ווי אַזוי מען באַגריסט אַ יונג מיידל, אַן עלטערע דאַמע, אַ כאַוועր, אַן עלטערן הער, גלאַט אַזוי אַ מענטש ווען עס איז שווער צו קאַטאַלאָגירן און ווי אַזוי מען באַגריסט אינגאַנצן נישט, ווייל דאָס אָפּענע נישט באַגריסן איז אויך אַ טייל פון די מאַניערן.

ווען איך האָב אים דערציילט, אַז איך האָב אויסגעשריבן אַ קורס איבער היפּנאָטיזם פון דעם ניו־יאָרקסקי אינסטיטוט זנאַני, אַז איך האָב אַ היפּנאָטישן קרישטאָל, אַז איך האָב שוין אַפילע איינמאָל פאַרהיפּנאָטיזירט מיין ברודער אַזוי, אַז ער האָט קוים געקענט פאַנאַנדערנעמען די הענט, איז דער קאָמערציאַנט געוואָרן מיינער אַן איבערגעגעבענער פריינט. אויף אונדזערע שפּאַצירן איבער דער פּעטערבורסקע, ווילענסקע און אין גערטנדל ביי דער בריק לעבן די לאזשינקעס, נישט ווייט פון די רעלסן, וואו עס איז געלאָפן אַ קאָלייקע, אַ קינדעריש באַנדעלע, וואָס האָט געסאָפּעט סיפּ־סיפּ־סיפּ־סיפּ און האָט פונדעסטוועגן אויפגענומען עמעסע פּאַסאַזשירן, האָבן מיר אַלץ גערעדט וועגן היפּנאָטיזם, מעסמעריזם און אָקולטיזם.

מיר האָבן שפּאַצירט אַריבער דער בריק, אַריין קיין וואַרשע, אין די געדיכטע אידישע געגנטן פון יונגע קעשענע־גאַנאָווים, אַלטוואַרגגעשעפטן, טאַנדעט, וואָלאָווקע, סמאָטשע און פראַנטשיסקאַנער, וואו עס האָט געשטונקן מיט דעם טרוקענעם לעדער פון די לעדער־געשעפטן, נאַלעווקי, סימאָנס־פּאַסאַזש, וואו עס האָט זיך געפונען זיין אַלמאַ־מאַטער — קרינסקיס שולע. מיר זענען אַריין צו פרידמאַנען עסן וואורשטלאַך מיט משטאַרדע, וואָס האָבן געפּלאַצט אַזוי שנעל, ווי מען האָט זיי גענומען אין מויל אַריין, מיט הייס, פעט, געזאַלצן און געפעפערט וואַסער.

אויסער די שפּאַצירן האָב איך נאָך געהאַט סאָציאַלע פונקציעס אויך, ווייל דער זיידע האָט זיך געוואָלט אויספיינען מיט מיר און ער האָט מיך געפירט צו דער רייכער מישפּאָכע, צו די לעדער־סאָכרים, אידן מיט שווערע לעפּאַקעס און לאַנגע בערד און ווייבער מיט גוידערס, פעטע הענטלאַך און פיסלאַך, ברייטע באָקעס און אויסגעכאָלעטע פלוסטערדיקע באַקן מיט עטלאַכע גאָמבעס און שווערע אוירינג, וואָס האָבן אַרונטערגעריסן די אויערן — אַביסל אַ דער־

ווייטערטער צווייג פון אונדזער מישפּאָכע, וואָס האָט געהערט צום קלאַס—כסידיש־גווירישע און געפּוצטע שטיוועלאַך. דער מאַן פון דעם קלאַס האָט געטאָן מיסכער אויפן גרויסן שטייגער און דאָס ווייב האָט שוין אָפילע געכאָוועט גווירישע קראַנקייטן און געפּאָרן אין די וואַרים־בעדער. דער זיידע האָט אָפילע אָפּגעשטאָט אַ וויזיט ביי אַ קאָרעוו אַ קאָמיוואָיאַזשאַר, אַ הויכער, אַן אָפּגעפּוצטער מיט אַ האַרטן קאָפּע־ליוש, מיט אַ גלאַט־ראַזירטער מאָרדע, וואָס איז געווען אַזוי אָנגעפּי־קעוועט מיט גראָבע קאָמיוואָיאַזשאַרסקע וויצן, אַז ער האָט אָפילע מיר געמוזט אָפּשטעקן עטלאַכע, וואָס זענען געווען ערשט פריש פון דער נאָדל אַרויס. ביי אים אין הויז האָט געפינקלט פון ריינקייט, זיינע קליידער זענען געווען לויט דעם לעצטן שניט, די קינדער האָבן גע־שמעקט פון זויבערקייט, דאָס ווייב איז געווען אַ ציכטיקע און דאָך האָט די פאַמיליע געהייסן שמוץ. אויפן טיר האָט געהאַנגען אַן אומ־איראַניש מעשן בלעכל — י. שמוץ.

דער זיידע איז מיט מיר אַרומגעקראָכן איבער די האַלעס, אָפּגע־זוכט שלוימעלע די אידענע, וואָס איז דאָרט געזעסן און געהאַנדלט. שלוימעלע די אידענע האָט געוואוסט אַלץ וואָס עס טוט זיך ביי דער מישפּאָכע אין לובלין. ער האָט גערעדט מיט אַ קוויטשיק שטימעלע און געהאָט גלייך אַ גרייטן צונאָמען פאַר יעדן איינעם אויף וועמען ער האָט זיך מעקלאָמפּערשט האַרציק נאָכגעפּרעגט.

וואָס מאַכט עפּעס דער שוואַנץ־מעלאַמעד ? וואָס מאַכט עפּעס דער גאַנעוו ? ער זיצט נאָך נישט ? וואָס מאַכט עפּעס דער קאָפּ־מענטש ? — און אַלץ מיט אַ פרום פּאָנים און אַ צוקערדיקער שטים.

ביינאַכט, דער אייגנאַרטיקער נאַקטורן פון דעם טרויעריקן טראָמ־ווייען־רויש, מיט די ביליקע הילצערנע בענקלאַך און אויסגעקראָכענע פלושענע זיצן פאַר דער סאָציאַלער צעטיילונג פון דער באַפעלקערונג, פינפקאָפּיקאָווע פלעבייער און זיבנקאָפּיקאָווע אַריסטאָקראַטן. די הילצערנע אָמניבוסן, וואָס האָבן זיך געהעצקעט איבער די שטיינער און עס האָט זיך געדוכט, אַז אָט־אָט וועלן זיי צעפּאַלן אויף האָלצוואַרג ווי געפּלאַצטע פעסער. גרויסע אָנגעצונדענע לאָמפּן, וואָס האָבן אויס־געקוקט ווי שוווער־באַלאָדענע דינע בוימער. דער שפּאַציר הין און צוריק אויף דער ווילענסקע, דער פלירט מיט די גימנאַזיסטקעס אין הויף, די יונגע טיאָמקינאַ, אַ באַשפּרענקלט דין מיידל, מיט דינע פּיסלאַך און דינע אייזערנע הענטעלאַך, אַ נישט שיין פּענימל, אָבער אַ טייער מויל, וואָס קושט מעכייעדיק אין דער פינצטער, דרייט זיך אויס

פון דיינע הענט און האָט נאָך די האָזע צו ווינטשן אַ „ספּאָקאָינאָי נאָטשי".

דער צוג צוריק. שווימענדיקע לאָמפּן, וואָס טאַנצן אין דער ווייטן, לאַנגע פֿינצטערע שטרעקעס, אַ ווייטאָקדיק פּייפֿן אין דער פֿינצטער. אַ זון וואָס באַהויכט מיט ראָז די פֿענצטער. אַ זון איבער אַן אָרים פֿעלד, אַ דאָרפֿישע זון מיט מילכיקס, זויערמילך, לאָקשן מיט צימרינג און קעז. אַ קו וואָס הויבט אויף פֿויל דעם קאָפּ אַנטקעגן לויפֿנדיקן צוג, איז זיך מעיאַשעוו און מרוקעט נישט. די רעלסן טאַנצן. שוין, שוין דאָס בעטעלע פֿאַרבעט, אַ קו־ערווע צו פֿאַרבלייבן, צו פֿאַרבלייבן. טיאָמקינאָס הייסע הענטלאַך, ספּאָקאָיני נאָטשי. טפֿרו, ווי דער צוג וואָלט זיך פֿאַרטשעפּעט און גלייך אַרויסגעקראָכן פֿון אַ קליין גריבעלע. ווייזט אויס, נאָר־וואָס איינגעדרימלט, ווייל אין דעם גאַנצן כאָלעם איז נאָך נישט געווען געגנוג אַקציע, נאָר ערשט פֿאַרפֿע־דימטע מעגלאַכקייטן אויף אַ שטיקל כאָלעם.

אַ ביס געטאָן די קליינע שוועסטער און אַוועק אויפֿן וואָקזאַל. פֿאַר מיטנאַכט, אַלץ קוקט אויס ווי אַ פֿאַרקאָפּטשעטער לאָמפּ, אַלע זעען אויס ווי אַריינגעדרייט, ערעוו שלאָפֿן. דער גאַנצער וואָקזאַל איז פֿול מיט מיינע כאַווירים, מישפּאָכע, יונגעלייט, מיידלאַך. איך וואַרט אויף איינער. שוין אַ יאָר, אַז מיר רעדן נישט. און איך האָב נישט געקענט ברעכן דעם אַקשן, פֿויעלן ביי זיך מיט איר זיך צו געזעגענען. ס׳וואָלט גוט געווען, ווען זי דאַווקע קומט זיך יאָ געזע־גענען. מיר דוכט זיך איצט, אַז אין דעם זשעסט אירן וועגדט זיך גאָר אַסאַך, וואָס אַזוינס ווייס איך נישט אַקוראַט, אָבער איך זוך זי אין דער פֿינצטער, עס ווערט שפּעט. איך זע קלאָר, אַז זי איז נישטאָ.

דער טאַטע מאַכט זיך האַרץ און זאָגט אַ וויצל. ס׳ציטערט ביי אים אַ ליפּ, וואָס קרומט אים אַזש אויס דאָס מויל. די מאַמע ברעכט די הענט. דער נאַטשאַלניק פֿון דער סטאַנציע, אין רויטן היטל, קומט באַגעגענען דעם סאָפּנדיקן צוג. איך בין שוין אויפֿן צוג מיט די פּעק, וואָס שמעקן מיט דער מאַמעס געבעקס, מיט די ראָזשינקע־ראָגעלאַך, פּראַשניקלאַך, אייערקיכלאַך. האָ — האָ — מען שרייט, מען געזעגנט זיך, אָבער אַלץ איז פֿינצטער, שלעפּעריק. האָ — האָ — טויב, פֿונדערווייטנס, ווי מען באַגלייט נאָוואָבראַנצעס. האָ — האָ — מען הערט גאָרנישט, ווייל דער צוג טראָגט זיך שוין און פּאַכעט און בלאָזט ווי ער וואָלט צובלאָזן אַ פֿייערטאָפּ.

סאָסנאָוויץ. און מיט אַ דראָשקע צום שוואַרצער. שאָלעם אַליי־

כעם, יונגערמאַן! מאַ שמעכאַ? ער נעמט אַרויס אַ בריוו און פאַר־גלייכט. ס׳איז אין אָרדנונג.

כ׳ליג אויף אַ האַרטער באַנק. ערשט פאַרטאָג דערזע איך די גרויסע שטוב, וואָס קוקט אויס ווי אַ לאַנגע קאַמער, און איך דערפיל דאָס אַלטע האָלץ פון די בענק און פון די לאַנגע ברעטער־טישן. ס׳קומט אַריין אַ מיידל פון אַ יאָר פופצן־זעכצן, אויף לייכטע לאַטשן, וואָס האַלטן זיך נישט אויף די באָרוויסע פיס, נאָר זיי פּאַטשן און קלאַפּן אויף דער פּאָדלאָגע.

גייענדיק פלעכט זי אַ צאָפּ און פאַרוואַרפט אים אַריבער דער אַקסל, ווען זי איז פאַרטיק. אַ בלאַס פּנים, גרויסע פאַרוואונדערטע שוואַרצע אויגן. פון די האַלב־נאַקעטע הענט, באָרוויסע פיס און שטיק האַלדז, בלאַנקט פאַר מיר מיט געגוג נאַקעטקייט און רייץ.

איר זענט עס דער אַמעריקאַנער? דער טאַטעשי דאַוונט און ער וועט באַלד אַריינקומען.

זי דערלאַנגט מיר אַ צעבויגענע קופּערנע קוואָרט און ווייזט מיר אָן אויף דעם פאַס מיט וואַסער, אַז איך זאָל אָפּגיסן נעגל־וואַסער. זי ברענגט אַריין הייסע וואַסער מיט מילך און עטלאַכע איינגעשניטענע קייזערקעס מיט פּוטער. יעדעס מאָל, ווען זי קומט צו צו מיר דערפיל איך וואַרימקייט פון געלעגער, אָדער פאַרקנאַטן־טייג, מיט דעם זיס־זויער פון הייוון.

ס׳איז איהן דאָ וואָס מעקאַנע צו זיין — זאָגט זי צו מיר מיט אַ זיפץ און ס׳שטעלן זיך איר טרערן אין די אויגן. — ס׳וועט איהן זיין גוט אין אַמעריקע.

וואָס זענט איר, אַ טרעפערקע?

אָבער זי הערט מיך נישט. אַוואַדע איז איהן דאָ וואָס מעקאַנע צו זיין — רעדט זי מיט אַן עלענדער און ווייטער שטים, ווי ווייט עס זענען די אויגן, וואָס קוקן אַרויס און אַריבער דעם דרויסן, אַזש צו מיין אַמעריקע.

איך שטיי איבער דעם צוגעפוילטן פאַס. מיין פּנים שווימט אַרום אין דעם שוואַרצן וואַסער. איך שעפּ אָן די קוואָרט און גיס אויס, שעפּ אָן און גיס אויס. און איך דערמאָן זיך אין דער מייסע־נוירע מיט דעם אידן, וואָס איז געפאָרן קיין מיצרייעם לערנען קישעף. אויפן וועג טרעט דער איד אָפּ אין אַן אַכסאַניע, און ווי דער באַל־אַכסאַניע הערט, אַז ער פאָרט לערנען קישעף, הייסט ער אים קוידעמ־קאָל זיך וואַשן צום עסן, און בעאייס ער שטייט אַזוי מיט דער קוואָרט איבערן פאַס, נעמט דער באַל־אַכסאַניע און טוט אים אָן אַ קישעף.

ער צעשפּילט פאַר אים אַ פאַנטאַסטיש לעבן, ער מאַכט אים כאַסונע, ער מאַכט אים רייך, ער גיט אים איבער אין די הענט פון יאַם־רויבער, ער ראַטעוועט אים, ער מאַכט אים אָרים. ער פירט פאַר אים אַדורך מיט זעלטענער וואָרהאַפטיקייט צענדליקער יאָרן, ער מאַכט אים אומגליקלאַך, צעבראָכן, אַלט, און ווען דאָס לעבן האַלט שוין ביי אויס־צאַנקן, טוט דער באַל־אַכסאַניע פון אים אַפּ דעם קישעף און דער איד דערזעט, אַז דאָס איז ער אַזוי געשטאַנען בלויז עטלאַכע מינוט איבער דעם פאַס וואַסער און ער האָט דורכגעלעבט אַ מוירעדיק לעבן.

אָט אַזוי, דוכט זיך מיר אויך, אַז דאָס מיידל ועט מיר דאָ באַלד אָנטאָן אַ קישעף און איך וועל דאָ בלייבן זיצן מיין גאַנץ לעבן. וואָס מיר אַמעריקע? וועד דאַרף זיך אַרומטליקן אויף אַזאַ לאַנגער נעסיע? בלייבן דאָ, כאַסענע האָבן מיט דעם שוואַרצערס טאָכטער, גיין אָנגעטאָן אין אַטלעסענעם שלאָפּראָק, זיצן שאַבעס ביים טיש איבער דעם שמעקנדיקן קוילעטש, די זיסע שלייען, בוינע מיט פערפל, פעט שטיקל פלייש מיט כריין, מיירן־צימעס, פלוימען און דאָס גאָל־דענע גלעזעלע וויסאַצקיס. די לעכט אין די הויכע זילבערנע לייכטער פלעמלען און ווילן זיך ראַטעווען און אין דער שטיל אין דער פינצטער קוש איך האַלב־שלעפעריק דאָס יונגע, שעמעוודיקע און שוואַנגערדיקע ווייב. בול. בול. מיין פּאָנים שווימט אַרום אין שוואַרצן פאַס.

איך זיץ און זופּ די באָוואַרקע און זי שטייט איבער מיר. זי קוקט אויס עלנט, ווי עס קען נאָר אויסזען אַ אידישע טאָכטער, וואָס וואַקסט פּלוצים אויס, איידער טאַטע־מאַמע האָבן צייט זיך אַרומצוקוקן און זי פאַרשטיין.

עס איז איהן אַוואַדע דאָ וואָס מעקאַנע צו זיין!

דער שוואַרצער קומט אַריין אין טאַלעס און טפילן. לייגט צו די האַנט צום שעליאַד, שעלראָש און גיט אַ קוש.

ני—אָ — ווייזט ער אויפן מויל — טויעם?

איך ווייז אים, אויך פאַנטאָמים, אויף דעם גלעזל וואַסער מיט מילך.

ער שמוצערט מיט די ליפּן, מאַכט כויזעק. ראָכל — שרייט ער צו דער טאָכטער — ני—אָ, אַביסל פאַדשמעטאַנע, ני—אָ, אַ גרין צי־בעלקעלע, בסולע, איי, בסולע, ווייזט ער אויפן קאָפּ, אַז זי האָט נישט קיין סייכל. זי פּאַטשט מיט די לאַטשן און ברענגט אַ טעלער מיט זויערמילך.

ער רירט אָן די טפילן. ס׳זאָל הייסן, צי איך האָב שוין געדאַוונט. ווען ער כאַפּט מיין פאַרלעגנהייט, מאַכט ער שנעל ני־אָ, ני־אָ, ווייזט

אַז אויף זיין אָכער און אַרויף צו דער סטעליע און שאָקלט מיט דעם קאָפּ אויף ניין. ער איז מיר קלאָר מאַסביר דעם געדאַנק, אַז אים וועט מען פאַר מיר, הייסט עס, נישט שמייסן. ער גיט זיך אַ פעסטן שטעל אַוועק שמוינע־עסרע און נעמט גלייך מאַכן שווערע טריט אויף צוריק, ווי ער וואָלט זיך אויסגעשפּאַנט פון אַן אָל.

אַז עס איז געוואָרן טונקל איז געקומען אַ יונג מיט לאַנגע שטיוול, וואָס די כאַלעוועס האָבן אים דערגרייכט ביז איבער די קני. עס איז אויך פלוצים אויסגעוואַקסן אַ יונגערמאַן וואָס איז אַנטלאָפן פון פּאַניען. ער האָט ביים שוואַרצער אויסגעטאָן דעם קייסערס מאַלבו־שים, אָנגעטאָן ציווילע קליידער און אַפילע ברילן. דער סאָלדאַט איז געזעסן אויף הייסע קוילן.

ווען וועט מען זיך שוין רירן פון אָרט, ווען וועט מען שטעלן פּיס? — האָט ער געשריגן — איר ווילט מיך דאָ קוילן. איר ווייסט מיט וואָס דאָס שמעקט?

דער יונג מיט די לאַנגע שטיוול האָט געהאָט צייט. ער האָט קוידעמקאָל געהייסן קוילן אַ הערינג און דערלאַנגען מאַשקע. ער האָט געהאַלטן אין איין פּאַקן ראַזעווע ברויט אין מויל אַריין און אַריינגיסן איין קעלישעקל נאָך דעם אַנדערן. נאָך יעדן מאָל וואָס ער האָט אויסגעליידיקט דאָס גלעזל האָט ער גענומען באַרואיקן דעם סאָלדאַט.

ס'אָרט אייך. איר זענט אין די ריכטיקע הענט.

אָבער אַפילע דער שוואַרצער האָט דעם יונג גענומען דערמאָנען אין זיינע פליכטן.

ראַכמיעל! לאָז שוין אָפּ דאָס פלעשל. אַ בראָך איז צו דיין קאָפּ. וועסט אים באַלד האָבן ערגעץ אַנדערש.

ערשט ווען עס איז געוואָרן גוט פינצטער האָט זיך דער שוואַרצער מיט אונדז גענומען אויסכעשבענען. ער האָט אונדז געוואונטשן אַ גוטן שליטוועגס, דערמאָנט דעם יונג, אַז ער זאָל האָבן דעם קאָפּ אויף די פלייצעס.

צייסכעם לעשאָלעם! צייסכעם לעשאָלעם — האָט ער געזאָגט מיט אַ פרום גאַלאָכיש פּאָנים, ווי ער וואָלט אונדז אַלעמען איבערגע־ציילעמט. דאָס מיידל איז פלוצים אויסגעוואַקסן לעבן מיר. זי האָט מיר דערלאַנגט אַ קאַלט הענטל און איך האָב געזוכט עפּעס אַ וואָרים וואָרט, אָבער די צונג האָט זיך ביי מיר געפּלאָנטערט.

מעמיר אַמאָל שטעלן פּיס? איר שעכט דאָך מיך. כ'על זיך

דאַך דאַרפֿן אַנטאָן אַ שטריק אויפֿן האַלדז — האָט דער סאָלדאַט געַ־נומען קלאָגן ווי אַ אידענע.

צייסכעם לעשאָלעם! לעשאָלעם!

דאָס מיידל איז אַנטלאָפֿן ווי אַ קעצל אין ווייטסטן ווינקל. דער יונג האָט אויפֿגעפּראַלט די טיר און מיר זענען אַריין אין אַ שטיק פֿינצטערניש.

ראַכמיעל — האָט דער שוואַרצער נאָכגעשריען — געדענק, אַ בראָך איז צו דיינע ביינער. אַ קאָפּ איז נישט קיין טאָכעס.

מיר זענען געגאַנגען דורך היגטערגאָסן. פֿונווייטנס האָט מען געהערט דאָס בילן פֿון אַ הונט. עס איז געווען אַ פֿינצטערע נאַכט און מיר האָבן געטראָטן אויף ווייכער ערד מיט ווייכע טריט. דער יונג מיט די שטיוול איז געגאַנגען פֿאָראויס און זיך אַביסל אונטערגעַ־וואַקלט. ער האָט געפּאָנפּעט צו זיך אַליין.

— ער גיט מיר אַ קאָפּ פֿון אַ הערינג. אַ לעק אָקעוויט, אַ האַלבן קאָרב און ער מיינט אַז ער מאַכט מיך גליקלאַך. אַזאַ זבראַד־ניאַזש. אַ בראַנד זאָל אים טרעפֿן.

דער סאָלדאַט האָט געפּרעפּלט, אַז אויב ס׳וועט כאָלילע נישט אָפּגיין גלאַטיק, וועט ער זיך אַ מייסע אַנטאָן. מיר זענען געגאַנגען און געגאַנגען און נישט געקוקט איינער אויף דעם אַנדערן און פּלוצים האָבן אָנגעהויבן טרעפֿן זאַכן ווי אין אַ קישעף־מייסעלע. פֿריער איז פֿאַרשוואונדן דער פּירער מיט די הויכע כאַלעוועס. שפּעטער אַז איך האָב געכאַפּט אַ זייטיקן בליק איז שוין דער סאָלדאַט אויך געווען פֿאַר־שוואונדן. איך האָב גענומען גיין שנעלער. עס האָט מיר אָנגעהויבן אויסזען, אַז מען האָט מיר דאָ אָפּגעטאָן אַ שפּיצל, אויסגענאַרט דאָס געלט און געלאָזט שטעקן צווישן אַ פֿינצטערן הימל און אַ פֿינצטערער ערד. איך האָב גענומען גיין נאָך האַסטיקער און פֿון גרויס פּאַכדאָנעס האָב איך געשפּאַנט מיט פֿעסטע טריט און געהויבענעם קאָפּ, ווי ס׳טרעפֿט אָפּט מיט מענטשן וואָס האַלטן אָט־אָט ביי צוזאַמענקראַכן.

באַלד נעמען זיך די בלאָטיקע שטעגן פֿאַרוואַנדלען אין שמאָלע ציכטיקע טראָטואַרלאַך. איך גיי אַלץ פֿאָראויס און נישט אַרונטער פֿון גלייכן וועג. עס באַוויַזן זיך אָפּגעפּוצטע הייזלאַך מיט וואו־נישט־וואו אַ ליכטיק פֿענצטער. און אָט שטיי איך אינמיטן שטאָט צווישן וועגענער און טראַמווייען, וואָס לויפֿן פֿאַרביי מיט אַ סווישטש. די זעלבע גויעשקע פּענימער, גויעשקע וואָנסען און גויעשקע מיילער ווי אין יעדער פּוילישער שטאָט, אָבער די איבערראַשונג קומט ערשט ווען זיי עפֿענען די מיילער. איך קוק אויף יעדן פֿאַרגרעבטן פּאָנים

און איך קען זיך נישט אָפּוואונדערן. ס'עפנט זיך אַ מויל און איך הער — יאָ — יאָ.

איך גיי־צו צו אַ פּאָליציאַנט, וואָס קוקט אויס ווי אונדזוערער אַ סטראַזשניק און נאָך איידער איך קום צו נאָענט צו אים, באַגריסט ער מיך.

געפּעליגסט !

איך מיש זיך אויס צווישן די מענטשן אויף דער גאַס און איך הויב זיך אָן אויסטשוכן ווי פון אַ כאָלעם, יאָ — יאָ, בעשאָלעם אַרי־בער די גרעניץ. יאָ — יאָ. עס האָט זיך געביטן די געאָגראַפיע. עס האָבן נישט געקלונגען קיין גלעקער און נישט געקנאַלט קיין קאַ־נאָנען, נאָר מיר־נישט־דיר־נישט אַריבער פון פּשאַקרעוו צו יאָ — יאָ. איך האָב געהאַט אַ מאָדנע פאַרגעניגן צו קוקן אַלעמען אין פּאָנים און וואַרטן ביז דאָס מויל וועט זיך עפענען און — יאָ — יאָ.

די מערסטע זענען שיקערלאַך. אַ יונגער פּויער שלעפּט מיך אַריין אין אַן אָנגערויכערטער קנייפּע. איך טרינק פּעטן, שוימיקן, שוואַרצן ביר פון לאַנגע, שמאָלע קופּעלס. מען זינגט, מען כראַקעט. איך האָב מוירע צו פרעגן וואו איך געפין זיך און דורך גנייוועשע פאַרטלען געפין איך ענדלאַך אויס אַז איך בין אין מיסלאָוויץ און אַז מיט אַ שטראַסנבאַן קומט מען דירעקט קיין קאַטאָוויץ. כ'רייס זיך קוים אַרויס פון די צוגעלאָזענע שיקורעם און דער קנייפּע און נאָך דיזעלבע נאַכט בין איך אין קאַטאָוויץ.

צוגן, צוגן, צוגן. האַנאָווער, פראַנקפאָרט, עטלאַכע שאָ אין בער־לין. ווייטער געפאָרן, געפאָרן. צוגן מיט זינגענדיקע פריילאַכע סטודענטן אין גרינע היטעלאַך. איך בין מיד. דער קאָפּ שווימט פון נישט שלאָפן. ערשט אין ברעמען, מיט מיין גאַנצער פריי־פויגלדיקער האַלטונג, דערקענט מען אין מיר אַן אימיגראַנט און איך בין שוין נישט אין מיינע הענט. איך הויב אָן ווערן געזעצלאַך רעגולירט און ס'אַרט מיך שוין נישט, ווייל איך בין טויט־שלעפעריק. איך זע אַלעמען ווי דורך פאַרקלענער־גלעזער און איך הער רייד, וואָס ציען זיך ווי פעך און האָבן גאָר קיין האַפט נישט.

יענע נאַכט שלאָף איך אויף אַ שטיינערנער פּאָליצע, ווי אויף אַ טרעפּ אין אַ קאַלטן מערכעץ. יעדעס מאָל ווען מיין פּאָנים, אָדער האַנט רירט אָן אַ קאַלטן שטיין, כאַפּ איך זיך אויף. עס איז שטאָק פינצטער. מענער און פרויען רעדן עפּעס אַן אומפאַרשטענדלאַכן אידיש, וואָס קלעפּט זיך נישט אַ וואָרט צו אַ וואָרט. לעבן מיר, פיל איך, ליגט אַ פרוי, זי אָטעמט מיר אַריין אין פּאָנים, אַ גאַנצע נאַכט

ליגט אויף מיר איר שווערער באַרוויסער פוס און איך האָב זיך מוירע צו רירן. ערשט אינדערפרי זע איך, אַז די אַלע אידן מיט אידענעס זענען גאָר גויעם, וואָס רעדן פלעמיש.

מען שטעלט מיר אַ גאַנצע ריי אָפיציעלע פראַגן, מען גיט מיר אַ טוש און אײדער איך קוק זיך אַרום פאַל איך אַריין אין אַ געזאַל־צענער שיף, וואָס שטינקט מיט סמאָלע, אַלטע שטריק, פאַרזשאַווערט אייזן און שפּיטאַל. זעק און פעסער ליגן אָנגעוואָרפן איבער דעם גאַנצן דעק. מען גיט צו עסן גראָבע מאַכאָלים און שפּעטער פאַלט יעדער אַריין צו זיך אין אַן אייגענעם, פּריוואַטן געהענעם. מען ליגט פאַר זיך אַנדערטהאַלבן מעסלעס און מען פילט אַז די געדערים זעצן דיר אַרויס דורך דעם מויל און נאָז. מען הויבט אויף אַ שווערן קאָפּ און מען זוכט אַ וואַרים פּאָנעם אָבער מען זעט זיך אַרומגערינגלט מיט בלוטיקע סאָנים און וועמען אַרט עס צי עס איז טאָג־נאַכט־טאָג.

אָנגעקומען בעשאָלעם קיין האָל, נעמט מען צוזאַמען אַלע אידן מיט אידענעס און אַ ראַביי מאַכט איבער אונדז אַ בראָכע. ער האַלט אַ דראָשע וועגן דעם וואַנדער־פּאָלק איסראָעל, וועגן יעקבֿ׳ס פּיס וואָס זענען שוין מיד פון וואַנדערן. מען סערווירט אונדז ערגעץ אויף פינצטערע טישן, צווישן ווילגאָטנע ווענט. דער בויך איז נאָך פול מיט בלאָטערן פון דער קורצער שיף־רייזע. מען קייט מיט שרעק אַ שטיקל האַרט ברויט און מען הערט זיך אין אויב עס געשעט נישט קיין קאַטאַסטראָפע נאָך יעדן ביסן. מען זיפּט קאַלטע, כאַלאָשעסדיקע, מוטנע טיי.

אַ צוג, ליווערפּול. אַ האַכנאָסעס אוירכעם מיט עטלאַכע צימערן, וואָס זענען אייגנטלאַך איין צימער אָבער אָפּגעטיילט איינער פון אַנדערן דורך טרעפּ, גייסט אַרונטער עטלאַכע טרעפּ רעכטס און דו פאַלסט אַריין אין אַ צימער מיט בעטן און בעטן, עטלאַכע טרעפּ לינקס און דו ביסט אין עס־צימער.

איך טרעף זיך דאָרט מיט אַ יונגנמאַן. ער באַקענט מיך מיט זיין שוועסטער ליזאַ, אַ מיידל מיט רויטע האָר און זומערשפּרענקלאַך און מיט איר פריינדין, סאָניאַ, וואָס קאָקעטירט מיט צוויי לאַנגע שוואַרצע צעפּ — אירע צעפּ זענען אַזוי שוואַרץ אַז זיי קוקן אַזש אויס פייכט־לאַך. דער יונגערמאַן קומט מיר אויס אַ מאָדנער מענטש, ווייל ער פאָרט נישט קיין ניו־יאָרק, נאָר גאָר קיין קאָנעטיקוט. ער און זיין שוועסטער זינגען האַרצרייסנדע רוסישע ראָמאַנסן. מיר אַלע פיר קנאַקן רוסיש און בראָדיען אַזוי דריי טעג איבער די ליווערפּולער גאַסן.

אקוויטאַניע. מיר שטייען אויפן דעק. מען לאַדעוועט אַרויף געפעק. גרויסע יונגען מיט געזונטע הענט אַרבעטן און ווייצלען זיך. לעבן מיר אויפן דעק שטייט אַ הויכער מאַן, אַ 60 יעריקער מיט אַ שווערן אָפּגעשאָבענעם קאָפּ. דאָס גלאַט ראַזירטע פּאָנים קוקט אויס אַביסל הערמאַפראָדיטיש און עדיסאָן־מעסיג — נישט צו זען אַפילע דאָס מינדסטע הערעלע, בלויז ראָזעווע אָדערלאַך צעמאַפּעווען דאָס פּאָנים.

דער מאַן ווייצלט זיך דורך מיט די פלינקע יונגען, וואָס שטייען ביים האַפן און לאַדעווען אַרויף דעם באַגאַזש. ער פון דעק שרייט אַריבער צו זיי אַ וואָרט און זיי זעצן אַרויס אין געלעכטער. זיי ענטפערן אים אָפּ און ער קנאַלט אַרויס ווי אַ דונער. איך פאַרשטיי נישט קיין וואָרט, אָבער איך שלינג די טאַנאַליטעט פון דער נייער שפּראַך.

דער הויכער מאַן מיט דעם גרויסן קאָפּ איז אַן אַמעריקאַנער דייטש וואָס האָט באַזוכט זיין געבוירנשטאָט און איצט פאָרט ער צוריק קיין אַמעריקע.

דער אַמעריקאַנער דייטש צערעדט זיך מיט מיר שפּעטער אויף דער שיף און ער מאַכט גוטמוטיק כויזעק פון מיר און פון דעם גאַנצן אידישן פאָלק. דאָס גאַנצע אידישע פאָלק, זאָגט ער, פאָרט קיין ניו יאָרק און דאָס גאַנצע אידישע פאָלק פאָרט צו אַ פעטער און דער פעטער אַרבעט אין אַ שאַפּ ביי העמדער, ציגאַרן, אָדער ביי הויזן. ער גיט מיר אַן אייצע אַז איך זאָל האָבן דעם פעטער מיינעם גוט אין הינטן און פאָרן מיט אים אויפן לאַנד, וואו ער האָט פערד, קי, כאַזיי־רעם, הינער. ער איז מיך גרייט מיטצונעמען און אַפילע צאָלן מיינע רייזע־הויצאָעס פון ניו־יאָרק ביז צו אים. איך בין נאָך אַ יונגערמאַן, דאַרף איך נישט אַריינפאַלן אין אַ פינצטערן סוועט־שאָפּ. פאַרוואָס זאָל איך נישט לעבן אַ געזונט לעבן און אַרבעטן ביי געזונטער אַרבעט?

דער דייטש דערציילט מיר פון דער אַמעריקאַנער פּריירי, פון לופט פאַר אידישע צוזאַמענגעקוועטשטע לונגען, פון נעכט וואָס גיבן דיר רו און פון מאָדנע פייגל, וואָס שרייען ווייפּערוויל אַ גאַנצע נאַכט; און מיט אַ פעטלאַכן ווינק פון אויגל צו מיין יוגנט וויל ער מיך אויך נעמען מיט מייסעס וועגן שיקסעס, וואָס טליקן זיך אַרום באַנאַכט אין היי.

דער אידישער קוכער מיט דעם ווייסן טשיפּיק לאָזט נישט פאַר־געסן די אידישע פּאַסאַזשירן אַז עס איז שאַוואועס. ער קאָכט וואונ־דערבאַרע מילכיקע מאַכאָלים און זעלטן פיינע קוגלען. איך, מיין פריינד און די צוויי מיידן דרייען זיך אַרום ביז שפּעט אויף דער נאַכט

אויפן דעק און מיר זינגען „טשייקא", „ביסטרי קאַק וואָלני". ליזאַ איז אַביסל אַן אנעמיש מיידל און זי גייט פריער פאַר אונדז שלאָפן, אָבער די שוואַרצע סאָניאַ האָט אַ דראַטענעם אויסדויער. זי קושט זיך מיט מיר און מיט מיין שיף־כאַוועր, וואָס מאַכט איר קאָמפּלימענטן, אַז זי איז אַ ניטשעאַנישע איבער־מויד. סאָניאַ שווערט מיר אייביקע ליבע און איך איר אויך ענלאַכס. זי נעמט מיין כאַווער פאַר אַן אײדעס. זי שווערט גלייך מיין כאַווער הייליקע און געטרייע ליבע און נעמט מיך פאַר אַן אײדעס. מיר רייסן זיך קוים אָפּ פון סאָניאַן און צעגייען זיך אין אונדזערע קאַיוטעס.

סאָניאַ, די שיף־שוועסטער, איז פון שיף גלייך אַריינגעפאַלן אין די אָרעמס פון אַ קאַצעוו, אַן אַמעריקאַנער שוועסטערקינד, וואָס האָט זי אימפּאָרטירט פאַר אַ קאַלע. איך האָב זי אַסאַך מאָל געזען אַרויס־קוקן פון אַ האַרלעמער בוטשער־שאַפּ. זי איז געשטאַנען ביים פענ־צטער און צווישן די זייטלאַך פלייש האָט זי אויסגעזען ווי אַ טרויעריק קעלבל מיט נאַרישע, גרויסע, פאַרבענקטע אויגן. און איך בין נישט געפאָרן אין די פריירים און נישט צום ווייפערוויל, נאָר דאַווקע אין ניו־יאָרק צו אַ פעטער אַ ציגאַר־מאַכער, וואָס איז מיך אַפילע נישט געקומען אַפּנעמען, ווייל ער האָט מוירע געהאַט צו פאַרלירן אַ טאָג־אַרבעט.

עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרץ. דער גאַנצער אָנשטעל פון מיין וועלטלאַכקייט האָט זיך פּלוצים געגומען ברעכן אונטער דעם וואָרימען טומל פון קושעניש און האַלדזעניש, פון פרייד־געשרייען, פון באָרעכאָבעס אין נייעם לאַנד. מיין אַריינפאָר איז ווייט נישט געווען קיין טריאומפאַלער.

אַ איד מיט אַ קנעפּל פון האַכנאָסעס אוירכעם איז מיט מיר אַרומגעגאַנגען אַ גאַנצן טאָג זוכן דעם פעטער, וואָס האָט שוין דורך דער צייט, זייט ער האָט מיר געשיקט די שיפס־קאַרטע געהאַט געביטן זיין אַדרעס שיינע עטלאַכע מאָל. נאָך גוט וואָס דער איד פון האַכנאָ־סעס אוירכעם האָט געהאַט געדולד. איך האָב אים פונדעסטוועגן געהיט ווי אַן עווענטאָוו. איך האָב מוירע געהאַט, אַז אָט־אָט וועט פּלאַצן זיין געדולד און ער וועט מיך פאַרלירן און אונטערוואַרפן.

אַ גאַנצן טאָג איז מיר נאָכגעגאַנגען דעם דייטש'ס געלעכטער, וואָס האָט אַרויסגעקנאַלט פון אַ מויל שווערע גאָלדענע ציין — דאָס אידישע פאָלק זוכט דעם פעטער —

איבער דעם קאָפּ האָבן געקלאַפּט פינצטערע אויבערבאַנען. עס האָבן טראַמאַסקעט שווערע וועגענער. פון אַ געשעפט האָט געגרע־

גערט אַ גראַמאָפאָן — „דאָס טאַליסל איז דאָך די איינציקע טרייסט״.

אַ געוויין איז מיר פאַרגליווערט געוואָרן אין גאָרגל. דער האַרטער באַרעכאַבע צו מיר האָט מיך איינגעשלעפערט ווי אַ בער און מיך פאַראייזט אויף שיינע עטלאַכע יאָר.

V

דער בעסאַראַבער פון באַגאַטא האָט מיך געפּאַקט אויפן דעק און ער האָט זיך שיר צעקושט מיט מיר.

איר ווייסט גאָרנישט ווי איך זוך אייך אַרום — ווי מען זוכט אַן אויצער. אַזוי ווי עס איז שוין די לעצטע נאַכט פון אונדזער יאַזדע, מעג איך זיך פאַר אייך מוידע זיין, אַז איך האָב אייך ליב ווי אַ ברודער. און פאַרוואָס מיינט איר האָב איך אייך ליב? ווייל איר האָט אַ פּאָר גאָלדענע אויערן. אייערע אויערן זענען ווערט אַ מיליאָן. איר קענט זיצן און הערן און הערן און הערן, איר מעגט מיך טאַקע האָבן נײַן איילן אין דער אַדאָמע, ס׳מעג אייך טאַקע אַריין אין איין אויער און אַרויס דורכן אַנדערן, אָבער דערווייל זיצט איר און איר הערט מיט אַ פּאָר טייערע אויערן. איך בין אַ צעקראָכענער מענטש און אַז ס׳האַרץ ווערט מיר איבערגעלאָדן, מוז איך זיך אַרונטעררעדן פון האַרצן, אָבער גיי רעד, אַז מענטשן הערן נישט. איך רעד און איך זע, אַז ס׳וואָרט שוין אַ פּיסק, וואָס וויל זיך עפּענען און אויך רעדן. רעדן פון אַ מויל צו אַ מויל איז אַן אומגליק. און מיינט איר עפּשער אַז איך בין בעסער. איך האָב אויך נישט קיין געדולד, אַז מען דולט מיר אַ קאָפּ. אָבער אַז איך רעד צו אייך, רעד איך גלייך אַריין אין אַ פּאָר פיינע אויערן. איר הערט? איר זענט אַליין נישט קיין מייוון אויף זיך. ווען איך פאַרמאָג אַזעלכע אויערן וואָלט איך זיי פאַר־סטראַכירט.

פון אַ ווינקל הערט זיך אַ העברעאיש ליד. אַ יונג ווייבעריש שטימעלע הויבט אָן און ס׳העלפן גלייך אונטער צוויי טענאָרן, וואָס דעקן דאָס שטימעלע פון ביידע זייטן.

איר ווייסט ווער זיי זענען? דאָס זענען איידעלע קינדער, העב־רעאישע לערער. אַ יונג פּאָרל און אַ פריינט. זיי האָבן געהאַט גוטע שטעלעס, האָבן זיי עס איבערגעלאָזט און זיי פאָרן קיין ערעץ־איס־ראָעל. איר קענט זיך קוים פאָרשטעלן ווי איך בין זיי מעקאַנע. איי, ערעץ־איסראָעל. די פינצטערע מאָראַס האַמאַכפּיילע, דער מוטער ראָכלס קייווער, די קויסל האַמאַראָווי. איי, אַז איך דערמאָן זיך אין

ערעץ־איסראַעל, הויבט מיר אָן פּינטלען אין קאָפּ מיט קליינע אויסיע־לעך. איך דערמאָן זיך אין מיין מעלאַמעד, אַ פרומער איד מיט אַ לאַנגער גרייז־גרויער באָרד, ער האָט אַליין אויסגעקוקט ווי איינער פון די אָוועס. איר געדענקט? יאַנקעוו ליגט אין בעט און אַרום בעט שטייען זיינע צוועלף באָנים, יונגען ווי סאָסנעס איינס ביי איינס, כעוורע וואָס האָבן געקענט דערלאַנגען אַ קלאַפּ, אַז מען האָט באַ־דאַרפט. שטייען זיי אַרום בעט און ער זינגט צו יאָסעפן, מיט אַן אויסגעדאַרטן האַלדז, ווי מיין מעלאַמעד: וואַאַני, כאָטשבי, איך בין דיך מאַטריאַך מיט מיין קוואורע, אָבער צו דיין מוטער ראָכל האָב איך נישט אַזוי געטאָן. איר געדענקט? אַ שיינע מיינסע צו איר געדענקט. ביי מיר איז עס שוין ווי דורך אַ זיפּ, ס׳זיפּט זיך דורך אַ אידיש וואָרט. אָבער זיי רעדן דאָרט העברעאיש, ווי זיי וואָלטן געוועזן פון כומעש אַרויס. אָבער פאַרדאָן. מען מוז לויפן זיך אָביסל איבערטאָן, ס׳איז דאָך עפּעס די לעצטע נאָכט. היינט וועט דאָך ביי אַלעמען זיין וואָך־נאָכט. מען דאַרף אַריינכאַפּן אַ טאַנץ. איר הערט, איך האַלט פון אַריינכאַפּן, ווייל עס איז אַלץ ניטשעוואָ און בלאָטע. אָבער לעמאַן האַשעם לאָזט זיך זען אינדערפרי, איידער מיר גייען אַרונטער פון שיף. איך מוז דריקן אייער האַנט און אייך באַדאַנקען פאַר אייערע גאָלדענע אויערן.

אין טאַנצזאַל איז ענג. מען טאַנצט איינער אויפן אַנדערן. דער שווייס שלאָגט אין פּאָנים, אַזוי גיך ווי מען קומט אַריבער די שוועל, אָבער די פאַרלאַך שווימען עלעגאַנט אין דער ענגשאַפט. דער הויכער פּיאַניסט דרייט זיך אַרום אַ פאַרלוירענער און זוכט זיך צו דערשלעפּן צו דער טיר, וואָס פירט אין באַר.

ע טו? — שרייט ער אויס, ווען ער דערזעט מיך. איר אויך אין דער דאָזיקער טערקישער באָד מיט די ווייבער? ער כאַפּט מיך ביי דער האַנט, און זשאָנגלירט מיך און זיך קונציק אַרויס פון טאַנצזאַל.

דער באַר איז שוין אויך באַזעצט. דער פּיאַניסט געפינט ערגעץ אַ ווינקל און מיר זעצן זיך אַוועק. די ענגלישע מאַנערלאָכקייט האָט געכאַפּט אַן איבריקע קויסע. די געלעכטערס זענען דאָסמאָל פרייער און קלינגענדיקער ווי אַלעמאָל. אָבער איבער אַלע געלעכטערס הערט מען דעם וויאָלענטשעלדיקן באַריטאָן פון דעם בלאָנדן רוס.

סאָניעטשקאַ טי אָטשאַראָוואַטעלנאַ.

דער מיטלסטער גרויסער טיש איז באַזעצט מיט דער יונגער רוסישער קאָלאָניע. סאָניאַ יאַקאָווליעוונאַ קיניגט אין צענטער פון טיש. סאָניאַ איז היינט אויסגעפּוצט און אַרומגעהילט מיט אַ טערקי־

שער שאָל אויף אַ שרייענדיק געהאַפּטן קלייד. זי טראָגט שוואַרצע, שווערע באַמבלענדיקע אויערינג און איר גרויסער קאָפּ קוקט היינט אויס נאָך גרעסער.

סאָניעטשקאַ טי אַטשאַראָוואָטעלנאַ.

ביי אַ צווייטן גרויסן טיש לאָזט זיך וואוילגיין די יוגנט. דריי זעלטן־שיינע מיידלאַך פון אַ יאָר פופצן־זעכצן, מיט געפאַרבטע באַקן און אונטערגעפירטע אויגן, זיצן און שיקערן מיט עטלאַכע יונגעלייט. די מיידלאַך טראָגן אַבסורד־לאַנגע קליידער, טיף־דעקאָלטירט פון ביידע זייטן. זיי קאָקעטירן מיט זייערע נאַקעטע פּלייצעס און מיט דעם קוועקזילבערדיקן וועג, וואָס ציטערט צווישן די דריי־פּערטל אָפּ־גערעקטע בריסט. זיי שפּילן זיך מיט די הויך אָפּצאַסירטע שיך אויף די באָרוויסע פיסלאַך, וועלכע זענען לענגלאַך און קעמאַט אינגלש.

לעבן אונדז זיצט די שאַפּעראָנקע, אַ פרוי מיט אַ האַרט, קלוג פּאָנים און מיט דראַטענע, זילבערנע האָר. זי, וואָס איז ספּעציעל מיטגעפאָרן אַכטונג צו געבן אויף די יונגע מיידלאַך, האָט זיך גלייך די ערשטע נאַכט אָפּגעזוכט אַן עלטערן הויכן מאַן. זי איז געווען אַזוי פאַרנומען יעדע נאַכט מיט איר אייגענער מאָראַל, אַז די דריי מיידלאַך האָבן פראַנק און פריי געטאַנצט, געשיקערט און פאַרשוואונדן אין פרעמדע קאַיוטעס.

איצט זענען זיי געזעסן מיט פינף־זעקס יונגעלייט, וועלכע זענען געווען אָנגעטאָן אין טאָקסידאָס. די גאַנצע גרופּע האָט אויסגעקוקט ווי מען וואָלט זיך געשפּילט זייער טיכטיק אין טאַטע־מאַמע, אין דעם טאַטנס הויזן און דער מאַמעס קליידער.

די שאַפּעראָנקע זייערע איז שוין געווען היבש פאַרשנאַשקעט, יעדע ווײַלע האָט זיך איינע פון די מיידלאַך אויפגעהויבן און צוגע־גאַנגען צו דער אויפזעערן, איר אַ קוש געגעבן אין שטערן און גע־זאָגט: „דאַרלינג"! און ווידער צוריק צו דער גרופּע.

די דורכגעטריבענע גואווערנאַנטקע האָט קיינמאָל נישט געקענט פאַרשיקערן איר דורכגעטריבנקייט.

איך דאַרף עס היטן אָט־די יונגע צויגן, זאָגט זי צו איר עלטערן קאַוואַליער, נאָכדעם ווי זי גיט אַ זופּ פון גלעזל. ווער ווייסט צי עס איז זיי נאָך עפּעס איבערגעבליבן, וואָס זאָל זיך לוינען אָפּצוהיטן. איר באַמערקט די דריי פראַכטפולע שלאַנקע הורן, איר דאַרפט זיי אַלע דריי זען אונטער אַ שפּריץ. איך וויין אויף זיך קוקנדיג, ווען איך זע זייערע שטייפע, גלאַנציקע קערפּערס און וואונדערבאַר־גע־

ביינטע פיס. איך זאָג צו זיך — אַ גוטע נאַכט, מערי, שוין צייט גיין שלאָפן.

מען וואָלט געקענט לעבן, נאָר מען לאָט נישט — הער איך פּלוצים אַ אידיש וואָרט. דאָס האָט מיר דער פּרייז־פּייטער אַריינגעשושקעט אין אויער אַריין, אַנוווייזנדיק אויף די דריי מיידלאַך. פּאַר אַזעלכע דריי וואָלט איך זיך אַפילו געשמאַדט, ווי איך בין אַ איד.

ער דערלאַנגט מיר אַ ווינק מיט דעם אויגל און טראָגט זיך גלייך אָפּ מיט דעם „מאַן־פּרייטיק", וואָס היט אים נאָך אַלץ זיינע טריט.

אין דעם באַר ווערט אַלץ הייסער און ענגער. פון טאַנצזאַל קומען אַריין צעהיצטע פּאָרלאַך. מיין פּיאַניסט וועלכער האָט שוין אויסגע־טרונקען שיינע עטלאַכע קויסעס, נעמט מיך פּלוצים אַנקוקן מיט אויסגעסטאַרטשעטע אויגן.

יו טו, העיט מי! יו טו! שרייט ער אויס. ער הויבט אויף די געליימטע פיס און ער וואַקלט זיך אַרויס פון באַר.

ערשט ווען איך בלייב זיצן אַליין, דערפיל איך ווי עס וויגט זיך קוים־קוים דער דיל און איך דערמאָן זיך, אַז היינט פאַרברענגען מ׳יר די לעצטע נאַכט אויפן וואַסער.

היינט גייט מען נישט שלאָפן, היינט וועלן מיר מיט די אויגן צו־פירן די שיף צום ברעג.

דאָס האָט מיך די וויסקאַנסינער לערערן אָפּגעזוכט.

איך שטער עפשער אייער איינזאַמקייט? איר ווייסט? די יונגע מוזיקאַנטן זענען דאָ, זיי וואַרטן אויפן דעק. עס איז אַ וואונדערשיינע נאַכט און דאָ ווערגט עס ביים האַלדז.

זי נעמט מיך אָן ביי דער האַנט און פירט מיך, נישט וואַרטנדיק אויף מיין ענטפער. אָבער ווען מיר גייען פאַרביי דעם רוסישן טיש שפּרינגט דער בלאָנדער אויף.

ני — ני — דאָס וועט היינט נישט גיין. היינט איז נישט קיין נאַכט פאַר אינדיווידואַלשטשינע. היינט זענען מיר אַלע קאָלעקטי־ויסטן. קיין ליבע, קיין לײדנשאַפט, היינט איז מען צוזאַמען און מען ליבט זיך צוזאַמען.

און קעדיי צו אילוסטרירן זיין געדאַנק, צעזינגט ער זיך אויפן קאָל און די גאַנצע סאָוועטישע „קאָלאָניע" העלפט אים אונטער, אַפילו דער ערנסטער כאַזשעוו זינגט אויך מיט.

וו׳סאַמאָם דיעליע, זאָגט סאָניאַ, בלייבט מיט אונדז.

מיר אַנטשולדיקן זיך און רייסן זיך קוים אַרויס פון זייער צוגע־

לאָזנקייט. מיר דערקלערן זיי אַז מיר וועלן זיך שפּעטער טרעפן אויפן דעק.

אויף איינעם פון די טרעפּ, וואָס פירן אַרויף צום אויבערשטן דעק איז די וויסקאָנסינער געבליבן שטיין. זי האָט זיך אַביסל פאַרהאַלטן. מיטאַמאָל האָט זי איינגעגראָבן דעם קאָפּ אין אירע הענט און אָנגע־הויבן כליפּן. עס איז געקומען אַזוי פּלוצים, אַז איר כליפּן האָט מיך גענומען ווערגן און די הענט האָבן מיר גענומען ציטערן פון הילפ־לאָזיקייט. איך האָב זיך ביי איר געבעטן און זי גענומען באַרואיקן מיט אַ שטים, וואָס האָט מיך פאַרראַטן און אַליין געציטערט שיר נישט ווי אַ געוויין.

אָבער פּונקט אַזוי פּלוצים ווי זי האָט אָנגעהויבן וויינען, אַזוי פּלוצים האָט זי אויפגעהערט.

אַנטשולדיקט — אַנטשולדיקט, אַ גרויסן איבערגעוואַקסענעם נאַר — זי האָט זיך אויסגעווישט די טרערן מיט די הענט ווי אַ קליין מיידעלע — איך האָב אייך אָבער געוואָרנט אַ גאַנצן טאָג, אַז איך וועל זיך צעוויינען.

מיר זענען אַרויף שווייגנדיקע. זי האָט זיך געטוליעט צו מיר, און איך האָב געהאַט דאָס געפיל, אַז עפּעס איז צווישן אונדז פאַר־לאָפן. איך האָב געפילט אַז זי האָט מיר אָנפאַרטרויט עפּעס אַ וויכ־טיקע זאַך, כאָטש וואָס אַזוינס האָב איך גענוי נישט געוואוסט.

אויפן דעק איז געווען קיל און געראַם, אָבער ביים ערשטן בליק אויפן וואַסער האָט געגעבן אַ צופּ ביים האַרצן. די גרויסע אומענד, די שרעקנדיקע לענג און ברייט איז איינגעשרומפּן. דאָס וואַסער האָט איצט אויסגעקוקט אַסאַך שמעלער. קליינע אינזעלאַך, פּירעקעדיקע, קיילעכדיקע און גלאַט פאַרמלאָזע, האָבן גענומען אַרויסשווימען פון וואַסער. עס האָט אויסגעזען ווי מען האָט דעם יאַם אויסגעביסן גרויסע שטיקער און זיי פאַרוואַנדלט אין טריקעניש. פאַרשוואונדן איז אויך די טיף מיט דעם בייזן אָפּגרונט. דאָס וואַסער האָט איצט אויסגעקוקט רואיק און פּליטקע. אונדזער שיף איז געשוואומען ווי אַ קליין שיפל און דער מאָטאָר האָט געפּלעסקעט ווי אימיצער וואָלט גע־רודערט מיט וועסלעס.

עס האָבן פון ווייטנס געוואונקען און געציטערט רויטע און גרינע פייערלאַך. נישט נאָר האָט אַלץ איצט אויסגעזען ווי בעאייס די שיף איז אָפּגעפאָרן, נאָר עס האָט אַפילע געשמעקט מיט דעם זעלבן גערוך פון סמאָלע, ערד און ברעג. די שיף אונדזערע איז

געגאַנגען לאַנגזאַמער. זי האָט בלויז ווי אַ זיכערער שווימער גע־לייגט קלאַפּטער.

אַלע האָבן גערעדט שטיל. דער היכער שוואַרצער דיפּלאָמאַט פון האיטי האָט געפירט עלעגאַנט זיין לאַטווישע דאַמע און זיך אַלע־מאָל אַנגעבויגן, איר עפּעס אַריינגעשעפּטשעט אין אויער און אַ קוש געגעבן. דער יונגער ביכערפאַרלעגער איז אַרומגעגאַנגען געאָרימט מיט אַ שווערער מויד, וואָס האָט געהאַט גרויסע, אומהיימלאַכע קע־צענע אויגן. אין דער פינצטער האָבן זיי געבליצט און געלויכטן און קימאַט ווי באַלויכטן איר קאַוואַליערס אומגעדולדיק פּאָנים.

די יונגע מוזיקאַנטן זענען געשטאַנען אָנגעלעגט ביים פּאַרענטש און אַריינגעקוקט אין וואַסער. אַ שמאָלער ליכט־פּאַס האָט ערגעץ וויט געוואָרימט אַ שטיק וואַסער און אָנגעוויזן דאָס אָרט, וואו די זון וועט זיך דורכגליען.

איך האָב פּלוצים דערפילט אַ מידקייט אין אַלע גלידער. די שיף אונדזערע האָט געטרובעט און עטלאַכע שיפן האָבן אָפּגעענטפערט דעם ווידער־קאָל. איך האָב צוגעפירט די וויסקאָנסינער צו די יונגע מוזיקאַנטן און איך האָב זיך אַנטשולדיקט.

פאַרשלאָפענע מאַטראָזן זענען געשטאַנען און געוואַשן שטיקער דעק. זיי האָבן זיך קוים באַוועגט און נישט אויסגערעדט אַ וואָרט איינס צום אַנדערן. דאָס וואַסער האָט אויפגעוועקט טוכלע גערוכן פון האַלץ. די מאַטראָזן האָבן זיך געוויגט ווי אין שלאָף. איך האָב איינעם געפרעגט, ווי שפּעט עס איז. עטלאַכע האָבן געענטפערט צוזאַמען ווי אויטאָמאַטן.

נאָך גוטע זעקס שאָ ביז צום לאַנדן.

איך האָב געפילט, אַז איך מוז זיך אויסשטרעקן אויפן שיף־בעטל און ליגן עטלאַכע שאָ מיט געשלאָסענע אויגן. די קאָרידאָרן זענען שוין פּאַקטיש געווען באַריקאַדירט מיט אָנגעוואָרפענע וואַליזן און שווערע קופערטס. די טונקעלע קאָרידאָרן האָבן איצט אויסגעקוקט נאָך טונקעלער. פאַרלאָך האָבן געשלייכט ביי די ווענט קריכנדיק איבער דעם אָנגעוואָרפענעם באַגאַזש. דריי היכע יונגען האָבן גע־פירט, קימאַט ווי געטראָגן, די דריי יונגע היכע מיידן. יעדע פון זיי איז געלעגן מיט פאַרוואָרפענעם קאָפּ אויף איר קאַוואַליער. אַ קאַיוטע־טיר האָט זיך געעפנט און זיי זענען פאַרשוואונדן. דער בלאָנדער רוס האָט געפירט די מיטליעריקע ענגלענדערן. ער האָט זי געשלעפּט שנעלער, ווי ער וואָלט מוירע געהאַט, אַז די שיף וועט זיך אָט־אָט אָפּשטעלן. זי איז אים נאָכגעגאַנגען ווי אַ קעלבל מיט טראַציקע

טריט. זי איז געווען שיקער און זי האָט געגרעפּצט און געמורמעלט.
טייערער, קיינער, קיינער האָט מיט מיר נישט געטאָן אַזעלכס.
איך האָב שוין באַלד אַזעלכע זין ווי דו. וואו פירסטו מיך?
און דער רוס האָט געהאַלטן אין איין ענטפערן — נו דאָ! נו דאָ! — און זי אַלץ געשלעפּט צו זיין טיר.
די סטואַרדס זענען געזעסן אויף שווערע קופערטס ווי בודאָס. זיי האָבן געפּיפּקעט ליולקעס און אַפילע נישט באַוועגט מיט קיין ברעם.
מיין שאָכנטע, אַן אַלטיטשקע לערערקע פון אַ יאָר זעכציק, שטייט ביי איר קאַיוטע און פאָרעט זיך מיט דעם שליסל ביי דער טיר. אַז זי דערזעט מיך נעמט זי רעדן ווי צו זיך אַליין.
היי־יאָר וועט מען זיין אין שפּאַניע. פאַריאָרן אויך געווען אין שפּאַניע. פאַר די לעצטע דרייסיק יאָר פאָר איך אַלץ קיין שפּאַניע. מען ווערט צוגעוואוינט. אַ מענטש איז אַ געוואוינהייט־באַשעפעניש. שפּאַניע איז שפּאַניע. וואָס איז דען דער אונטערשייד — איטאַליע איז דען אינטרעסאַנטער? איך בין אַ שפּאַנישע לערערקע פאָר איך קיין שפּאַניע. ווען איך וואָלט געווען אַ דייטשע לערערקע וואָלט איך מיסטאָמע געפאָרן קיין דייטשלאַנד. עס וואָלט געווען מערקווירדיק, ווען איך וואָלט דאַמאָלס אויך געפאָרן קיין שפּאַניע. עס קען זיין אַז מיט שפּאַניע איז פאַרבונדן מיין שיקזאַל. כאָטש וואָס פאַר אַ שיקזאַל איז עס, אַז שוין דרייסיק יאָר, ווי איך קען דעם שיקזאַל נישט אָנכאַפּן ביים עק. איר זענט פאַרהייראַט?
זי געניצט, זי פּלאָנטערט מיט דעם שליסל.
אַ גוטע נאַכט. בוענאָס נאָטשעס, ווי מען זאָגט אין שפּאַניע.
איך ליג אויפן בעטל און וויג זיך. איך באַמי זיך צו האַלטן די אויגן אָפן, ווי איך וואָלט מוירע געהאָט אַז איך וועל עפּעס פאַרשלאָפן.
אָבער ווען איך כאַפּ זיך אויף דערפיל איך מאָדנע. דער גאַנצער קערפּער מיינער איז מיטאַמאָל שווערער געוואָרן און פאַרלוירן אַ ריטם, צו וועלכן ער איז שוין געווען צוגעוואוינט. איך דערשפיר אַ פיזישע ענדערונג אין אַלע מיינע גלידער און אויטאָמאַטיש דערפיל איך, אַז די שיף האָט זיך אָפּגעשטעלט.

קאַפּיטל 5

I

די דערוויטערונג איז געקומען אַסאַך שנעלער ווי די דערנענטערונג. ווען מיר אַלע זענען געשטאַנען מיט די געעפנטע רענצלאַך אין דעם גרויסן האַפן־וואָקזאַל האָבן מיר אויסגעמיטן צו קוקן איינער אויף דעם אַנדערן. און טאָמער האָבן מיר זיך פאַרטשעפּעט מיט די בליקן האָבן מיר געשמייכלט ווי פאַרשולדיקטע, ווי מיר וואָלטן זיך געשעמט פאַר דער וואַקכאַנאַליע פון פריינדשאַפט, צוגעלאָזנקייט און ברידערשאַפט, וואָס האָט געבושעוועט צווישן אונדז גאַנצע פינף טעג. מיר זענען איצט געשטאַנען יעדער פאַר זיך. יעדער איינער האָט זיך צוריקגעבראַכט אין אָרדנונג און זיך פאַרבונדן מיט זיין סאָציאַלן שטאַנד פון יענער זייט יאַם, מיט דעם אייגענעם איכעס, פליכטן און פאָראורטיילן, וואָס מען האָט סוספּענדירט אויף אַ וויל. מען האָט זיך געשעמט, וואָס מען האָט זיך אַזוי מיר־נישט־דיר־נישט באַפריינדט און איצט האָט מען דאָס אַלץ איבערגעשניטן. די וויכערע האָבן געשמייכלט איינער צום אַנדערן מיט אַ־ווי־איינער־רעדט — האָט נישט פאַראיבל, יאַם איז יאַם און יאַבאַשע איז יאַבאַשע. איצט זענען מיר מער נישט אָנגעוואָרפן איינס אויף דעם אַנדערנס באַקאַנטשאַפט און מען מוז ווערן צוריק סטאַטעטשנע.

געווען האַרטערע וואָס האָבן די פריינטשאַפט איבערגעשניטן מיט אַ מערקווירדיקער כוצפּע. זיי האָבן דיר ספּעציעל געקוקט אין פּאָנים אַריין מיט אַ פאַרגליווערטער פרעמדקייט. געווען אין דער פרעמדקייט עפּעס פון אַ קאַאין, וואָס האָט גאָר וואָס אַפּגעפּאַטערט אַ ברודער, ווען ער איז אים געווען אין וועג.

די גאָר סענסיטיווע האָבן זיך געפילט ווי אַפּגעפּאַטשט און האָבן געהאַט אַ פריקרען נאָכטאַם ווי פון אַ ביטערן ציגאַר. דאָס קאַלטע איבערשניידן פון פריינטשאַפט איז פאַר זיי געווען אַ שטיק פיינלאָכע כירורגיע. פרויען וואָס האָבן זיך אָט־ערשט געוואָרימט אין דיר און געהאַלטן דיין האַנט ווי עפּעס אייגנס, שטייען אַנטקעגן דיר מיט פאַרפרוירענע פּענימער. די דאָזיקע סענזעטיווע (מענער אָדער פרויען) האָבן איצט געהאַט דאָס געפיל, ווי מען וואָלט זיי אויסגענוצט, פאַרגוואַלטיקט און אַוועקגעוואָרפן.

דערפאַר זענען איצט אַלעמענס פּענימער געווען אַזוי קאַלט און אָנגעצויגן, ווי די פּענימער פון די גרעניץ־באַאַמטע, וואָס האָבן זיך

געראַיעט אין די רענצלאַך. יעדער איינער איז געווען איבערגעטאָן, און יעדער איינער איז געווען איבעררעאַשנד איבערגעטאָן. עס איז גע־ווען אַן אומדערוואַרטער איבערבייט פון דעקאָראַציע. האָסט קיינמאָל נישט דערוואַרט, אַז גראַד אַזאַ פרעמדער הוט זאָל שפּראַצן אויף אַ קאָפּ, וואָס דו האָסט די גאַנצע צייט געזען מיט רויטע האָר, וועלכע זענען געפלויגן מיט די יאַם־ווינטלאַך. האָסט קיינמאָל נישט דערוואַרט, אַז אַ ניי היטל, אָדער אַן אויבערמאַנטל, אַן אַנדערער אַנצוג זאָל אַזוי איבעראַנדערשן אַ געזיכט אָדער אַ געמיט פון מענטשן, וואָס דו האָסט געזען טאָג־טעגלאַך אין מער צוגעלאָזענע און אינטימערע קליידער. די ווייכע היימישקייט און גוטברידערשאַפט פון די עטלאַכע טעג איז עפּשער טיילווייז געלעגן אין די צוגעלאָזענע קליידער. דער דאָזיקער אינטערליוד, וואָס די מערסטע האָבן געזוכט צו פאַרגעסן, איז איצט געלעגן פּאַפּאַקט אין די רענצלאַך צוזאַמען מיט קליינע פאָטאָגראַפיע־לאַן און אַנדערע מעמענטאָס. איצט האָבן עס די מעכאַנישע הענט פון די גרעניץ־באַאַמטע פינף און צוואַנציק מאָל איבערגעוואָרפן און וואָס מער די אַלע קליינקייטן זענען אַלט און ווידעראַמאָל געקומען אַרויף אַלץ גלייכגילטיקער ביסטו געוואָרן צו זיי.

אָבער טראָץ דער באַוווּנדערער איינגעשרומפּנקייט, האָט אַן אַלגע־מיינע הילפלאָזיקייט אַלעמען פּאַראַליזירט. עס איז אויף יעדן איינעם געלעגן אויסגעגאָסן אַ געפיל פון פאַרלוירנקייט און עמיגראַנטישקייט. די אויסלענדישע קאָסטיומען פון די גרעניץ־באַאַמטע אָדער פון די פּאָרטיערס, דער פלייץ פון דער נייער שפּראַך האָט אַלעמען געגעבן דאָס געפיל אַז מיר קלאַפּן אין די טויערן פון אַ פרעמד לאַנד. מיר, די שטאָלצע אַמעריקאַנער, האָבן זיך געפילט אַ היבש ביסל פּריטש־מעליעט און אַפילו אַביסל פאַרברעכעריש אונטער די פאַרדעכטיקע אויגן פון די פראַנצויזן. ווי זיכער מען זאָל נישט זיין אַז מען האָט נישט קיין פּאַפּיראָסן, ענטפערט מען אַלץ מיט אַן אומזיכערן ניין. מען דערמאָנט זיך גראָד אין דער שטרענגער גרעניץ־אונטערזוכונג פון יעקבס קינדער, אין דעם אונטערגעוואָרפענעם בעכער. ווער ווייסט וואָס וואָס עס ליגט אין דעם אייגענעם רענצל!

ערשט אויף דעם צוג, וואָס לויפט קיין פּאַריז דורך מיעסע פאַר־קאָפּטשעטע שטעטלאַך און אָרימע פעלדער, זוכט זיך צוריק אָפּ אַ שטיקל פאַרבינדונג. דער פּאַרטער האָט טאַקע דורך די פענצטער געוואָרפן דאָס געפּעק אין דעם ערשטן בעסטן וואַגאָן, אָבער פון דעם כאַפּ־לאַפּ און טראַף פון וואַרפעניש האָט זיך פּאַרט עפּעס אויסגע־קריסטאַליזירט אַן אָפּקלייב.

וואו פאָרט אַ איד? קיין פוילן, קיין רומעניע, קיין סאָוועטנפאַר־באַנד, קיין ליטאָ. וואו זענען אַהינגעקומען די אַלע פּאַסאַזשירן, וואָס פאָרן גלאַט אַזוי, פון וואוילטאָג וועגן, קיין פּאַריז, איטאַליע, ענגלאַנד, אירלאַנד, שווייץ, שפּאַניע? וואוהין פאָרט אַ איד? פונוואַנען האָבן זיך מיטאַמאָל גענומען אַזויפיל אידן? אויף דער שיף האָט מען זיי גאָר־נישט אָנגעזען. דאָ זיצן מיר צוזאַמען אין וואַגאָנען ווי אין אַ באַ־זונדערער טשערטאַ אָסיעדלאסטי. די פּענימער זענען פאַרנעפּלט. כאָטש דאָ פאָרט איצט דער רייכער און צופרידענער פעטער צום אָרי־מען קאָרעוו, כאַפּט שוין דער רייכער פעטער אַ שטיקל אָנבליק פון דעם קאָרעוו, ווען ער וועט אינגיכן באַגעגענען. ער דערמאָנט זיך, ער געדענקט. די גאַנצע אַמעריקאַנישקייט פון צוואַנציק־דרייסיק־פערציק יאָר איז אַרונטערגעשווענקט געוואָרן פון די פּענימער. וואו פאָרט אַ איד? אַ רומעניש־ער איד, אַ פּוילישער איד, אַ רוסישער איד, אַ ליטווישער איד. אַלע פאָרן אַהיים. אַלע זענען פּלוצים געוואָרן פאַררומעניש־ט, פאַרפּוילישט, פאַרליטווישט.

די אַנדערע וואַגאָנען זענען פאַר וואוילטאָג־רייזנדע, אָבער דאָ זיצן מענטשן, וואָס פאָרן ערגעץ מיט אַ צוועק און דער אָל ליגט אויף אַלעמען שווער.

איך קוק אויף די פאַרכוישעכטע פּענימער און מיר פאַלט איין, אַז אין אַ 25 יאָר אַרום וועט אָט־ דער טיפּ פאָרער אינגאַנצן פאַרשווינדן. עס פאָרן איצט די לעצטע רעשטלאַך פון אַלטן דאָר אויף קייווערזאָוועס, עס זענען שוין באַלד אויסגעשטאָרבן אַלע טאַטעס און זיידעס און די זין שטאַרבן שוין אויך ביסלאַכווייז אויס. ווען די זינס זין וועלן אַמאָל פאָרן קיין סאָוועט־רוסלאַנד, פּוילן, ליטאָ, רומעניע וועט עס אויך זיין פון וואוילטאָג וועגן. פאַר זיי וועט פּוילן זיין ווי אַ זומער־יאַזדע קיין פּאַריז, שווייץ, איטאַליע. קיינער וועט נישט פאָרן אַהיים. מען וועט פאָרן גלאַט אין דער וועלט אַריין, קעדיי צו באַקלעפּן די רענצ־לאַך מיט אויסלענדישע צעטעלאַך, קיינער וועט נישט פאָרן זוכן איי־גענע וואָרצלען. יענע פּוילן וועט זיין טויט אוז די בענקשאַפט אָדער האָס נאָך יענער פּוילן וועט שוין אויך זיין טויט. מען וועט טוריס־טעווען, אָבער נישט פאָרן צו שטאַרבנדיקע אָדער טויטע טאַטע־מאַמע. אין אַ פערטל יאָרהונדערט אַרום וועט עפּעס פעלן אויף די זעלבע וואַגאָנען.

אָט פאָרט אַ טאַטע מיט אַ זון. דער טאַטע פאָרט קיין מינסק צו ברידער און שוועסטער, אָבער דער דערוואַקסענער זון פאָרט שוין קיין יו־עס־אַר. אַ מעהאַלאַך ליגט צווישן טאַטנס מינסק און דעם זונס

טוריסטישער נייגעריקייט צו זען יו־עס־עס־אַר. דער זון האָט אַן אײדל פּאָנים. געבאָרן געוואָרן אין באָסטאָן, האָט ער דאָרט באַזוכט דעם פּאָליטעכניקום. געענדיקט אינזשעניער, אָבער ער אַרבעט אין טאַטנס שניידער־געשעפט.

אַ אידישער אינזשעניער האָט אַ „כינעזערס געלעגנהייט", זאָגט ער מיר מיט טרויעריקע אויגן. איבער דער דאָזיקער אידישער אויס־זיכטלאָזיקייט און האָפנונגסלאָזיקייט האָט דער יונגער אינזשעניער פאַר־וואָרפן אַ בריק, אַזש ביז די ברייטסטע מעגלאַכקייטן פאַר דער שטור־דירנדיקער יוגנט אין יו־עס־עס־אַר.

אַדראַבע, ווערט נישט קיין ראַדיקאַל, גיט אַוועק די בעסטע יאָרן פאַר אַ פּראָפעסיע און טראָגט אַרום דעם נאָמען פון אינזשעניער גאָלדשטיין, אָדער קאָהען אָדער גרינשפּאַן צווישן די באָסטאָנער סנאָבס און אַנטיסעמיטן.

דאָס זאָגט מיר שוין דער טאַטע, אַ געוועזענער גענאָסע וואָס איז אַביסל פאַרבאָסעוועט געוואָרן אין אַמעריקע. עס וויינט אים דאָס האַרץ קוקנדיק אויף דעם זון.

מען שרייבט אַסאַך וועגן דעם נסאַנעטויקעף פון דער אידישער יוגנט אין פּוילן, רומעניע, דייטשלאַנד, אָבער מען פאַרשווייגט אינ־גאַנצן די אידישע יוגנט אין אַמעריקע. עס איז אַ נייע אינקוויזיציע. אידישע טאַטעס שעכטן פּאָשעט זייערע קינדער, ווען זיי מאַכן זיי פאַר אינזשיניערן, אַדוואָקאַטן אָדער דאָקטוירים. ווער? וואָס? ווען? עס איז אַ נעכטיקער טאָג. קיין געלעגנהייט פאַר אַ איד! מיין זון האָט געענדיקט מיט גרויס אויסצייכנונג. אַ פייערדיקער קאָפּ אין מאַטעמאַטיק, פּונקט צוגעפּאַסט פאַר דעם טאַטנס שניידער־שאַפּ. דער־פאַר מוז מען געבן קרעדיט סאָוועטנפאַרבאַנד, איך בין מיט זיי טאַקע אין אַסאַך זאַכן נישט מאַסקים, אָבער קרעדיט קומט זיי. זיי האָבן אָפּגעשאַפט די גוי־איד שווינעריי. אָבער כ'וועל אייך זאָגן דעם עמעס, מען טאָר נישט זינדיקן. אַז איך דערמאָן זיך אין מיין זונס כאַוועער פאַבער, שוויג איך שטיל. צי איך קען פאַבערן? אָט־האָט איר אייך אַ פראַגע! איך זאָג אייך אָפן אַז מיין זון האָט ביי אים געמעגט די שטיוול פּוצן. מיין זון האָט אַ פייערדיקן קאָפּ און יענער האָט אַן עמעס־געניאַלן קאָפּ. דאָס איז אַ שטיקל כילעק. ווען ער וואָלט געווען אַ גוי, וואָלט ער געווען דער גרעסטער אַמעריקאַנער אינזשי־ניער און עס וואָלט מיט אים געקלונגען אַמעריקע, אַזוי זיצט ער איצט אין טויטן־הויז. איך זאָג אייך עס רייסט מיר דאָס האַרץ, ווען איך דערמאָן זיך אין דעם יונג. ער האָט עס זיכער געטאָן פון פאַרביטע־

רונג. אידישער אינזשיניער — האָפנונגסלאָזיקייט, האָט זיך ביי אים עפּעס איבערגעדרייט אין קאָפּ פון גרויס ערגערניש. דערצו האָט ער נאָך אָנגעטראָפן דעם עלטערן מילען, איז דאָס געווען אַ פויגל, וואָס האָט אַריינגעצויגן זיין אייגענעם אינגערן ברודער צוזאַמען מיט פּאַבערן. דער ערנסטער פּאַבער מיט דעם לאַמדישן קאָפּ איז געוואָרן אַנשטאָט אַ גלענצנדער אינזשיניער, אַ גלענצנדער באַנדיט און מערדער, איצט וועט ער שוין גיין אַ גאַנג. אַזאַ יונג לעבן וועט ברענען אויפן עלעק־טריק טשער. קיין דאָקטאָר און קיין רויפע וועט דאָ נישט העלפן.

מען טאָר נישט איבערטרייבן דעם אַמעריקאַנער אַנטיסעמיטיזמוס — רופט זיך אָן אַ איד, מיט אַ גאַליציאַנער אויסשפּראַך און מיט אַ שפּיציק בערדל — די פּראָפעסיאָנען זענען אין אַלגעמיין אַביסל אי־בערגעפּאַקט. דאָס איז אָן עקאָנאָמישער לאַנדעס־פּראָבלעם, אָבער אום גאָטעס ווילן נישט קיין אַנטיסעמיטיזמוס. אַנטיסעמיטיזמוס הייסט, ווען עס גיסט זיך דער פּעך און שוועבל אויף אידן דירעקט פון דער רעגירונג. ווען עס ווערט פאַרשריבן אין די געזעץ־ביכער, ווען מען הויבט אויף אָרגאַניזירטערהייט אַ האַנט אויף אַ אידישער באַק, ווען עס גיסט זיך, באַהיט און באַשירעמט זאָל מען ווערן, אידיש בלוט. לאָמיר נישט זינדיקן, לאָמיר נישט זיין אומדאַנקבאַר. אַמעריקאַנער אידן טאָרן נישט זינדיקן.

די פעלדער וואָס טראָגן זיך פאַרביי זענען פּאַשטויבט און אָרי־מאַנסקע. דאָס גראָז זעט אויס שמוציקלאַך און פאַרטרוקנט. פון אַנדערע וואַגאָנען הערן זיך ברייטע געלעכטערס. דאָס לאַכן די לוסט־רייזנדע, אָבער דאָ אין אונדזער געטאָ איז שוין ענג פון אידישע צאָרעס. אָבער ווי ענג עס איז נישט, פאַרבלאָנדזשעט אַלץ אַריין נאָך אַ איד און נאָך אַ איד.

וואוהין פאָרט אַ איד? קיין פּוילן, קיין רומעניע. וואָס? קיין טשעכאָסלאָוואַקיי! קיין . . . קייז . . . קיין.

אַז דער צוג קומט אָן אין גאָר סען לאזאר נאָכמיטאָג, גיסט אָן איינגעגעסענער רעגן און כאָטש עס איז סאָמע אָנפאַנג יולי, האָט דער רעגן אַ קאַלטן ביס אין יעדן טראָפּן.

II

פון דעם וואָקזאַל ביז דעם האָטעל, אַ מעהאַלאַך פון עטלאַכע גאַסן, טראָגט דער טרעגער דאָס געפּעק אויף די פּלייצעס. זיין צע־בויגענע פיגור ווערט לאַסטפּערדיש אונטער דער שווערער מאַסע.

ער גייט מיט צעשפּרייטע פיס און הויבט יעדן פוס באַזונדער ווי אַ העלפאַנט.

פון האָטעל־פענצטער קוקט אַלץ אויס אויסערגעוויינלאַך־געווינ־לאַך. ווייזט אויס, אַז דער רעגן האָט אַסאַך צו טאָן דערמיט. נישטאָ קיין געוויינלאַכערע דערשיינונג פון אַ רעגן, וואָס פליוכעט און פליוכעט און וואַשט אַרונטער יעדן באַזונדערן גלאַנץ און רייץ פון די הייזער, דעכער און מענטשן.

אַ זייטיק פענצטער אין האָטעל קוקט אַרונטער אויף אַ געסל, אַ צעקרומטס, אַ צעהויקערטס, וואָס פירט מעשופּעדיק צווישן ברוינ־לאַכע הייזער מיט אָפּגעשיילטע ווענט. אַ מאַן מיט אַ בערעי און מיט די הענט אין קעשענעס לויפט ווי אַ קאַץ צווישן די ענגע ווענט. ער לויפט צוריק. ס'הויבט אָן שמעקן מיט סיו'ס פּאַריזער געהיימנישן. אַ פרוי שפּאַנט איבער דעם שמאָלן טראָטואַר, אויף הויכע צעקרומטע אָפּצאַסן און עס דוכט זיך אַז זי גייט קרום, אַז זי קלעטערט אויף אַ שטיק וואַנט. זי וועגט שווער מיט איר טראָט און עס זעט אויס ווי אָט־אָט און דאָס שמוציקע געסל וועט זי אויסגיסן ווי פון אַ פּאָמע־שאַף. זי וועט זיכער אַרויפפאַלן אויף דער אַנטקעגנאיבערדיקער וואַנט און איר קליין שטרוי־היטל, וואָס איז אָנגעטאָן בערעי־מעסיק וועט אַרונטערפליען פון קאָפּ. עפּעס גיט אין מיר אַ צאַפּל. זי קוקט אַרויף צום פענצטער און גענעצט. זי האָט אַ טרויעריק, גלייכגילטיק פּאָנים.

עס רעגנט און רעגנט. איך ליג אויפן בעט און איך זוך אַ שליסל מיט וואָס צו עפענען די נייע שטאָט, אָבער דער רעגן וואַשט אַלע גע־דאַנקען צוזאַמען.

אַ פרוי פון אַ יאָר דרייסיק קומט אַריין. זי גיט מיר זייף, האַנטי־כער, זי לאָזט פאַר מיר אָנלויפן אַ וואַנע. זי קומט אַריין, גייט אַרויס מיט גלייכגילטיקע טריט. ווידער גיט אַ צאַפּל אין מיר. איך הער ווי זי דראַלעט אין קאָרידאָר און איך טראַכט אַלץ פון אירע גלייכ־גילטיקע טריט.

עפּעס פאַרדריסט מיך, איך ווער נערוועז און ס'נעמט שיינע עט־לאַכע מינוט ביז איך לאָז צו, אַז איך זאָל זיך אַליין נעמען אויף אַ דאַפּראָס. עס איז מיר אַסאַך ליבער, אַז איך זאָל זיך ערגערן אָן אַ פאַרוואָס, ס'זעט אויס שענער—רעגנדיקע גערייצטקייט, וועלטשמערצ־דיק. אָבער אַז איך עפן אַ טירל ביי זיך, שטעל איך שוין אַריין אַ פוס. איך גיב זיך אַ פּאַק ביים גאָרגל און דערלאַנג זיך אַ פרעג אויג־אויף־אויג, אויב ס'פאַרדריסט נישט צו מאָל דעם יאָלד אין מיר, וואָס

פאַריז האָט טאַקע שוין אויף אַן אָרט, נישט געגומען אויספּאַקן פאַר מיר איר גאַנצע מאַפּאַסאַנישקייט, באַלזאַקישקייט?

די דינסט קומט אַריין, פאַרדרייט די קראַנען, גייט ווידער אַרויס און פאַרקלאַפּט די טיר. איך פלעסקע זיך אין וואַנע און איך בין אַנטווישט ביז גאָר.

אַנטקעגנאיבער מיין האָטעל־פענצטער זעט מען אַ גרויסן זייגער. דער שווערער ווייזער גיט אַלעמאָל אַ דריגע. באַנאַכט דאַרף איך אַוועקפאָרן און די צייט לויפט. ווי אַזוי בייסט מען פאַרט איין די פרעמדע שטאָט?

כ׳נעם אַ טעקסי און איך הויב אָן אויספּרובירן מיינע אַדרעסן. איין אַדרעס, אַ צווייטער, אַ דריטער. אַלע זענען אויף דאַטשע. איך בין אַליין אין אַ פאַררעגנטער שטאָט, צווישן פאַררעגנטע מאָנומענטן. כ׳דערפיל בעאייס מייסע, אַז די אויסלענדישקייט פון אַ שטאָט ליגט הויפּטזעכלאַך אין אירע מאָנומענטן און פאָליציאַנטישע מונדירן. די טעקסי העצקעט זיך איבער אַ בריק. דער שאָפער קערט זיך אום צו מיר מיט אַ האַלבער פּלייצע, ער זשעסטיקולירט מיט אַ האַנט אין קורצע אַנגענעמע זשעסטן. ער קערט זיך אום צו מיר מיט אַ שטיק געזיכט און קראַמפּט אַלע מוסקולן פון פּאָנים, ווען ער רעדט, ווי ס׳וואָלט אים עפּעס ווי געטאָן, כאָטש רעדן רעדט ער דאַווקע זינגענ־דיק און ווייך.

אין „דאום״ איז שיטערלאַך. בלויז עטלאַכע בענק זענען באַ־זעצט. מען זיפּט קאַווע און מען לייענט דייטשע, רוסישע, פראַנצוי־זישע און ענגלישע צייטונגען. ביי אַ טישל זיצט אַ מאָלער, וואָס איז שוין עטלאַכע מאָל געווען אין אַמעריקע. ער איז קורץ און פעט, מיט קורצע פיס ווי ביי אַ דאַכסהונט, ער האָט אַ פאַרוויינט כינעזיש פּאָנים מיט כינעזיש־געשניטענע אויגן. איך קלייב זיך אַריבער צו זיין טישל און איך דערצייל אים, אַז איך קום ערשט פון אַמעריקע. ס׳מאַכט אויף אים נישט דעם מינדסטן איינדרוק. ער קוקט מיך אָן מיט קאַל־טע אויגן. אָבער אַז איך בין שוין אַריינגעפאַלן, מוז איך שוין גיין ווייטער. ווען ער ווערט געוואָר, אַז איך בין אַ שרייבער איז ער נאָך אויך נישט באַגייסטערט. ער וויל בעשום אויפן נישט אַרונטערלאָזן פון זיין ווערדע און ער גיט זייטיק אַ טאַפּ אין וואָגן, וואָס פאַר אַ סאָרט שרייבער איך בין, צי קען איך דעם, יענעם. אַז איך זאָג אים, איך קען אי דעם און אי יענעם, איז ער נאָך אַלץ נישט איינ־גאַנצן זיכער. אָבער ער איז קעמאָט ווי איבערצייגט, אַז ווי די זאַך זאָל נישט זיין, נעמט ער ניט מיט מיר קיין צו גרויסע ריזיקע און אַז

ס׳איז נישטאָ קיין געפאַר, ער זאָל ביי מיר אָנווערן אַביסל פון זיין רע־פּוטאַציע.

גיט ער מיר שוין אַ האַלב־היימישן זאָג.

איך האָב פאַר איך אַ טרויעריקע בסורע. ביאַליק איז גע־שטאָרבן.

איך בלייב זיצן אַ צעפּלעפּטער. ער נעמט אַרויס אַ טעלעגראַמע, אונטערגעשריבן פון דיזענגאָפן.

דער אַלטער דיזענגאָף, זאָגט ער, וועט עס נישט אויסהאַלטן, ער אַליין איז אַ כאַרעוועד מענטש, עפּשער גאָר אַ גויטעלאָמוס.

ווי אַ בליץ וואָס טרעפט גלייך לעבן דיר, אַזוי דערפילט מען יע־דעס מאָל, ווען עס שטאַרבט איינער פון שרייבער־פאָך. אַ קנאַק, אַ פאַל, שרעק און דערלייכטערונג, וואָס עס האָט פאַרט געטראָפן דער־לעבן.

אַ גרויסער איד! וואָס רעד איך, דער גרעסטער איד! אַן אָדאָם גאָדל.

איך האָב מוירע זיך אַרויסצוכאַפּן מיט אַ וואָרט, וואָס קען נאָך כאַלילע אָפּשטיין פון זיין לאַמענטאַציע־טאָן.

דער גרעסטער פּאָעט זייט יעהודאַ האַלייוויִ! ער וואָלט זיכער געקראָגן דעם נאָבעל־פּרייז, שרייט ער.

פאַרמאָגט איך זיך אַזויפיל לעבן, וואָג איך אַריינצופאַלן אַביסל אין זיין קלאָגליד, געהאַט יונגע אויגן, אַ שווערן קאָפּ, אַ גרויסן קאַרק און האַרעפּאַשנע, אַביסל געבויגענע פּלייצעס. געטראָגן אַ גרויס שטיק פון דעם אידישן אַל אויף זיי.

איר האָט אים געקענט? כאַפּט ער זיך אָן און זיינע כינעזישע אויגעלאַך ווערן נאָך קלענער.

נישט געקענט, נאָר געזען. בלויז דריימאָל געזען.

איך וואַרט, אַז ער זאָל מיך בעטן אים איבערצוגעבן מיינע מאָ־גערע מעמוארן וועגן די דריי מאָל, וואָס מיר איז אויסגעקומען צו זען און צו הערן ביאַליק׳ן, אָבער ער שווימט נאָך אַלץ ווי אַ פעטע קאַטשקע אין אַ רעזערוואואַר פון זיינע אייגענע טרויעריקע אויסרופן. ער באַמיט זיך מיר צו געבן דעם איינדרוק, אַז ס׳איז אַ גרויסער אונטער־שיד פון מיין געשטאָרבענעם ביאַליק ביז זיין געשטאָרבענעם ביאַליק. ביי מיר איז געשטאָרבן דער נאַציאָנאַלער פּאָעט, אָבער אין דעם האָט יעדער איד פון גאַס אַ שטיקל כיילעק. ביי אים אָבער, אַזוי ווי ער איז אינגאַנצן ערעץ איסראָעל, אַזוי ווי ער איז אויך אַ נאַציאָנאַלער פּאָעט מיט דעם פּינזל און אַזוי ווי ער איז צוזאַמענגעקנאַטן מיט דעם לאַנד

און גייסט פון לאַנד, און אַזוי ווי ער האָט ביאַליק׳ן געקאַנט נאָענט, אינטים, געוועזן אַ יויצע וועניכנעס אין הויז, געזען אים קיניגן ביי די אוינעגשאַבעס־שמועסן, איז ביי אים אָפּגעשטאָרבן אַן אייגענער ביאַליק. ער פילט איצט ווי, ער זוכט אַ פּאַסיקן פאַרגלייך, ווי ס׳וואָלט ביי אים געשטאָרבן אַן אייגענער פעטער, וואָס איז געווען אַ איד אַ טאַלמוד־כאָכעם. עמעס, די גאַנצע שטאָט באַוויינט אים טאַקע, ווייל ס׳איז געשטאָרבן אַ שיינער איד, אַ גרויסער באַלנויסן, אַ האַדרעס פּאָנים, אָבער ביי אים איז עס פּאָרט זיינס אַן אייגענער פעטער. פאַר־שטאַנען ?

איך בין באַזיגט און איך קאַפּיטוליר אינגאַנצן. ספּעציעל ווען ער דערציילט מיר, אַז ער האָט אַ היבש ביסל נאַכלע אין ערעץ איס־ראָעל.

ווי מען רופט עס ביי אייך אויף אַמעריקאַניש, ריעל עסטייט. דאָס אַלץ געקויפט מיט קונסט. קונסט, עמעסע קונסט באַ־צאָלט זיך און הערט נישט וואָס נאַרישע אינגלאַך וועלן אייך דאָ, אין פּאַריז, איינרעדן.

האָב איך נישט קיין ברירע און איך גיב זיך אַליין איבער צו מיין אַרימען כיילעק אין ביאַליק׳ן. איך דערמאָן זיך ווי עס איז מיר צום ערשטן מאָל אויסגעקומען צו זען ביאַליק׳ן אינמיטן אַ גרויסן טומל. עס איז געווען ביי אַ באַנקעט, וואָס אידישע שרייבער האָבן געגעבן לעקאָווער דעם גרויסן העברעאישן שטראָפער. ביאַליק האָט גערעדט, נישט גערעדט, נאָר געשמועסט מיט אַ וואַרימער שטים. ער האָט טאַקע בעעמעס געשפּונען זיין רעדע, ווי אַ שפּין וואָס שיקט אַרויס פעדימלאַך אין אַלע זייטן — אַ פעדימל אַהין, אַ פעדימל אַהער, אומ־שעדלאַכע, צאַרטע פעדימלאַך. גוט־צוגעשניטענע פּסוקים, אַסאַך גמאָ־רע־ווערטלאַך, אַ פּאָר וועלטלאַכע באַמערקונגען, אָבער כאָלילע נישט אינגאַנצן זיך אַריבערגעכאַפּט דעם פרעמדן פּאַרקן; אויף אַזויפיל בלויז, אויף וויפיל אַ היינטוועלטישער איד דאַרף זיך אַרויסהעלפן, קעדיי צו באַרייכערן די אייגענע קוואַלן פון ספּעציפישער אידישער כאָכמע . אָבער דער איקער איז דער אייגענער ווייַנגאָרטן, ווייל אַלץ איז דאָ דאָרט און אַלץ איז דאָרט דאָ צו געפינען.

אַלץ וואָס ער האָט געזאָגט איז געווען ווי אומגערן אַרויסגע־גליטשט, ווי נישט דאָס איז ער אויסן, אָבער אין דעם אומגערן איז געלעגן אַ פּלאַן, פּונקט ווי עס איז געלעגן אַ פּלאַן אין די אַרויסגע־שיקטע פעדימלאַך. אָבער געכאַפּט האָט מען זיך ערשט שפּעטער, ווען ער האָט שוין געהאַט אָפּגעשמועסט. בעאייסן רעדן איז אַלץ

געווען אַנגענעם, ווי געהערט דורך אַ האַלבדרימל. אָבער ווען ער האָט אָפּגערעדט, האָט מען ערשט דערזען, אַז די אַלע אומשולדיק אַרויס־געשיקטע פעדים זענען געווען איין שטיק שפּינוועבס און אין שפּינ־וועבס האָט זיך געצאַפּלט אַ פליג.

די פליג איז געווען — אידיש.

אידיש איז געלעגן היבש צוגעוואַרגן, מען האָט זיך אָנגעהויבן צו דערמאָנען, אַז אייגנטלאַך האָט ביאַליק אַזוי בעניםמעסדיק דערציילט וועגן די צענדליקער זשאַרגאָנען, וואָס די אידן האָבן פאַרמאָגט און וואָס זענען אַלע אונטערגעגאַנגען. ער האָט אייגנטלאַך געזאָגט, אַז איין איד אין ערעץ איסראָעל איז ווערט צען אין גאָלעס.

ווען ביאַליק האָט זיך שוין געהאַט אַוועקגעזעצט און מען האָט זיך געכאַפּט, אַז ער האָט אונדז אַלעמען אָפּגעזאָגט דאָס לעבן, האָט זיך אָנגעהויבן אַן עמעסע מילכאָמע. מיין גאָט, וואָס פאַר אַ אידישע מילכאָמע, וואָס פאַר אַ טרויעריקע מילכאָמע. עס איז געווען עפּעס לאַגבוימערדיקס אין דעם דאָזיקן קאַמף. ביאַליק האָט אין טומל אויס־געזען צו זיין זיכערער פון אונדז אַלעמען, גאַנצער, אָבער דערפאַר האָט אים נישט געקליידט די זעלבסטצופרידנקייט. מיר זענען געוואָרן בייזער, צערייצטער, ווייל עס איז אונדז נישט געלונגען צו דערהויבן די קאָנטר־אַטאַקע צו ביאַליק׳ס טאָן, אָבער מיר האָבן אויסגעקוקט טראַגישער און דערפאַר עפּשער גערעכטער.

געווען צווישן אונדז אָבער אויך אידעאַליסטן, אור־אייניקלאַך פון די אייביקע אידישע קאָרבאָנעס־ברענגער. זיי זענען גלייך גרייט געווען מאַסקים צו זיין מיט ביאַליקן. זייערע אויגן האָבן געפלאַקערט מיט אַ מעשוגן פייערל. זיי האָבן געפליגלט מיט די נאָזלעכער, ווי זיי וואָלטן שוין דערפילט דעם גערוך פון בראַנדאָפּפער. גוט אַזוי, פאַרברענען דעם סאַמע לעצטן זשאַרגאָן אונדזערן, ברענגען אַ קאָרבן פאַר דעם אייביקן פאָלק, פאַר דער אייביקער, איינציקער שפּראַך.

געווען אויך אַנדערע ווידער, וואָס האָבן נאָך העכער און סאַדיסטישער מאַסקים געווען מיט ביאַליק׳ן. זיי האָבן דערשמעקט די גאָלדענע גע־לעגנהייט פאָטער צו ווערן פון זייערע כאַוויירימס האָב־און־גוטס. זיי אַליין האָבן, פערזענלאַך, זייער ווייניק אַריינגעלייגט אין דעם לעצטן זשאַרגאָן. וואָס־זשע אַרט עס זיי אַז מען וועט עס פאַרטיליקן, פאַר־ברענען? זאָל דער רויך זעצן ביז צום הימל.

געווען אַזעלכע צווישן אונדז, וואָס האָבן זיך געזוכט צו פאַרמעסטן אָראַטאָריש מיט דעם אָנגרייפער. רעפּובליק־אידיש דאָס זענען זיי, טאָ זאָל דער „סוינע” זען, וואָס אידיש האָט אַרויסגעגעבן.

אַסאַך פון זייערע רייד זענען געפאַלן אויפן טיש ווי פאַלשע מאַטבייעס.

אָבער עמעס טראַגיש האָבן אויסגעזען די פאַרשעמטע, ווי מען וואָלט זיי פּלוצים די צונג אויסגעשניטן. זענען זיי געשטאַנען אַנטקעגן ביאַ־ליק׳ן, געררעוועט ווי שטומע, געזעצט אין טיש, דוכט זיך אויך געביילט פויסטן.

איך האָב זיך אויך געבאַמבעלט צווישן די פאַרשעמטע און באַ־ליידיקטע. ס׳האָט מיר געקלעמט דאָס האַרץ פאַר מיינע עטלאַכע צענדליק לידער, וואָס מען וויל דאָ אומברענגען אין קאַמף פאַרן לאָשן און איך האָב געזעצט אין טיש גלייך מיט אַלעמען.

ביאַליק׳ס באַקן ,זענען געווען פאַרגאָסן מיט אַביסל קאָליר. ער האָט אויסגעמיטן צו קוקן אונדז אין פּאָנים אַריין. דער שטערן האָט געגלאַנצט. ווען ער האָט נאָכאַמאָל געגומען דאָס וואָרט, האָט ער אויסגעזען אַביסל גרויסאינקוויזיטאָריש. עפשער האָט אים ווי גע־טאָן, ווען מיר האָבן ביי אים צוריק געפאָדערט אונדזער מאַמעלאָשן, אָבער ער האָט געבויגן די פּלייצע נאָך נידריקער, געטראָגן דעם אָל פון אונדזערע קריוודעס. נאָר פאַר אונדז האָט ער פאָרט נישט געהאַט קיין טרייסט. ער האָט אונדז געסטראַשעט מיט דער גרויזאַמקייט און אומ־פאַרמיידלאַכקייט פון דער געשיכטע, ווי איינער רעדט: איר צאַפּלט זיך, קעלבעלאַך. איר ווילט נעבאַך נישט גיין צו דער שכיטע. נעבאַך! אָבער שעכטן וועט מען אייך פאָרט.

עטלאַכע טעג שפּעטער בין איך געזעסן אין אַ ווינקל פון אַ שטילן האָטעל צוזאַמען מיט מיינעם אַ קאָלעגע. צווישן אונדז איז געזעסן ביאַליק. דער קאָלעגע איז געשיקט געוואָרן פון זיין צייטונג צו כאַפּן אַ שמועס מיט דעם גרויסן העברעאישן דיכטער. ווייזט אויס, ביאַליק האָט גוט געדענקט, אַז איך בין ערשט געשטאַנען קעגן אים און געשריגן. ער האָט אויסגעמיטן צו קוקן אויף מיר, ווי ער וואָלט מיר עפּעס שולדיק געווען אַ זאַך, וואָס ער קען מיר בעשום אויפן נישט אָפּגעבן. אָבער אַז איך האָב זיך פאַרקוקט, האָב איך אָפּט גע־כאַפּט זיין פאַרגאַנוועטן בליק. געוויינלאַך פלעגט נאָך אַזאַ פאַרגאַנ־וועטן בליק זיך אַרויסרייסן ביי ביאַליק׳ן אַ אידישלאַכער זיפץ.

דאָס דריטע און לעצטע מאָל האָב איך געזען ביאַליק׳ן אויף אַ פּלאַטפאָרמע צווישן העברעער. ער האָט אָנגעהויבן צו רעדן און עס האָט אויסגעבראָכן אַ קורצע מילכאָמע — נישט קיין מילכאָמע, נאָר אַ מין בירגער־קריג. עס האָבן זיך געהערט געשרייען: ספּאַר־דיט! אַשקענאַזיס! אָבער ביאַליק האָט דעם בירגער־קריג אונטער־דריקט, פּלאָנטערנדיק זיך צווישן דיביידע האָוואָראָס. ביי דעם

העברעאישן אוונט זענען געזעסן אינגלאַך, מיידלאַך, העברעאישע לערער און עטלאַכע אַלטע, שטראַלנדיקע אידן אין יאַרמעלקעס. זיי האָבן גע־האַלטן געשלאָסן די אויגן פון גרויס מעסיקעס. וואָס ביאַליק האָט געזאָגט איז זיי קנאַפּ אָנגעגאַנגען. דער איקער איז געווען — לאַשנקוידעשע. די אינגערע זענען געזעסן מיט האַלב־אָפענע מיילער — אַ קלייניקייט, ביאַליק!

ווען איך האָב שוין געהאַט אָפּגעפּאַרטיקט די עטלאַכע פראַגמענ־טאַרישע דערמאָנונגען, האָב איך ערשט דערזען, אַז דער מאַלער זיצט שוין נישט לעבן מיר. ער איז שוין געזעסן ווייטער פון מיר, מיט אַ פּעטלאַכער דאַמע. צו מיר איז ער געזעסן מיט דעם פּראָפיל און איך האָב דאָרט געזוכט אַ שפּור פון דעם פריערדיקן טרויער. אָבער אויף דעם צערונצעלטן פּראָפיל, וואָס האָט אויסגעקוקט ווי געקנאָטן פון שוואַרצן פעפער, האָב איך שוין געזען רייטן אַ ברייטן שמייכל.

די פּעטלאַכע דאַמע איז געווען אַ מיעסע, אָבער איך האָב געמוזט באַשליסן, לויט אַן אַלטן נאַוועליסטישן רעצעפּט, אַז זי זאָל עס זיין דער סימבאָל פון לעבן, וואָס האָט ביי אים אינגאַנצן אָפּגעווישט דעם טויט פון זיין פּריוואַטן, נאַציאָנאַלן פּעטער.

מיטאַמאָל האָב איך דערפּילט אויף זיך בליקן. ביי אַ צווייט טישל, לינקס, איז צו מיין גרויסער איבעראַשונג געזעסן די וויסקאָנ־סינער איבער אַ האַלב־אויסגעטרונקן גלעזל ביר. אַ ווײַלע האָבן מיר זיך ביידע אָנגעקוקט, ווי מיר וואָלטן געוואָלט גוט אויספאָרשן אויף ווי ווייט דערוווייטערט מיר זענען שוין, זייט מיר זענען אַרונטער פון דער שיף און אויף ווי ווייט מיר ווילן פאַרבלייבן דערוווייטערט. פון גרויס איבעראַשונג האָב איך זי אַפילע פאַרגעסן צו באַגריסן.

זי האָט אויפגעהויבן איר ניט־דערטרונקן גלאָז ביר און זיך אַוועקגעזעצט ביי מיין טישל.

איר ווייסט, אַז עס איז נישט שיין פון אייך, וואָס איר פאָרט נאָך אַלץ נישט אַוועק — זאָגט זי קאָקעטיש — וואָס איז דאָס, שפּיאָנאַזש? ווען איך ווייס, אַז איר זענט פון די יונגעלייט, וואָס קומען קיין פּאַריז און כאַפּן זיך גלייך אַריין אין „דאום", וואָלט איך מיט אייך קיין איין וואָרט נישט אויסגערעדט אויף דער שיף. אַזוי שנעל ווי איך האָב אויסגעפּאַקט מיינע זאַכן, בין איך גלייך אַוועק אין „דאום". פוי, איך קען זיך דערפאַר נישט אָנקוקן.

דערצייל איך איר ערשט, אַז איך קום פון אַזאַ ווייסטן צעך, וואָס פאַרבינדט אייך „דאום" מיט דעם אַנדערן. ווען אַן אונדזעריקער זאָל אויספאָרן די גאַנצע וועלט, וועט ער אין יעדער גרויסשטאָט אויס־זוכן איר „דאום". ווען, אייגנטלאַך, מיר קענען אונטער אַזעלכע אומ־

שטענדן קריגן די געלעגנהייט זיך צו זען און רעדן מיט אַן עמעסן מענטשן, איז אַ רעטעניש. פונדעסטוועגן שרייבן מיר ביכער און מענטשן מיינען, אַז זיי שלינגען שטיקער לעבן. אינדערעמעסן זענען עס גאַר שטיקער „דאום".

אויב אַזוי, גייען מיר שוין אַרויס פונדאַנען.

זי פירט מיך אין אַ קליינעם, ציכטיקן רעסטאָראַן. מיר זיצן אינדרויסן, קוקן זיך אָן און שווייגן.

פאַראַן פאַרט עפּעס אין „דאום" אַזעלכס, וואָס איז דאָ נישטאָ — האַקט זי פּלוצים איבער — לאָמיר נעמען צום ביישפּיל מוט. אין „דאום" האָב איך געהאַט מער מוט. דאָרט האָב איך אייך געקענט זאָגן — אַ זייער אָסאַך זאַכן. פאַראַן דאָרט עפּעס אין דער אַטמאָספערע. דאָ פּיל איך צוריק באַלעבאַטיש און — אויס פליגל.

עפשער צוריקגיין? הויב איך זיך העלפט פון בענקל.

ניין! פאַרפאַלן. איך בין טויט־הונגעריק.

זי באַשטעלט אַן אַפּערטיוו. אַז זי נעצט איין די עטוואָס דיקלאַכע ליפּן אין דעם געדיכטן פאַרט, דערזע איך זי ערשט רעכט אַנטקעגן מיר — די גרויסע איבערגעוואַקסענע מויד, מיט די לאַנגע הענט און לאַנגע פיס, אָפענע אויגן און ציטערדיקע ליפּן.

איר זענט אַ איד? איך ווייס גאָרנישט וועגן אידן.

פונוואַנעט ווייסט איר, אַז מען דאַרף עפּעס ספּעציעל וויסן וועגן אידן?

אַנטשולדיקט. איר זענט גערעכט.

ניין, איך בין אומגערעכט, רייץ איך זיך מיט איר.

זי האָט שוין אויסגעטרונקען עטלאַכע גלעזער וויין, זי רעדט ווייניק, אָבער מיטאַמאָל, אַז זי פאַררויכערט אַ ציגאַרעטל, הויבט זי אָן רעדן פלעגמאַטיש.

ווי לאַנג וועט איר פאַרבלייבן אין פּאַריז? לאָמיר זאָגן אַ פינף־ זעקס טעג. דעם ערשטן טאָג וועט איר מיר געבן אַ געלעגנהייט זיך צו באַקענען מיט אייך. מיר וועלן גיין איבער די גאַסן און רעדן און רעדן און רעדן. דעם צווייטן וועל איך זיך אין אייך פאַרליבן. דעם דריטן, וועל איך זיין גליקלאַך. אַנטשולדיקט פאַר דעם נאַרישן וואָרט. ניין, מיר וועלןביידע זיין גליקלאַך. דעם פערטן, וועט איר זיך פאַרליבן, ניין, נאָך נישט. דעם פערטן וועלן מיר נאָך אַלץ זיין גליקלאַך. ערשט דעם פינפטן, וועט איר זיך פאַרליבן אין אַן אַנדערער און איך וועל זיין אייפערזיכטיק, ווי אַ מאַכשייפע, און דעם זעקסטן, וועט איר מיך אַוועקוואַרפן.

אַ גאַנץ גוטע פּראָגראַם. אָבער איך פֿאָר נאָך היינט האַלבע־נאַכט אַוועק קיין פּוילן. די מאַמע איז קראַנק. זייער קראַנק. שוין צוואַנ־ציק יאָר זיך נישט געזען. איך בין איר שולדיק יעדע מינוט. איך וואַרט בלויז אויף אַ צוג. געטראַכט אַפּילו פֿון פֿליען.

נעמט מיך מיט. ניין, נעמט מיך נישט מיט. איר וועט האָבן אַ גרויסן פּאַראַזיט אויף אייערע פּלייצעס. די פּראָגראַם אונדזערע ווערט דערווייל אָפּגעלייגט ביז איר וועט פֿאָרן צוריקוועגס. אויב — אויב איך וועל גראָד דאַמאָלס נישט זיין פֿאַרנומען. גיט מיר אייער פּוילישן אַדרעס און איך וועל אייך שרייבן אַ בריוול. פֿאַר אייך דאָרט וועט עס זיין אַ גרוס פֿון „דאום", עפּשער גאָר פֿון דער ענגלישער שפּראַך, אין פּוילן, וואו אייערע רעדן פּויליש.

אידיש!

אידיש! אידיש! שפּראַכן זענען מיר אַלעמאָל טשיקאַווע. פֿראַנ־צויזן רעדן פֿראַנצויזיש, טערקן רעדן טערקיש, אידן רעדן אידיש און אַמעריקאַנער רעדן שוין באַלד אַמעריקאַניש. טשיקאַווע אָבער גאַנץ נאַטירלאַך. מען רעדט עפּעס וואָס איז אייגנס, וואָס מען האָט אַליין אויסגעוואַרעמט. עס איז אַזוי פֿערזענלאַך ווי אָטעמען. מען דאַרף זיך נישט איבערזעצן, נאָר מען עפֿנט דאָס מויל און מען רעדט אייגענע ווערטער, ווערטער פֿון פֿאָלקסלידער און פֿון וויגלידער. איך האָב ליב אַזעלכע ווערטער, פּראָסטע און אַלטע, ווי ברויט, וואַסער, פּוטער, מילך, קו, גראָז, הימל, האַרץ, זון, שטערן און ליבע. כ'האָב פֿיינט די אַנדערע ווערטער, וואָס מאַכן צו קלוג. יעדע שפּראַך וואָלט באַדאַרפֿט פֿאַרבלייבן כיינעוודיק־נאַריש, אָפּגעגרעניצט פֿאַר זיך און נישט אויפֿנעמען די אַלע אינטעליגענטע מאַמזיירים־ווערטער, די קאַריעריסטן וואָס אָרדנען זיך איין און מאַכן אַ לעבן אין אַלע שפּראַכן. דאָס אייניקל וואָלט באַדאַרפֿט רעדן פּונקט דיזעלבע רייד ווי דער זיידע.

זי גיט עטלאַכע האַסטיקע צי, וואַרפֿט אַוועק דאָס ציגאַרעטל און רעדט ווייטער.

איך בין שוין אויך אַמאָל געפֿאָרן זוכן מיין שטאָט, ערגעץ אין אַ קליין שוועדיש שטעטעלע. מיינע עלטערן זענען גע־בוירן געוואָרן אין וויסקאַנסין, אָבער מיין זיידע, דעם טאַטנס טאַטע, איז צוריקגעפֿאָרן אין זיין געבורטשטעטל אַזוי שנעל ווי מיין טאַטע און די אַנדערע קינדער האָבן געקענט שטיין אויף אייגענע פֿיס. דער זיידע האָט זיך קיינמאָל נישט געקענט צוגעוואוינען צום נייעם לאַנד. אין דעם קליינעם שוועדישן שטעטל האָט מען אַפּילו קיין אַדרעס נישט

באַדאַרפט אָפּצוזוכן מיין זיידן. דער זיידע האָט מיר נאָר געהאַלטן אין איין קנייפּן די באַקן. זיין צווייט ווייב, מיין שטיפבאָבע, האָט אויף מיר געקוקט מיט בייזע אויגן. זי האָט עפּשער מוירע געהאַט, אַז איך בין געקומען נאָך יערושע און זי האָט שוין באַדאַרפט פאַר־זאָרגן אייגענע קינדער, וואָס זי האָט געהאַט מיט דעם זיידן. עטלאַכע קינדער, כ׳האָב זיי נישט איבערגעציילט, זענען אַפּילע געווען נאָך אינגער פון מיר. אַנדערע זיילן פון מיין מישפּאָכע, הויכע זעקספוסיקע פעטערס מיט דיקע, ווי צוגעקלעפּטע באַקנ־בערד, האָבן געטרונקען צו מיין געזונט, געלאַכט הויך און גערעדט, אָבער איך האָב נישט פאַרשטאַנען קיין וואָרט. ביינאַכט האָט זיך צו מיר אין בעט אַריינגעגאַנוועט עפּעס אַ געזונטער, נאַרישער קאָרעוו, כ׳געדענק שוין נישט אַקוראַט ווי אַזוי ער האָט זיך מיט מיר אָנגעקערט. ס׳האָט פון אים געשטונקען פון שווייס און לעדער און איך האָב שנעל באַשלאָסן, אַז מיט אַזאַ אידיאָט לוינט זיך נישט צו קעמפן. צו וואָס געבן אַ טעאַטראַלישן געשריי און מאַכן אַ סקאַנדאַל אין אַ קליין שטעטל? בעסער נאָכגעבן עטלאַכע מינוט און פּאָטער ווערן פון אים. אָבער דעם יונג האָט עס, ווייזט אויס, פאַרשמעקט און דעם צווייטן טאָג האָט ער נישט אַנדערש געוואָלט ווי כאַסענע האָבן מיט מיר. ער האָט מיר אַפּילע געשיקט דעם זיידן אַלס שאַדכן. דער זיידע האָט מיר געקניפּן די באַקן און געהאַלטן אין איין רעדן דעם שידעך אויף דעם געבראָכענעם ענגליש, וואָס אים איז נאָך פאַר־בליבן — בין איך אָן אַ זיי־געזונט אַנטלאָפן פון שטעטל.

און איך בין פון מיין שטאָט אויך קעמאַט ווי אַנטלאָפן. אָבער מען קען נישט אַנטלויפן. איך האָב געוואָלט ווערן אַ נייער מענטש אין נייעם לאַנד, — אַרויסגעקומען איז אַ סינטעטישער מענטש. פאַרגעסט נישט אַז איך האָב איבערגעלאָזט טאַטע־מאַמע אויף יענער זייט יאַם. אַ צייט לאַנג האָב איך זיך אַרומגעדרייט ווי אַ האַלבער מענטש און איך האָב גוט אַרומגעאַרבעט דאָס סענטימענטאַלע אין מיר מיט אַסאַך האַרטקייט. אָבער פון מיין שטאָט בין איך געלאָפן ווי מען אַנט־לויפט פון שרעק, ווייל מיין שטאָט איז פאַר מיר אַלעמאָל געווען שרעק. אַ אידיש קינד דערציט זיך אויף שרעק. אונדזערע גאַיעם זענען פאַר אונדז שרעק, אייער געקרייציגטער איז פאַר אונדז מוירע, אַסאַך פון אונדזערע יאָמטויוויום זענען פּאַכעד, די ליכט זענען בעשאָמעס וואָס צאַנקן, אונדזערע לעוואָיעס זענען פינצטערע און די מייסים אונדזערע לעבן טויטערהייט און שרעקן די קינדער. אַפּילע אין כאַלעם מוז מען זיין ביים פולן פאַרשטאַנד ווייל מען דאַרף געדענקן, וואָס צו זאָגן,

ווען אַ טויטער נעמט דיך אָן ביי דער האַנט און זאָגט: „קום!". אין אונדזער הויז, אין קעלער, האָט געוואוינט אַ איד אַ בעקער, האָט ער געהאָט צו טאָן מיט טויטע. ער האָט גערייניקט די טויטע און זיי צוגעגרייט פאַר יענער וועלט, וואו מען דאַרף זיך שטעלן אָפּגעבן דעם גרויסן רעכנונג. ער האָט גערייניקט די טויטע און געקנעטן די זעמעלעך, וואָס די מאַמע האָט געקויפט אַלע פרימאָרגן — פאַר מיר זענען דאָס געווען טויטע זעמעלאַך. זיי זענען מיר נישט איינמאָל געבליבן שטעקן אין האַלדז. אָבער דעראַיקער זענען פינצטער, שוואַרץ און טרויעריק אונדערע לעוואַיעס. האָט איר נישט געזען אַלס קינד אַ אידישע לעוואַיע אין אַ קליין שטעטל, ווייסט איר נישט וואָס איז אַזוינס שרעק. אַפילע די הינט ווייִנען, ווייל דער מאַלעכאַמאָוועס איז אין שטאָט און דער מאַלעכאַמאָוועס האָט, ווי אידישע קינדער ווייסן, טויזנט אויגן און ווען מען דעקט זיך גוט איבער מיט דעם שווערן איבערבעט, העלפט אויך גאָרנישט. איך געדענק, די מאַמע איז אַמאָל קראַנק געווען—די מאַמע איז קיינמאָל נישט געווען קיין געזונטע — האָב איך, כ'וויס נישט צי האַלב־וואַך אָדער אין כאַלעם, זיך געבעטן ביי גאָט, אַז אויב עס איז נישט מעגלאַך זי אינגאַנצן אָפּצוראַטעווען, זאָל ער איר כאָטש שענקען נאָך עטלאַכע יאָר, ביז איך וועל אַוועקפאָרן קיין אַמע־ריקע. (אַפילע קינדווייז האָב איך געכאַלעמט פון אַוועקפאָרן קיין אַמעריקע) אַ לעוואַיע ביי מיר אין הויז, דער מאַמעס לעוואַיע וואָלט איך דאַמאָלס נישט געווען איבערגעלעבט. איצט איז די מאַמע זייער קראַנק. זי רופט מיך צוריק אַהיים, ווער ווייסט אויף וואָס די מאַמע רופט. מיסטאָמע צו דער אָפּגעלייגטער לעוואַיע. כ'בין שוין אָפּגעפאָרן צוויי־דריטל וועג, געוואָלט אַנטלויפן פון דער מאַמעס לעוואַיע. אָבער גיי אַנטלויף, קלאַפּ דעם קאָפּ אין דער אייזערנער וואַנט. שיקזאַל. מען מוז פאָרן, עס ווערט שוין טאָקע שפּעט. קומט, פירט מיך אונטער צו אַ טעקסי. איך טאָר נישט פאַרשפּעטיקן דעם צוג.

אויפן וועג, פאַרבייגייענדיק ווידעראַמאָל דעם „דאום", האָב איך אַנגעטראָפן אַ יונגן מאָלער, אַ ניו־יאָרקער, וואָס וואוינט די לעצטע יאָרן אין פאַריז און כאַפּט זיך פון צייט צו צייט אַרונטער קיין ניו־יאָרק צו זען זיינע קרויווים.

איר אין פאַריז? ענדלאַך! שוין לאַנג צייט געווען. ווען גע־קומען?

ערשט־אַ און שוין — איך פאָר שוין אַוועק.

שעמען מעגט איר זיך. פּאַריז און איך, מיר וועלן עס אייך קיינ־מאָל נישט מוחל זיין.

וועל זיין צוריק.

סיידן אַזוי.

די וויסקאָנסינער קוקט אויף אונדז ביידן. זי האָט געקראָגן די געלעגנהייט זיך אויסצעטשוכן אַביסל פון דער צו שנעלער באַנטשאַפט מיט מיר. שטייט זי און קוקט אויף מיר און אויף דעם יונגן מאַלער מיט קאַלטע אויגן.

ווער איז די־אָ — ער קוקט אויף איר מיט יענער אָפענער און קעמאַט כוצפּעדיקער נייגעריקייט, וואָס בלויז מאַלער קענען זיך פאַר־גינען צו מאַכן עלעגאַנט — שיקסע?

פון דער שיף.

אין ניו־יאָרק האָב איך מיט דעם יונגן מאַלער אויסגערעדט סאַכ־האָקל עפּשער אַ צענדליק ווערטער, אָבער שטייענדיק אַרום דעם „דאום" איז ער מיר געוואָרן אַזוי נאָענט, ווי איך וואָלט גאָר אַ שטיק צו־ליב אים געקומען קיין פּאַריז. און נישט דערפאַר, ווייל איך האָב זיך כאַלילע דערפילט עלנד, נאָר ווייל איך האָב אין אים מאָמענטאַן דער־פילט אַ שטראָם וואַרימקייט. אין ניו־יאָרק האָבן מיר זיינע לאַנגע האָר, זיין בענימעסדיקע שטים, זיין געמאָסטענער טראָט, אויסגעוויזן אַביסל אָנשטעלעריש. אָבער דאָ, אַרום „דאום", האָט עס אַלץ מערקווירדיק געפּאַסט און עס האָט אויסגעזען אויטענטיש. אַפילו זיין געמאָסטענער טראָט האָט אין זיך נישט געהאַט קיין שפּור פון שוואַכקייט, נאָר פאַר־קערט, עס האָט אויסגעזען, אַז עס קומט פון אַ גרויסן קוואַל מיט גוואורע, וואָס ער וויל אַקשאַנעסדיק קאָנסערווירן.

אַ שיקסע פון דער שיף און שוין לעבן „דאום"? ס'איז עפּעס נישט גלאַטיק, זאָגט ער מיט אַ גמאָרע ניגן.

ער נעמט גלייך רעדן צו מיר ענגליש און די וויסקאָנסינער ווערט איבערראַשט, ווען דער שטראָם פון אידיש ווערט פּלוצים פאַר־ביטן מיט קאָרעקטע ענגלישע זאַצן.

וואָס מאַכט מען עפּעס אין ניו־יאָרק? וואָס מאַכן דאָרט אַלע גוטע און וואוילע מענטשן?

איך וועל אייך אַלץ פאַרענטפערן, ווען איך וועל קומען צוריק. עס איז שוין באַלד עלף, איך וועל נאָך פאַרשפּעטיקן דעם צוג.

זיין פּאָנים ווערט טונקעלער און ערנסטער, ווי ער אַליין וואָלט פּלוצים געקראָגן אַלע מיינע פליכטן. ער רופט צו אַ טעקסי און ער נעמט אים דערקלערן גענוי וואו מיין האָטעל געפינט זיך, ערגעץ נישט

ווייט פון דעם גאַר סען לאַזאַר. די וויסקאָנסינער שטייט עטלאַכע טריט פונווייטנס און זי פילט זיך איצט הילפלאָז און אומבאַקוועם און עפּעס ווי אַרויסגעשטויסן דורך דער פּלוצימדיקער באַגעגעניש מיט דעם מאָלער. איך כאַפּ איר פאַרלעגנהייט.

באַקענט זיך — זאָג איך שוין מיט איין פוס אין דער טעקסי, אויך פון גרויס הילפלאָזיקייט — אַ פיינער מאָלער פון ניו־יאָרק — האַלט איך אָן דעם נוסאַך פון פאַרשטעלעניש — און אַ פראַנצויזישע לערער־קע פון וויסקאָנסין.

איר וועט נאָך פאַרשפּעטיקן דעם צוג. מיר וועלן זיך שוין דאָ באַקענען אָן אייך, איילט מיך אונטער דער מאָלער.

איידער עס פאַרהאַקט זיך די טיר פון דער טעקסי, דערזע איך זיי מיטאַמאָל ווי זיי שטייען צוזאַמען, אָן מיר, און איך באַמערק דעם שטאַרקן קאָנטראַסט צווישן די ביידע פרעמדע, וואָס איך לאָז איבער, איינעם אויף דעם אַנדערנס פּלייצעס. זי — הויך, בלאָנד, קרעפטיק און שיקסעוואַטע, און ער — נידריקער פון מיטלוואוקס, טונקל און אַנסאַפּאַקדיק אידיש.

זי גיט זיך פּלוצים אַ ריס פון אָרט, שפּרינגט צו צו דער טעקסי, בלייבט שטיין אַ ווייל און זי איז ווידער אין אַ פאַרלעגנהייט.

איך האָף, שטאַמלט זי, אַז אייער מוטער, אַלץ וועט דאָרט זיין אין בעסטער אָרדנונג.

זי האָט עס געזאָגט צערטלאַך און מיט אַסאַך אויפריכטיקייט. זי, די וויסקאָנסינער, האָט געשיקט אַ שטילן גרוס צו אַ קליין שטעטל אין פּוילן. נישט דאָס וואָס זי האָט געזאָגט, נאָר דאָס וואָס זי האָט זיך איצט איינגעאָנצן באַזייטיקט, האָבן אירע רייד געמאַכט פאַר אומ־פאַרמיידלאַך. עס איז אַבסאָלוט געווען דאָס וואַרימסטע וואָס זי האָט מיר געקענט זאָגן.

זי איז געבליבן שטיין מיט אַרונטערגעלאָזטע אויגן, און אין די אויגן, מער ווי אויף די ליפּן, איז געלעגן אַ וואָרט אָדער צוויי, וואָס זי האָט עפּשער נאָך געוואָלט זאָגן.

און ווען די האַרטע טעקסי האָט שוין געבראַזגעט לינקס און רעכטס, שיר נישט איבערפאַרנדיק צענדליקער מענטשן, האָט זיך ביי מיר פאַרגאַנוועט אַ געדאַנק, אַז עפּשער וואָלט געווען אַ יוישער צוריק אויסצוקערעווען די טעקסי און פאַרבלייבן אַ טאָג־צוויי.

אַפילו ווען איך בין שוין געשטאַנען אויפן וואָקזאַל איז מיר נאָך אַלץ עפּעס געווען אַ שאָד.

III

אויף דער שיף איז מיין אַלטע היים פֿאַר מיר העכסטנס געווען הינטערגרונט. יעדעסמאָל ווען איך האָב זיך אַביסל פֿאַרפּלאָנטערט און פֿאַרלוירן דעם פֿאָדעם, האָב איך זיך קוידעמקאָל צוריקגעפֿירט צו דער אַלטער היים, קעדיי צו האָבן אַ פֿונוואַנען. מיינע טאַטע־מאַמע, ברידער און שוועסטער זענען אָבער פֿאַר מיר געווען פֿאַרגאַנגנהייט. עמעס, דער געדאַנק וועגן דער מאַמעס קראַנקהייט האָט פֿאַר מיר אַלעמאָל אויפֿגעטויכט ווי אַ רעפֿרעין פֿון אַ טרויעריק לידל, נאָר די מאַמע אַליין איז נישט געווען אינגאַנצן רעאַל. אַלעמאָל ווען איך האָב זיך דערמאָנט אין איר, האָב איך געמוזט אויפֿקנוילן אַ לאַנגן קנויל און צוריקקומען צום אָנפֿאַנג און צו פֿאַרגאַנגנהייט.

פֿון שיף האָב איך אַפֿילע געשיקט אַ קייבל, אָבער עס איז געווען אין דעם אַ גרויס שטיק פֿון דעם פֿאַרלאַנג זיך אַ שפּיל צו טאָן מיט די געהיימנישן פֿון דער וויסנשאַפֿט. אַ דין בריקל האָט מיט דעם קויאַך פֿון דער דראָטלאָזער דעפּעשע פֿאַרט אַ ציטער געטאָן צווישן מיר, אויף דער שיף, און זיי דאָרט אינדערהיים. עס האָט געדויערט אַ ווײַלע און דאָס בריקל איז פֿאַרשוואונדן ווי אַ מיראַזש.

אָבער זייט איך בין אַרונטער פֿון דער שיף איז מיין אַלטע היים געוואָרן ציל. דאָס וואָס איז געווען פֿאַרגאַנגנהייט האָט זיך איצט פֿאַר מיר אָוועקגעשטעלט מיט דער גאַנצער רייצנדיקער מיסטעריע פֿון צוקונפֿט, אַ צוקונפֿט וואָס דו ווילסט שוין, אַז עס זאָל ווערן איצט. ביסט גרייט איבערצוהיפּן וואָכן און כאַדאָשים אַבי צו ברענגען יענע צוקונפֿט נענטער צו זיך. אָט־אַזוי פֿילט אַ קראַנקער, וואָס וויל שוין עלטער ווערן מיט עטלאַכע כאַדאָשים אַבי אַרויסצוקריכן פֿון קראַנקן בעט און זען אַ געזונטע זון. אָט־אַזוי פֿילט אויך אַמאָל אַ טאַטע, ווען ער וואָלט שוין גערן עלטער געווען מיט עטלאַכע יאָר, אַבי צו זען זיין קינדס צוקונפֿט. פֿאַראַן צופֿיל אַזעלכע פֿאַלן אין מענטשנס לעבן, ווען מען לעבט נישט דעם איצט, נאָר מען היפּט איבער טעג און וואָכן פֿאַר אַ צווייפֿלהאַפֿטער צוקונפֿט.

אַלץ האָט מיר נאָך דער שיף אויסגעקוקט ווי אַ שנעלע און דיר־רעקטע ליניע אַהיים. איך האָב גאַנץ גוט געפֿילט, אַז דאָרט אין דערהיים וואַרט אויף מיר אַ קאַמער מיט צאַרעס און דאָך האָט מיך געצויגן צו קומען וואָס שנעלער אַהיים. איז עס געווען דאָס געפֿיל וואָס גיכער איבערצוקומען? כ׳גלויב קוים. איך האָב געבענקט, איך האָב זיך געזען אין פֿאַרשידענע פּאָזעס ביים אַהיימקומען. איך

האָב זיך געזען אויף דער דראָזשקע, ביי דער טיר, אָבער קיינמאָל נישט געוואָגט אַריבערצוגיין די שוועל. אָט־דאָס געפיל האָב איך אַפילו נישט געוואָלט קאַליע מאַכן דורך פאַרכאַלעמען, איך האָב עס איבערגעלאָזט פאַר דער רעכטער מינוט.

איך בין געוואָרן נערוועז און אומגעדולדיק. איך האָב גע־וואוסט, אַז דאָרט אין דער אַלטער היים האַלט מען פאַר אַ לעצטן אַקט און מען וואַרט אויף מיר אויפצוהויבן דעם פאָרהאַנג. דער לעצטער אַקט איז אומפאַרמיידלאַך, אָבער דאָס גאַנצע הויז וואַרט אויף מיר, ווייל מען וויל אַז מיר נישט ענדיקן דאָס שפּיל. איך האָב גאַנץ גוט געוואוסט מיט וואָס עס וועט זיך ענדיקן און דאָך האָט מיך געצויגן אַהין מיט מוירע, טאָמער וועל איך כאַלילע פאַרלירן אַ טראָפּן פון דעם, וואָס עס איז באַשערט מיינע נאָענטע. ווער ווייסט צי זיי וועלן דאָרט אַזוי לאַנג אויסהאַלטן וואַרטנדיק אויף מיר.

אויב איך האָב אויף דער שיף שפּאַצירט, ווי די דעק וואָלט גע־ווען אַ לאַנגער, זוניקער טאָל, וואָס פירט אין ערגעץ נישט, אויב מיינע דערמאָנונגען זענען דאַמאָלס געווען קאַלטע און פונוויטנדיקע, בין איך איצט געוואָרן געשפּאַנט, אַז איך האָב אַפילו נישט גע־וואָלט זען קיין מענטשן—אַלץ האָט מיר אויסגעזען ווי שטיינער אויפן וועג צום הויפּט־ציל. איך האָב שוין מער נישט געוואָלט זיך אַריינ־וועבן אין אַ פרעמדער וועלט מיט פרעמדע מענטשן, וואָס איך זאָל דאַרפן אַליין אויפהאַלטן און צוזאַמענהאַלטן, מיט געשפּרעכן וואָס זאָלן פאַר מיר מוזן ווערן געשעעניש. דאָס אַלץ האָט מיר איצט אויסגעזען ווי אַ פאַרשווענדעניש פון צייט. איך האָב באַשלאָסן אויף ווי ווייט מעגלאַך צו פאַרבלייבן מיט זיך. מיר האָט זיך געדוכט, אַז אַפילו ווען איך ווייס נאָך נישט גענוי ווי אַזוי, האַלט איך ביי קומען גאָר נאָענט צו אַ געשעעניש, וואָס וועט מיר עפענען די אויגן און קלאָר מאַכן אַסאַך אומקלאָרקייטן. איך האָב דערפאַר נישט געוואָלט זיך לאָזן אַרונטערשלאָגן פון וועג. מיר איז אויסגעקומען, אַז ערשט איצט בין איך אויף דעם ריכטיקן שליאַך און איך טאָר דערפאַר נישט בלאָנ־דזשען.

דער רעגלמעסיקער טעמפּ פון די רעדער האָט מיך אַביסל באַ־רואיקט און דאַווקע דערפאַר, ווייל עס האָט זיך מיר געדוכט, אַז דער צוג איז אָנגעשטעקט מיט מיין אומרו. דער צוג לויפט, לויפט, לויפט אַן אָפּשטעל צו מיין מאַמען. ווען איך בין געזעסן מיט די אויגן געשלאָסן, איז מיר דער צוג אויסגעקומען אַביסל קאָנטיק. דוכט זיך, אַז דאָס איז דערזעלבער צוג, וואָס האָט מיך נאָך האַלבער נאַכט

מיט צוואנציק יאָר צוריק אָוועקגעפירט פון דער הײם. איצט איז אויך נאָך מיטנאַכט און עס װאָלט געװען אַ שטיקל קאָמפּענסאַציע, אַז דאָס זאָל דורך אַ נעס דאַוקע זײן דערזעלבער צוג.

אָבער אַז איך עפן די אויגן צערינען די אַלע סענטימענטאַלע געדאַנקען־צויטן. דער װאַגאָן איז אינגאַנצן נישט ענלאַך אויף יענעם װאַגאָן מיט צוואנציק יאָר צוריק. יענעם צוג װאָלט איך דערקענט אַן אָפּגעשוונדענעם!

לעבן מיר זיצט אַ גאַלעך מיט אַ ברײטן גאַלאַכישן ראָק און אַ ברײטן אָפּשטײענדיקן קאָלנער װי אַ באַשליק. דער ראָק קוקט אויס װאָרים װי אַ קאָלדרע. דער גאַלעך טראָגט סאַנדאַלן אויף די באָרװיסע פּיס. ער האָט אַ לאַנגע, געלבליכע באָרד און אַן אומ־געװענלאַך ברײטן זיצער, װאָס פאַרנעמט אַסאַך שעטאַך, אַזוי אַז איך בין צוגעקװעטשט צום װינקל. די אַנדערע פּאַסאַזשירן אין דעם אומ־הײמלאַכן װאַגאָן זיצן און דרימלען. דער גאַלעך איז דער אײנציקער פּאַסאַזשיר, װאָס איז אויף. ער לײענט געמיטלאַך אַ פּראָװינציזשע צײ־טונג. מיט אײן האַנט גיט ער זיך אַלעמאָל אידישלאַך אַ גלעט די באָרד, פון דער גאָמבע ביז אַרונטער און פאַרענדיקט געװײנלאַך מיט אָװעק־שאָרן די װאָנסן פון מויל.

יעדער אײנער איז פאַרטוליעט אין זיך און עס זעט אויס, װי מען װיל פאַרשלאָפן אַ שטיק אומגליק און װי מען װיל זיך אײנער מיט דעם אַנדערן גאָרנישט אָנקערן. בעאײן ברײרע האָב איך אויך געשלאָסן די אויגן, כאָטש מיר האָט זיך גאָרנישט געגלוסט צו שלאָפן.

פון דרימל האָט מיך אויפגעװעקט אַ קאַלטער שוידער, װאָס האָט אויפגעטרײסלט אַלע מײנע פאַרשלאָפענע בײנער מיטאָמאָל. דער גאַלעך איז שוין נישט געזעסן לעבן מיר, נאָר אַ מענטש װאָס איז געװען דער היפּעך פון דעם גאַלעך. אַ דינער, מיט אַ קלײן קעפּל און מיט דינע פאַרשנורעװעטע ליפּן. זײנע הענט, װאָס ער האָט גע־האַלטן פאַר זיך אויף די קני, װי ער װאָלט פּאָזירט פאַר אַ קאָנװענ־ציאָנעלער פאָטאָגראַפיע, זענען געװען אַזוי דין און דורכזיכטיק, אַז מען האָט אַרויסגעזען די בײנער. װען איך האָב אויפגעעפנט די אויגן, האָט ער אַ קוק געגעבן אויף מיר און ער האָט זיך גלײך אָפּ־געקערט, נאָך מער פאַרשליסנדיק דאָס מויל זײנס, אַז די דינע ליפּן זײנע זענען אינגאַנצן פאַרשװאונדן. עס האָט אויסגעזען װי ער װאָלט זיך געװאָלט פאַרזיכערן, אַז ער זאָל נישט אויסרעדן קײן אײן װאָרט.

איצט איז שוין געװען לײכטער אײנצוזען, אַז אויפן װאַגאָן זיצן

מענטשן, וואָס קערן זיך יאָ אָן איינער מיט דעם אַנדערן. אַ פּרוי וואָס איז געלעגן אויסגעצויגן אויף דער באַנק האָט זיך שוין גענומען שאָפן מיט דעם מאַן, וועלכער איז געזעסן לעבן איר אויף אַ קאָרג שטיקל פּלאַץ, וואָס זי האָט אים אָפּגעלאָזט. דער מאַן האָט זי פאַרשלאָפּע־נערהייט באַדינט.

צוויי מענער זענען געשלאָפן אָנגעלענט איינער אויף דעם אַנ־דערן. עס איז אָפילע געווען שווער צו טרעפן צי דאָס זענען טאָקע פריינד, אָדער ווילד־פרעמדע, וואָס דער שלאָף האָט צוזאַמענגעפירט—עפּשער גאָר אַן „אַריער" מיט אַ „ניט־אַריער". אַ פרוי איז געזעסן ווייט אין אַ ווינקל. איין אויג איז ביי איר געווען האַלב־אויפגעעפנט. זי האָט זיך געריסן אויפצועפענען בײדע אויגן, אָבער זי האָט נישט געוואָלט זיין די ערשטע צו שטערן די האַרמאָניע פון פאַרשלאָפנקייט.

איך האָב מיט געוואָלט אויפגעריסן מיינע פאַרשלאָפענע הענט און פיס און טרעטנדיק ווי אויף זאַמד מיט גומענע טרעטערס, וואָס האָבן אין זיך נישט געהאַט קיין טראָפן בלוט און קיין ביסל לעבן, האָב איך זיך קוים דערשלעפּט ביז צום ענגן קאָרידאָר.

פאַרביי די פענצטער זענען געלאָפן טוי־פייכטע פעלדער, קליינע שטעטלאַך מיט שטייניקע בערג. דער הימל איז געווען אַ פאַרוואָלקנ־טער מיט אַן אָנזאָג אויף רעגן.

לעבן מיר איז געשטאַנען אַ נידריקער, ברייט־פּלייציקער מאַן, אין די ערשטע פערציקער. ער האָט געקוקט אויף די פאַרבייפליענ־דיקע פעלדער, וועלדער, און קליינע שטעטלאַך און אַלעמאָל אומגע־קערט דעם קאָפּ צו מיר, ווי ער וואָלט מיר עפּעס געוואָלט זאָגן. אָבער יעדעס מאָל, ווען ער האָט געכאַפּט אַ קוק אויף מיר, האָט ער זיך פאַרלוירן און צוריק איינגעגעסן די אויגן אין דער פאַרהויכטער שויב פון וואַגאָן־פענצטער.

ענדלאַך האָט ער מיר עפּעס אַ זאָג געטאָן אויף דייטש און ווען ער האָט געזען, אַז מיין ענטפער קומט נישט גלייך, האָט ער אין אַ געבראָכענעם ענגליש, פאַרזיכטיק טאַפּנדיק די ווערטער, מיך גע־פרעגט, אויב איך בין אַן אַמעריקאַנער.

ער האָט געטראָגן אַן אַנצוג, וואָס האָט אַרונטערגעשמעקט פון אים מיט זויבערקייט. די הויזן זענען געווען פאַרזיכטיק געפּרעסט, אַז עס איז פּאַשעט געווען אַ וואונדער צו זען אַזאַ אויסגעפּרעסטקייט פאַרטאָג, ווען יעדער איינער שלעפּט זיך ערשט אַרויס פון צוזאַמענ־געקאָרטשעטקייט. ער איז נישט געווען בלאָנד מיט דער פרעכער דייטשער בלאָנדקייט — אַזאַ בלאָנדקייט וואָלט נישט געפּאַסט צו זיין

גאַנצער באַשיידענער האַלטונג. זיינע האָר זענען געווען טונקל־בלאָנד און ערטערווייז זענען זיי שוין געווען באַזאַלצן און באַפּעפּערט מיט אַ שפּיזלדיקן גרוי. ער האָט געהאַט אַ גרויס פּאָנים מיט אַביסל קורצזיכטיקע טרויעריקע אויגן.

ער איז אַ געשעפטסמאַן. ער פֿאָרט איצט פֿון פּאַריז צוריק אַהיים. ער האָט אַמאָל געטאָן גוטן מיסכער מיט אַמעריקע. איצט אָבער, און ער לאַכט, ווי עס וואָלט געווען עפּעס אַ וויץ, האָט אַמעריקע אויפגעהערט צו האַנדלען מיט אונדז. דערפֿאַר איז קאַנאַדע נאָך אַלץ אַ גוטער קוינע.

אַמעריקע באָיקאָטירט? פֿרעג איך מיט אַזויפֿיל גלייכגילטיקייט, ווי עס איז נאָר מעגלאַך געווען.

ער לאַכט, ווי עס וואָלט אים גוואַלטיק האַנאָע געטאָן, ווי די גאַנצע זאַך וואָלט געווען אַ קינדישער שפּיל און ער אַ זייטיקער דער־וואַקסענער צוקוקער.

יאָ, באָיקאָט! באָיקאָט!

ווי גייט עס עפּעס? פֿרעג איך ווידער מיט דער גרעסטער פֿאַר־זיכטיקייט, זוכנדיק צו געווינען זיין צוטרוי.

נישט זייער גוט! גרויס אָרימקייט צווישן די אַרבעטער, אַסאַך פֿאַבריקן שטייען ליידיק. זיין זייד־פֿאַבריק, זאָגט ער מיר אָפֿנהאַרציק, האָט אויך געמוזט אָפּזאָגן אַ העלפֿט אַרבעטער.

מיט וואָס־זשע וועט זיך עס ענדיקן? ווער איך אַביסל מוטיקער.

ער כאַפּט אויף מיר אַ קוק און צעלאַכט זיך מיט זיינע מעלאַנ־כאָליש־קורצזיכטיקע אויגן. ער לאַכט און שטיקט זיך אַזש פֿון הילפֿ־לאָזיקייט.

מיר טאָרן נישט רעדן! מיר טאָרן גאָרנישט רעדן! גאָרנישט. עס איז בעסער אַזוי, גאָרנישט רעדן!

איך הויב ווידער אָן פֿאָרזיכטיק צוריקצוגיין צו אומשולדיקע פֿראַגן, ביז איך קריג אַ שטיקל געלעגנהייט אים צו פֿאַרטשעפּן, אָבער ער לאָזט זיך שוין מער נישט. ווען ער דערשנאַפּט, אַז מיר געפֿינען זיך אויף דער גרעניץ פֿון אַ פֿראַגע, וואָס שמעקט מיט געפֿאַר, האָט ער איין טערעץ:

מיר טאָרן נישט רעדן.

און ער לאַכט ווידער פֿון גרויס הילפֿלאָזיקייט, וואָס ער מוז מיט מיר זיין אומהעפֿלאַך. זיין געלעכטער פֿאַרקייכט זיך אין אַ קוויטש, און איז אַביסל אַ היסטערישער, ווי דאָס געלעכטער ביי אַ טייל מענטשן, ווען זיי דערהערן אַ טרויעריקע בסורע.

ער דערקלערט מיר, אַז עס איז נישט אין זיין נאַטור צו זיין אומהעפלאַך, אָבער מען טאָר נישט רעדן. ער זוכט אַפילו אַפּצודינגען פון דעם, וואָס עס האָט זיך ביי אים פריער אַרויסגעכאַפּט, אַז די פאַבריקן פוסטעווען און אַרבעטער זענען שרעקלאַך אָרים.

עס וועט מיסטאָמע ווערן בעסער, — זאָגט ער.

די וואַגאָנען הויבן אָן אויפצואוואַכן און אין קאָרידאָר הויבט מען אָן טומלען. פון אַלע זייטן נעמט מען גיין אין שלאָפּרעק. מען וואַרט אומגעדולדיק אַרום די וואַש־צימערן אויף די גאַזלאָנים, וואָס האָבן פאַרכאַפּט און זיצן אינוווייניק ווי ביים טאַטן אין ווייגאַרטן.

דעם דייטשס פּאָנים ווערט אין מאָרגנליכט נאָך קאַנטיקער און ליבער. די ברוינלאַכע אויגן שטענדיק גרייט צו געבן אַ שמייכל. זיינע אויסערגעוויינלאַך ברייטע פּלייצעס האָבן אין זיך אַסאַך גוואורע, אָבער דאָס פּאָנים, מיט דער גאַנצער שווערקייט און גרויסקייט, פאַרמאָגט איידלקייט.

מענער און וויבער שרייען זיך דורך אויף אַ ניו־יאָרקער אידישן ענגליש און דער דייטש מאַכט צו מיר קעמאַט מיט יערעס האַקאָוועד.

אַסאַך אַמעריקאַנער פאָרן איצט קיין איראָפּע.

יע, וויזט אויס.

ס׳גייט פאַרביי אַ הויכער איד אין אַ קורצן שלאָפראָק. ער קוקט מיר שאַרף אַריין אין די אויגן.

יו פאָרגאַט יאָר רעיזער! שרייט אים נאָך אַ פרוי.

דאַטסרייט! ער גייט צוריק, גייט מיך ווידער פאַרביי און קוקט מיר ווידער שאַרף אין די אויגן.

וואַצעמערע וויט יאָר טאועל? — שרייט אים ווידער נאָך דיזעלבע פרויענשטים.

דעמעט! ער גייט ווידער צוריק, נעמט אַ האַנטוך, גייט מיך פאַרביי און נאָך אַ פאַרשנדיקן בליק שטעלט ער ענדלאַך איין און זאָגט „גוד מאָרנינג״ מיט אַ טאָן ווי ער וואָלט מיר געזאָגט: „שאָלעם אַלייכעם, אַ איד!״

גוד מאָרנינג!

גוד מאָרנינג!

ס׳טראָגן זיך פאַרביי מינען־שטעטלאַך, פאַררויכערטע הייזער, מענטשן גייען צו דער אַרבעט מיט קענדעלעך. מאַשינען שטייען אויף פאַרזשאַווערטער ערד. דער צוג לויפט, דער דייטש קוקט אַרויס פון פענצטער און ער רעדט ווי צו זיך אַליין וועגן בעלגיע׳ס קוילן־מינען,

אייזן־מינען, קופער און צינק און אויך וועגן איר וואָל, געוואַנט און זייד־אינדוסטריען.

דער קאָנדוקטאָר מיט די שיין־פּאַרקעמטע און פאַרשטייפטע שוואַרצע וואָנסעלאַך, וואָס איז עטלאָכע מאָל פאַרבייגעגאַנגען, שטעלט זיך אָפּ און ער רופט מיך מיט דעם דייטש. מיר גייען אים נאָך און ער פירט אונדז מיסטעריעז אין אַ באַזונדערן וואַגאָן. ער עפנט אויף דאָס פענצטער און הייסט אונדז ביידע אַרויסקוקן.

פון דער זייט פענצטער לויפט דער צוג דורך ריזיקע בערג, וואָס זעגען נישט מעשופּעדיק, נאָר גלייכע הויכע ווענט, וואָס פאַר־פינצטערן דעם וואַגאָן ווי דער פינצטערסטער טונעל. מיר קוקן אַרויס און זעען גאָרנישט, אָבער דעם קאָנדוקטאָרס פּאָנים איז פול מיט דערוואַרטונג. פּלוצים גיט דער קאָנדוקטאָר אַ שריי אויס:

„לע רואַ״!

מיר ביידע, איך און דער דייטש, רייסן אַרויס די קעפּ פון אָפענעם פענצטער. דער קאָנדוקטאָר קוקט אַרויס דורך אַן אַנדער פענצטערל. מיר רייסן די קעפּ אַרויף און מיר קענען אַלץ נישט דערזען דעם שפּיץ פון דעם הויכן מוירעדיקן באַרג. דער צוג גייט אַביסל לאַנגזאַמער פאַרביי דער דאָזיקער ריזיקער וואַנט, וואָס קוקט אויס צו האָבן אַלערליי קאָלירן פון פאַרזשאַווערטן אַרץ.

פּלוצים דערזעען מיר, ביים פוס פון אַ שטיק באַרג, בלומען, און אויף דעם באַרג דעם דאַטום — פעברואַר 17, 1934, און נאָך עטלאָכע ווערטער, וואָס מיר האָבן שוין נישט באַוויזן צו כאַפּן, ווייל דער צוג איז שוין געהאַט פאַרבייגעלאָפן. ס'ווערט מיר אָבער גלייך קלאָר, אַז אויף דעם שטיק באַרג האָט קעניג אַלבערט פאַרענדיקט זיין קאַריערע אַלס קלעטערער. שווער צו פאַרשטיין, וואָס דער קעניג האָט דאָ אויף דעם פאַרוואָרפענעם שטיק געפאַר געקענט זוכן, אַכוץ עפּשער דעם טויט.

דער קאָנדוקטאָר קוקט נאָך אַלץ צוריק צו דער באַרגיקער מאָ־ציייוועֿ. איך רייס דעם קאָפּ אַרויף און עס כאַפּט מיך אָן אַ גרויל, ווען איך טראַכט, אַז אַלבערט דער ערשטער איז ערשט מיט עטלאָכע כאַדאָשים צוריק אַרונטערגעפאַלן פונדאַנען און געבליבן ליגן אונטן, וואו עס ליגן איצט די בלומען. דער קאָנדוקטאָר נעמט אַריין דעם קאָפּ און בלייבט זיצן אַן ערשעפּטער, ווי ער וואָלט דורכגעמאַכט אַ שווערע דערפאַרונג, גלייך ער וואָלט איצט געווען ביי די לעצטע מינוטן פון קעניג אַלבערט. אויף אונדז קוקט ער ווי אויף גליקלאַכע מענטשן, ווייל מיר האָבן זויבע געווען צו זען אַזוינס, וואָס קיינער אין צוג האָט נישט געזען.

ווען מיר האָבן אים געדאַנקט פאַר זיין אויפמערקזאַמקייט, האָט ער עס צוגענומען מיט אַ מינע, אַז מיר פאַרמאָגן גאָרנישט אַזוינס מיט וואָס אָפּצודאַנקען פאַר דער פייערלאַכער רעגע, וואָס ער האָט אונדז צוגע־שאַנסט.

ווידעראַמאָל בין איך געשטאַנען מיט דעם דייטש אין דעם ענגן קאָרידאָר פון אונדזער וואַגאָן. איך האָב געקוקט גלייכגילטיק אויף די גרינע שטרעקעס און איינזאַמע הייזלאַך. אָבער דער דייטש האָט געשלונגען אַלץ וואָס איז פאַרבייגעפלויגן, מיט אַן אומגעדולד, ווי ער וואָלט עפּעס געזוכט מיט די אויגן. מיטאַמאָל האָט ער זיך אַ ריס געטאָן און אויסגעשטרעקט די האַנט ווייזנדיק דורך דעם פענצטער. די האַנט האָט געציטערט ווי ביי אַן אַלטן און די אויגן זיינע זענען געוואָרן נאָך פאַרבענקטער און טרויעריקער.

איר זעט! אָט דאָס איז אַמאָל געווען אינגאַנצן אונדזערס. אונ־דזערס — ער האָט געמאַכט אַ פויסט, ווי ער וואָלט דאָס אַלץ גע־האַלטן אין האַנט — האָט מען עס ביי אונדז מיט געוואַלט צוגענומען.

עס האָבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אויגן און די ציטער־דיקע האַנט האָט ווי געצערטלט דאָס פעטע גרינס, וואָס האָט זיך פאַר־בייגעטראָגן.

איך האָב נאָך גלייכגילטיקער געקוקט אויף די שטיקער ערד. עס איז מיר געווען אַ ראַכמאָנעס אויף דעם מענטשן, וואָס האָט איצט אינגאַנצן קאָנוואולסירט. איך האָב געזוכט דעם לעבעדיקן שייכעס צווישן דעם שעטאַך, וואָס דער צוג האָט איצט געפרעסן מיט אַ זעלטן־אויסגערעכנטן און געמאסטענעם אַפּעטיט, און זיינע אויגן, וואָס זענען געווען פאַרטרערט. אָבער מיין ראַכמאָנעס האָט נישט געביטן מיין גלייכגילט. איך האָב זיך אַפילע גענומען איינרעדן, אַז איך בין אים מעקאַנע, וואָס ער פילט זיך אַזוי פּערזענלאַך באַרויבט, אָבער אויך דאָס האָט נישט געהאָלפן. מיר איז נישט געלונגען זיך אַליין אָפּצונאַרן — איך בין אים אַבסאָלוט נישט מעקאַנע געווען.

דער איד אין מיר, דער ציגיינער אין מיר. דער וועלט־פּאַטריאָט, דער אַוואַנטוריסט, דער אינטערנאַציאָנאַליסט. — איך האָב זיך אַליין גענומען דרייען פאַרן אויער און זיך זידלען מיט דעם גאַנצן וואויל־באַקאַנטן אַנטיסעמיטישן לעקסיקאָן, דערפאַר, וואָס מיר איז נישט באַשערט אַזאַ ווארימע באַציאונג צו שטיקער אָפּגעביסענע לאַנד־שטרעקעס, וואָס איין לאַנד רויבט ביים אַנדערן — דער איד אין מיר!!

עס האָט מיך פּלוצים גענומען צושפּאָרן, איך זאָל ווי־ניט־איז אַריינשמוגלען, אַז איך בין אַ איד. איך האָב גענומען פילן, אַז

עס איז גאָרנישט עטיש פון מיין זייט לעגאַבע די עטלאַכע הונדערט טויזנט דייטשע אידן צו שטיין אַזוי אָן מוירע לעבן אַן „אַריער" און זיך אַפילע נישט אַרויסגעבן ; עס איז אויך נישט אינגאַנצן אָנשטענדיק פון מיר לעגאַבע דעם „אַריער", אַז איך זאָל אים אָפּנאַרן. איך האָב זיך גענומען שלאָגן מיט דער דייע, ווייל עס איז מיר געווען אַ גרויס ראַכמאָנעס אויף דעם דייטש, וואָס איז איצט שוין סיוויי געווען אַ צעטרייסלטער. זאָל איך אים איצט אונטערדרוקן אַ ניי פּראָבלעם און אים אויפסניי ערשט פאַרביטערן דאָס לעבן מיט מיין אידישקייט ? אַ שעד האָט מיך אָבער געשטופּט צום סאַמע ברעג פון אָפּגרונט. איך בין שוין נישט געווען ביי זיך אין די הענט, די צונג האָט שוין געוועלטיקט, ווערטער האָבן זיך גענומען אַרונטערקייקלען מיט עטלאַכע רעגעס פריער, איידער איך האָב געהאַט געמאַכט מיין באַשלוס.

אַלס איד קען איך נישט פאַרשטיין אַזאַ פערזענלאַכע צוגעבונדנ־קייט צו אַ שטיקל ערד, אַזאַ רירנדן פּאַטריאָטיזם. איך וואָלט אַוואַדע געוואָלט זאָגן, אַז איך שאַץ עס אָפּ און אַז איך באַוואונדער עס, אָבער אַפילע אויס העפלאַכקייט קען איך דאָס נישט, ווייל איך באַגרייף עס פּאַשעט נישט. העכסטנס קען איך צוגעבן, אַז עס איז פאַר מיר אַ טראַגי־קאָמיש געפיל.

האָב איך עס געזאָגט הויך גענוג ? האָב איך פּעסט אונטער־געשטראָכן מיין אידישקייט ? דער דייטש איז נאָך אַלץ געשטאַנען אַ צוגעפרוירענער צום פענצטער. אָבער ניין, איך האָב אָנגעהויבן באַ־מערקן, אַז אַ ווינקל פון זיין אויג האָט זיך לאַנגזאַם גענומען קערעווען צו מיר. איך האָב געפילט, אַז אין אים קומט עפּעס פאַר אַן ענדע־רונג, כאָטש ער האָט עס געזוכט צו באַהאַלטן. ער וואָלט איצט זייער שטאַרק געוואָלט אויף מיר כאַפּן אַ פולן זייטיקן בליק, אָבער איך האָב געקוקט אויף אים מיט דעם גאַנצן פּאָנים און מיט אָפענער דער־וואַרטונג.

פון העלער הויט האָט ער אַרויפגעלייגט זיין ציטערדיקע האַנט אויף מיין פּלייצע. אַ שווערע האַנט, אָבער ער האָט זי געהאַלטן אויף מיר מיט צערטלאַכקייט. באַלד האָט ער די האַנט אַרונטערגעכאַפּט און גענומען מיין רעכטע האַנט אין זיינע ביידע און זי גע־וואַרעמט.

עס וועט נאָך זיין רעכט ! עס וועט נאָך זיין רעכט ! איך פאַרשטיי גוט אייער באַרעכטיקטע אידישע ראַכע. אָבער עס וועט נאָך זיין רעכט !

עס איז געווען אַ שרעקלאַכער פּלאָנטער, איך האָב קוים געקענט

אויספלאָנטערן, אַז איך פיל צו אים פערזענלאַך קיין שום סינע, אַז מיך וואָלט נישט געאַרט, ווען דייטשלאַנד וואָלט צוריקגעקראָגן אירע שטיקער ערד. פאַר אים איז עס געווען נאָך פלאָנטערדיקער מיר צו דערציילן, ווי טיף ער פילט די אָולע, וואָס מען איז באַגאַנגען קעגן דייטשלאַנד, און דאָך איז ער נישט מאַסקים מיט אַלץ, וואָס עס ווערט איצט דאָרט געטאָן אין נאָמען פון אויפלעבונג. ער איז ווייט נישט מאַסקים. אָבער ווי געזאָגט, מען טאָר נישט רעדן. ביי אים אויפן גאַס וואוינען עטלאַכע אידישע פאַמיליעס. ער האָט זיי קיינמאָל פערזענלאַך נישט געקענט, אָבער איצט שיקט ער זיי געהיימע בריוולאַך, טרייסט־בריוולאַך, אַז עס וועט נאָך אַלץ רעכט זיין! זיי גייען אָבער אום מיט געבויגענע קעפּ און לאָזן זיך נישט טרייסטן, זיי קוקן אויס פאַרשעמט. מיר, דייטשן, וואָס זענען צעדריקט געוואָרן נאָך ווערסאַל, האָבן ענדלאַך געפונען וועמען צו דערנידריקן, אָבער אום גאָטעס ווילן, מען טאָר נישט רעדן.

די לעצטע ווערטער האָט ער קעמאָט אויסגעשריגן ווי אַ וואָרנונג צו זיך אַליין, ווייל אין וואַגאָן האָבן זיך געפונען באַוויזן בלאָנדע זיבעצן־אַכצן יעריקע יונגען מיט סוואַסטיקאַ בענדער אַרום די אָרעמס. זיי זענען געווען שטאָלצע און פריילאַכע. די גראָבע פויערשע פּעני־מער האָבן געלאַכט. די פיס האָבן געטראָטן ענערגיש אין וואַגאָן, ווי זיי וואָלטן געגאַנגען אויף ערד, אייגענער און זיכערער. יעדעס מאָל, ווען זיי האָבן מיר אַ לייכטן שטויס געטאָן פאַרבייגייענדיק, האָבן זיי זיך העפלאַך אַנטשולדיקט. אַלע וואַגאָנען זענען געוואָרן פול מיט זיי. זיי האָבן פריילאַך און געשיקט געהויבן די הענט איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן מיט אַ מושטירטער עלעגאַנץ. יעדעס מאָל האָט אַ האַנט אַ שווים געטאָן אַנטקעגן אַן אַנדערער. עס האָט געגומען רוישן און זשומען מיט זיי, ווי מיט אַ גאַנצער טרופּע סטאַטיסטן אין אַן אָפּערע. עס האָט זיך געדוכט, אַז אָט וועט אַ זעץ טאָן אַן אָרקעסטער און זיי וועלן זיך אַלע צעזינגען. זיי האָבן אויסגעקוקט אויסגעוואַשענע, ווי זיי וואָלטן ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף.

שווערלייביקע קאָנדוקטאָרן זענען אויך יעדעס מאָל אַריינגעקומען מיט אַ „הייל", אָבער ביי זיי, ביי די עלטערע, איז עס אויסגעקומען ווי אַ רוטינע, ווי אַ טרויעריקע פליכט.

אַכען! האָט מיין דייטש, וואָס איז נאָך אַלץ געשטאַנען לעבן מיר, אַ זאָג געטאָן. זיינע ליפּן זענען געוואָרן צוזאַמענגעפּרעסטער. יעדעס מאָל, ווען עס האָבן זיך געהויבן הענט אַנטקעגן אים, האָט ער אויך אויטאָמאַטיש אויפגעהויבן זיינע. אַלע אין וואַגאָן זענען געווען גע־

פלעפט פון דער פלוצימדיקער אינוואַזיע. קיינער האָט נישט גערעדט קיין וואָרט. אַ ווײַלע האָט עס אויסגעזען ווי אַ פרומע צערעמאָניע, ווי מען וואָלט איינער דעם אַנדערן איבערגעצייִלעמט מיט אַ גוט מאָרגן. דער דייטש האָט זיך געשטעלט צווישן מיר און דעם יונג־וואַרג, גלײַך ער וואָלט מיך געוואָלט באַשיצן קעגן דער פרייד פון דעם זיגער.

דאָס ערשטע געפיל בײַ מיר איז געווען נישט קאַס, נאָר קינדישע איבערראַשונג, וואָס איך זע מיט די אייגענע אויגן עפּעס אַזוינס, וועגן וואָס איך האָב ביז איצט בלויז געלייענט אָדער געהערט. אַ שטיק נאַרישע, קינדישע איבערראַשונג פון זען מיט די אייגענע אויגן אַ שטיק וואונדערלאַנד. איך האָב געטראַכט פון ניו־יאָרק, וואו עס ווערן אָפּגעהאַלטן ריזיקע פּראָטעסט־פּאַרזאַמלונגען קעגן אָט־די שווימנדיקע הענט, אָבער מיר איז איצט געגאַנגען אין מערכעק, אין לעגענדאַרישער ווייטקייט, וואָס מען שפּאַנט אַריבער. דאָרט אין ניו־יאָרק איז אַלץ, וואָס איך זע דאָ, ווייט, אויסגעטראַכט, און דאָ איז עס אַנצוטאַפּן־רעאַל. אַ נאַרישער געדאַנק האָט זיך מיר געגומען פּלאָנטערן, אַז אַזוי רעאַל מוז אויך זיין כינע, יאַפּאַן און אינדיע. וואונדערלאַך איז בלויז די שטרעקע — פאַר און דערגרייך אַלץ, וואָס דו מוזט נאָר גלויבן אויפן וואָרט.

אַן ענלאַך געפיל, געדענק איך, האָב איך געהאַט, ווען איך בין געזעסן בײַ אַ סענסאַציאָנעלן מאָרד־פּראָצעס און געזען מיט די אייגענע אויגן די העלדן, די, וואָס האָבן זיך אַמאָל אַזוי שטאַרק געליבט, אַז זיי האָבן בעשוטפעס אָפּגעראַמט אימיצן, וואָס איז זיי געשטאַנען אין וועג. ביז אין געריכט־זאַל בין איך געווען איינער פון שטראָם, וואָס האָט בלויז געזען אין די צייטונגען דאָס בילד פון דער „שיינער" מערדערין אין פּראָפיל, פון דער „רייצנדער" מערדערין אין פולן גע־זיכט. איצט זע איך מיט מיינע אייגענע אויגן און הער ווי די העלדן רעדן קעמאָט מיט פאַרשלאָפענע שטימען. איך זע, ווי ער, דער קליינ־טשיקער העלד, זיצט אַן איינגעהויקערטער אויף דער שטול און ענטפערט אויף פראַגן. אַ רויטקייט, אַ קינסטלאַכע רויטקייט בליט פונצייטצוצייט אויף זיינע באַקן. ער קוקט אויס געשמינקט פאַר זיין ראָלע. פונוויטנס זיצט זיין שוטפעטע אין ליבע, אין מאָרד, איר פּאָנים איז צעפלאַקערט, אירע האָר צעפּאַטלט. די „רייצנדע" מערדע־רין איז היבש־מיטליעריק, און אָסער, אויב איך וואָלט פאַר איר דער־האַרגעט אַ קאַץ. מען פירט זיי אַרויס פון זאַל, בײַ אַ געריכט־האַפּסאָקע. איך זע זיינע קליינע, דריבנע פיסלאַך, איך זע אירע בריי־

טע באָקעס. ערשט אינדרויסן פון געריכט־זאַל ווערט מיר קלאָר, אַז איך האָב געזען צוויי טויטע מענטשן.

מיט אַזעלכע אויגן האָב איך געקוקט אויף די יונגע בלאָנדע כעווורע און אויף זייערע געשטרעקטע הענט. עס איז מיר אין אָנ־פאַנג שווער געווען זיך צו דערהויבן איבער דער קינדישער טעאַטער־פאָרשטעלונג און עס פאַרבינדן מיט דעם געדעכטן גרימצאָרן פון ניו־יאָרק.

ערשט אַביסל שפּעטער האָט מיר אָנגעהויבן קלאָר צו ווערן, אַז אויב עס ווערט איצט רעאַל אַלץ, וואָס איך האָב געהערט, איז דאָך אויך עמעס, אַז אָט־די יונגען האָבן מיט דערזעלבער טעאַטעראַלישער פריילאַכקייט געשלעפּט מענער און פרויען פון די הייזער און זיי פאַר־שלעפּט, וואו אַ האָן קרייט נישט. אָט־דיזעלבע כעווורע האָבן געשלאָגן, געפּייניקט, געבריקעט מיט די פיס אין פּאָנים אַריין. אַלץ איז עמעס, אַלע קינדישע זאַכן זענען רעאַליטעטן. איך געפין זיך, הייסט עס, איצט אין וויסט־און־פינצטער לאַנד.

אָבער נאָך אַלץ נישט קיין סינע, נאָר עס האָט מיר גענומען פּלאָ־מען דאָס פּאָנים פאַר מיין אייגענער הילפלאָזיקייט. זיך אויפהויבן און האַלטן אַ רעדע, אַ פּלאַמיקע רעדע! כאָטש שטערן די סימכע און אויס־שרייען אינמיטן פון דער פרייד: איך בין אַ איד. נישט קיין גרויסע קונץ, — אַ איד מיט אַן אַמעריקאַנער פּאַספּאָרט אין קעשענע. די אַרמיי פון יונגען מיט סוואַסטיקאַס איז געוואָרן אַלץ פריידיקער און טומלדיקער. איך האָב גענומען זוכן שוץ ביי מיין דייטש, אָבער פונקט האָב איך אים געכאַפּט מיט אַן אויפגעהויבענער האַנט, בעאייס ער האָט געענטפערט אויף אַ „הייל".

איך בין אַרונטער אויף דער באַנסטאַנציע. איך האָב געזוכט ווייטערדיקע רעאַליטעטן, אָבער דאָ האָט זיך אַלץ באַוועגט ווי אויף יעדער קליינשטעטלדיקער באַנסטאַנציע אָן שום אייגנטימלאַכקייט. מען האָט געפירט וועגעלאַך, געבראַזגעט אויף די שטיינער, געלאָדע־וועט פּעק. קאָנדוקטאָרן זענען געזעסן אויף די טרעפּ פון די וואָ־גאָנען און זיך געוואַרימט אַנטקעגן דער זון. קופקעלאַך זענען גע־שטאַנען און געשמועסט פאַר זיך. איך האָב געזוכט אַ אידיש פּאָנים.

אַ שטאָלצע שיינע יונגע מיידל מיט ערנסטע אויגן, וואָס האָבן אַזש אויסגעקוקט צו זיין בייז און אומפריינדלאַך, איז געגאַנגען הין און צוריק. זי האָט אינגאַנצן אויסגעזען אַ יאָר זעכצן־זיבעצן, אָבער אַ וועלט פון טרויער איז געלעגן אין איר פּאָנים. זי האָט שפּאַצירט מיט אַ שטאָלצן געהויבענעם קאָפּ. אַ זעלטענער געמיש פון יוגנט און

ערנסט. אוממעגלאַך צו קוקן אויף איר מיט יענע לעקישעוואַטע בליקן, מיט וועלכע מען קוקט געוויינלאַך אויף אַ יונג מיידל. זי בריט דיך צוריק מיט שטרענגע אויגן און קוקט אויס עלטער פון דיר, ווי זי וואָלט דיר אָנגעדרייט אַן אויער פאַר דיין לייכטזיניקייט. דו ווייסט בלויז, אַז עס איז אַ גרויסע דערגרייכונג אָנצוצינדן אַ פייערל פון פרייד אין אַזעלכע קלוגע, טרויעריקע אויגן. אַ הויכע עלטערע דאַמע, איינגאַנצן אין שוואַרצן, קומט צו און נעמט אַן דאָס יונגע מיידל ביים אָרעם. ביידע גייען שוויַיגנדיקע הין און צוריק. זענען זיי אידישע?

מיין דייטש איז אויך אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אויפן וואָק־זאַל. ער האָט איצט אויסגעזען אַסאַך נידריקער ווי פריער און צו־זאַמענגעקאָרטשעטער. ער האָט זיך אַביסל געשעמט מיר צו קוקן אין פּאָנים, איז ער געגאַנגען נאָך מיר ווי אַ שאָטן. עטלאַכע מאָל איז ער מיר פאַרלאָפן דעם וועג און אויף מיר געקוקט מיט אויגן פון אַן אומגליקלאַכער קו. ער האָט געוואָלט זען, אויב עס זענען נאָך פאַרבליבן צווישן מיר און אים ווערטער. ער האָט געהויבן מיט די פּלייצעס, געגעבן אַ הילפלאָזן מאַך מיט דער האַנט, צוזאַמענגעקנייטשט דעם שטערן, ווי איינער רעדט, וואָס קען איין מענטש טאָן?

ווען דער צוג האָט זיך געריר'ט, זענען מיר ביידע געזעסן אין עס־וואַגאָן ביי אַ קליין טישל. דער צוג האָט זיך געהוידעט. אַ פעטער דייטש אין אַ אוניפאָרם האָט געטראָגן אַ גרויסן הייסן מעטאַלענעם פּאַלומיסאַק, און יעדן איינעם האָט ער צוגעטיילט אַ פּאָרציע אויפן טעלער. דער דייטש האָט גאָר'נישט אויסגעקוקט ווי אַ מאַנספּאַרשוין. ער האָט זיך באַוועגט ווי אַ שווערע פרוי און אַפילע זיין צעקנייטשט פּאָנים האָט אויסגעזען, ווי דאָס פּאָנים פון אַן אַלטער, גוטער, איבער־געגעבענער קעכין. ווען ער האָט שוין אַלעמען געהאָט איינגעטיילט, האָט ער מיט ווייבערשער צערטלאַכקייט יעדן איינעם צוגעלייגט נאָך אַ שטיקל.

מיר, דער דייטש און איך, זענען געזעסן איינער אַנטקעגן איבער דעם אַנדערן. ער האָט באַשטעלט אַ פלאַש וויין און ער האָט מיר אויך אָנגעגאָסן אַביסל. מיר איז געווען אָנגעזאָליעט אויפן האַרצן און איך האָב זיך נישט צוגעריר'ט צום וויין.

עס האָט אויסגעקוקט ווי אַ היימישע פּריוואַטע רעסטאָראַציע. עס איז געווען עפּעס דאָרפיש אין דעם עסן, אין סערווירן און אין דעם אַלטן פעטן דייטש, וואָס האָט דערלאַנגט צום טיש.

מיין טיש־קאָמפּאַניאָן האָט מיך געמונטערט — טרינקען זי מאָל, עסן זי מאָל. ער האָט, ווי ענטפערנדיק אויף מיינע געדאַנקען, פאַרפירט

קלוימערשט אַ זייטיקן געשפּרעך וועגן דאָס שטענדיקע אין לעבן, וואָס בייט זיך נישט, וואָס וועט בלייבן אייביק, וועגן דער פרײַנטשאַפטלאָכער אַטמאָספערע אין דעם רעסטאָראַן, וועגן דער מענטשלאָכער וואַרעמ־קייט, וואָס וועט טריאומפירן, אַלע אַנדערע זאַכן זענען טרוויעריקע אינצידענטן, וואָס וועלן פאַרשווינדן. טרינקן זי מאָל. עסן זי מאָל.

אָבער מיר איז געווען שווער, ווי אימיצער וואָלט מיך אַביסל געוואָרגן ביים האַלדז, נאָך נישט אינגאַנצן געשטיקט, נאָר געהאַלטן ביים גאָרגל, גרייט צו דערשטיקן.

און אַזוי האָב איך געפילט נאָכדעם, ווי מיין דייטש איז אַרונטער און ער האָט זיך מיט מיר וואַרעם צעזעגנט, דערקלערנדיק מיר נאָכ־אַמאָל, אַז עס וועט נאָך רעכט זיין. איך האָב אים געוואָלט פרעגן, ווי אַזוי קען עס רעכט זיין, אַז אַלע הויבן דערוויל געהאַרכזאַם די הענט, אָבער איך האָב אויף אים ראַכמאָנעס געהאַט. ער האָט געהאַלטן אין איין שרייען צו מיר: דאַנקעשען! דאַנקעשען!

אַזוי האָב איך געפילט אַ גאַנצן טאָג, ווען דער צוג האָט געסאָפּעט איבער דייטשער ערד און אַזוי האָבן געפילט די עטלאָכע אידן, וואָס זענען געזעסן אין וואַגאָן, געשפּילט קאָרטן און אַפילע נישט אַרויס־געקוקט דורכן פענצטער. בערלין האָט יאָ אַרויסגערופן אַ שטיקל נייגער. מיר זענען אַרונטער און געטראָטן מיט פאַרזיכטיקע טריט, ווי מיר וואָלטן דאָ נישט געהאַט קיין וואוינרעכט, ווי מיר וואָלטן זיך דאָ געפינען אומלעגאַל.

פאַרנאַכט־צו האָבן אָנגעהויבן פאַרשווינדן די פעטע, זאַפטיקע, גע־ווירעטע פעלדער. עס האָבן זיך גענומען באַווייזן מאָגערע אָפּגעבליאַקעוועטע שטיקער ערד, מיט ווייניקער גרינס אין דעם גרין, ווייניקער פעטן שוואַרץ אין דער שוואַרצקייט, מיט ווייניקער סיידער. אַלץ איז געווען אַנגעוואָרפן. אַ וואָרף אַהער — טראָף. געטראָפן, וואַקסט עפּעס. אַ וואָרף דאָרט און נישט געטראָפן, וואַקסט אַ שטיק פליכעוואַטע גראָז.

צוויי דינע הירשעלאַך שטייען און קוקן אויף דעם צוג. זי שטייען צוגעקאָוועט און פאַראַליזירט פון שרעק. ערשט ווען דער צוג לויפט זיי פאַרביי, נעמען זיי אַוועקשפּרינגען מיט אַ מערקווירדיקער גראַציעז־קייט — זיי טאַנצן אויף די פעדערשטע פיס און די הינטערשטע קומען אויס, ווי זיי וואָלטן געהאַנגען אין דער לופטן.

די נאָכט פאַרסאַזשעט שוין אינגאַנצן די פענצטער און ווען ס׳באַ־ווייזן זיך עטלאָכע קלײנגעוויקסיקע קאָנדוקטאָרן מיט שמאָלע פּלייצעס און מען הערט די ערשטע פּוילישע ווערטער, ווערט לייכטער ביים

האַרצן. די האַנט, וואָס האָט געהאַלטן ביים גאָרגל, פאַרשווינדט און די קאָמישע ווילד־פֿרעמדע באַן־קאָנדוקטאָרן, וועלכע קוקן אויס, ווי פֿאַרקליידטע שאַבעסגאָיעם, ווערן נאָענט ווי לאַנדסלייט.

אומפאַרשטענדלאַך!

אַ מיטליעריקע פרוי, באַהאַנגען מיט דימענטן, אוירינג און בראַס־לעטן, וועלכע האָט מיר שוין באַוויזן צו דערציילן, אַז זי איז אַ פֿאַר־מעגלאַכע אַלמאַנע, וואָס פֿאָרט איצט אויף קייווער־אָוועס, טוליעט זיך צו מיר. זי האָט ברענענדיקע און, איצט אַנטקעגן נאַכט, האַלב־מעשוגענע אויגן. זי דריקט זיך צו מיר מיט אַ הייסן זאַק און איך דאַנק גאָט, וואָס עס זיצן מיט אונדז נאָך עטלאַכע מענטשן. ווער ווייסט, וואָס עס וואָלט נאָך כאַלילע מיט מיר געקענט פּאַסירן, אויף דער גרעניץ צווישן דייטשלאַנד און פּוילן, מיט אַזאַ צודרינגלאַכער אַל־מאַנע!

איך בין אַ פֿרייער מענטש, זאָגט זי און ווינקט בעשאַסמייסע מיט אַן אויגל, ווי אַ מאַנסביל. אַז עס קומט צו ליבע, טראַכט איך נישט פֿון יענער וועלט.

אַלע וואָלגערן זיך שוין אויף די האַרטלאַכע בענק. איך האָב מוירע איינצושלאָפֿן, ווייל עס איז קלאָר, אַז מיין שאָכנטע וואַרט אויף עפּעס מיט האַלב־אָפֿענע אויגן. ליג איך איינגעקאָרטשעט און ריר זיך נישט פֿון אָרט. עס נעמט אַ ווילע און זי ווערט אָן איר גאַנצע גוואורע, זי קראַכט צוזאַמען, ווי אַן אַלטע געביידע, וואָס האָט זיך אָנגעשטערנגט צו שטיין איבער די קויכעס. און אַז זי קראַכט שוין צוזאַמען, לאָזט זי זיך איינגאַנצן וואויל גיין — זי נעמט קרעכצן און אָכצן מיט ספּעציפֿישע אַלטע אָכצענישן, ביז זי פֿאַרלירט אינגאַנצן איר רעספּעקט פֿאַר מיר און זי שנאָרכט ווי אַ גאַנצע קאַפּעליע. נאָכדעם ווי זי צעסטראָיעט זיך, שלאָפֿט זי ערשט איין שטיל און רואיק ווי אַ לעמעלע. עס לאָזט זיך נישט גלויבן, אַז אָט־די באַרואיקטע אַלטע פֿרוי האָט ערשט געזאָטן, געהרעדט פֿאַר פֿייער און פֿאַר וואַסער, און געלייגט גאַנצע נעצן.

ווייזט אויס, אַז איך האָב זיך אויך געלאָזט אויף גאָטס באַראָט, ווייל ווען איך עפֿן די אויגן, הער איך שוין ווי מען שרייט:

זגערזש! זגערזש!

מיין פֿאַרשלאָפֿענער קאָפּ שטעלט מיך גלייך אויף די פֿאַרשלאָפֿענע פֿיס. זגערזש! פֿאַר מיר מיינט דאָך זגערזש — מיין ברודער ביניאָמען, מיין ברודער מאָרקוס.

זגערזש — מאַרקוס, בינימען. כ׳לויף צו צום פענצטער, עפּשער וועל איך זען קענטלאַכע פּענימער.

דער צוג שטעלט זיך אַפילע נישט. איך פאַל צוריק אויף דער באַנק און איך ווער איינגאַנצן אָפּגעווישט אונטער די גומענע רעדער פון אַ כאַלעם, וואָס פאָרט איבער מיינע צעבראָכענע ביינער. עס איז אַ טיפע פאַנטאַסמאַגאָריע, טיף ווי אַ ברונעם און איך ליג אויף דער סאַמע דנאָ אַ דערטרונקענער. איך בין זיכער אַז איך וועל זיך אַרויס־ראַטעווען, אָבער ווער ווייסט ווען. ס׳האָט געמוזט נעמען שיינע עט־לאַכע שאָ ביז איך האָב אויפגעריסן די אויגן.

האַלב־איינגעפאַלענע כאַלופּעס. פויערים באַגלייטן דעם צוג מיט פאַרשלאָפענע און טרויעריקע אויגן. באָרוויסע פויערטעס שטייען ווי מאַטקעבאָסקעס מיט קינדער אין די אָרעמס, ווי זיי וואָלטן גע־שטאַנען מיט זיי און געבעטלט, ווי זיי וואָלטן זיי געהויבן צו אונ־דזערע אויגן: נאָט, נעמט כאָטש צו ביי אונדז די קינדער, מאַכט לייכטער אונדזער לאַסט. די קינדער ליגן געליימט אין די אָרעמס פון די מאַמעס און האָבן אַזעלכע טרויעריקע אויגן ווי די אַלטע פּוי־ערים. די אויגן בעטלען. די רעדער אַנטלויפן שנעלער. די אויגן באַגלייטן: ברויט. די אַנטלויפנדיקע רעדער ווערן פאַרשאָלטן צו קלאַפּן: ברויט! ברויט! ברויט! שווער צו פאַרגעסן אַזעלכע אויגן.

פינצטערע קוימענס, רויך, סאַזשע און אַן אומגלויבלאַך וואָרט — וואַרשע.

IV

דער דראַזשקאַזש האָט אַ צי געטאָן די לייצן און דאָס אויסגע־ביינטע פערדל האָט אַוועקגעטאַנצט מיט דער העצקנדיקער דראָזשקע. די וואַרשעווער גאַסן זענען נאָך געלעגן האַלב־פאַרשלאָפן. עס איז געווען הייס, אומגעוויינלאַך הייס פאַר אַן אינדערפרי. די מידקייט פון אַנדערטהאַלבן מעסלעס אויפן צוג האָט מיך צוזאַמענגעקאַרטשעט לעבן מיין געפּעק. די גאַסן האָבן זיך געשיילט און געוויקלט איינע פון דער אַנדערער מיט אַ מערקווירדיקער פרעמדקייט. דער קאָפּ איז געווען שווער און איך האָב אים דאַווקע געריסן הויך, ווי איך וואָלט אים געמינטערט. עס איז געווען ווי איך וואָלט גאַנצע צוואַנ־ציק יאָר זיך אויסגעמאַטערט וואַרטנדיק אויף דעם איצטיקן מאָ־מענט און איצט, אַז דער מאָמענט איז שוין דאָ, בין איך צו מיד אים צו געבן שאַלעמאַלייכעם.

איצט פּלאָנטערט זיך ביי מיר אין קאָפּ אַ מאָדנער געוועב פון

די לעצטע עטלאַכע שלעפּערדיקע און טראַסקנדיקע פרימאָרגן־שאָ איבער דער פּוילישער ערד. מיין מויאַך כאָלעמט איצט איבער די זעלבע כאַלוימעס, ווי עס טרעפט אַמאָל ווען מען וואַכט אויף, מען שלאָפט ווידער איין און מען זעצט פאָר מיט אַ פאַרשלאָפענער באַוואוסטזיניקייט דעם זעלבן כאָלעם.

אָבער דאָס מאָל האָב איך נישט פאָרגעזעצט, נאָר טאַקע פּאָשעט איבערגעכאָלעמט. כ׳האָב זיך געמאַטערט צו רעסטאַווירן דעם כאָלעם אין דער זעלבער שפּינוועבסדיקייט און אומלאָגישער פאַרשטענדלאַכקייט. מיין מויאַך איז אָבער איצט פאָרט געווען אַביסל וואַכער און זאַכן האָבן ווילנדיק־נישט־ווילנדיק געקראָגן אַן אומאַנגענעמע אָרדנונג. די שטיקער כאַלוימעס האָבן געהאַט דעם פריקרען אויסזען פון קאָמפּאָזיציע.

עס האָט זיך ביי מיר צופיל גענומען איבערזעצן פון היראָגליפן־שפּראַך אין אַ פאַרשטענדלאַך לאָשן. אַלץ וואָס איז געווען רויכיק און פאָרמלאָז בעאייס איך בין געלעגן אויפן סאַמע דנאָ פון כאָלעם, איז איצט געוואָרן סאָליד און מיט ווינקלען. דער ערשטער כאָלעם איז געווען לעבעדיק ווי אַ באַרג מיט מוראַשקעס, אָבער ביים איבערכאָלעמען האָב איך פאַנאַנדערגעקיצלט דעם באַרג און עס האָבן גענומען לויפן עפּיזאָדן אין פאַרשידענע ווינקלען, באַזונדערע קאָנטיקע עפּיזאָדן.

דער הינטערגרונט פון כאָלעם איז געווען עפּעס אַ שרעק פאַר אַ מאַשכיס. ס׳האָבן געקלונגען גלעקער פון רוסישע באַסאָווע סאָבאָרן און פון פּוילישע קאָשטשיאָלן און אימיצער מיט אַן אויסגעבויגענעם שטעקן ווי אַ שטיק בוים, האָט זיך געיאָגט באַרג אַראָפּ איבער דער אידן־גאַס, געקלאַפּט אויף אַלע געוועלבער און געוואָרנט קעגן אַ שטאָך אין שאַבעס. געשעפטן האָבן זיך געשלאָסן מיט אַ פאַרשלאָפענער געהאָרכזאַמקייט און עס איז אָנגעפאַלן אַ שרעקנדיקע רו אויף די פאַרמאַכטע קלייטן און אויף דער פאַרשאָטנטער, אָפּגעליידיקטער גאַס.

אין סאַמע צענטער פון די באַסאָווע פּראַוואָסלאַווע קירכן און די דינערע קאַטוילישע, איז געשטאַנען דאָס האַלב־איינגעפאַלענע בעסמעדרעש. די גאַס וואָס האָט געפירט צום מאָקאָמקאָדעש איז געווען פינצטער און פון בעסמעדרעש זענען אַלעמאָל אַרויסגעלאָפן לעבעדיקע לעכאָדוידיס — ליקראַס, געלאָפן אַנטקעגן ווי קליינע קעצעלאַך אַריבער דער שוועל פון בעסמעדרעש.

אַ הויכער וואַסערטרעגער איז געגאַנגען מיט שווערע, פּאַמעלאַכע

טריט און לעבן אים אַ קליין אידעלע. עס איז מיר געוועזן קלאָר, אַז דאָס קליינע אידעלע איז דער רעבי רעב אייזערנער קאָפּ, אָבער ער האָט אַרויפגעקוקט מיט גרויס יערע צום הויכן.

רעבי, האָט ער געזאָגט צום וואַסערטרעגער, דו ווייסט דאָך יאָ ווי אַזוי אָפּצושטעלן ס׳פּיראַניעס. ווּעסטו דערלאָזן, רעבי, אַזאַ אוינעשע, אַז ס׳מאַשכים זאָל פאַרוויסטן די גאַנצע קהילע קדוישע?

רוף מיך ניט רעבע, איז דער הויכער וואַסערטרעגער, וואָס איז געווען אַ גאַנצן טאָג אַ ניכנע, מיט אַרונטערגעלאָזענע פּלייצעס, אַריין אין אַ שרעקלאַכן גרימצאָרן. בעריש וואַסערטרעגער עט זיך נישט לאָזן אָנטאָן דאָס שמויסענע שטריימל אויפן קאָפּ. טו מיר נאָר נישט אָן דעם ראַבאָנישן ספּאָדיק. יעך בין נישט מאַסקים. כ׳על עס נישט לאָזן.

דאָס שטילע קליינטשיקע אידל וואָס איז ביז איצט געגאַנגען געלאָסן איז אויך אַריין אין אַ ברענענדיקן קאַס. ער האָט געביסן די ווערטער, אַז דאָס קאָל זיינס איז אַרויסגעקומען פאַרדומפּן.

אַז דו שפּילסט זיך ראַק אין אַניוועס און אַ פּאַשוטער בענאָדעם איז איצט קעצוין בעלי רויע, ניטאָ פון וועמען קיין אייצעטויווע צו הערן. ס׳מאַשכים שטייט שוין אַט־אַט ביי די טויערן פון שטאָט און דו פאַרווילסט זיך מיט אַניוועס.

בעריש האָט אַרונטערגעלאָזט די פּלייצעס, ווי ער וואָלט ערשט איצט געטראָגן די שווערסטע אַשעס פון גאַנצן טאָג. ער האָט זיך געקאָרטשעט אין דרייען, זיך אָנגעלענט אין דער קאָפּטשנדיקער לאָמטערנע און שטיל געהעשעט.

פון שול זענען אַלץ געלאָפן לעבעדיקע לעכאָדוידיס, קליינע שוואַרצע און גרויע קעצעלאַך. זיי האָבן זיך געקייקלט איבער דער פינצטערער גאַס. ליקראַס קאַלאָ, פּניי שאַבאָס נעקאַבלאָ. ליקראַס, ליקראַס. די גלעקער האָבן זיך פרום געוויגט איבער דער גאַנצער שטאָט און דער לובלינער שטאָטזייגער האָט אויסגעקלונגען כצאָס.

דערנאָך זענען געקומען צוויי פּאָר שטיוואַליעס. די צוויי פּאָר שטיוואַליעס האָבן געשפּאַנט איבער דעם בלאָטיקן וועג. ווען די שטיוואַליעס זענען שוין געווען אויף יענער זייט פון דעם צמענטאַזש, וואָס נאָך דער ראַגאַטקע, האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט. אַ כאַלערישנע זון האָט דעם וואַסערדיקן הימל געגעבן אַ שטיקל אָנבליק פון טאָג. ביידע פּאָר שטיוואַליעס זענען שוין געווען זיכער, אַז זיי טרעטן אויף שטאָטישער טעריטאָריע און זיי האָבן זיך פאַרגונען דעם טיינעג זיך אַביסל אָפּצורוען.

דער הויכער, מיט דער פלאַקערדיקער רויטער באָרד און מיט די גרינגע קליינע אויגן האָט אַ טיפֿן קרעכץ געטאָן און זיך גענומען גע־שמאַק שיבן איבער דער צעריסענער, וואַטאָוועך, קאַפּאָטע.

דאָס קליינע אידל לעבן אים האָט דערגרייכט דעם הויכן ביז צום גאַרטל. ער האָט געהאַט אַ גרוי שטרויען בערדל און רויטע בעקעלאַך, ווי פֿאַרפֿרוירענע עפּל. ער האָט אַלץ נישט אָפּגעלאָזט דעם הויכנס האַנט, כאָטש יענער האָט זיך געריסן צו באַפֿרייען. דער הויכער האָט אַ ברום געטאָן און דאָס אידל האָט אים געגעבן אַ שאַרפֿן, פּריצישן קניפּ אין דער האַנט, אַז ער האָט זיך צערעוועט און זיך אַזש פֿאַרסמאַרקעט רעווונדיק. און אַזוי שנעל ווי איך האָב אים דערהערט וויינען, האָב איך גלייך דערקענט דעם משוגע־נעם אַביש.

עס איז נאָך נישט געווען רעכט טאָג אָבער פֿונדעסטוועגן זענען שוין ווייסעכעווערעניקעס אַרומגעלאָפֿן און געפּאַטשט מיט די באָר־וויסע פֿיס אין די קאַלוזשעס. ווי זיי האָבן דערזען די צווי, וואָס זענען געשטאַנען אָנגעשפּאַרט ביי דער ראָגאַטקע, האָבן זיי אַרויס־געלאָזט אַ געשריי: דער משוגענער אַביש איז שוין דאָ! דער משוגע־נער אַביש! דער פֿריילאַכער געשריי האָט אָפּגעקלונגען איבער דעם גאַנצן נייעם וועג.

אַ שטיל אינגל מיט פֿרומע בעקעלאַך איז געגאַנגען אין כיידער אַריין. ער האָט געטראָגן אַ וואַרים פּלעצל אָנגעשמירט מיט צעגאַנ־גענער פּוטער, אַ בייטל מיט זויערע ווינשל און אין קעשענע האָט ער געהאַט אַ צווייער פֿאַר סאַכמעראַזש. דאָס שטיל אינגל איז מיר געווען אַזוי באַקאַנט, אַז איך האָב אַזש געוואָלט וויינען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און איז צוגעגאַנגען דרייסט צו אַבישן, אָפּגעקנייפּט אַ שטיקל פּלעצל און אויסגעשטרעקט די האַנט. אָבער ווען אַביש האָט עס געוואָלט אַ כאַפּ טאָן, האָט אים דאָס אינגעלע בלויז אַ ווינק געטאָן מיט אַ שטיל קאָל: וועכויל מאַמינים.

אַביש׳ס גרינגע אויגן האָבן אויפֿגעלויכטן. ער האָט זיך גע־נומען געטריי און פֿרום שאָקלען און מיט פֿאַרשטשעמעטע ליפּן האָט ער אויסגעזונגען מיטן טראָפּ יעדן פּאָסוק.

וועכויל מאַמינים
גאָט מוז מען דינען,
מען מוז אים דינען,
מען דאַרף אים דינען

מיט פרייד און מיט נאַכאַס,
האַגויעל מימאָווועס ופוידע מישאַכאַס.

דאָס קליינע אידל, דאָס טאַטל זיינס, איז געשטאַנען און זיך מיט־געשאָקלט צום טאַקט. אין קאָפּ זענען ביי אים געבאָרן געוואָרן קליינע טרייסטעלאַך, וואָס דער זון זיינער פאַרדינט קאַנעהאָרע אויף כעיונע. שוין יאָרן און יאָרן, ווי ער טאָפּשעט אויס צוזאַמען מיט דעם זון די בלאַטעס פון אַלע שטעט און דערפלאַך און גאָט איז אַ פּאָטער. אַביש האָט אַ געלענג צום זינגען. מען שטופּט דורך באַרעכשעם די וואָך און אַלע פרייטיק קומט מען צוריק הערן לעכו נעראַננאַ אין רעבינס בעסהאַמעדרעש. דאָס טאַטל אַליין קען אויך אָפּזינגען אַ ווענכויל מאַמינים, אָבער נישט מיט דעם זינס רעגילעס. עפּעס זענען ביי אים שוין פאַרפּעצט און פאַרלייגט שטיקער מויאַך. די ווערטער קומען אַרויס שטומפּיק און נישט אַזוי ניגענדיק און מיט דעם זעלבן קרעכץ ווי ביי אַבישן. אָן אַבישן וואָלט ער זיכער צו גרונט געגאַנגען אויף די עלטערע יאָרן.

דאָס קליינע אינגעלע מיט די פרומע בעקעלאַך האָט זיך אַרומ־געקוקט, אויב קיינער זעט נישט און ער האָט אַבישן דערלאַנגט נאָך אַ קניפּ פון וואַרימן פלעצל.

אַביש, זאָג מיר ווי שפּעט איז?

דאָס טאַטל האָט צוגעמאַכט די אויגן. ער האָט שוין געוואוסט וואָס דאָ קומט. אויף אַזעלכע זאַכן האָט ער טאַקע זיין האַסקאָמע נישט געגעבן, אָבער ער האָט פאַרשטאַנען, אַז עס איז אַ טייל פון דער פּאַרנאָסע. אַביש האָט זיך אַ פּאָרע געטאָן ביים קראָק און אַרויסגענומען די זאַך און שלימאַזעלדיק געדרייט ווי ער וואָלט אָנגעדרייט אַ רעגולאַטאָר. דאָס אינגל, וואָס האָט דאָס שוין געהאַט געזען צום וויפילטן מאָל, האָט דערלאַנגט אַ קוויטש און אַ הירזש און גענומען לויפן ווי אַ לאַשעק אין ביידער.

אויף דעם גויעשקן מאַרק זענען שוין געהאַט אָנגעפאָרן אַסאַך פורן. די גאַיעס מיט די הינער און אייער, מיט די גרינסן און אויבסן, מיט די שוואַרצע און רויטע יאַגדעס. די אידענעס האָבן געבלאָזן די הי־נער אויף דעם ריכטיקן אָרט און זיך געדונגען. אַ פויער איז גע־שטאַנען ביי זיין וואָגן און געמאַכט אַ גאַנצע קאַלוזשע. עס איז דערלאָפן שוימנדיק ביז צום פערדל, וואָס האָט געהויבן די פיס. די העקעריונגען מיט די פאַרבלוטיקטע פאַרטיכער האָבן געשאַרפט די לאַנגע שפּיציקע מעסערס. אין העקעריונג האָט אַ כאַפּ געטאָן אַ יונגע שיקסע, זי געגעבן אַ הויב אין דער לופטן און זי אַזוי געהאַלטן. עט־

לאַכע העקערײונגן זענען אונטערגעשפּרונגען און געדרוקט די הענט אונטער דער שיקסעס קלײדל, װאָס האָט זיך אױפגעבלאָזן פון װינט. די שיקסע האָט זיך געריסן און געדריגעט מיט די פיס און געשריגן האָט זי אױף אַ קװיטש:

פּאַר גאָט, פּאַר גאָט, האָבן זײ נישט קײן מוירע. פּאַר גאָט.

דער מאַרק האָט געשמעקט מיט מעליקע און װײניקע פּערזשיכעס, רױטע טרישטאַװוקעס, מאַלינעס, פרישע מײערן, שאַלאָטן, גרין־געלע אוגערקעס, רױטע רעטעכלאַך. עס איז אַלץ װי אױפגעגאַנגען פּאַר די אױגן און פאַרשמעקט דעם גאַנצן מאַרק.

אַן אַלטע גױע, װאָס האָט אױסגעזען װי אַ מאַכשײפע, איז געשטאַנען און געמעלקט אַ געהאָרכזאַמע ציג און דערלאַנגט אַ גלאָז מיט פריש אױסגעמאָלקנס צו אַ יונג כאָסידל מיט געקרױזלטע פּײעלאַך, װאָס האָט נאָך יעדן שליק מילך זיך אַ כאַפּ געטאָן ביים האַרץ און געזיפצט מיט קאָװאָנע װי אַ גרױסע רעפּוע.

אַכוץ מיט שאַלאָטן און פּרוכט האָט דער מאַרק געשמעקט מיט קי, הענער, הינט און פערד און מיט די פרישע שטיקער װאָס די פערד האָבן נאָר װאָס געהאָט אָנגעלײגט. בײזע הינט מיט אַלטע פּענימער זענען געװען צוגעבונדן צו די װעגענער. זײ האָבן זיך געריסן פון די שטריק און געהאַװוקעט. האַלב דערשטיקטע הענער, װאָס זענען געלעגן אונטער אַ באַרג שמאַטעס, האָבן קונציק אַרױסגעקראָגן די קעפּלאַך, געקרײעט מיט אַ צוגעװאָרגענעם קרײ און װידער געפאַלן כאַלאָשעס.

אַ ציגײנערן איז אַרומגעגאַנגען, געקלימפּערט מיט אירע קײטן און בראַסלעטן און געריסן בײ יעדן אײנעם די הענט. אידענעס האָבן זיך באַראָטן אײנע מיט דער אַנדערער. אידן האָבן אױך אַרומגעשמאַיעט און געזוכט מעציעס אױף שאַבעס. קײנער האָט זיך נישט אומגעקוקט אױף דער מעשוגענער דבורה, װאָס האָט געהױבן דאָס קלײד ביז צו די אױגן און געשריגן היסטעריש מיט איר קינדישן סיען.

אידן, מוסיאַך װעט קומען.
אידן, מוסיאַך װעט קומען.

דער טאָג איז געװען אַ פאַרנער און די פּױערים האָבן געשװיצט אונטער די שװערע סערמיגעס. זײערע װעגענער האָבן זיך שױן ביסלאַכװײז גענומען רירן אין װעג אַרײן, צוריק אין די דערפלאַך, װאו אַ קילער הימל איז געהאַנגען איבער זײערע כאַטעס, װאָס זענען געשטאַנען צעװאָרפן אין געדיכטע װעלדלאַך.

דער בלינדער דזשיאד איז געזעסן אינמיטן מאַרק, געשפּילט אויף דער קאַטערינקע און צוגעזונגען אַ פּרום לידעלע, וואָס יעדער איינער האָט שוין געקענט פון אויסווייניג. די קאַטערינקע האָט אין זיינע הענט אויסגעזען ווי אַ האַנט־מילעכל, וואָס האָט געהאַלטן אין איין מאָלן דאָס זעלבע לידל נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל.

בלינד בין איך אָבער
יעזוס איז גוט צו מיר,
גוט צו מיר,
און מאַריע איז גוט צו מיר,
גוט צו מיר,
זייט־זשע, ליבע מענטשן, גוט צו מיר.
גוט צו מיר.

ריפּיי, ריפּיי, ריפּיי, האָט ער געצויגן דעם בויך פון דער קאַטע־רינקע, וואָס האָט זיך געקאַרטשעט, אויסגעלענגערט און זיך געקע־רעוועט אין אַלע זייטן ווי אַ שלאַנג.

דעם דזשיאַד'ס געזאַנג איז געווען זיסלאַך און האָט זיך געלייגט פּריקרע אויף יעדנס ליפּן. יעדער איינער האָט פון אים געווייכט און ס'האָבן געווייכט פון אים הינט, פערד, אַפילו די קאַטשקעס און די הינער זענען געגאַנגען אַרום אים און אים ניט אַנגערירט, ניט מיט קיין פליגל און ניט מיט קיין פיסל.

אַ סוכאָטנער גאַלעך, מיט אַ לאַנגער, דינער נאָז און אַסאַך זומער־שפּרענקעלאַך איבערן גאַנצן פּאָנים האָט זיך אָפּגעשטעלט ביים אַלטיטשקן און זיך גענומען אויסטיינען מיט אים, זינגענדיק.

אַ גוטן טאָג דיר, זיידעשי,
אַ גוטן טאָג דיר.
ווי דינט דיר היינט דאָס ליכט פון דיין האַרץ?

דער דזשיאַד האָט לאַנגזאַם איינגעשטילט זיין קאַטערינקע, ער האָט געענטפערט מיט די זעלבע ווערטער פון זיין לידל, אָבער ער האָט נישט געזונגען. ער האָט בלויז יעדע עטלאַכע ווערטער באַגלייט מיט אַ שטילן ריפּיי.

יעזוס איז גוט צו מיר, ...
גוט צו מיר,
און מאַריע איז גוט צו מיר.

דאָס איז גוט! האָט דער שוואַרצגעקליידטער פרום פאַרגלייזט די אויגן און אַרויסגענומען אַ גראַשן, פאַרזיכטיק באַטראַכט פון אַלע זייטן און ווען ער האָט זיך איבערצייגט, אַז דאָס גלאַנציקע מאַטבייעלע איז ניט קיין רענדל, האָט ער עס אַריינגעוואָרפן אין דעם דזשיאַד׳ס פּושקעלע. דער אַלטיטשקער האָט גלייך ווידער אויפגע־שפּילט זיין לידל און אונטערגעהוידעט מיט דעם האַלב־זיצנדיקן גוף.

דער גאַלעך איז געגאַנגען פון איין בודקע צו דער אַנדערער, וואו עס זענען געהאַנגען הייליקע פּאַטשערקעס, קופּערנע יעזוסלאַך, רויטע לאַמפּאַדעס, פּעט־אַנגעשמירטע מאַריעס אין געגילדטע רעמלאַך, בלויטיקע הערצער, יעזוסן מיט דערנער אַרום די בלאַנדע קעפּ. ער האָט פרום געטאַפּט די שטיקלאַך הייליקוואַרג. די גאַיעס זענען אים פאַרבייגעגאַנגען און אים געקושט די האַנט.

ער איז צוגעגאַנגען צו אַ יונגער שיקסע, וואָס איז געזעסן צווישן הויכע, ערדענע טעפּ מיט מאַלינעס. די שיקסע איז שנעל אויפגע־שפּרונגען און רויטלענדיק זיך האָט זי אַ כאַפּ געטאָן זיין האַנט און זי צוגעפּרעסט צו די ליפּן. דער גאַלעך האָט גענומען עטלאַכע מאַ־לינעס, אויפגעעפנט די איידעלע, האַריקע פיסקלאַך, זיי אַריינגעוואָרפן אין מויל און זיך פאַסמאַקעוועט.

עטלאַכע האָט ער געהאַלטן אויף דער דלאָניע. ער האָט געקוקט אויף די מאַלינעס, וואָס זענען געשטאַנען ווי די קליינע וואַזעס.

געראַטן, געראַטן, האָט דער גאַלעך גערעדט קייענדיק. דער הער־גאָט האָט הייאָר געבענטשט אונדזערעביימער און אונדזער ערד.

און ווי דער גאַלעך איז געשטאַנען און געקוקט אויף דער דלאָניע, וואָס האָט אויסגעזען אינגאַנצן פאַרבלוטיקט פון די מאַלינעס, איז דער מאַרק פּלוצים געוואָרן טרויעריק פון איין עק צום אַנדערן. עפּשער דערפאַר, ווייל ער האָט זיך מיטאַמאָל אינגאַנצן אָפּגעליידיקט און ווייל ס׳איז געוואָרן טונקל מיט אַן ערעוושאַבעס־טונקלקייט.

דער מאַן מיט דעם אויסגעבויגענעם שטעקן האָט זיך נאָך אַלץ געיאָגט באַרגאַראָפּ איבער דער אידנגאַס און געקלאַפּט אויף אַלע געוועלבער. דער גאַלעך האָט געגעבן אַ סיגנאַל מיט זיין רויטער דלאָניע און ס׳האָבן זיך צעקלונגען די רוסישע באַסאָווע סאָבאָרן און די פּוילישע קאַשטשיאָלן. אָבער מיטאַמאָל זענען זיי שטום געוואָרן און ווי די רויטע דלאָניע האָט זיך ביי זיי נישט געבעטן זענען זיי אַלץ גע־בליבן שטום. דער בלינדער דזשיאַד איז געבליבן זיצן ביי אַן אַלטער פאַרפישטער וואַנט אויפן מאַרק און געצויגן די קאַ־טערינקע.

בלינד בין איך אָבער
יעזוס איז גוט צו מיר,
גוט צו מיר
און מאַריע איז גוט צו מיר,
גוט צו מיר,
זייט־זשע, ליבע מענטשן, גוט צו מיר,
גוט צו מיר,

אויפֿן צוג האָב איך זיך אויפגעכאַפּט מיט דעם פֿריקרען טאַם פֿון דעם דזשיאַד'ס לידל אויפֿן גומען. נאָך איצט, בעאייס איך האָב זיך געטראַסקעט אין דער דראָזשקע, האָב איך געהאַט די זעלבע זויערקייט אין מויל, וואָס איך האָב געפּילט, ווען איך האָב זיך אַרויס־געדראַפּעט פֿון מיין כאַלעם און געזען מיט פֿאַרשלאָפֿענע אויגן, ווי עס האָבן גענומען לויפֿן אויף דער וואַר פּוילישע שטעט און שטעטלאַך פֿאַר די פֿענצטער פֿון מיין צוג.

איך בין געווען דאַנקבאַר מיין פֿאַרשלאָפֿענעם קאָפּ, וואָס האָט צוזאַמענגעפּלאָנטערט אַ פּיינעם פּלאָנטער. נאָך צוואַנציק יאָר קום איך איצט צוריק אַהיים באַלאָדן מיט היימישקייט, און נישט נאָר מיט היימישקייט, נאָר אַפּילע מיט דער טרויעריקער טאָנאַליטעט פֿון דער היים. איך האָב איצט דאָס געפּיל, ווי אַלע מיינע קעשענעס וואָלטן געווען איבערגעלאָדן מיט די היימישע זאַכן פֿון מיין כאַלעם, וואָס איך האָב די גאַנצע צוואַנציק יאָר פֿון אָפּגעפּרעמדקייט אָפּגעהיט. איצט ווילט זיך מיר אויסליידיקן אַלע קעשענעס און צעוואַרפֿן אַלע מיינע געדעכעניִשן איבער די וואַרשעווער גאַסן. זעט, איך האָב אין אייך נישט געפֿעלשט. מיין צונג איז טאַקע איצט צוגעקלעפּט צום גומען, אָבער איך דיך, מיין אידיש־פּוילן, האָב קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן מיט אַלע דיינע שרעקן און טרויעריקע סימכעס. פֿאַרגעס נישט מיין רעכטע האַנט, ווי איך האָב אין דיר נישט פֿאַרגעסן.

די פּרימאַרגנדיקע וואַרשע האָט מיר נאָך קיין שאַלעם נישט אָפּגעגעבן. דאָס אייגנטימלאַכע פֿון דער שטאָט איז נאָך אַלץ געלעגן פֿאַרשלאָפֿן. איך האָב מיין הייסן יאַכמער באַהאַלטן פֿאַר לובלין, די שטאָט פֿון מיין כאַלעם, די שטאָט פֿון מיין דערשראָקענער אידישקייט, וואָס האָט זיך שטענדיק אויסבאַהאַלטן צווישן די ביידע פּיינטלאַכע גלעקער, רוסישע און קאַטוילישע.

דאָס וואָס איך פֿאַר איצט צו מיין מומען דורך ניו־יאָרק, איז מיר אויסגעקומען, ווי איך וואָלט פֿאַרלייגט אַ שטיק וועג, אַריינגעפֿאָרן דורך אַן אַנדער טויער, און אָנגעקומען דורך אַ הינטער־טיר. אַמאָל

פלעג איך פאָרן דירעקט פון לובלין קיין וואַרשע, איצט פאָר איך גאָר פון לובלין קיין ניו־יאָרק דורך, פאָלג־מיך־אַ־גאַנג, צוואַנציק יאָר קיין וואַרשע, און ערשט פון וואַרשע צוריק קיין לובלין.

דירעקט פון לובלין קיין וואַרשע בין איך געפאָרן אויף באַזוך, בין איך געפאָרן זיך גרויסשטעטלען, בין איך געפאָרן אָפּקלאַפּן די טירן אין די רעדאַקציעס, בין איך געפאָרן אָפּגעבן עקזאַמען אין קרינסקי׳ס שולע.

אין די קאָרידאָרן פון קרינסקי׳ס שולע האָט מען גערעדט אַ געביכלטן העברעאיש. די קלאַס־צימערן האָבן נישט געהאַט די איינגעפונדעטקייט פון דער לובלינער גימנאַזיע, נאָר זיי האָבן אויסגעקוקט ווי אויף שנעל אויפגעשלאָגענע סוכּות. קרינסקי׳ס סטודענטן האָט געפעלט די פרייד פון אַ סטודענטישער יוגנט. זיי זענען אַרומגעגאַנגען און געקנייטשט די טאַכליסדיקע שטערנס. אַפילו די סאַמע אינגסטע סטודענטן האָבן געפילט, אַז די גרויסע וועלט האָט זיי אויסבראַקירט און מען צווינגט זיי צו היטן דעם אייגענעם ווייַנגאָרטן.

די שינעלן פון קרינסקי׳ס האַנדלס־שולע זענען אַפילו געווען ענלאַך אויף די שינעלן פון קאַזיאָנע האַנדלס־שולן, אָבער עטלאַכע מעשענע קנעפּלאַך אויף דעם אוניפאָרם און היטל האָבן אַרויסגעגעבן דעם סאָד, אַז דאָס איז אַ שאַבעס־פאַר־זיך מונדיר. די דירעקטאָרן פון דער שולע האָבן געמאַכט אַ הערואישן אָנשטרענג צו באַהאַלטן דאָס געטאָ־געמיט פון וועלטלאַכקייט געפּאָרט מיט אידישקייט, וואָס איז געווען אויסזיכטלאָז, ווי דאָס גאַנצע אידישע לעבן. יעדער סטודענט האָט געברומט עוד לא אָבדה פּאָר זיך און ער האָט זיך געפילט נישט מער געטרייסט ווי דאָס גאַנצע אידישע פאָלק. טאַקע עוד לא אָבדה, אָבער וואָס וועט מען פאָרט טאָן, אַז מען וועט שוין, מ׳שטיינס געזאָגט, ענדיקן קרינסקי׳ס שולע?

דאָ אַהער איז מען געקומען בעאיין ברייערע, נאָכדעם ווי די גימנאַזיאַלע עקזאַמענאַטאָרן האָבן יאָר איין און יאָר אויס געשניטן מיט זייערע קאָסעס אידישע האָפנונגען. מען איז אַרויף צו קרינסקי׳ן און געהערט דעם אומזיכערן סקריפּ פון די טרעפּ, איינגעזאַפּט די טוכלעקייט פון אידישע געשעפטן אין דער געביידע און אין דער גאַנצער געגנט. סימאַנס פּאַסאַזש — געוואַנט, לעדער, קרינסקי׳ס האַנדלס־שולע. האַנדעל — האַנדעל — שולע — שמאַטעס — האַנדעל.

די לובלינער גימנאַזיע איז געווען אַ נידריגע געביידע. עטלאַכע

מאַרמאָרנע טרעפּ האָבן געפירט צום אָפּגעשלאָסענעם טעמפּל. ביי קרינסקי'ן — קרעכצנדיקע הילצערנע שטיגן. געטאָוואַטע. בעאייג־ברייערדיקע אידישקייט און אָראַנזשערעי־וועלטלאַכקייט, וואָס זעט נישט קיין זון און פילט נישט קיין רעגן.

די אָרנאַמענטיק איז געווען דער דירעקטאָר מיט דער ברייטער פּראַוואָסלאַוונער באָרד און רויטער פּראַוואָסלאַוונער נאָז. די באָרד איז געווען אַזוי ברייט, אַז זי האָט אַזש אויסגעקוקט ווי אַ געשעפּט־לאַכע דעקאָראַציע. ראַזשדעסטווענסקי פון דער לובלינער גימנאַזיע האָט זיך געקענט פאַרגינען דינגע, שוואַרצע וואָנסעלאַך, אָבער וואָס־קרעסענסקי פון קרינסקי'ס שולע האָט געמוזט טראָגן אַ ברייטע, רויטע באָרד פון אַ פּאָפּ. ער איז געווען קרינסקי'ס וועלטלאַך־קריסטלאַכע שילד. אָבער ראזשדעסטווענסקי'ס וואָנסעלאַך האָבן אַרויסגערופן מער מוירע, ווי אָט־די פּראַוואָסלאַוונע באָרד, וואָס האָט גיכער געהערט צו דער פאַרשווענדערישער אידישער קאַריקאַטור, וועלכע סימולירט פרעמדקייט מיט אַ ברייטער האַנט.

וואָסקרעסענסקי האָט געמוזט דינען ווי דער גאָי ביי די טויערן פון אידישער בילדונג. די סטודענטן שטייען אַרום אים צו נאָענט. ער איז נעבאַך צוזאַמען מיט זיי אין גאָלעס. סיי ער און סיי די אידישע סטודענטן זענען אויסבראַקירט געוואָרן. די גויעשע וועלט האָט פאַר אים אויך נישט געפונען קיין פּלאַץ.

צוזאַמען מיט מיר פאָרט צו קרינסקי'ן מיין קליינער סטודענט. ער האָט לעבעדיקע, ברוינע אויגן און אַן אונטערשטע פּאַראַקשנטע ליפּ. מיר דוכט זיך, אַז ער זעט פּונקט אַזויפיל ווי איך, שפּאַנענדיק איבער די קאָרידאָרן, אָבער זיין אונטערשטע, פליישיקע ליפּ שווייגט. ער האָט אויך אַ שוואַער האַרץ. ער בויגט דעם קאָפּ, ווייל דאָ אין די קלאַס־צימערן וואַרפט מען אים שוין אַן אַ אידישן אַל. כאָטש מיר גייען אין קאָרידאָרן, דוכט זיך גאָר, אַז מיר ביידע קלעטערן ערגעץ באַרגאַרויף מיט גרויס מאַטערניש. איך, דער סטאַלער יונגערמאַן פון פּופּצן און ער דער צוועלפיעריקער — מיר ביידע זוכן דאָ טאַכליס. דער לערער און דער טאַלמיד זענען אַרויסמאַנעווירט געוואָרן פון דעם גרויסן, ברייטן קוואַל און ביידע טאַפּן אַ וואַנט.

דערפאַר האָט דער שוויענטאָדוסקי שפּיטאָל יאָ געהאַט ענלאַכקייט צו דער לובלינער גימנאַזיע. בלויז אין די קאָרידאָרן פון דער לובלי־נער גימנאַזיע האָב איך, אַ אידיש אינגל, געפילט דעם זעלבן קלעם אַרום האַרץ ווי אין שפּיטאָל. יעדעס מאָל ווען איך בין געגאַנגען האַלטן עקזאַמען אין לובלינער גימנאַזיע האָט זיך מיר געדוכט, אַז

איך בין זייער קראַנק. די לערער זענען בייזע כירורגן מיט גרייטע לאַנצעטן. די ווענט האָבן געהאַט אַ שפּיטאָלענע קאַלטקייט. די זויבערקייט האָט געשמעקט מיט יאָדאָפאָרם. די עקזאַמענאַטאָרן האָבן מיר אַריינגעשמייכלט אין פּאָנים אַריין מיט אַ שפּיזלדיק שמייכעלע, ווען מען האָט אויסגערופן דעם יאַקאָוו איסאַקאָוויטש גליאַטשטעין, מיט דעם אַקצענט אויף דער לעצטער זילבע. כי־כי — יאַקאָוו איסאַקאָוויטש, אַ קליין אידעלע וויל אויך, ער וויל אויך. די לערער שמועסן זיך דורך מיט דעם פּאַפּ, וואָס זיצט געווענלאַך ביי די עקזאַמענעס, קעדיי צוצוגעבן פייערלאַכקייט. ער וואַרפט אויך אַמאָל אַריין אַ פראַ־געלע. יאַקאָוו איסאַקאָוויטש, פרעגט ער, און מיר דוכט זיך, אַז ער וויל גאָרנישט וויסן דעם ענטפער, ער וויל בלויז גראַבלען ביי מיר ערגעץ טיף, טיף, מיט אַ קליין מעסערל. און אין שוויענטעדוסקי שפּיטאָל האָט מען מיר אַרויסגענומען דעם אַפּענדיקס.

די נאָנעס פון דעם קאַטוילישן שפּיטאָל האָבן מיך געצוואָגן און געקעמט און געטרייבערט די אָדערן מיט גוטסקייט. זיי האָבן מיך געהאַלטן אין איין פרעגן, אויב מיר אידן האָבן אויך ערגעץ אַזאַ אינסטיטוציע, וואו שוועסטער זאָלן אַזוי דורכצוואָגן און דורכקעמען אַ קראַנק קאַטויליש אינגל.

אַ שייגעץ, ביי ווענען מען האָט ערשט מיט עטלאַכע וואָכן צוריק אַרונטערגענומען אַ פוס, האָט מיך געפרעגט טאַמעוואַטע, פאַרוואָס איך בין נישט אַריין אין אַ אידישן שפּיטאָל. עס איז געווען אין סאַמע ברען פון פוילישן באַיקאָט קעגן אידן און איך בין געלעגן, איין איד, צווישן 36 קריסטלאַכע בעטלאַך. איך בין געווען אַרומגערינגלט מיט קריסטלאַכער באַרמהערציקייט. אַלע זענען געווען גוט צו מיר און אַלע האָבן קעסיידער אונטערגעשטראָכן וויפיל פונט גוטסקייט מען שענקט מיר, כאָטש איך בין אַ אידיש אינגל.

אַ מאַן מיט שוואַרצע וואָנסן און געל פּאָנים איז אויס־געגאַנגען מיט אַ גוטן שמייכל, ווי ער וואָלט זיך געשעמט, וואָס ער מאַכט אונדז אַלעמען אַביסל אומבאַקוועם. ער איז געווען אַ באַן־קאָנדוקטאָר, וואָס מען האָט אַריינגעבראַכט נאָך אַ צוג־אומגליק. די לעצטע צערעמאָניעס, אַ שטילע פאַמיליע אַרום בעט.

רויטע לעמפּלאַך אין די קאָרידאָרן. פאַרשטיקטע קרעכצן פון די בעטן. איך געדענק דאָס אַרויסנעמען די שטעך. אַ רוסישע דאָק־טאָרשע מיט גוטע, פעטע הענטלאַך. די עטלאַכע נעכט, ווען איך האָב שוין געקענט אַרומדראָלן אין שפּיטאָל, האָב איך גאַנץ אָפּט געפילט,

אַז איך, יאַקאָוו איסאַקאָוויטש, שפּאַן אַרום, אַ קראַנקער איד, איבער די קאָרידאָרן פון דער לובלינער קריסטלאַכער גימנאַזיע.

די מידקייט האָט מיר איצט געקיצלט יעדן ביין. איך האָב ווי דורך גלאָז געקוקט אויף די וואַרשעווער גאַסן און זיי געזוכט צו דערקענען אין רעטראָספּעקט פון יאָרן. אויף די גאַסן האָט געהערשט אַ פאַרשלאָפענע אָרדנונג. די דראָזשקע איז שוין איצט געלאָפן איבער דער בריק קיין פּראַגע. אין די צוואַנציק יאָר פון וועלט־איבערקערעניש וואוינט נאָך אַלץ מיין מומע אין זעלבן הויף. דער זשאַנצע, וואָס האָט זיך אָפּט געשלאָגן מיט זיינע זין און זיך געהאַלטן אין איין באַרימען, אַז די קאַבאַרעט־זינגערין קאַוועצקאַ טוט אים אָן די זאָקן, מוז שוין לאַנג זיין אויף יענער וועלט. זיין עלטסטער זון, וואָס האָט אַלעמאָל געסטראַשעט מיט שמאַד, האָט טאַקע געהאַלטן וואָרט. אין די האָניק־כאַדאָשים פון פּאָלאָניאַ רעסטיטוטאַ האָט ער זיך געשמאַדט און איז געוואָרן אַ פּאָליציי־שעף אין אַ קליין שטעטל. און געטריי דער טראַדיציע, האָט ער די דאָרטיקע אידן אָנגעטאָן גערווינטע לייד. אַזאַ גרוס האָט מיר אָפּגעגעבן זיין אייגענער ברודער, וואָס האָט מיט מיר אַמאָל געקנעלט היפּנאָטישע מאַנערן. אָט־דער אינגערער זון, האָט זיך אויך אונטערגעשמאַדט, קעדיי ער זאָל קענען באַזוכן אַ גאַלאָכים־סעמינאַר. די יונגע גאַלאָכים־סטודענטן האָבן דעם נייעם מעשומעד געגעבן שלעכטע קעסט, איז ער אַנטלאָפן קיין אַמעריקע, וואו ער האָט זיך מיט זיינע היפּנאָטישע מאַנערן דערשלאָגן צו אַן אַלטער מיליאָנערשע. ער האָט מיך קעסיידער געהאַלטן אין איין פרעגן אייצעס, צי ער זאָל כאַסינע האָבן מיט דער אַלטער גויע, וועלכע שאַדכנט זיך צו אים, און ווערן אַ פאַרטיגער מיליאָנער, אָדער ער זאָל זיך לאָזן איבעררעדן פון דער יונגער טאָכטער און מיט איר אַנטלויפן.

אָבער מיין מומע האָט דאָך דורכגעמאַכט אַ שטיקל ענדערונג. שטאָט וואָס זי האָט אַמאָל געוואוינט רעכטס, וואוינט זי איצט לינקס. פאָרט פאַרלאָפן צוואַנציק יאָר.

ווי שטיל און אומבאַמערקט איך האָב געוואָלט זיך דורכגליטשן, איז עס מיר נישט געלונגען. אַ קליין מיידעלע האָט גענומען לויפן. צוויי אינגלאַך האָבן זיך אָנגעכאַפּט ביי די הענט און אָנגעהויבן שפּרינגען איבערן הויף ווי קוריערן. אַ אידענע מיט אַן איבערגעוואַקסענער נאָז, די גרויס פון אַ קאַרטאָפליע, האָט אַ פרעג געטאָן ווען איך דאַרף. אַ איד מיט אַן אונטערגעבונדענער באָרד האָט גענומען שרייען איבער דעם גאַנצן הויף. עטלאַכע ווייבער זענען

אַרויס אויף די באַלקאָנען. דער גאַנצער הויף האָט גענומען רודערן.

ווען איך בין אַרויף אויף די טרעפּ, האָט מיך שוין מיין מומע באַגעגנט האַלבוועגס, מיט אַ פּאַטש אין די הענט און מיט אַ וויינענ־דיק פּאָנים.

V

ווי געל דער מומעס פּאָנים איז געווען, איז עס אַלץ געווען דאָס איינציקע שטיקל ליכט אויף די פינצטערע שטיגן. איך האָב זי גלייך דערקענט. מערקווירדיק ענלאַך אויף דער מאַמען מיינער איז זי געווען אויף אַזויפיל נישט ענלאַך, אויף וויפיל איך האָב נאָך גע־האָט דורכצומאַכן עטלאַכע שאַ רייזע, קעדיי פולשטענדיק צו פאַר־ענדיקן פאַר זיך דער מאַמעס געשטאַלט. עס איז געווען ווי מען מאַטערט זיך צוריקצורופן אַ פּאָנים און מען קומט שוין גאָר נאָענט, עס פעלט נאָך אַ פינטעלע, אַ שטריך. זי איז געווען אויף אַזוי פיל ענלאַך, אויף וויפיל עס האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז איך זאָל זען די מאַמען אַליין. טראָץ דער מומעס שוידערלאַכער פאַרעלטערטקייט בין איך געבליבן צופרידן, וואָס איך זע שוין קעמאָט די מאַמען. עס איז ווי נאָך אַ כאַלעם. דו עפנסט אויף די אויגן און דו דערזעסט שטיין איבער דיר אַ נאָענטן מענטשן. דער נאָענטער מענטש איז שוין קעמאָט ענלאַך צו זיך. דו ווייסט, אַז דו דאַרפסט נאָר אַביסל ברייטער עפענען די אויגן, קעדיי אינגאַנצן איבערצורייסן דעם לעצטן פאָדעם פון כאַלעם און זען דעם נאָענטן מיט וואַכע אויגן.

די מומע האָט מיך אַריינגעפירט אין הויז מיט אַ געוויין.

דיין מאַמע איז אַ גרויסע צאַדייקעס, אַז זי האָט דאָס דערלעבט! דיין מאַמע מוז ערגעץ האָבן אַ גרויסן זכוס אין הימל, אַז זי האָט דיך דערלעבט צו זען.

אַ ווייל האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז זי האָט מיך אַריינ־געפירט אין אַ וואַקס־מוזיי. עטלאַכע וואַקסענע פיגורן זענען גע־שטאַנען און מיך אָנגעקוקט. אויף אַ נישט־פאַרבעט געלעגער, האָבן זיך געוואַלגערט קינדערלאַך. איין קינד מיט אַ קורץ נעזל, ווי אַן אָפּגעהאַקטער עק ביי אַ הינטל, און מיט עטלאַכע אויבערשטע ציינדלאַך, האָט גענומען מאַכן פּיסקעס קוקנדיק אויף מיר, אַ צווייט קינד, אַביסל אַן עלטערס, האָט זיך צעוויינט, אַן אַנדער קינד איז אַרונטערגעשפרונגען פון בעט און פאַרשוואונדן אין אַ צווייטן צימער. די וואַקסענע פּענימער האָבן אַלץ געקוקט אויף מיר מיט שרעק.

דערקענסט זיי נישט? דאָס זענען דאָך מיינע טעכטער. דאָס איז דאָך די אינגסטע. נאָך דער באָבע ד׳רעזל. און די מיטלסטע געדענקסטו אויך נישט? און די עלטערע האָסטו שוין אָפּילע פאַרגעסן?

איך האָב נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געטראַכט פון די פאַרלאָפענע צוואַנציק יאָר אין טערמינען פון מילכאָמע, הונגער, פּאָגראָמען, שרעק, דאַלעס, דאַכקעס, ווי איצט, קוקנדיק אויף די דריי פאַרגעלטע פּענימער. נאָך קיינמאָל איז מיר נישט אויסגעקומען צו טראַכטן פון די צוואַנציק שרעקלאַכע יאָר אָפּילע אין דעם פּאַשעטן באַגריף פון אַ פאַרלאָפן שטיק צייט, ווי איצט ווען איך בין געשטאַנען אַ צוגעקאָוועטער צום אָרט און געקוקט אויף די דריי פּענימער. זייער שרעק האָט מיך אָנגעשטעקט, ווייל די פּענימער זענען געווען פאַרשעמט, וואָס די צייט האָט זיי אַזוי, אָן ראַכמאָנעס, אויסגעפּאַטשט; אָבער איבער אַלץ זיינען זיי געווען דערשראָקן, וואָס מען האָט זיי געכאַפּט נישט צוגעגרייטערהייט. זיי זענען געווען דערשראָקן ווי דאָס נישט־פּאַרבעטע געלעגער, ווי דאָס קינד וואָס האָט נאָך אַלץ געמאַכט פּיסקעס. זיי האָבן זיך געשראָקן צי איך וועל זיי פאַרגעבן, וואָס זיי האָבן אַזוי צעפּאַטערט מיינע צוואַנציק יאָר, וועלכע זענען פאַרלאָפן זייט מיר האָבן זיך געזען. כ׳האָב זיי געפּאַקט ביי דער האַנט אינמיטן אַלט ווערן פאַר דער צייט.

אָבער נאָך ערגער איז מיר געוואָרן, ווען איך האָב ענדלאַך דערזען אין די דריי פּענימער די שפּורן פון די דריי קליינע שטיפערישע מיידן, וואָס פלעגן לאַכן מיט אַ פאַרשטיקט, אומגעדולדיק געלעכטער דעם אינדערפרי, נאָך דער נאַכט, ווען איך בין געקומען צו גאַסט פון לובלין. געוועגלאַך פלעג איך אָנקומען שפּעט באַנאַכט, אָבער אינדערפרי זענען זיי שוין געלעגן אין אַ אַנטקעגנאיבערדיק בעט, און געטשאַטעוועט אויף מיר ווי די קעצלאַך. די מומע האָט אָנגעזאָגט, אַז מען זאָל מיך לאָזן שלאָפן, אָבער זיי האָבן נישט געהאַט קיין געדולד צו וואַרטן ביז איך וועל אַליין עפענען די אויגן. זיי האָבן מיט אַלע מיטלען געזוכט מיך אויפצוואַועקן אויף אַ האַלב־געזעצלאַכן אופן. און אַז איך האָב ענדלאַך אויפגעריסן די אויגן, האָבן זיי ערשט אַרויסגעפּלאַצט אין אַן עמעס געלעכטער, און זיך אײנגאַנצן איבערגעדעקט מיט דעם שווערן איבערבעט. איך האָב זיי אַרויסגעקראָגן איינציקווייז, ביי די האָר, ביי אַ פּעט־באַרוויס פּיסל, אָדער גאָר ביי אַן אויער.

איצט שטייען זיי אַנטקעגן מיר מיט אַ דערשראָקענער פאַרגלייווערטקייט, און וואָס מער איך דערקען די שפּורן פון יענע דריי קינדישע פּענימער, אַלץ ענגער ווערט מיר אין האַלדז. איינע ליידט

פון אַ גוידער, און די אויגן אירע זענען שטיקער גלאָז, ביי אַ צווייטער, פעלן שוין באַלד אַלע ציין און דער אונטערשטער טייל איז דריי מאָל אַזוי ברייט ווי דער אויבערשטער. די דריטע, די אינגסטע, האָט דאָווקע דאָס עלטסטע און פאַרזאָרגטסטע פּאָנים.

פון אַ זייטיק צימער קומען אַרויס צוויי יונגעלייט. איינער ווערט מיר פאָרגעשטעלט אַלס דער מאַן פון דער עלטסטער. ער האָט אַ פאַרביסן און קאָנספּיראַטיוו פּאָנים. ער גייט גלייך אַוועק. ער איז אַן אַרבעטסלאָזער בעקער און ער איילט זיך צו אַ פּאַך־מיטינג.

דער צווייטער יונגערמאַן, איז דער מומעס זון. ער איז געבאָרן געוואָרן צוויי יאָר נאָך מיין אָפּפאָרן. אָבער נישט קוקנדיק אויף זיינע אַכצן יאָר, האָט ער שוין אַ שפּיגלדיקן ליסעקאָפּ און אַ פּאָנים פון אַ מידן סויכער.

איך טו זיך אַביסל איבער אין קיך, און איך וואַש זיך אַרום ביים פאַרזשאַווערטן זליוו. אויף אַ פענצטער ווייקט זיך פלייש און אַרום פלייש קריכן ווייסע ווערים, נאָסטלן. אויך זיי האָב איך שוין נישט געזען צוואַנציק יאָר און איצט גיבן זיי מיר דעם זעלבן פּיק ביים האַרץ, ווי זיי פלעגן מיר אַ פּיק טאָן, ווען איך האָב אַלס קינד אַרויפ־געטראָטן אויף זיי באָרוויסערהייט. זיי זענען נאָך ווערימדיקער און פלעגמאַטישער ווי די אַמעריקאַנער קאָקראָטשעס. די פּאָדלאָגע, די ווענט און דער פּאָלעפּ זיינען בוכשטעבלאָך פון דעם זעלבן שוואַרץ. די מומע האָט זיך קיינמאָל נישט אויסגעצייכנט מיט צופיל זויבערקייט, אָבער דאָס מאָל איז עס נישט קיין נאָכלעסיקייט, נאָר דאַלעס. דער אונטערשיד וואַרפט זיך גלייך אין די אויגן. די קאָליר פון דאַלעס — נישט שוואַרץ, נאָר בלאָטיק־שוואַרץ, ערד פון זאַכן, וואָס האַלטן זיך שוין ביי אויפלייזן.

ווען איך בין צוריק אַריין אין צווייטן צימער, איז שוין אויך געזעסן דער פעטער און געזופּט אַ גלעזל וואַרימס. ער האָט אַמאָל געהאַט אַ גרויסע, שוואַרצע באָרד פון אַ ברייטן טשינאָווניק. איצט איז פון דעם געוואָרן אַ קליין, גרוי בערדל, וואָס קוקט אויס נישט געשוירן, נאָר פּאַשעט אויסגעקראָכן. ער האָט מיר דערלאַנגט שאָלעם מיט אַן אַלטער האַנט. עס איז אין אים נישט געווען צו דערקענען קיין סימן פון דעם אַמאָליקן געזונטן פלייש־הענדלער, וואָס האָט געהאַט אַזאַ גוואורע אין פּאָנים, אַז ער האָט אַלעמאָל אויסגעקוקט ווי ער האַלט אָט־אָט ביי קריגן אַן אַפּאָפּלעקציע פון צופיל געזונט. איצט האָב איך אים קוים דערקענט לויט זיין רעדן אונטער דער נאָז און דעם כיטרען שמייכעלע, וואָס האָט אַלעמאָל געשפּילט אַרום זיינע אַנ־

געגאַסענע אויגן מיט אַ וואָרנונג, אַז — מיך וועט איר נישט אָפּ־פרייערן.

לאַמען עפּעס שטעלן צום טיש. ס׳מוז דאָך אים כאַלעשן דאָס האַרץ, — האָט דער פעטער באַפוילן זייטיק, נישט וויסנדיק געגוי צי ער מעג מיך נאָך דוצן. אָבער איך האָב, נישט געקוקט אויף מיין שרעקלאַכן הונגער, פאַרזיכטיק געטרונקען אַ גלעזל טיי, און אַלץ געטראַכט פון די קריכנדיקע נאַסטלען און פון דעם דאַלעסדיקן שוואַרץ.

אַ מאַן פון זעקספוסיקער הויך, עפשער נאָך מיט אַ שמיצל, מיט אַ שווערן קאָפּ און מיט אַ בויך ווי אַ קעסלפויק, וואָס האָט זיך דורכ־געפּלאַצט אַ וועג דורך די ברייטסטע הויזן, איז אַריין אין הויז. ער איז גלייך צוגעלאָפן צו מיר, און מיר דערלאַנגט אַ גרויסע, האַרטע האַנט.

שאַלעמאַלייכעם, שאַלעם! שוויגער, דאָס איז ער? האָט ער זיך געוואָלט איבערצייגן אויב עס איז טאַקע עמעס.

די מומע האָט מיר גלייך דערקלערט, אַז דאָס איז דער גאַניידן אירער, דער מיטלסטערס מאַן.

איך בין אים געווען עמעס דאַנקבאַר, וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט אין הויז אַן אַנדערע אַטמאָספערע. ער האָט מיט זיין גוואורע און זיין בויך גלייך אויסגעקערט דאָס גאַנצע דערדריקעניש.

וואָס שווייגט מען דאָ, ווי ביי אַן אָוועל? הער נאַר, אַ מענטש איז ערשט געקומען קיין פוילן, און מען דערלאַנגט אים שוין געברוינטע צאָרעס. וואָסי, ער וועט כאַלילע פאַרשפּעטיקן?

דער גרויסער בויך זיינער האָט פאַרמאָגט אַ מאָסע ענערגיע. אַזאַ שווערע קוועקזילבערדיקייט האָב איך נאָך קיינמאָל נישט געזען. ער איז גאָרנישט איינגעשטאַנען אויף אַן אָרט. ער האָט געטאַנצט פון איינעם צום צווייטן מיט דער לייכטקייט פון אַ טענצער.

שוויגער! וואָס מאַכט איר אַ זויער פּאָנים? איר האָט דאָך מיך ליב, אַז איר קריגט אַזש די ניכפּע פאַר מיר.

ער האָט געגעבן אַ קוש דער שוויגער, געקושט דאָס ווייב, און מיר דערקלערט אין איין אָטעם, אַז איך בין געלאַדן צו אים אין הויז פאַר מיטאָג. אַליין איז ער אַרויס ווי אַ שטורעמווינט איינקויפן און צוגרייטן.

אַז זיין ווייב איז אויך אַוועק, האָט מיר ערשט די מומע גענומען דערציילן זיין גאַנצע „כיסטאָריע״. ער שטאַמט פון רייכע מענטשן. עס איז געווען אַזאַ גליקשידעך, אַז זיינע עלטערן האָבן קיינמאָל נישט מאַסקים געווען.

דו זעסט דעם גראָבן יונג, איז ער אָנגעשטאָפּט מיט טוירע. דעם גראָבן יונג האָט ער אַליין אויסגעכאַליעט. וואָס האָט מען אין אים נישט אַריינגעלייגט? קורסן איז קורסן, שפּילן פידל איז שפּילן פידל, טאַנצן, איז טאַנצן, גאָלד מיט זילבער מיט בערליאַנטן, אָבער ער האָט קיינמאָל נישט געוואָלט זיין קיין גרויסער לייט. קוידעמקאָל האָט ער זיך דאַווקע פאַרליאַפּעט אין מיין טאָכטער און זי געגומען ווי די מאַמע האָט זי געהאַט. מען איז אים נאָכגעלאָפן מיט 20 טויזנט דאָלאַר נאָדן, ווי אַ גראָשן אַ בייגל. ער האָט אַ גאָלדן פאַך, ער איז אַ ציין־טעכניקער, אָבער ער האָט פיינט צו אַרבעטן. ער איז שוין אָפּגעווען אין אורוגוואַי אַ זעקס־זיבן יאָר. ערשט אַ יאָר, ווי ער איז דאָ צוריק, און ער פּאַקט זיך שוין ווידער אין וועג אַריין. ער וואָלט געווען אַ גאַנץ וואווילער מענטש, נאָר ער האָט ליב דעם פּרעס און דעם זויף און האָט אַפילע ליב, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, צו קוקן אויף פרעמדע ווייבלאַך. אַז אַלץ ווילט זיך אים. ער האָט גרויסע אויגן, אַ גרויסן בויך און אַ געשמאַדטן גאַרגל, אָבער גיב נאָר אַ רעד מיט אים. ער איז טאַקע אַ שטיק משוגענער, אָבער אַז ער צערעדט זיך איז דאָ וואָס צו הערן.

ווען איך בין געזעסן ביי אים אין הויז, האָט ער אַרום מיר געפּאַדעט. מיר האָבן געטרונקען ווייסן, פּוילישן שפּירט, און ער האָט מיך פּאַשעט געקאַרמעט און געשטאָפּט.

וואָס עסטו ווי אַ פייגעלע? האָט ער מיך גלייך גענומען דוצן. — קויאַך ליגט אין דער שיסל. עסט דאַרפן האָבן אַ שיין ביסל קויאַך אַהיימפאָרנדיק צו אַ קראַנקער מאַמען.

און וואָס מער ער האָט געגעסן און געטרונקען אַלץ רעדעוודיקער איז ער געוואָרן.

ווי דו זעסט מיך אַ לעבעדיקן, ווער איך קליגער פון טאָג צו טאָג. איך ווער קליגער, ווייל איך האָב ענדלאַך ענטדעקט דעם סאָד, אַז עס איז בעסער צו זיין וואָס נאַרישער. אַמאָל בין איך געווען אַ קאַמפּליצירטער יונגערמאַן מיט פּראָבלעמען אויפן פּוד. איך האָב שטענדיק אונטערגעקרענקט. דאָס זענען געווען די צייטן, ווען איך האָב ליב געהאַט נישט אַנדערש ווי קאַמער־מוזיק. דו ווייסט דאָך — אינטימע, שטילע מוזיקאַלישע געשפּרעכן. און דאָסטאָיעווסקין, פּשאַמאַט!

ער זיפּט אויס נאָך אַ גלעזל.

איך האָב זיך אָבער גענומען רעדוצירן אויף צוריק, און וואָס מער איך האָב זיך גענומען רעדוצירן, אַלץ גרעסער איז ביי מיר געוואַקסן דער בויך. איך האָב איינגעזען, אַז די גאַנצע זאַך איז נישט מער

ווי איינגערעדטע גאַדלעס. וואָסי, אָפּעראַ איז שלעכט? אַ שטיקל ווערדי, ביזעי, האַלעווי? און אַז איך בין שוין דערגאַנגען צוריקוועגס צו אָפּעראַ, האָב איך דערפילט, אַז אַפילע אָפּעראַ איז צו הויך געפלויגן פאַר אַזאַ וואַנעריונג ווי איך בין. איך בין געגאַנגען צוריק ביז צום פּאַשעטן לידל. אַ האַרציק אידיש פאָלקסלידל איז פונקט גוט. ווען איך בין דערגאַנגען צום פאָלקסליד, האָב איך ערשט דערכאַפּט דאָס האַרץ, ווי מען דערכאַפּט זיך אַמאָל דאָס האַרץ מיט אַן עמעס זויערער אוגערקע, אָדער ווי מען דערקוויקט זיך מיט געשמאַק זויערקרויט. מיין נעשאָמע איז לעכאַטכילע געווען פאָלקסמוזיק, נאָר איך האָב זי איידל צעפּאַטשקעט מיט פּריצישער קאַמערמוזיק.

אַזוי עסן ווי ער האָט געגעסן, זעט מען אַפילע נישט אין די עכטסטע רומענישע קעלערס אויף עלען סטריט. עס איז געווען קאָנצערט. ער האָט געטרונקן און געגעסן מיט אַן עמעסער ווירטואָזיטעט, וואָס האָט אָנגעשטעקט מיט פריילאַכקייט. דאָס ווייב זיינס, וואָס איז געזעסן ביים טיש, האָט איצט אויך אויסגעזען אַביסל פריילאַכער. זי האָט אַפילע אויסגעקוקט אינגער, און די פּאַרגליווערט־דערשראָקענע אויגן האָבן איצט אויף מיר געקוקט מיט וואַרימקייט.

קאַמער־מוזיק דאָס איז קרענקלאַכקייט, אַן איידעלע כאַראָבע, און פאָלקסליד מיינט פרעסן, טרינקען, לעבן. איר ווייסט גאַרנישט וואָס לעבן איז! די וועלט ווייסט קוים וואָס לעבן איז. די וועלט בעבעט פון העלדישקייט, און העלדישקייט מיינט, אין לעצטן סאַכהאַקל, טויט. עס לערנט ליב צו האָבן דעם טויט. וואָס מיר אָנשטעל פון העלדישקייט? ווען איך זאָל וויסן, אַז איך גיי אָט־אָט שטאַרבן, וואָלט איז זיך שוין אָוועקגעלייגט אויף דער פאָדלאָגע און אַזוי גערעוועט, אַז איך וואָלט הימל און ערד געבערענגט צוזאַמען. פאַר ווּעמען דאַרף איך דאָ שפּילן דעם העלד? איך האָב אייך אַלעמען אין דר׳ערד. עס גייט דאָך אונטער אַ מענטש פון דער וועלט. סי עפּעס אַ קלייניקייט? איך וואָלט גערעוועט אויס שרעק פאַרן טויט, ווייל עס ווערט פאַרשניטן אַ לעבן, אַ בויך, אַ מויל, אויגן ווערן צוגעשלאָסן אויף אייביק. מען האָט אייך אַלעמען אין דר׳ערד מיט אייער העלדישקייט.

ווען ער האָט מיך צוגעפירט צום וואַקזאַל און אַרויפגעזעצט אויפן צוג קיין לובלין, איז ער צו מיר צוגעפאַלן מיט זיין שווערן קאָפּ און זיך מיט מיר צעקושט. ער האָט מיט מיר נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין קנעלן, אַז מען מוז גיין צוריק צום מינדסטן פאָלקסלידל און צום לעבן.

שלינגט שטיקער לעבן! פרעסט, זויפט, וויפיל עס לאָזט זיך, און זייט וואָס וויניקער העלד. העלדישקייט האָט דערפירט צום היטלעריזם.

נישט מער, רוימט ער מיר איין אַ סאָד, און קומט אַזוי נאָענט צו מיר, ווי דער בויך זיינער דערלויבט, אַז מען לעבט אין פוילן און מען זעט די פאַרצאָרעטע אידישע פּנימער, פאַרגייט דער אַפּעטיט צום לעבן. פאַר איך טאַקע דערפאַר גאָר אינגיכן צוריק קיין מאָנטעווידעאָ. דער זיד־אַמעריקאַנער שפּאַניער ווייסט נאָך אַביסל ווי צו לעבן, און ער לאָזט נאָך אַביסל לעבן. לעבן און לעבן לאָזן, האָט נישט פאַראיבל פאַר דעם אָפּגעריבן ווערטל, אַבי עס מיינט צום לעבן.

ער האָט מיר געגעבן אַ שטאַרקן קוועטש די האַנט, אַרונטערגעשפּרונגען פון דעם לויפנדיקן צוג און נאָכגעלאָפן, מיט דעם שווערן בויך פאַראויס, היבשע עטלאַכע טריט פאַכנדיק ענערגיש מיט אַ נאָזטיכל.

VI

אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר דריי־פיר־און־צוואַנציק איז אַריין צו מיר אין דער ליידיקער קופּע. ער האָט זיך פאַרנויגט און אַוועקגעזעצט אַנטקעגנאיבער מיר ביים פענצטער, וואָס האָט געהאַלטן אין איין פילמירן שטיקער וואַלד, פעלד, וואַסערלאַך און אַ זומערדיקן הימל פון פלעגמאַטישן בלוי. אַ גלייכגילטיקער הימל — מען דערזעט גלייך, אַז ס׳וועט נישט בליצן, נישט דונערן און נישט רעגענען אַ גאַנצן ציענדיקן טאָג.

דער שלאַנקער יונגערמאַן האָט געשמייכלט מיט וואַרימקייט, נאָך איידער ער האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט צו עפענען דאָס מויל.

איך האָב זיך אַנטשולדיקט פאַר מיין פאַרלעגענעם פויליש. איך האָב אים דערקלערט, אַז דאָס איז ביי מיר דאָס ערשטע מאָל אין צוואַנציק יאָר, וואָס מיר קומט אויס אויסצופּאַקן אַ פויליש וואָרט.

פונוואַנען? אַ פרעמדער?

ניין, נישט קיין פרעמדער, נאָר אַן אָפּגעפרעמדטער. אַזש פון ניו־יאָרק.

אויב אַזוי, מוזט איר שוין אַריינגעמען די טרייבלאַך אין די אויערן און קריגן דעם ערשטן ווילקאָמען דורך אונדזער מוזיק.

ער האָט מיר אָנגעוויזן אויף די ראַדיאָ־טרייבלאַך און איך האָב אים געפאָלגט און זיי אַריינגעשטעקט אין די אויערן.

דער צוג איז געלאָפן און ס׳זענען אים נאָכגעלאָפן קוויטשן פון ביליקע קאַפע־שאַנטאַן לידלאַך, וואָס האָבן מיר איצט אַריינגעגרילצט אין די אויערן, אָבער איך בין אים דאַנקבאַר געווען פאַר דער אייצע. די פוילישע ביליקע לידלאַך מיט די נאָך ביליקערע ווערטער האָבן געהאַט אַן אייגנאַרטיקן כיין און זענען געווען פונקט אַזוי פאַנאַ־

ראַמיש אַנדערש, ווי דאָס פּוילישע גראָז, די וועלדלאַך און די טאָלן, וואָס זענען געלאָפן אינדרויסן.

גרויסאַרטיק — האָב איך אויסגערופן — די טאָנאַלע פלאָראַ און פאונאַ פון לאַנד.

אָט־דאָס איז עס — האָט ער געשטראַלט — אונדזער אָרעמקייט, אונדזער פרייד און אונדזער טרויער. אונדזערס.

ער האָט געווישט די ברילן און געקוקט אויף מיר מיט זיינע פאַרהויכטע, ברוינלאַכע אויגן. אָן די ברילן זענען די אויגן זיינע געווען ביסטרע, אָבער איצט זענען זיי געווען דורכגעשטראַלט פון אַ שמייכל. מיט צוואַנציק יאָר צוריק האָב איך געזען וויניק אַזעלכע פּויליש־שע יוגנטלאַכע פּענימער. עס איז געווען אַ מעהאַלאַך פון דעם שייגעץ מיט די פלאַקסענע האָר, קעלבערנע אויגן און פּרישטשעוואַטע פּאָנים, ביז דעם אייראָפּעאישן געזיכט אַנטקעגנאיבער מיר. דאָס קולטיווירטע פּאָנים איז שוין אויסגעכאָוועט געוואָרן אין דער אַטמאָספערע פון אַן אייגן לאַנד. איך גיב עס אים אַלץ איבער אַזוי דעליקאַט ווי מעגלאַך, אַפילע מיט דעם פאַרגלייך צום אַמאָליקן שייגעץ. איך דערקלער אים, אַז פּונקט ווי פאַר דעם מוזיקאַלישן גרוס בין איך אויך דאַנקבאַר זיין אויסזען.

עס איז ניי און אַנדערש.

ער האָט געקאָרבט דעם שטערן און איך האָב דערזען די פאַר־זאָרגטקייט זיינע. אָט־דער יונגערמאַן, האָב איך געטראַכט, טראָגט קעמאָט אַ שטיק אידישן הויקער אויף די פּלייצעס. מיר טראָגן דעם הויקער פון לאַנדלאָזיקייט, און ער טראָגט אויף זיך דעם האָרב פון אַ יונג לאַנד, אַ יונגער מעלוכעשאַפט מיט די מאָזלען און אַנדערע קינדער־קראַנקהייטן. ער טראָגט דעם אַל פון פאַראַנטוואָרטלאַכער בירגערשאַפט.

מיר אַרבעטן שטאַרק, קעדיי אויפצוהויבן דעם פּרעסטיזש פון פּוילן אין דער וועלט. — ער האָט ווידער אַרונטערגענומען די ברילן און זיי געווישט, אָבער דאָס מאָל איז עס געווען קעדיי אויסצומיידן מיין בליק — איר זענט דאָך אַ איד? — ער זאָגט זשיד, אָבער עס קומט אַרויס ווייך און אָן דעם ביס. — ביי אונדז זענען פאַראַן אַנדערע, וואָס שלעפּן די שיינע טראַדיציעס פון פּוילן אַרונטער צו דער ערד, אָבער דאָס איז ווילדפּלייש. מיר וועלן עס אויסשניידן.

ער גיט מיר אַ זיכערע האַנט, ווי ער וואָלט זיך אַליין געגעבן אַ הייליקן ניידער, וואָס ער נעמט אויף זיך פּייערלאַך. מיר פאַרשטייען זיך און רעדן מער נישט דערפון.

ער איז אַן אינזשיניער און ער אַרבעט פֿאַר דער רעגירונג. ער האָט געאַרבעט אין וואַרשע אַ קורצע צייט, נאָר איצט ווערט ער טראַנספּערירט אין אַן אַנדער שטאָט, נאָענט צו זיין היים.

אָבער ער וויל קעמאָט נישט רעדן פֿון זיך. ער באַוואַרפֿט מיך מיט פֿראַגעס וועגן אַמעריקע, וועגן רוזוועלטן, וועגן מיין רייזע אַהיים נאָך צוואַנציק יאָר.

אויך ער פֿאָרט אַהיים, אָבער וואָס פֿאַר אַ פֿאַרגלייך מיט מיין פֿאָרן? ער האָט ערשט געזען זיינע עלטערן מיט אַ האַלב יאָר צוריק. און ביי מיר איז עס צוואַנציק יאָר. צוואַנציק יאָר! — ער קען זיך גאָרנישט אָפּוואונדערן.

איך וואָלט באַדאַרפֿט פֿאַרמאַכן דאָס מויל און איך נישט שטערן זיך צו קאָנצענטרירן אויף דעם הייליקן מאָמענט. צוואַנציק יאָר אָפּ־געפֿרעמדקייט פֿון אייגן בלוט און פֿלייש, און איצט דער צוריקקום. עס איז אַ גרויסע דראַמע.

איך בעט אים דאַווקע, אַז ער זאָל יאָ רעדן. איך דערצייל אים, אַז נאָך די אַכט־ניין טעג פֿון מיין וואַסערדיקן און יאַבאַשעדיקן אונ־טערוועגנס, פֿאָר איך אַהיים אַן עלנדער. עס דריקט ביים האַרץ. איך פֿיל זיך פֿאַרלאָזן און אַליין. ערשט געקענט אַזויפֿיל מענטשן און שוין אַלעמען אָנגעוואוירן. זיי וועל איך שוין קיינמאָל נישט זען, אָפֿילע נישט אין צוואַנציק יאָר אַרום. צו זיי קען איך שוין קיינמאָל נישט צוריקקומען.

גוט איז, זאָג איך, די קאַמיוואָיאַזשאָרישע כאַראַקטערן. זיי זענען פּיראַטן פֿון מאָמענטן, זיי כאַפּן אויף זאַכן מיט אַ גוטמוטיקער אויבנ־אויפֿיקייט. זיי וואָרצלען זיך אין ערגעץ נישט אַריין.

איך דערקלער אים, אַז אויפֿן וועג האָב איך געטראָפֿן זייער וואוילע מענטשן. איך האָב זיך איינגעלעבט אין דעם פּלאָטער פֿון זייערע רייד. עס איז די גאַנצע צייט גאָרנישט געשען, נאָר מענטשן האָבן גערעדט און די רייד זענען געווען פֿאַר מיר נאָך אינטערעסאַנטער ווי די אינטערעסאַנטסטע געשעענישן.

אינטערעסאַנט אָפֿילע, ווען איך האָב גאָרנישט געהערט. עס האָט געזשומעט אַרום מיר מיט לעבן פֿון בלויז רייד, און איך בין גע־קראָכן צו זיך אין אַרכיוו פֿון אייגענע נאָכטראַכטונגען. נישט די האַנד־לונג, נאָר דער דיאַלאָג מאַכט די דראַמע. דער קנייטש פֿון די ווערטער, די שטים, די מינע. עס איז עפּשער מיין אייגענע שולד, אַביסל צו עגאָצענטריש פֿון מיין זייט, אָבער עס איז מיר גאַנץ אָפּט אויסגעקומען,

אַז זיי אַלע פירן מיך אונטער אויפן וועג אַהיים, איצט האָבן זיי מיך פאַרלאָזן און איך פאָר אַהיים איינער אַליין.

ער האָט אַ וויל געשוויגן און איך האָב דערוויל צייט געהאַט דורכצואוואַרפן אין געדאַנק עטלאַכע פענימער.

יאָ, האָט ער געענטפערט נאָך אַביסל נאָכטראַכטן. יעדער איינער פאַר זיך איז אַ שטיק איינזאַמקייט. פאַראַן אָבער איינזאַמע מענטשן, וואָס קענען אַרום זיך שטענדיק אויפשפּילן אַ גאַנצן דזשאַז־אָרקעסטער און אַנדערע וואָס קענען דאָס נישט. עס וואָלט אָבער געווען מאָדנע, לייגט ער צו מיט אַ שמייכל, ווען איר שפּאַנט אַריין צו זיך אין הויז, נאָך 20 יאָר, מיט דער גאַנצער קאַפּעליע, מיט וועלכער איר האָט זיך באַקענט אויפן וועג. אַלע מוזן זיך פאַנאַנדערגיין ווען עס קומט צו שפּאַנען אויף דער אייגענער וויאַ דאָלאָראָזאַ.

זיין מאַמע, זאָגט ער, וואָלט נישט אויסגעהאַלטן, ווען ער וואָלט זי נישט געזען, כאָטש צווײמאָל אַ יאָר. ער איז ביי איר אַן אָפּגע־ציטערטער, פון זעקס קינדער איז ער איינער פאַרבליבן. אַלע פינף זענען אויסגעשטאָרבן. צוויי, נאָך איידער ער איז געקומען אויף דער וועלט און דריי, וואָס זענען געבאָרן געוואָרן נאָך אים. קינ־דער זענען די אומזיכערסטע זאַכן אין די קליינע פּוילישע שטעטלאָך. ביז צען־צוועלף יאָר קענסטו נאָך קיין קינד נישט פאַררעכענען פאַר אַ זיכערן מיטגליד פון דער מישפּאָכע.

איך האָב אויך דריי טויטע ברידער. צוויי זענען געשטאָרבן פאַר מיר און איין ברודער, וואָס איז אַלט געווען אַ יאָר דריי־פיר, האָב איך אַליין געזען צושליסן די אויגן.

איך האָב אומגעקערט דעם קאָפּ צום פענצטער און גענומען גיין אַליין פאַר זיך, ווי ער האָט פריער געזאָגט, אויף דער וויאַ דאָלאָראָזאַ.

הערצקע. מיין ברודערל, וואָס האָט געבראַכט דעם טויט צו אונדז אין הויז. דער טאַטע און נאָך עטלאַכע אידן שטייען איבער זיין וויגל ביי יעציעס נעשאָמע. דער טאַטע שרייט מיט אַלע קויכעס שמיי איסראָעל אַדוינאָי עלויהיינו. הערצקע גלייזט די אויגן און דער טאַטע באַגלייט זיין נעשאָמע מיט יעלאָלעדיקע שמיי איסראָעלס, ביז עס ווערט אינגאַנצן שטיל אין וויגל.

עס איז שוין געווען שפּעט אין אָוונט. מיר אַלע זענען זיך גע־גאַנגען לייגן שלאָפן. דער טאַטע איז איינער אַליין געבליבן וואָכן איבער דעם וויגל. הערצקע איז נאָך אַלץ געווען מיט אונדז יענע נאַכט, ער איז נאָך נישט געווען אָפּגעשיידט. כ׳האָב זיך יעדעס מאָל אויפגעכאַפּט ווי פון אַ פיבער און געהערט ווי דער טאַטע שלינגט

פסוקים און וויינט שטיל, אַז ער זאָל קיינעם נישט אויפוועקן.

באַלד אינדערפרי האָבן מיך אויפגעוועקט ניגנדיקע קלאָג־רייד, אָבער דאָס זענען שוין געווען דער מאַמעס. זי איז געזעסן ביים איבערגעדעקטן וויגל און האָט געוויינט, ווי זי וואָלט געלייענט פון טייטשכומעש. די ווערטער אירע זענען געווען אַלטע, וואָס מען נוצט נישט טאָג־טעגלאַך, נאָר אַרויסגענומען פון הייליקע ווייבערישע ספאָרים. דאָס גאַנצע פרום־אידישע געדולד אירס איז שוין געווען געבראָכן. זי האָט זיך אויסגעטיינעט מיט גאָט. זי האָט אים גענומען פאָרוואָרפן. איך האָב זיך אַרומגעדרייט אין הויז ווי אַ שטיק ווייטיק. אַלץ האָט מיר ווײ געטאָן. עס האָט מיר ווײ געטאָן דער אָטעם אַפילע. איך האָב זיך געמאַטערט נישט צו אָטעמען, און אַז איך האָב שוין מער נישט געקענט אויסהאַלטן, האָב איך אָפּגעאָטעמט מיט אַ קרעכץ. איך האָב זיך געבעטן ביי דער מאַמען, אַז זי זאָל מיר כאָטש לאָזן אַ קוש טאָן דעם גאָלדענעם קאָפּ זיינעם, אָבער זי האָט מיר מיט אַ געבראָכן געמיט דערקלערט, אַז עס איז קעגן דעם אידישן דין. זי האָט מיר אָבער פאָרט געמוזט צוליב טאָן און אים אָפּדעקן.

זעסט שוין מיין קינד, וואָס עס איז געוואָרן פון זיין מאַלכוס־דיקער צורע.

עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרץ. די מאַמע האָט אַלץ באַוואָרפן גאָט מיט טייגעס. זי האָט אַרויפגעטיינעט צום פּאַלעפּ, צו אים אַליין, און ביי אים געמאָנט יוישער. איז עס רעכט אַזוי, אַז אַזאַ יונג, שיין שטיק פרייד זאָל פאַרשניטן ווערן און איצט גיין אין קייווער. פאַרוואָס איז אַזאַ אומשולדיק נעפעשל געקומען קאָרעס?

פון פּאַלעפּ איז נישט געקומען קיין ענטפער. איך האָב דער־פילט, אַז זי האָט נאָך אַלץ נישט געגוג גרונטאָוונע אויפגעטרייסלט דעם קיסע האַקאָוועד. איך האָב זיך דערמאָנט, אַז צוויי פון מיינע ברידער זענען געשטאָרבן נאָך איידער איך בין אויף דער וועלט געקומען, בין איך דער מאַמען געקומען צו הילף און איר געגעבן נאָך אַ שטאַרקערע טיינע קעגן זיין ליבנגאָמען.

מאַמע, אַ איד דאַרף געבן מאַנסער פון זיין פאַרמעגן און ביי דיר האָט מען פון אויבן שוין אויפגעמאָנט אַסאַך מער ווי מאַנסער. איז דאָס רעכט אַזוי?

איך האָב געפילט, אַז דאָס איז אַ וואַזשנע טיינע. איך בין געווען איבערצייגט, אַז אַזאַ טיינע קען מען שוין נישט אָוועקמאַכן מיט דער האַנט, אַרונטערשלינגען און פאַרשווייגן.

די מאַמע האָט גלייך געכאַפּט די גערעכטיקייט פון מיין פאַר־

וואורף צום ריבוינע שעל אוילעם און זי האָט זיך אויפסניי פאַנאַנדער־געקלאַגט.

ריבוינע שעל אוילעם, אַ איד דאַרף געבן מאַנסער פון זיין פאַר־מעגן, און דו האָסט ביי מיר שוין אויפגעמאָנט אַסאַך מער ווי מאַנסער. איז דאָס רעכט אַזוי?

איך האָב זיך אַביסל געקילט. עס האָט מיר האַנאָע געטאָן, וואָס מיין מאַמע, אַ דערוואַקסענער מענטש, באַנוצט זיך פּינקטלאַך מיט מיינע רייד אין איר דינטוירע מיט גאָט. איך האָב געפילט, אַז מיר האָבן אים געפּאַקט. איך, די מאַמע און הערצקע האָבן געוואונען די דינטוירע. קעגן אַזאַ טיינע קען שוין גאַר קיין רעכטפערטיקונג נישט זיין. גאָט אַליין מוז זיך איצט שעמען, אָבער ס'איז אַ ראַכמאָנעס, דער שאָדן איז שוין אָפּגעטאָן. די געלע ליאַלקע וועט שוין מער נישט ווערן קיין לעבעדיקער הערצקע. אָבער וואָס מער די מאַמע האָט אַרויפגעשיקט מיינע רייד צום אויסגעקאַלכטן פּאַלעפּ, אַלץ מער האָב איך זיך גע־קילט. אונדזער צאַד האָט געוואונען און דאָרט אויבן איז מען דערשלאָגן, ווייל מען האָט נישט קיין רעכטן ענטפער.

באַלד איז געקומען אַ איד מיט אַ בלינד אויג און אַ קרומען, באַטשנעם גאַנג. אויף איין זייט האָט ער געטראָגן אַ קעסטל, אַריבער־געוואָרפן מיט אַ רימען. ער האָט זיך געריקט זייטיק ווי ער וואָלט זיך געוואָלט אַריינשמוגלען. ער האָט אויסגעזען ווי אַ מוזיקאַנט מיט אַ טויטער מאַנדאָלינע. די מאַמע האָט זיך געגעבן אַ ריס. ער איז געשטאַנען מיט הילפלאָזע פּלייצעס און — ווי מאָן צו מאָן — געזוכט שוץ ביי דעם טאַטן, וואָס האָט אים אַריינגעפירט אין הויז מיט אַ געיאָמער.

כ'האָב געבעטן אַנטשולדיקונג ביי מיין שאָכן פאַר דעם לאַנגן טראַנס.

די מאַמע מיינע איז זייער קראַנק, האָב איך אים געגעבן אַ זאָג, ווייל דער געדאַנק האָט מיר פּלוצים אַ שלאָג געגעבן אין קאָפּ, ווער ווייסט ווי עס האַלט מיט איר!

דאָס גראָז וואָס איז געלאָפן פאַרביי דעם פענצטער האָט אויס־געזען פאַרקוואַרט פון דער ברענענדיקער זון. אַן אַלטער הונט האָט נאָכגעבילט דעם צוג. אַ קליין, טרויעריק אינגל האָט געפּאַכעט מיט דעם היטל זיינס. אַ געדיכט וועלדל האָט אַ כאַפּ געטאָן די זון און זי צעבראָכן אויף טויזנטער שפּריצלאַך ליכט, וואָס האָבן באַגילדט דיביימער.

מיין שאָכן האָט גאָר אויפגעלעבט, ווען איך האָב אים איבערגע־
געבן, אַז איך קלייב זיך צו פאָרן קיין סאָוועטנפאַרבאַנד.

סאָוועטנפאַרבאַנד! זיין פּאָנים האָט זיך גלייך צוריק פאַרכמורעט.
ער האָט אַרונטערגענומען די ברילן, זיי געווישט מיט דעם נאָז־טיכל
און געקוקט אויף מיר מיט זיינע ביסטרע אויגן.

וואָס פאַר אַ גרוס זאָל איך זיי איבערגעבן אין נאָמען פון אַן
אינטעליגענטן, פּוילישן יונגנמאַן?

ער האָט אַלץ געווישט די ברילן ביז ער האָט גענומען ציילן
די ווערטער.

אין נאָמען פון אַ גרויסער טייל פון דער פּוילישער יוגנט — האָט
ער גערעדט לאַנגזאַם, אָבער מיט דער פּייערלאַכקייט פון אַ רעדנער —
זאָגט זיי, אַז מיר פאָלגן נאָך מיט גרויס נייגעריקייט אַלץ וואָס ווערט
געטאָן אין סאָוועטנפאַרבאַנד. מער קען איך אייך נישט זאָגן. אָבער
שטרייכט פאַר זיי אַבסאָלוט אונטער, אַז מיר זענען נייגעריק. זאָגט זיי,
אַז מיר זענען אַזוי נייגעריק, אַז זיי האָבן אַזש צו אונדז אַ מאָראַלע פאַר־
אַנטוואָרטלאַכקייט. דערפאַר מוזן זיי זיך אויסהיטן פון באַגיין פע־
לערן. עס וועט זיך אָפּרופן אויף אונדז, עס וועט פאַרלאַנגזאַמען אונ־
דזער טראָט. זייערע פעלערן זענען אַן אוולע קעגן אונדז ווי אַ
גרעניץ־לאַנד, אַן אוולע אַנטקעגן דער גאַנצער וועלט, אָבער
די וועלט איז ווייט פון סאָוועטנפאַרבאַנד און מיר זענען נאָענט, מיט
דער האַנט צו דערגרייכן.

פּלוצים האָט ער אַ קוק געגעבן אויף זיין זייגער און זיין
פּאָנים האָט אויפגעלויכטן.

נאָך אַ האַלבע שאָ און איר קומט צום ציל. גענוי נאָך 32 מינוט.
שוין! נישטאָ קיין 32 מינוט.

ער האָט גענומען פיבערן מיט מיין אָנקומען אַהיים.

פון צוואַנציק יאָר אָפּגעפּרעמדקייט זענען פאַרבליבן — ער האַלט
דעם זייגער אין דער האַנט — גענוי נאָך 31 מינוט.

ער האָט גענומען אַרויסקוקן פון פענצטערל און איז געוואָרן אויפ־
געלייגט און אומרואיק. ער האָט נישט צוריקגעלייגט דעם זייגער און
געהאַלטן אין איין פאַרצייכענען די מינוטן.

און וואָס מער ער האָט געפיבערט מיט מיינע מינוטן, אַלץ מער
איז אין מיין געדאַנק לעבעדיק געוואָרן אַן אומבאַקאַנטער קאַטאַרזשניק,
מיט אַ ווילדן קאָפּ האָר און צעוואַקסענער באָרד. אַן עפּיזאָד, אַ כאַ־
ראַקטעריסטיש מייסעלע, אָדער גלאַט אַ לעגענדע וועגן טשעכאָוון. איך

האָב דעם עפּיזאָד איצט דראַמאַטיזירט — איך מיט מיין צעהיצטן פּאָנים ביים קילן פענצטער און ער מיט דעם זייגער אין האַנט.

אַ קאַטאָרזשניק, וואָס איז באַפרייט געוואָרן נאָך אַ צענדליק יאָר אין סיביר, פאָרט אַהיים צו זיינע עלטערן. טשעכאָוו האָט דאָס שטיקל כראָניק, וואָס איז געווען פאַרשטעקט ערגעץ אין דער צייטונג, אַזוי פאַרכאַפּט, אַז ער האָט געלעבט מיט דעם עטלעכע טעג. ער האָט נישט געקענט רוען, ער האָט געהאַלטן אין איין נאָכפאָלגן די גאַנצע רייזע פון שטאָט צו שטאָט. ער האָט שטודירט מאַפּעס און באַן־טאַבעלעס, ביז ער האָט געוואוסט אויף באַשטימט די שאָ און די מינוט, ווען דער קאַטאָרזשניק דאַרף אָנקומען אַהיים און פאַלן די אַלטע טאַטע־מאַמע אויפן האַלדז. עס איז געווען אַ לאַנגע און שווערע רייזע, אָבער אין יענעם טאָג, ווען דאָס האָט שוין באַדאַרפט געשען, איז טשעכאָוו געווען אַזוי צערודערט פון פריידיקער אומגעדולד, אַז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקענט געפינען. ער האָט געריסן דעם זייגער פון קעשענע. נאָך פיר שאָ, נאָך צוויי שאָ, נאָך אַ שאָ, נאָך אַ האַלבע שאָ, מינוטן. אַזוי האָט טשעכאָוו דורכגעלעבט די גאַנצע דראַמע פון באַפרייאונג.

מענטש, איר האָט נאָך עפּשער צוויי־דריי מינוט. עפּשער דאָס אויך נישט.

דער צוג האָט אַרויסגעלאָזט עטלאַכע געדיכטע פייף. עס האָבן זיך פריער געוויזן באַווייזן פאַבריק־קוימענס און דערנאָך עט־לאַכע מיניאַטור־הייזלאַך אַרומגעצירט מיט גרינס. עס איז שוין גע־ווען נאָענט צו פאַרנאַכט און די אָרעמע, ציכטיקע הייזעלאַך האָבן זיך געשפּיגלט אין אַ קילערער זון. דער פּוילישער יונגערמאַן איז געשטאַנען לעבן מיר און געהאַלטן די האַנט אויף מיין פּלייצע, ווי ער וואָלט מיר געוואָלט לייכטער מאַכן די שווערע מינוט. ער האָט גע־האַט טרערן אין די אויגן. דער צוג האָט גענומען סאַפּען לאַנגזאַמער. צוזאַמען מיט דעם קאָנדוקטאָר האָט דער יונגער פּאָליאַק אויסגעזונגען מיט פרייד:

לוב—לין!

